

Brand in de Koningkerk te Haarlem

ONDERZOEK NAAR HET BRANDWEEROPTREDEN

maart 2004

INSPECTIE OPENBARE ORDE EN VEILIGHEID

Inspectie Openbare Orde en Veiligheid (Inspectie OOV)
Bezoekadres: Juliana van Stolberglaan 148, 2595 CL Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag
Telefoon: (070) 426 73 43
Telefax: (070) 426 69 90
Website: www.ioov.nl

COLOFON

Uitgave: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Inspectie Openbare Orde en Veiligheid
Auteurs: dr. A.C.J. Scholtens, Ing. P.B.G. Drent
Foto's: A. de Kock, T. Jacobs, P. Elferink, R. Swart
Foto omslag: R. Swart
Lay out: Grafisch Buro van Erkelens
Drukwerk: Hega Offset

Speciale dank gaat uit naar de heer Ing. M. Verbiest, commandant van brandweer Bloemendaal. Hij heeft zich als intermediair tussen de onderzoekers van de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid en de gemeentelijke brandweer Haarlem ingezet om de randvoorwaarden te creëren die nodig waren om het onderzoek naar behoren te kunnen uitvoeren.

maart 2004

Voorwoord

Op 23 maart 2003 zijn bij de bestrijding van een brand in de Koningkerk in Haarlem drie brandweermensen om het leven gekomen. Het is slecht te verdragen dat hulpverleners die activiteiten verrichten om andere mensen te helpen daarbij zelf om het leven komen. Een dergelijk ongeval is een van de ergste gebeurtenissen die de brandweergemeenschap kan overkomen. Het is goed dat een dergelijke brand grondig wordt onderzocht om uit de gebeurtenissen lering te trekken.

De Inspectie Openbare Orde en Veiligheid heeft het tragische ongeval in Haarlem onderzocht. Daarbij is gekozen voor een brede aanpak. Dat wil zeggen dat niet alleen de focus van het onderzoek op het ongeval sec lag, maar dat er tevens is gekeken naar achterliggende oorzaken, zoals systeem- en organisatorische aspecten.

Het rapport, dat door de Inspectie OOV is opgesteld, bevat een reconstructie van de feiten. Dit is een nauwkeurige beschrijving van minuut tot minuut van alle gebeurtenissen op die beruchte avond. Dit feitenrelaas kan een belangrijke rol spelen in het verwerkingsproces van de direct betrokkenen. Ook zijn in het inspectierapport een analyse en conclusies opgenomen. De Inspectie heeft gemeend niet te moeten schromen om de dingen bij de naam te noemen. Ook voor het proces van heroriëntatie, waar de brandweerorganisatie nu al volop mee aan de gang is, is het beter om de gebreken in de organisatie niet te verbloemen.

De voorliggende rapportage biedt niet alleen leermomenten voor brandweer Haarlem maar tevens wordt de overige brandweren in Nederland de gelegenheid geboden om te leren van het ongeval, waarmee een bijdrage wordt geleverd om dergelijke ongevallen in de toekomst voorkomen.

Ik spreek de hoop uit dat de brandweer Haarlem de gezamenlijke kracht kan opbrengen om het verlies te verwerken en de noodzakelijke veranderingen aan te brengen en er als sterker korps uit te voorschijn te komen.

R.E.W. Husmann
Hoofd Inspectie Openbare Orde en Veiligheid

Inhoudsopgave

VOORWOORD	3
GEBRUIKTE AFKORTINGEN	6
1 INLEIDING	7
1.1 Aanleiding van het onderzoek	7
1.2 Context van het onderzoek	7
1.3 Onderzoeksdoelstelling	8
1.4 Het onderzoek en de rapportage	9
1.5 Relatie met andere onderzoeken	11
1.6 Uitvoering van het onderzoek	12
2 OVER SYSTEEM EN ORGANISATIE VAN DE BRANDWEERZORG IN DE GEMEENTE HAARLEM	15
2.1 Inleiding	15
2.2 De geschiedenis van de Haarlemse brandweer in een notendop	16
2.3 Brandweer Haarlem en de Hulpverleningsdienst Kennemerland	21
2.4 Het managementteam van het samenwerkingsverband SBA/RBK	25
2.5 De afdeling repressieve dienst	28
2.6 De afdeling preventie & preparatie	36
2.7 De afdeling opleiding & oefening	38
2.8 De meldkamer brandweer & ambulance	39
3 ORGANISATIE: PROCEDURES EN INSTRUCTIE VOOR HET REPRESSIEVE OPTREDEN	45
3.1 Inleiding	45
3.2 Opleiden en oefenen van het repressief personeel in Haarlem	46
3.3 De uitrukprocedure-2000 van brandweer Haarlem	56
3.4 De bevelvoeringsprocedure	69
3.5 De regionale piketregeling	70
4 RECONSTRUCTIE: EERSTE MELDING VAN DE BRAND – – BRAND WORDT UITSLAAND	75
4.1 Inleiding	75
4.2 Eerste melding (21.03 uur) – tweede uitruk ter plaatse (21.18 uur)	76
4.3 Eerste acties in Zocherstraat (21.18 uur) – nader bericht 'grote brand' (21.25 uur)	86

4.4	Derde uitruk (21.25 uur) – derde uitruk ter plaatse (21.32 uur)	91
4.5	Eerste aanvraag extra vrijwilligers (21.32 uur) – brand wordt uitslaand (21.43 uur)	97

5 RECONSTRUCTIE: BRAND WORDT UITSLAAND – MUUR VALT 107

5.1	Inleiding	107
5.2	Het veiligstellen van mensen en materieel aan de kant van de Kloppersingel	107
5.3	Voorkomen van branduitbreiding	117
5.4	Grootschalig watertransport	127

6 RECONSTRUCTIE: LEIDINGGEVEN, AFSTEMMING EN POLITIE-OPTREDEN 151

6.1	Inleiding	151
6.2	Operationele leiding van de brandweerinzet	151
6.3	Monodisciplinaire afstemming (OvD en bevelvoerders)	156
6.4	Multidisciplinaire afstemming	157
6.5	Afzettingen en verkeersregulatie	159

7 SAMENVATTENDE ANALYSE EN CONCLUSIES 167

7.1	Inleiding	167
7.2	Het systeem en de organisatie van de brandweezorg	168
7.3	Het brandweeroptreden op 23 maart 2003	174
7.4	Terug naar de onderzoeksvragen	205

NAWOORD 207

BIJLAGEN

I.	Besluitvorming onder tijdsdruk	209
II.	Plattegrond van de omgeving van de Koningkerk	215
III.	Overzicht van de relevante brandweervoertuigen ter plaatse vóór het vallen van de muur	216
IV.	Lijst van respondenten	217
V.	Lijst van geselecteerde brondocumenten	218

Gebruikte afkortingen

ABH	adembescherminghaakarmbak
AL	autoladder
COH	commandohaakarmbak
CTPI	coördinatie team plaats incident
DPH	dompelpomphaakarmbak
HDK	Hulpverleningsdienst Kennemerland
HOvD	hoofd officier van dienst (van de brandweer)
IvD	inspecteur van dienst (van de politie)
MBA	meldkamer brandweer & ambulance
MT	managementteam brandweer Haarlem van het samenwerkingsverband SBA/RBK
MT⁺	voor deze rapportage gedefinieerd als MT aangevuld met het hoofd vrijwilligers
O&O	(afdeling) opleiding en oefening
OvD	officier van dienst (van de brandweer)
OvDG	officier van dienst geneeskundig
P&P	(afdeling) preventie en preparatie
RBK	regionale brandweer Kennemerland
SBA	sector brandweer en ambulance
SOSA	stichting opleidingen scholing ambulancehulpverlening
(R)CvD	(regionaal) commandant van dienst (van de brandweer)
RD	(afdeling) repressieve dienst
TS	tankautospuit
VC	verbindingscommandowagen (van de brandweer)
WBC	warmtebeeldcamera

Inleiding

1

1.1.

AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Op zondagavond 23 maart 2003 om 21.04 uur wordt de gemeentelijke brandweer Haarlem gealarmeerd voor een kleine binnenbrand in de Koningkerk aan de Kloppersingel te Haarlem. Binnen ongeveer 40 minuten heeft de brand zich ontwikkeld tot een grote uitslaande brand. Voor het aanwezige brandweerpersoneel is dan duidelijk dat de kerk niet meer te behouden is. De inzet van de brandweer richt zich vanaf dat moment dan ook op het direct en indirect beschermen van de omgeving. Een half uur na het uitslaan van de brand valt één van de buitenmuren van de kerk om en komen drie brandweermensen om het leven.

Het aantal brandweermensen dat in de afgelopen zestien jaar bij het bestrijden van branden om het leven zijn gekomen, is daarmee op 25 gekomen.¹

Alle eerdere ongevallen zijn op grond van artikel 19, lid b van de Brandweerwet 1985 onderzocht door de toenmalige Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding (de 'voorloper' van de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid²).

Het omkomen van de drie brandweerlieden tijdens de bestrijding van de brand in de Koningkerk noodzaakte de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid (Inspectie OOV), gezien haar wettelijke taak, opnieuw tot het instellen van een incidentonderzoek.

1.2.

CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

Zoals reeds opgemerkt heeft de toenmalige Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding de ongevallen onderzocht waarbij brandweerlieden zijn omgekomen bij het bestrijden van branden. Hoofddoelstelling daarbij was (en is nog steeds) dat door bestuursorganen en operationele diensten lering getrokken moest worden uit de wijze waarop incidenten zijn bestreden en de hulpverlening heeft plaatsgevonden. Elk inspectierapport bevatte dan ook een aantal belangrijke observaties en lessen voor al degenen die een verantwoordelijkheid dragen voor de veiligheid van het brandweerpersoneel.³

Naar aanleiding van één van de dodelijke ongevallen (het ongeval op de Motorkade in Amsterdam (1995) waarbij drie brandweerlieden om het leven kwamen) is in opdracht van de directie Brandweezorg en Rampenbestrijding van het toenmalige ministerie

1 Merk op dat dit derhalve exclusief de duikongevallen, ongevallen bij opkomst/uitruk en bij oefening is.

2 De Inspectie Openbare Orde en Veiligheid is met ingang van 1 mei 2002 ingesteld door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, in overeenstemming met de minister van Justitie. De Inspectie OOV oefent de taken uit van de voormalige Inspectie voor de politie en de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding.

3 Uit: 'Veiligheidsrisico's bij repressief brandweeroptreden' (1999) van het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding, p. 18.

van Binnenlandse Zaken vanaf 1995 een serie onderzoeken gestart naar (de voorbereiding op) het veilig repressief optreden door de brandweer. Een eerste resultaat was dat een inventariserend onderzoek in 1996 liet zien dat de inhoud van de verschillende inspectierapporten⁴ bij slechts weinigen van de brandweer bekend was.⁵

Een ander resultaat was dat eind jaren negentig verschillende rapportages verschenen over het onderwerp veilig repressief brandweeroptreden, zoals 'veiligheidsrisico's bij repressief brandweeroptreden' (1999, opgesteld door het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding) en 'de risico's van het vak?' (1999, van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties). In de eerste rapportage worden de ongevallen die door de Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding zijn geëvalueerd nogmaals geanalyseerd aan de hand van nieuwe inzichten over de wijze waarop besluitvorming onder tijdsdruk plaatsvindt. Deze inzichten uit de rapportage lagen ten grondslag aan een geheel nieuwe oefensystematiek voor de brandweer, die door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2000 landelijk is ingevoerd.

1.3. ONDERZOEKSDOELSTELLING

De centrale vraag in het onderzoek naar de brand in de Koningkerk was:

Hoe kon het gebeuren dat op 23 maart 2003 drie brandweerlieden zijn omgekomen tijdens het bestrijden van de brand in de Koningkerk te Haarlem?

Een direct daaraan verbonden vraag was hoe het ongeval kon plaatsvinden, gezien het feit dat er de laatste jaren zoveel (landelijke) aandacht is geweest voor de veiligheidsrisico's van het repressief brandweeroptreden.

Op voorhand kan overigens het volgende gesteld worden: Het is algemeen bekend dat brandweerpersoneel tijdens het repressief optreden blootstaat aan grotere risico's dan de gemiddelde werknemer. Vaak wordt ten onrechte gedacht dat dit het (onvermijdelijke) risico van het brandweervak is, getuige ook de conclusie van de interne rapportage over het ongeval in Haarlem.⁶ Van de werkgever, die zich bewust moet zijn van de risico's, mag verwacht worden dat deze het werk zodanig organiseert dat zijn brandweerpersoneel door opleiding en oefening in staat is de veiligheidsrisico's van hun optreden te onderkennen en waar mogelijk te beperken.

4 Opgesteld door de toenmalige Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding.

5 Uit: 'Veiligheid bij brandweeroptreden; een verkenning' (1996), Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding.

6 Op verzoek van het college van burgemeester en wethouders heeft de regionaal commandant brandweer Haaglanden (intern) onderzoek verricht naar de brand in de Koningkerk (zie ook paragraaf 1.5). Op 24 september 2003 is de interne rapportage 'Kloppersingel brand' openbaar gemaakt. De belangrijkste conclusie van het interne onderzoek (zie pagina 5 van de interne rapportage) is dat "de dood van [de drie brandweermannen] noch eigen, noch andermans schuld is. Zij zijn slachtoffer geworden van de hiervoor gememoreerde risico's die aan het vak van brandweermensen kleven".

De Inspectie Openbare Orde en Veiligheid heeft voor haar incidentonderzoek in Haarlem verder geen gebruik gemaakt van de interne rapportage.

Het onderzoek was niet alleen bedoeld om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden en om daaruit lering te trekken. Het onderzoek was tevens bedoeld om collega's en nabestaanden een zo volledig beeld te geven van de gebeurtenissen die zich tijdens het bestrijden van de brand in de Koningkerk op zondagavond 23 maart 2003 hebben afgespeeld.

1.4. HET ONDERZOEK EN DE RAPPORTAGE

Wanneer brandweerlieden omkomen tijdens de bestrijding van een brand in een pand waarvan duidelijk is dat deze niet meer te behouden is, kan er gesteld worden dat er in zekere zin sprake is geweest van 'suboptimaal' handelen. De vraag die vervolgens beantwoord moet worden, is wat de oorzaak van dit suboptimaal handelen was.

Deel 1: Systeem en organisatie

Bij de analyse van ongevallen en andere vormen van suboptimaal handelen (van personen) kunnen drie niveau's van onderzoek worden onderscheiden:

- systeemniveau;
- organisatieniveau;
- individueel niveau.

Suboptimaal handelen (van personen) kan op alle niveau's zijn oorsprong hebben. Veelal echter zijn oorzaken van dergelijk handelen op alle niveau's met elkaar verweven: individuele missers kunnen een oorsprong hebben in typische tekortkomingen in de organisatie als inadequate procedures en instructie. Sommige tekortkomingen in de organisatie kunnen op hun beurt weer bijna onvermijdelijk zijn, gezien systeemweef-fouten die op elke organisatie die ermee te maken heeft een zware wissel trekken.

Het onderzoek naar de eerste twee niveaus maakte dan ook een belangrijk onderdeel uit van het totale onderzoek.⁷ In de hoofdstukken 2 en 3 worden de resultaten van dit deelonderzoek gegeven.

Hoofdstuk 2 beschouwt a) het systeem van de brandweertzorg in de gemeente Haarlem en b) de inrichting en functioneren van de organisatie van de gemeentelijke brandweer Haarlem.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven op welke wijze de gemeentelijke brandweer Haarlem de noodzakelijke organisatorische maatregelen heeft genomen om veilig en effectief brandweeroptreden mogelijk te maken. Aan de orde komen opleiding en oefening, alarmerings-, uitruk-, inzet- en bevelvoeringsprocedures.

7 Het is niet ongebruikelijk om bij een (incident)onderzoek aandacht te besteden aan het systeem en de organisatie. Zo kan bijvoorbeeld gewezen worden op één van de uitgangspunten van de werkwijze van de Raad van Transportveiligheid (RvTV), namelijk om, gebruikmakend van de zogeheten Tripodmethode, een onderzoek voldoende breed op te zetten. Niet alleen de technische oorzaak van het ongeval moet worden achterhaald, maar ook achterliggende oorzaken, waaronder tekortkomingen in de organisatie, moeten aan het licht komen. Voor meer details hierover wordt verwezen naar onder andere de contourennota van de RvTV (opgenomen als bijlage 3 bij de Beschrijving Procedures en Rolverdeling RvTV, herziene versie dd 29 november 2002) en 'Beginselen van behoorlijk rampen-onderzoek' (2002, E.M. Meijers Instituut).

Benadrukt wordt op voorhand dat met deze hoofdstukken niet beoogd wordt een volledige beschrijving van de organisatie van de gemeentelijke brandweer Haarlem te geven. Die onderdelen van de brandweerorganisatie en die organisatorische maatregelen worden hier belicht die het brandweeroptreden op 23 maart 2003 in de Koningkerk in het bredere perspectief van systeem, organisatie en individueel handelen plaatsen. Dit bredere perspectief is nodig om een weloverwogen oordeel te kunnen geven over het fatale ongeval op 23 maart.

De rol van het gemeentebestuur van Haarlem was geen onderwerp van onderzoek. Bedacht moet echter worden dat het gemeentebestuur eindverantwoordelijk is voor (het functioneren van) de brandweerorganisatie (zie ook paragraaf 2.3).

Deel 2: Reconstructie brandweeroptreden

Een ander onderdeel van het onderzoek was het maken van een reconstructie van het brandweeroptreden dat op zondagavond 23 maart 2003 tijdens de bestrijding van de brand in de Koningkerk heeft plaatsgevonden. Deze reconstructie wordt in de hoofdstukken 4 tot en met 6 gepresenteerd.

In de opbouw van de reconstructie is zoveel mogelijk vastgehouden aan de chronologie van de gebeurtenissen. Omdat sommige gebeurtenissen/activiteiten tegelijkertijd plaatsvonden, worden deze ook thematisch beschreven.

De eerste twee hoofdstukken van de reconstructie (hoofdstukken 4 en 5 van de rapportage) bestrijken ieder een afgebakende periode waarvan het begin en eind wordt bepaald door een specifieke gebeurtenis van het incident (zie schema 1). Gezien de onderzoeksvraag eindigt de reconstructie bij het vallen van de muur.

Een aantal onderdelen van het (brandweer)optreden waren in de chronologie van de reconstructie niet in één van deze twee perioden te plaatsen, te meer omdat deze aspecten onderdeel van het incident als geheel uitmaakten, zoals het operationeel leidinggeven door de officier van dienst en mono- en multidisciplinaire afstemming. In het laatste hoofdstuk van de reconstructie (hoofdstuk 6) wordt ingegaan op een aantal van deze aspecten. In dit hoofdstuk komt tevens een aantal aspecten van het politieoptreden aan bod.

Schematisch overzicht van de wijze waarop de eerste twee hoofdstukken van de reconstructie is opgebouwd.

Deel 3: Samenvattende analyse en conclusies

Het laatste onderdeel van het onderzoek betrof het analyseren van het functioneren van de brandweorganisatie en het brandweeroptreden in relatie tot het ongeval. De analyse en de daaruit volgende conclusies worden in hoofdstuk 7 van de rapportage gegeven in een zogeheten 'samenvattende analyse'. Dat wil zeggen dat een chronologische samenvatting wordt gegeven van het brandweeroptreden en de met de brandbestrijding en het ongeval samenhangende organisatorische aspecten, waarin de analyse en conclusies zijn verwerkt. Opgemerkt wordt dat in het samenvattende hoofdstuk slechts die onderdelen worden geanalyseerd die tot beantwoording van de centrale onderzoeksvragen leiden.

1.5. RELATIE MET ANDERE ONDERZOEKEN

Onderzoek door het Openbaar Ministerie en de Arbeidsinspectie

Het onderzoek van de Inspectie OOV is er op gericht om leermomenten te beschrijven die van belang zijn voor het gehele brandweerveld. De Inspectie OOV doet dan ook geen onderzoek naar strafbare feiten, dat is een taak van onder meer het Openbaar Ministerie en de Arbeidsinspectie. Het Openbaar Ministerie heeft de uiteindelijke verantwoordelijkheid om al dan niet te beslissen tot strafrechterlijke vervolging. De Arbeidsinspectie kan hier feitenmateriaal voor aanleveren als er sprake is van overtreding van de Arbeidsomstandighedenwet. De rechtsgrond voor het onderzoek

van de Arbeidsinspectie was het feit dat er sprake was van een ongeval tijdens de uitoefening van het brandweervak.

Met beide instanties heeft afstemming over de uitvoering van de onderzoeken plaatsgevonden, om te voorkomen dat de betrokkenen tijdens het onderzoek onnodig belast werden.

Intern onderzoek door de gemeente Haarlem

Een diepgaand onderzoek van een brand kan veel leermomenten opleveren. De Inspectie OOV is er zoals reeds opgemerkt op gericht om vooral die leereffecten te beschrijven die van belang zijn voor het gehele brandweerveld. Voor de lokale brandweer zijn er daarnaast nog vele belangrijke zaken die de moeite waard zijn om te onderzoeken en om van te leren.

Burgemeester en wethouders in Haarlem hebben op grond van artikel 2b van de Wet rampen en zware ongevallen een intern onderzoek laten uitvoeren.⁸ De resultaten van dit onderzoek zijn verwoord in het rapport 'Kloppersingel brand, Rapportage Intern onderzoek'. Bij de totstandkoming van deze interne rapportage beschikte men niet over het basis onderzoeksmateriaal van de Inspectie OOV en de politie (zie ook paragraaf 1.6). De soms verregaande conclusies in de interne rapportage kunnen dan ook niet vergeleken worden met de conclusie in deze rapportage. Bedacht moet worden dat er sprake is van onvergelykbare studies.

Vervolgonderzoeken door de Inspectie OOV

De resultaten van het voorliggende onderzoek naar het ongeval in de Koningkerk waren mede aanleiding voor de Inspectie OOV om landelijke onderzoeken te starten naar de vakbekwaamheid van en het veiligheidsbewustzijn bij de Nederlandse brandweer.

1.6. UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

Met verschillende betrokkenen van de gemeentelijke brandweer Haarlem en de regiopolitie Kennemerland zijn interviews gehouden. In bijlage IV wordt de lijst van respondenten gegeven. De interviewverslagen zijn door de betrokkenen ter goedkeuring ondertekend, waarmee zij tevens toestemming hebben gegeven deze ter beschikking te stellen aan de Arbeidsinspectie. Dit laatste is ook gebeurd.

Het eerste deel van de rapportage waarin de resultaten van het deelonderzoek naar het systeem en de organisatie van de brandweertzorg in Haarlem staan beschreven (hoofdstukken 2 en 3), is opgesteld aan de hand van gehouden interviews (zie bijlage IV) en bestudering van verschillende brondocumenten (zie bijlage V).

⁸ Artikel 2b van de Wet rampen en zware ongevallen luidt: "Indien een ramp of zwaar ongeval zich heeft voorgedaan, dragen burgemeester en wethouders van de gemeente waar de ramp of het zware ongeval zich heeft voorgedaan, zorg voor een volledige analyse van de ramp of het zware ongeval en doen zij zonodig aanbevelingen om een soortgelijke ramp of een soortgelijk zwaar ongeval in de toekomst te voorkomen en de gevolgen daarvan te beperken."

Het tweede deel van de rapportage, de reconstructie van de brandweerinzet (hoofdstukken 4 tot en met 6), is gemaakt op basis van:

- Interviews met:
 - het merendeel van de brandweerlieden van de brandweereenheden die vóór het vallen van de muur ter plaatse zijn geweest;
 - drie leidinggevendenden van de politie (twee chefs van dienst en de inspecteur van dienst);
 - de betrokken inspecteur van de afdeling bouwtoezicht van de gemeente Haarlem.
- De geluidsbanden van:
 - het berichtenverkeer met de meldkamer brandweer & ambulance (van de Hulpverleningsdienst Kennemerland). Deze geluidsbanden waren gekoppeld aan de atoomklok;
 - het berichtenverkeer met de politiemeldkamer (van de regiopolitie Kennemerland).

De gegevens die afkomstig zijn van de geluidsbanden van de meldkamer brandweer & ambulance en de politiemeldkamer (dat wil zeggen tijdstippen én inhoud van de berichten) kunnen beschouwd worden als zogeheten 'harde gegevens'. De geluidsbanden van de meldkamer brandweer & ambulance waren gekoppeld aan de atoomklok en geverifieerd is dat de tijdstippen van beide meldkamers – op enkele seconden na – overeenkomen. De tijdstippen van beide geluidsbanden konden daardoor tevens door elkaar gebruikt worden.

- Fotomateriaal en video-opnamen.

Het fotomateriaal is afkomstig van verschillende fotografen en is aangeleverd met tijdstippen waarop de foto's zijn genomen. Deze tijdstippen konden echter niet gebruikt worden, omdat cameraklokken, in tegenstelling tot de geluidsbanden, niet gekoppeld zijn aan de atoomklok. Desalniettemin was het mogelijk om aan vrijwel iedere foto een ('indicatief') tijdstip toe te kennen. Daarvoor was het nodig om een ijkpunt te kiezen. Dit is het moment geworden waarop de muur valt of net gevallen is, het moment dat door vrijwel alle fotografen is vastgelegd. Op basis van de geluidsbanden kon worden afgeleid dat de muur om (circa) 22.12 uur is gevallen, zodat gebruikmakend van de oude tijdstippen indicatieve tijdstippen voor de foto's verkregen konden worden.

De eerste twee delen van de rapportage, het zogeheten feitenrelaas, is voorgelegd aan de direct betrokkenen bij de Haarlemse brandweer⁹ ter verificatie van de feiten.

Op basis van het geverifieerde feitenrelaas is het brandweeroptreden op 23 maart 2003 geanalyseerd. De samenvattende analyse (zie ook paragraaf 1.4) en de daaraan verbonden conclusies zijn samen met het feitenrelaas als conceptrapportage in een hoor- en wederhoorprocedure voorgelegd aan het verantwoordelijke bestuur van de gemeentelijke brandweer Haarlem. De conceptrapportage is tevens ter beschikking gesteld van het Openbaar Ministerie en de Arbeidsinspectie.

Uiteindelijk is het definitieve rapport vastgesteld en openbaar gemaakt.

9 Dit is inclusief de voormalig commandant, omdat hij van oktober 1990 tot mei 2002 leiding heeft gegeven aan de gemeentelijke brandweer Haarlem.

Over systeem en organisatie van de brandweezorg in de gemeente Haarlem

2.1.

INLEIDING

2

Er kunnen drie niveau's van onderzoek worden onderscheiden (zie ook paragraaf 1.4):

- systeemniveau;
- organisatieniveau;
- individueel niveau.

Dit hoofdstuk beschouwt a) het systeem van de brandweezorg in de gemeente Haarlem, b) inrichting en functioneren van de organisatie van de gemeentelijke brandweer Haarlem. Organisatorische aspecten als procedures en instructie komen in het volgende hoofdstuk aan bod.

De gemeentelijke brandweer Haarlem kent een systeem waarbij er sprake is van een gemengd korps, dat wil zeggen een korps dat voor de brandbestrijding en hulpverlening zowel uit vrijwillige brandweerlieden als beroepsbrandweerlieden bestaat. De omgekomen brandweerlieden waren alle drie vrijwilligers van de gemeentelijke brandweer Haarlem. Een gerechtvaardigde vraag is dan ook of het feit dat de slachtoffers vrijwilligers waren relevant is geweest voor het ongeval. Het systeem van vrijwilligheid binnen Haarlem is daarmee subject van onderzoek. In dit hoofdstuk wordt daarom onder andere beschreven op welke wijze het systeem van vrijwilligheid zich binnen Haarlem heeft ontwikkeld.

De inrichting van de organisatie van de gemeentelijke brandweer Haarlem hangt vanzelfsprekend nauw samen met het gekozen gemengde systeem. Echter ook andere aspecten van de inrichting hangen samen met systeemkeuzes, zoals bijvoorbeeld met het wettelijke systeem dat onderscheid maakt tussen gemeentelijke brandweezorg en regionale brandweezorg.

De inrichting van de organisatie heeft op haar beurt weer gevolgen voor het functioneren van de organisatie. De kwaliteit van het functioneren van de organisatie wordt echter met nadruk ook bepaald door andere aspecten als de kwaliteit van het leidinggevend kader en de cultuur binnen de organisatie.

Leeswijzer

In paragraaf 2.2 wordt in het kort de geschiedenis van de gemeentelijke brandweer Haarlem geschetst. Dit omvat de ontwikkeling van het systeem van vrijwilligheid tot de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Het systeem van de Brandweerwet 1985 heeft in Nederland tot het bestaan van gemeentelijke brandweren en regionale brandweer geleid, die in meer of mindere mate verweven kunnen zijn. De gemeentelijke brandweer Haarlem is innig verstrengeld met (het bureau van) de regionale brandweer Kennemerland. In paragraaf 2.3 wordt aangegeven op welke wijze beide organisaties (in de praktijk) zijn geïntegreerd en hoe dit doorwerkt in de inrichting van de gemeentelijke brandweerorganisatie.

In de navolgende paragrafen (2.4 tot en met 2.8) wordt met name nader ingegaan op de inrichting en functioneren van de organisatie van brandweer Haarlem. Hier zullen soms ook andere systeemaspecten een rol blijken te spelen.

Achtereenvolgens komt aan bod inrichting en functioneren van het MT en inrichting en functioneren van de vier verschillende afdelingen die belast zijn met de brandweezorg in de gemeente Haarlem, zijnde de afdelingen repressieve dienst, preparatie en preventie, opleiding en oefening en de meldkamer brandweer & ambulance.

Benadrukt wordt (nogmaals) dat met dit hoofdstuk niet wordt beoogd een volledige beschrijving van de organisatie van de gemeentelijke brandweer Haarlem te geven. Die onderdelen van de brandweerorganisatie en die organisatorische maatregelen worden belicht die het brandweeroptreden op 23 maart 2003 in de Koningkerk in het bredere perspectief van systeem, organisatie en individueel handelen plaatsen. Dit bredere perspectief is nodig om een weloverwogen oordeel te kunnen geven over het fatale ongeval op 23 maart.

2.2. DE GESCHIEDENIS VAN DE HAARLEMSE BRANDWEER IN EEN NOTENDOP

2.2.1. DE ONTWIKKELING VAN HET SYSTEEM VAN VRIJWILLIGHEID IN HAARLEM

De gemeentelijke brandweer Haarlem kent een systeem waarbij er sprake is van een gemengd korps, dat wil zeggen dat voor de brandbestrijding en hulpverlening, de zogeheten repressieve taken, het korps uit zowel vrijwillige brandweerlieden¹⁰ als beroepsbrandweerlieden bestaat.¹¹

10 Een vrijwilliger (bij de gemeentelijke brandweer) is een lid van de repressieve dienst (zie paragraaf 2.5) die repressieve taken voor de brandweer uitvoert, doch dit niet voor zijn hoofdberoep doet. Vrijwilligers zijn net als het beroepspersoneel benoemd door burgemeester en wethouders en worden op dezelfde wijze opgeleid. Alle vrijwilligers krijgen voor hun lidmaatschap een vergoeding. Bij het overgrote deel van de korpsen heeft deze vergoeding het karakter van een geldelijke beloning, conform de normbedragen die zijn opgenomen in de modelrechtspositieregeling voor vrijwilligers van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

11 Hiermee wordt afgeweken van de definitie die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert: een korps is volgens het CBS gemengd als er ongeacht de werkzaamheden beroeps- én vrijwillige krachten werkzaam zijn. In deze rapportage wordt onder een gemengd korps altijd verstaan een korps waar zowel beroepspersoneel als vrijwilligers repressieve taken uitvoeren.

Gezien de historie ligt de vrijwillige brandweerorganisatie stevig verankerd in de Haarlemse brandweerorganisatie:

Vanaf de oprichting van de Haarlemse brandweer in 1691¹² tot aan de tweede wereldoorlog was er sprake van een vrijwillige brandweerorganisatie met, in de jaren vóór de oorlog, beroepsondersteuning van een enkele gemeentearbeider voor het onderhoud van onder andere het materieel en de brandkranen.

In de tweede wereldoorlog werd Haarlem verplicht om een beroepsbrandweer op te richten, waarbij de vrijwilligers als reserve moesten optreden. Voor het eerst in de geschiedenis van de Haarlemse brandweer was er sprake van een beroepsbrandweer met vrijwillige aanvulling. Na de oorlog werden de rollen weer omgedraaid: In 1947 werd door de gemeenteraad een reorganisatieplan aangenomen dat de terugkeer van de vrijwilligers in het korps inluide. In het plan werd onder andere vastgelegd dat de commandant en de kaderleden vrijwilligers moesten zijn, terwijl het personeel uit vrijwilligers en beroeps zou moeten bestaan. Het meest opvallende was dat blussen door de vrijwilligers zou moeten gebeuren, terwijl het beroeps personeel voor het materieel en voor de nablissing dienden te zorgen. Tegen dit derde punt van het plan maakte de toenmalig brandweercommandant bezwaren. Hij vond die bepaling discriminerend ten opzichte van het beroeps personeel. Feitelijk kwam die er op neer, dat het spectaculaire werk bij het blussen van een brand voorbehouden bleef aan de vrijwilligers, terwijl het 'vuile werk' bleef liggen voor de beroeps. En dat was in zijn optiek toch slecht voorstelbaar. Volgens de brandweerkroniek 'Voor hete vuren' werd daarmee "de kern gelegd voor een slepend conflict en een onoverbrugbare tegenstelling tussen de vrijwilligers en de beroepskrachten. Twee partijen in één organisatie. Dat kon niets worden".

In 1948 werd het commando van de beroeps (toch) overgedragen aan de vrijwilligers.¹³

Door de uitbreiding van taken van de brandweer nam het aantal beroepskrachten gaandeweg toe. Om een betere kwaliteit van de brandweezorg te kunnen garanderen (dat wil zeggen om een snellere 'opkomsttijd' te halen, zie ook paragraaf 2.5.2), werden

12 Met het uitvinden van de slangbrandsput in 1677 door de gebroeders Van der Heiden werd het blussen van branden een vak. De brandweer werd georganiseerd, eerst in Amsterdam en later in Haarlem. Terwijl vóór de uitvinding ervan iedere mannelijke ingezetene tussen de 18 en 50 jaar verplicht was bij brand te komen helpen, waren met de komst van de slangbrandsput nog maar een beperkt aantal (opgeleide) mannen nodig voor het pompen en bedienen van de straalpijp. Van der Heiden bedacht – en dit werd in Haarlem in 1691 overgenomen – een systeem van vrijwilligers die zichzelf konden opgeven, en bij brand en voor oefeningen (eens per jaar) een premie ontvingen. Mocht een wijkbrandmeester niet voldoende vrijwilligers hebben in zijn wijk, kon hij mannen 'aanwijzen' op basis van de stedelijke dienstplichtkeuren, en vanaf 1851 op basis van de gemeentewet, die een dienstplicht ('weerplicht') voor dit soort functies kende. Het kader van de organisatie (de officieren en onderofficieren) kreeg over het algemeen een vaste jaarvergoeding voor de (neven)functies. (Bronnen: 'De Amsterdamse brandweer, vroeger en nu' (1988) van G. Koppers en de brandweerkroniek 'Voor hete vuren' (1991), over 300 jaar brandweer Haarlem, van W. Helversteijn.)

13 Voorgaande alinea is afkomstig uit de brandweerkroniek 'Voor hete vuren' (1991), over 300 jaar brandweer Haarlem, van W. Helversteijn.

begin jaren zestig dan toch de eerste beroeps ingezet voor de eerste uitruk. Dit betekende feitelijk een breekpunt in de vrijwillige organisatie: van een in de kern vrijwillige brandweer werd Haarlem een gemengd korps met een beroepskern. Dat wilde zeggen dat, in tegenstelling tot het reorganisatieplan van 1947, een beperkt aantal beroeps – met materieel – (onvolledig) uitrukte om snel ter plaatse te kunnen zijn, terwijl de beroepsbemanning ter plaatse werd aangevuld met vrijwilligers. De vrijwilligers waren nog wel steeds duidelijk in de meerderheid.¹⁴

Mede door deze ontwikkelingen was het niet meer te vermijden dat in 1964 dan toch de eerste beroepscommandant (C.H.J. Brauers) in Haarlem werd benoemd. De ondercommandant bleef een vrijwilliger.¹⁵

In de loop van de tijd heeft het beroepspersoneel in Haarlem – ook als gevolg van de algemene eerste aanzet tot professionalisering van de Nederlandse brandweer¹⁶ – met betrekking tot invulling van de repressieve taken (brandbestrijding en de hulpverlening) steeds meer de overhand gekregen, waardoor uiteindelijk in de jaren tachtig van de vorige eeuw het huidige systeem van vrijwilligheid is ontstaan. Dat wil zeggen dat de repressieve taken ‘regulier’ worden uitgevoerd door de inzet van beroepspersoneel. In bijzondere gevallen (zoals ‘middelbrand’/ ‘grote brand’) heeft het vrijwillig brandweerpersoneel een aanvullende taak. (In subparagraaf 2.5.2 en paragraaf 3.3 wordt meer in detail ingegaan op de taakverdeling tussen vrijwillig- en beroepspersoneel.)

Intermezzo

In de brandweerstatie van 2001 is te lezen dat op januari 2002 er van de 480 gemeenten met een eigen brandweer, er maar liefst 475 gemeenten geheel of gedeeltelijk steunen op de inzet van vrijwilligers. Van de 26.600 brandweelieden bestaat ongeveer 83% uit vrijwilligers.¹⁷

De landelijke tendens om de brandweer te professionaliseren (dat wil zeggen te normaliseren en standaardiseren en daardoor minder vrijblijvend te maken) leidt echter steeds meer tot een verandering van het vrijwillige karakter van brandweersorganisaties. Het aantal zuiver vrijwillige korpsen is dan ook de laatste jaren sterk teruggelopen. In de periode van 1991 tot 2002 is het aantal korpsen dat alleen met vrijwilligers draaide gedaald van 74% naar 24,8%.¹⁸

14 Bron: 'De Amsterdamse brandweer, vroeger en nu' (1988) van G. Koppers en de brandweerkroniek 'Voor hete vuren' (1991), over 300 jaar brandweer Haarlem, van W. Helversteijn.

15 Bron: 'Voor hete vuren' (1991), brandweerkroniek over 300 jaar brandweer Haarlem, van W. Helversteijn.

16 Onder professionalisering van de brandweer in Nederland wordt verstaan een zich ontwikkelende normering en standaardisering van verschillende aspecten van de brandweerszorg. Het gaat hier bijvoorbeeld om het vastleggen van de organisatie, het beheer en de taak van de gemeentelijke brandweer bij verordening (Brandweerwet, 1985), het gecertificeerd opleiden van beroeps en vrijwilligers (Besluit brandweerpersoneel, 1991), het normeren van de opkomst (Handleiding Brandweerszorg, 1992) en systematisch en gedocumenteerd oefenen (Leidraad Oefenen, 2000).

17 Bron: Brandweerstatie 2001 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2003), p. 11.

18 Bron: Brandweerstatie 2001 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2003), p. 12.

DE JAREN TACHTIG: ORGANISATORISCHE SPANNING ALS CONSEQUENTIE VAN HET SYSTEEM

In de jaren tachtig werden er problemen zichtbaar binnen de gemeentelijke brandweer Haarlem, met als gevolg “een steeds duidelijker dalende motivatie en verslechterende werksfeer bij het personeel”. Deze problemen uitten zich met name in de repressieve dienst, maar ook in de relaties met andere onderdelen van de brandweer.¹⁹

(Organisatorisch waren de beroeps- en vrijwillige organisatie nog volledig gescheiden, wat inhield dat de vrijwilligers niet tot de repressieve dienst behoorden. De (vrijwillige) ondercommandant was hoofd van de vrijwillige organisatie.)

In 1987 heeft een daartoe opgerichte werkgroep de opdracht gekregen een beleidsplan op te stellen ter verbetering van de gang van zaken. Dit leidde echter niet tot het beoogde resultaat. In 1988 kreeg het ingenieurs/adviesbureau Save de opdracht een onderzoek in te stellen met als doel het formuleren van voorstellen betreffende de taakverdeling tussen de diverse afdelingen (organisatorisch zijn de beroeps en vrijwilligers gescheiden afdelingen), de benodigde omvang van die afdelingen en de werkwijze, taakverdeling en tijdsbesteding binnen de repressieve dienst. In juli 1989 was het onderzoek afgerond.²⁰

De taakverdeling tussen beroeps en vrijwilligers bleek volgens Save een van de belangrijkste knelpunten te zijn.²¹ Daarnaast speelden mee de problematiek rondom de uitrukprocedure, de interne werkzaamheden, de beheersorganisatie en het management. Over het management werd geconstateerd dat zij in onvoldoende mate functioneerde, waardoor de verhouding tussen de leiding en het personeel niet optimaal was.²²

Over de taakverdeling merkte Save op dat er sprake was van een historisch spanningsveld tussen beroeps (24-uursdienst) en vrijwilligers. “Het beroepspersoneel zou de situatie in veel gevallen zelfstandig kunnen en willen oplossen. Voor de vrijwilligers geldt met enige beperkingen hetzelfde; zij beginnen thans echter met een achterstand in opkomst, materieel en organisatie en moeten zich als het ware invechten. Hoewel ze in vrij grote aantallen worden opgeroepen, is er weinig voor hen te doen, tenzij werkelijk sprake is van een grote of langdurige brand. Wanneer ze echter alleen in die gevallen opgeroepen zouden worden, wordt hun aandeel te veel beperkt. Dit zou ongetwijfeld leiden tot afbreuk van motivatie en derhalve tot afbrokkeling van de vrijwilligersafdeling.”²³

19 Bron: Rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ (1989) van het ingenieurs/adviesbureau Save.

20 Bron: Rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ (1989) van het ingenieurs/adviesbureau Save en het ‘Advies aan B&W Haarlem m.b.t. het organisatie-onderzoek door het onderzoekbureau Save bij de gemeentelijke brandweer Haarlem’ (juli 1989) van de medezeggenschapscommissie, adviescommissie vrijwilligers, de ondercommandant en vertegenwoordigers van het middenkader.

21 In het ‘Advies aan B&W Haarlem m.b.t. het organisatie-onderzoek door het onderzoekbureau Save bij de gemeentelijke brandweer Haarlem’ (juli 1989) is te lezen dat de problemen over de taakverdeling het gevolg zijn van slecht beleid en aansturing, en naleving door de toenmalige leiding.

22 Bron: Rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ (1989) van het ingenieurs/adviesbureau Save, p. 9, 16 en 17.

23 Bron: Rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ (1989) van het ingenieurs/adviesbureau Save, p. 10.

Save werkte in haar rapportage vijf mogelijke opties uit voor de taakverdeling tussen beroeps en vrijwilligers, variërend van een maximalisering tot een minimalisering van de inzet van de vrijwilligers. De aanbeveling van Save, om de inzet van de vrijwilligers te vergroten, werd mede op advies van 'de brandweerorganisatie' niet door B&W overgenomen.²⁴ De huidige taakverdeling bleef gehandhaafd, met dien verstande dat een reorganisatie plaatsvond, met als één van de onderdelen het onderbrengen van de vrijwilligers organisatie bij de repressieve dienst.

2.2.3. **DE KORPSLEIDING VAN BRANDWEER HAARLEM VANAF 1990 TOT HEDEN**

In 1990 benoemden burgemeester en wethouders een projectleider (met brandweerachtergrond) die de reorganisatie ter hand moest nemen en begeleiden. Het was de bedoeling dat hij de zittende commandant in 1992 zou opvolgen. Twee maanden na de benoeming van de projectleider werd de (toenmalige) commandant gevraagd om met functioneel leeftijdonslag te gaan.

Op 1 oktober 1990 trad de projectleider (vervroegd) aan als commandant brandweer Haarlem (en als regionaal commandant van de toen nog regionale brandweer Zuid en Midden Kennemerland). Hij kwam in een organisatie terecht die de nodige problemen kende (zie subparagraaf 2.2.2) en die aan de vooravond stond van een reorganisatie.

In de laatste jaren als (regionaal) commandant heeft hij zich met name bezig gehouden met de regionalisering (waaronder het vormgeven van de Hulpverleningsdienst Kennemerland, zie paragraaf 2.3) en in het bijzonder met het introduceren van het zogeheten 'regionaal piket'.²⁵ Hij heeft er tevens voor gezorgd dat de preventietaak²⁶ – die naar aanleiding van de onderzoeken naar de vuurwerkramp in Enschede (2000) en de cafébrand in Volendam (2001) hoge bestuurlijke prioriteit kreeg – binnen brandweer Haarlem op een hoger niveau werd gebracht.

Deze commandant heeft tot 1 mei 2002 leiding gegeven aan de gemeentelijke brandweer Haarlem (en de regionale brandweer). Gesteld kan dan ook worden dat grotendeels onder zijn verantwoordelijkheid de organisatie zoals die tot aan 23 maart 2003 functioneerde tot stand is gekomen.

24 Door een verschil van mening tussen de commandant én de medezeggenschapscommissie (MZC), adviescommissie vrijwilligers (ACV), de ondercommandant en vertegenwoordigers van het middenkader zijn er naar aanleiding van het rapport van Save twee adviezen uitgegaan naar B&W. Feitelijk kwamen beide adviezen op hoofdlijnen met elkaar overeen. Het advies van de commandant werd op aangeven van de burgemeester uiteindelijk als niet-bestaand beschouwd. (Bron: Beide desbetreffende adviezen en de brief (d.d. 12 juli 1989) van de commandant Brandweer Haarlem gericht aan onder ander de MZC en ACV).

25 De huidige commandant heeft in zijn interviewverslag verklaard dat in het kader van de regionalisering "zijn voorganger een aantal zaken goed op de rails heeft gezet. Dat betreft vooral het crisismanagement, zoals de regionale opschaling en de bestuurlijke verantwoordelijkheid: de coördinerend burgemeester. Er is één regionaal beleidsteam (RBT), één regionaal coördinatiecentrum (RCC)/regionaal operationeel team (ROT) voor alle gemeentes en een multidisciplinair oefenprogramma. Bovendien zijn alle brandweerpiketten regionaal geregeld."

26 Het nemen van maatregelen ter voorkoming van het ontstaan van incidenten en het beperken van de gevolgen indien zich toch incidenten voordoen.

Vanaf 1 oktober 2002, nadat brandweer Haarlem een half jaar onder leiding heeft gestaan van een interim-commandant, ligt de verantwoordelijkheid van de gemeentelijke brandweer Haarlem (en van de regionale brandweer Kennemerland) bij de huidige commandant.

De huidige commandant heeft kort na zijn benoeming een quick-scan opgesteld (d.d. 8 januari 2003) waarin hij zijn eerste bevindingen over het functioneren van de gemeentelijke brandweer Haarlem verwoord. De belangrijkste punten laat hij daar de revue passeren aan de hand van de vijf schakels van de veiligheidsketen²⁷. Terwijl hij daarin constateert dat de preventietaak binnen brandweer Haarlem goed wordt uitgevoerd (zie ook paragraaf 2.6), signaleert hij op het gebied van de preparatie²⁸ (waaronder de commandovoering) en de repressie de nodige knelpunten.²⁹ Een aantal van deze knelpunten worden elders in deze rapportage aangehaald.

2.3. **BRANDWEER HAARLEM EN DE HULPVERLENINGSDIENST KENNEMERLAND**

De Brandweerwet 1985 heeft het volgende systeem voor brandweezorg gedefinieerd: het gemeentebestuur is verantwoordelijk voor de brandweezorg in de desbetreffende gemeente. De gemeenteraad dient daartoe per verordening organisatievorm en beheer van de gemeentelijke brandweer vast te leggen. Het college van burgemeester en wethouders heeft dan de verantwoordelijkheid voor het realiseren van een (adequate) organisatie van de gemeentelijke brandweezorg.

Wettelijk verplicht is daarnaast het instellen van een 'regionale brandweer' (een gemeenschappelijke regeling van aangewezen gemeenten) die invulling moet geven aan verschillende welgedefinieerde taken zoals waarschuwing en ontsmetting van de bevolking bij ongevallen met gevaarlijke stoffen en het beheren van een gemeenschappelijke (regionale) alarmcentrale. Gemeenten betalen hiervoor naar ratio van het inwoneraantal een bedrag aan de regionale brandweer.

27 In 1993 heeft het toenmalige ministerie van Binnenlandse Zaken in de 'Integrale veiligheidsrapportage' de zogeheten veiligheidsketen geïntroduceerd. Deze ketenbenadering, die afkomstig is uit Amerika, is gericht op een brede, integrale aanpak van veiligheid en bestaat uit de vijf schakels: pro-actie, preventie, preparatie, repressie en nazorg.

28 Preparatie is één van de vijf schakels van de veiligheidsketen en is gedefinieerd als het geheel van maatregelen en het beheer daarvan ter voorbereiding en ondersteuning van het repressief optreden van de brandweer. Te denken valt aan de wijze waarop de brandweelieden worden opgeleid, beoefend en zij gebruik kunnen maken van ondersteunende planvorming, zoals uitrukprocedures, aanvalsplannen/bereikbaarheidskaarten. In hoofdstuk 3 van deze rapportage wordt op een aantal aspecten van de preparatie dieper ingegaan.

29 Uit de quick-scan van de huidige commandant (d.d. 8 januari 2003).

Aanvullend op de wettelijk verplichte taken van de regionale brandweer kunnen gemeenten ook taken in het kader van de gemeentelijke brandweertzorg uitbesteden aan de regionale brandweer. Er is dan formeel sprake van ‘inhuur’ waar in het algemeen een financiële vergoeding tegenover zal staan.

Overigens kan de regionale brandweer ook weer taken uitbesteden aan een gemeentelijke brandweer. Veelal is dit het geval als de regionale brandweer geïntegreerd is met de gemeentelijke brandweer van de grootste gemeente in de brandweerregio. Onderhoud van regionaal materieel is een klassiek voorbeeld van een uitbesteedde taak.

2.3.1. **BRANDWEERZORG OP GEMEENTELIJK NIVEAU**

In de gemeente Haarlem heeft het gemeentebestuur de uitvoering van de brandweertzorg opgedragen aan de gemeentelijke sector Brandweer & Ambulance (SBA), één van de zes sectoren van het ambtelijk apparaat van de gemeente Haarlem. Naast de uitvoering van de gemeentelijke brandweertzorg is deze sector tevens belast met de uitvoering van de ambulancehulpverlening in heel Zuid-Kennemerland. De twee onderdelen van de SBA Haarlem – Brandweer Haarlem en Ambulancehulpverlening Haarlem – staan beide onder leiding van één directeur. De directeur van Brandweer Haarlem (oftewel de brandweercommandant) is tevens (algemeen) directeur van de SBA.

Als directeur SBA maakt de brandweercommandant deel uit van het Algemeen Managementteam van de gemeente Haarlem. Behalve de brandweercommandant maken hiervan de overige vijf sectordirecteuren en de gemeentesecretaris (voorzitter) deel uit.

De directeur SBA/brandweercommandant beschikt over de afdelingen repressieve dienst, preventie & preparatie voor uitvoering van de taken op het terrein van de gemeentelijke brandweertzorg. Deze beide afdelingen vormen het onderdeel Brandweer van de SBA.

Er is een concept van een ‘Organisatie- en beheersverordening’ aanwezig, waarin de taken en bevoegdheden van het gemeentelijke brandweerkorps zijn vastgelegd, zoals wettelijk voorgeschreven in artikel 1 van de Brandweerwet; deze is vooralsnog niet vastgesteld (zie ook paragraaf 3.2). Beleidsplannen betreffende de brandweertzorg in de gemeente Haarlem en jaarverslagen werden niet aangetroffen.³⁰

³⁰ Wel zijn er jaarlijkse ‘beleidsevaluaties’ aangetroffen. In deze beleidsevaluaties, bestaande uit twee á drie pagina’s, worden de inspanningen/werkzaamheden van de gemeentelijke brandweer Haarlem beschreven. Deze beleidsevaluaties worden jaarlijks voorgelegd aan het college van burgemeester en wethouders.

2.3.2. BRANDWEERZORG OP REGIONAAL NIVEAU

De gemeente Haarlem maakt, sinds april 2001, samen met negen andere gemeenten³¹ in de regio Kennemerland, deel uit van een gemeenschappelijke regeling Hulpverleningsdienst Kennemerland (HDK) voor de uitvoering van wettelijke en niet wettelijke regionale brandweertaken. Naast deze regionale brandweertaken zijn in de HDK, ook de gemeentelijke taken op het terrein van de openbare gezondheidszorg voor de 10 gemeenten ondergebracht. De HDK bestaat dan ook uit de onderdelen Regionale Brandweer Kennemerland (RBK) en Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst Kennemerland (GGD) en staan elk onder leiding van een directeur. De directeur van de RBK en de directeur van de GGD zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het gevoerde en te voeren beleid van de HDK.³²

De directeur van de RBK (als onderdeel van de HDK) beschikt over de afdelingen opleiding & oefening en meldkamer brandweer & ambulance voor de uitvoering van de taken op het terrein van de regionale brandweertzorg. De HDK beschikt tevens over een viertal ondersteunende afdelingen voor de bedrijfsvoering:

- de afdeling Beleids- & Bestuursondersteuning (BBO);
- de afdeling Personeel & Organisatie (P&O);
- de afdeling Financiën, Control & Informatisering (FC&I);
- de afdeling Facilitaire Zaken.

In het kader van dit onderzoek naar het dodelijke ongeval op 23 maart 2003 in Haarlem is het functioneren van de regionale brandweer waar het de wettelijke taken op het gebied van de rampenbestrijding betreft geen subject van onderzoek. De bevindingen van de huidige regionaal commandant/commandant gemeentelijke brandweer Haarlem worden hier echter toch breed weergegeven omdat in Kennemerland de regionale brandweer en de gemeentelijke brandweer Haarlem in praktische zin in verregaande mate geïntegreerd zijn. Sterke en zwakke punten van een van beide organisaties geven daarmee een indicatie voor die van de andere.

Na zijn benoeming constateerde de huidige commandant dat een aantal zaken op het gebied van de regionale brandweertzorg onvoldoende waren. Zo vond hij dat onder andere de meldkamer brandweer & ambulance op korte termijn de nodige verbetering behoefde³³ (zie ook paragraaf 2.8), heeft hij geconstateerd dat er geen regionaal uniforme uitrukprocedures zijn (wat een afbreukrisico met zich meebrengt voor de rampenbestrijding) en dat het materieel regionaal niet goed op elkaar is afgestemd.^{34 35}

31 Bennebroek, Beverwijk, Bloemendaal, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Heemskerk, Heemstede, Uitgeest, Velsen en Zandvoort.

32 Geregeld in het 'Directiestatuut Hulpverleningsdienst Kennemerland'.

33 Volgens de 'Knelpuntennotitie meldkamer brandweer & ambulance' (juni 2003) is sprake van "een zorgelijk niveau" waarop de meldkamer momenteel functioneert.

34 Uit het interviewverslag van de huidige commandant.

35 Deze zaken openbaarden zich ook tijdens het optreden van 23 maart 2003.

Desalniettemin komen deze niet uitvoerig aan bod in de reconstructie (hoofdstukken 4 t/m 6), omdat ze niet direct terug te voeren zijn op (één van) de oorzaken van het ongeval.

Uit het verslag van het interview van de huidige commandant: “Hij vindt dat het niet goed gaat bij de brandweer in deze regio – landelijk overigens ook niet. De brandweer zou feitelijk de spil in de (voorbereiding op de) rampenbestrijding moeten zijn, maar ze lijkt wel te zijn opgesloten in een eigen cocon. Om de brandweer de voortrekkersrol te geven die zij moet hebben – en die ze op dit moment dus nog onvoldoende waarmaakt – moet zij interactief in de omgeving functioneren.

De kwaliteit van de korpsen, in Haarlem en de regio, vindt hij onvoldoende. Zo zijn er korpsen in de regio zonder een gekwalificeerde commandant. Sommige posten zijn overdag onderbezet, waardoor de zorgnormen niet gehaald kunnen worden.”

2.3.3. **SAMENWERKING GEMEENTELIJKE EN REGIONALE BRANDWEERZORG**

Reeds vóór april 2001, toen de HDK nog niet tot stand was gebracht, kenden brandweer Haarlem en (het bureau van) de regionale brandweer een samenwerkingsverband waarbinnen de gemeentelijke en de regionale brandweerafdelingen onderling taken voor elkaar uitvoerden.³⁶ In praktische zin werkten beide organisaties, brandweer Haarlem en de regionale brandweer, ‘geïntegreerd’.

Binnen de in 2002 gevormde HDK is het samenwerkingsverband tussen brandweer Haarlem, als onderdeel van de gemeentelijke SBA, en de RBK voortgezet. De functie van directeur RBK wordt ingevuld door de directeur SBA, dat wil zeggen door de (brandweer)commandant van Haarlem. Bij het lezen van deze rapportage moet men er dan ook op bedacht zijn dat de brandweercommandant verschillende functies bekleed.

Evenzo geldt overigens dat de directeur van de GGD krachtens een verleend mandaat door de directeur SBA het onderdeel Ambulancehulpverlening Haarlem van de SBA aanstuurt (waarvoor zijn collega bij de HDK dus formeel de eindverantwoordelijkheid draagt).

De ‘geïntegreerde’ brandweerorganisatie, onder leiding van de (regionaal) brandweercommandant, bestaat uit:

- de afdeling repressieve dienst (RD);
- de afdeling preventie & preparatie (P&P);
- de afdeling opleiding & oefening (O&O);
- de meldkamer brandweer & ambulance (MBA).

Binnen het samenwerkingsverband van brandweer Haarlem en de regionale brandweer zijn er medewerkers met een gemeentelijke aanstelling (bevoegd gezag is het college

³⁶ Dit gebeurde onder verantwoordelijkheid van de commandant van brandweer Haarlem, die tevens de commandant van de regionale brandweer was.

van burgemeester en wethouders in Haarlem) en met een regionale aanstelling (bevoegd gezag is het dagelijks bestuur van de HDK). Het personeel met een regionale aanstelling volgt de rechtspositieregeling van de gemeente Haarlem. Dit geldt voor medewerkers van de afdelingen P&P, O&O en de MBA.

Voorbeelden van taken in het kader van het samenwerkingsverband zijn de (deels) wettelijk regionale taak 'gaspakdrager' en de gemeentelijke taak 'duiker' die beiden in Kennemerland regionaal zijn georganiseerd, maar vanuit Haarlem worden uitgevoerd door de formeel gemeentelijke afdeling RD.³⁷

Door verschillende respondenten is aangegeven dat het samenwerkingsverband in zijn huidige vorm niet voor iedereen even werkbaar is. In algemene zin wordt de bedrijfsvoering als niet-transparant ervaren. Men ziet geen strikte scheiding tussen de regionale brandweer Kennemerland en brandweer Haarlem, en daarmee geen strikte scheiding van de taken van beide organisaties. Het is de organisatie dan ook over het algemeen niet duidelijk welke producten aan wie geleverd moeten worden. Verschillende respondenten wijzen op een cultuur van onwil: het personeel is niet snel geneigd om werkzaamheden uit te voeren voor de organisatie (gemeente of regio) waar zij niet voor is aangesteld.

Al met al wordt het (huidige) samenwerkingsverband door velen als verwarrend – en daarmee zoals reeds aangegeven – onwerkbaar betiteld. Sommigen vinden het dan ook moeilijk om in de huidige situatie de meerwaarde van een regionale aanpak te herkennen en hopen dat de situatie weer wordt teruggedraaid naar een mindere mate van integratie. Anderen hebben aangegeven dat de oorzaak van de onduidelijke structuur inherent was aan de wijze waarop de voormalig korpsleiding leiding gaf aan de organisatie (zie paragraaf 2.4) en hopen juist dat door de komst van de nieuwe commandant er een nieuwe impuls aan het samenwerkingsverband van de gemeentelijke brandweer Haarlem en de regionale brandweer Kennemerland gegeven wordt.

2.4. **HET MANAGEMENTTEAM VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND SBA/RBK**

Het managementteam³⁸ (MT) van het samenwerkingsverband van brandweer Haarlem en regionale brandweer wordt gevormd door:

- de brandweercommandant (voorzitter);
- de drie hoofden van de afdelingen RD, P&P en O&O;
- het hoofd MBA;
- de drie hoofden van de ondersteunende afdelingen voor de bedrijfsvoering (BBO, FC&I en P&O).

³⁷ De regionale taak 'gaspakdrager' en 'duiken' wordt ook vanuit Velsen uitgevoerd.

³⁸ Door de huidige commandant is al vrij snel na zijn aantreden een tweede MT-variant ingevoerd, het zogeheten 'operationeel' MT, dat bestond uit de leden van het 'totale' MT minus de drie hoofden van de ondersteunende afdelingen. In de loop van het onderzoek is dit operationeel MT weer afgeschaft.

Om een beeld te krijgen over het functioneren van het MT en de wijze waarop zij leiding geeft aan de organisatie, zijn met de hoofden RD, P&P, O&O en MBA de huidige brandweer commandant en de voormalig commandant interviews gehouden. Op basis van deze interviews is onderstaand beeld ontstaan van de huidige perceptie van het functioneren van het MT. Dit huidige beeld kan vergeleken worden met het andere beschikbare ijkmoment, namelijk de SAVE-rapportage uit 1989, die ook ingaat op het functioneren van het MT.³⁹

Hoewel het functioneren van het MT direct van invloed is op het functioneren van de organisatie en daarmee onlosmakelijk verbonden is met het brandweeroptreden, ligt het gezien de opdracht van de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid, niet in de rede om in detail het functioneren van het MT te beschrijven. We beperken ons in dat opzicht dan ook tot de hoofdlijnen.

Ten aanzien van het functioneren van het MT kan ten minste gesteld worden dat de komst (in 1990) van de toenmalige commandant niet tot verandering heeft geleid, wanneer de huidige perceptie (over het functioneren) wordt vergeleken met de problemen die eind jaren tachtig werden gesignaleerd door het ingenieurs/adviesbureau Save.

Verskillende respondenten van het MT gaven aan dat er sprake is van een verkokerde organisatie, waarin door de korpsleiding slechts beperkt sturing is gegeven aan zowel het MT als de rest van de organisatie. In hun beleving communiceerde de voormalig commandant onvoldoende met zijn MT en nam hij eigenstandig beslissingen⁴⁰, waardoor de MT-leden zich over het algemeen niet serieus genomen voelden.⁴¹ Verschillende MT-leden hebben samengevat aangegeven dat ze in al die jaren niet in staat zijn geweest bepaalde Haarlemse en regionale zaken naar behoren te regelen. (Dit zal ook blijken uit deze rapportage ten aanzien van bijvoorbeeld de vrijwilligersproblematiek (zie paragraaf 2.5 en subparagraaf 3.3.5), de aansturing van het beroepspersoneel (zie paragraaf 2.5), de meldkamer brandweer & ambulance (zie paragraaf 2.8) en de geoefendheid van het repressief personeel (zie paragraaf 3.2).)

39 Ter extra verificatie is dit beeld aan een aantal oud-MT-leden voorgelegd om te kijken of zij dit beeld herkenden. Zij zijn verder niet formeel geïnterviewd.

40 Verschillende MT-leden hebben verklaard dat ze de voormalig commandant regelmatig op zijn gebrek aan leiderschap hebben aangesproken. Al in 1994 heeft het (toemalige) MT de voormalig commandant een brief (d.d. 31 maart 1994) geschreven, waarin zij hem wezen op het feit dat hij niet echt met het MT communiceerde en hij voornamelijk zijn eigen gang ging. Volgens de respondenten beriep de voormalig commandant zich er voortdurend op dat hij zich hield aan wat het bestuur wilde.

41 Zo heeft in de beleving van verschillende MT-leden het gezamenlijk meedenken door het huidige MT over het integratiebeleid en de totstandkoming van de Hulpverleningsdienst Kennemerland nooit plaatsgevonden. Dit werd als een gemis ervaren. Plannen werden volledig op bestuurlijk niveau geïnitieerd, ontwikkeld en vastgesteld. Daarmee was volgens de respondenten voorspelbaar dat de samenhang van beleid en uitvoering achter bleef.

Dit heeft er enerzijds toe geleid dat de MT-leden/afdelingshoofden zich naar eigen zeggen hebben teruggetrokken op hun eigen territorium en ieder hun eigen weg zochten, waardoor een steeds meer verkokerde organisatie is ontstaan.⁴²

Taken en verantwoordelijkheden binnen de organisatie verwaterden daarmee. In een cultuur waar de MT-leden zich niet meer medeverantwoordelijk voelden⁴³ voor het functioneren van de gehele organisatie, heeft lager kader de gelegenheid gekregen en genomen om taken/verantwoordelijkheden naar zich toe te trekken. In de loop der jaren is dan ook steeds meer een cultuur ontstaan waarin het personeel de ruimte heeft (gekregen) om een eigen invulling aan de organisatie te geven. Met name bij de afdeling repressieve dienst is dat in dit onderzoek duidelijk zichtbaar geworden (zie subparagraaf 2.5.1).

Verskillende MT-leden zijn van mening dat de toenmalige korpsleiding de problemen, die zich binnen de organisatie afspeelden, onvoldoende helder aan het verantwoordelijke bestuur (gemeente en regio) communiceerde. Het betreffende bestuur was in hun beleving dan ook van veel zaken niet op de hoogte. De (huidige) commandant heeft dit beeld bevestigd op basis van zijn (eerste) bestuursvergadering.

Uit het interviewverslag van de huidige commandant: “Voor een deel had het gemeentebestuur zelf op de hoogte had moeten/kunnen zijn van de bestaande situatie binnen het korps, voor een deel is het onvoldoende ingelicht door het vorige management. Zelf spreekt hij het bestuur daar expliciet op aan. Dan gaat het om het inzetten van een kwaliteitstraject voor de rampenbestrijding, zoals bijvoorbeeld (de plannen voor) het opzetten van een geïntegreerde meldkamer. Hij weet dat het maken van een kwaliteitsslag ingrijpend is en veel geld kost, maar ze zijn wel noodzakelijk.”

42 Ook de huidige commandant heeft dat als zodanig ervaren. Hij heeft tijdens zijn interview aangegeven dat er sprake was van een duidelijk gebrek aan een onderlinge goede verstandhouding tussen de verschillende afdelingshoofden. Dat er geen afstemming tussen de verschillende afdelingen plaatsvond bleek ook toen onder voorzitterschap van de (huidige) commandant brainstormsessies gehouden werden met de afdelingshoofden om inzicht te krijgen in de verschillende projecten die er liepen. Er bleken vele projecten te lopen, maar de afdelingshoofden wisten van elkaar niet waar de anderen zich mee bezighielden.

43 Eén van de redenen die daarvoor is aangegeven is dat de voormalig commandant opdrachten van de besturen aannam zonder de besturen de consequenties voor de uitvoerende organisatie duidelijk te maken. Hij gaf de opdrachten vervolgens aan de MT-leden door, met het verzoek er mee aan de slag te gaan, zonder echter oog te hebben voor de capaciteitsnoden van de afdelingen.

2.5. DE AFDELING REPRESSIEVE DIENST

De primaire taak van de afdeling repressieve dienst (RD), ook wel de uitrukdienst genoemd, is het bestrijden van branden en het verlenen van hulp bij ongevallen binnen de gemeente Haarlem.

Brandweer Haarlem kent, zoals reeds beschreven in paragraaf 2.2, het systeem van een gemengd korps: brandbestrijding en hulpverlening, de zogeheten repressieve taken, worden 'regulier' uitgevoerd door de inzet van beroepspersoneel. In bijzondere gevallen (zoals bij 'middelbrand'/'grote brand', zie subparagraaf 3.3.3) heeft het vrijwillig brandweerpersoneel een aanvullende taak. Beide personeelsgroepen, organiek 83 beroeps en 75 vrijwilligers, zijn ondergebracht in de afdeling repressieve dienst (RD).⁴⁴ De afdeling RD bestaat verder uit een hoofd RD, die onder andere (eind) verantwoordelijk is voor beide personeelsgroepen, en een bedrijfsbureau met vier medewerkers (waaronder een hoofd vrijwilligers).

Alle medewerkers van de afdeling RD hebben een gemeentelijk dienstverband. De medewerkers van het bedrijfsbureau verrichten naast Haarlemse taken, ook taken voor de regionale brandweer Kennemerland (zie ook paragraaf 2.3).

Buiten het beheer over de beroepsploegen en de vrijwilligersploegen is de afdeling RD verantwoordelijk voor de (implementatie van de) uitrukprocedure (zie paragraaf 3.3), voor de technische dienst (materieel, materiaal en de huisvesting), voor het beheer van de regionale piketregelingen op officiersniveau (zie paragraaf 3.5) en de jeugdbrandweer.

Over het materieel heeft de commandant in zijn quick-scan (d.d. 8 januari 2003) opgemerkt dat "er geen behoorlijk beheerssysteem is waarmee de operationele status van het materieel periodiek wordt gecontroleerd. Daarover wordt dan ook niet gerapporteerd. Het eerste echelons onderhoud (onder andere olie peilen, bandenspanning controleren, lampen vervangen, wassen) dat door het dienstdoende beroepspersoneel uitgevoerd dient te worden, wordt maar matig uitgevoerd. De staat van het materieel is matig."

Uit het verslag van het interview met de huidige commandant: "[De commandant] heeft in zijn quick-scan de problemen die hij bij zijn aantreden geconstateerd heeft bij brandweer Haarlem duidelijk aangegeven. Relevante zaken voor de afdeling RD: Het ontbreken van aanvalsplannen, bereikbaarheidskaarten die onvoldoende up-to-date zijn, een uitrukprocedure die niet goed is geïmplementeerd, onvoldoende regionale afstemming, onvoldoende beheer van het materieel en van mensen. Dat die dingen te weinig geborgd zijn, is volgens hem het gevolg van enerzijds te weinig aansturing van de ploegen door de teamleiders en anderzijds door aansturing van de teamleiders door het hoofd RD. De vele wisselingen in de laatste jaren in de leiding van de RD hebben daar ook zeker geen positieve bijdrage aan geleverd."

44 Vóór de jaren negentig maakte alleen het beroepspersoneel deel uit van de afdeling RD. Met de reorganisatie die in de jaren negentig plaatsvond (zie subparagraaf 2.2.2), is de vrijwillige organisatie ondergebracht bij de repressieve dienst.

2.5.1. HET BEROEPSPERSONEEL

De formatieve sterkte van het beroepsbestand voor de uitruktaken is 83 personen die zijn opgedeeld in drie ploegen: twee ploegen van 28 en één ploeg van 27 leden.

De drie (beroeps)ploegen draaien 24-uurs diensten waarbij de dienstdoende ploeg een minimum bezetting levert van 20 personen verdeeld over de twee brandweerposten van Haarlem: twaalf beroeps in de kazerne in West (de hoofdpost) en acht op post Oost.

Teamleiders

Per ploeg zijn er vijf bevelvoerders⁴⁵, drie in West en twee in Oost. Eén van de bevelvoerders is tevens de teamleider van de ploeg, dat wil onder andere zeggen dat hij het aanspreekpunt is voor de ploeg en de intermediair tussen de ploeg en het hoofd RD. De drie beroepsteamleiders worden rechtstreeks aangestuurd door het hoofd RD en zijn gehuisvest in de kazerne in West. Eens in de veertien dagen vindt een teamleidersoverleg plaats, waaraan door het hoofd RD, de drie teamleiders en het hoofd vrijwilligers (zie subparagraaf 2.5.2) wordt deelgenomen.

De teamleider bekleedt in principe ook de operationele functie 'bevelvoerder binnendienst'. Deze rukt doorgaans niet uit, maar blijft in de kazerne om daar zaken als herbezetting te regelen.

Verschillende respondenten van het MT⁺⁴⁶ hebben verklaard dat in hun beleving de teamleiders, die in het verleden intern zijn doorgestroomd (op grond van anciënniteit), onvoldoende gekwalificeerd zijn om hun rol als leidinggevenden van de beroepsploegen waar te maken. Terwijl ze enerzijds niet in staat blijken om de beroepsploegen aan te sturen (zie ook hieronder), heeft de organisatie ze anderzijds de ruimte gegeven (en gelaten) bepaalde verantwoordelijkheden naar zich toe te trekken.⁴⁷

Beroepsbezetting in West en Oost

De beroepsbezetting (twaalf in totaal) in de kazerne in West is als volgt ingedeeld:

- zes leden zijn beschikbaar voor het bemensen van een tankautospuiter;
- twee leden zijn beschikbaar voor het bemensen van een autoladder;
- drie leden zijn beschikbaar voor een 'kleine' tankautospuiter ten behoeve van een inzet op kleine incidenten. In Haarlem wordt dit wel 'de tweede uitruk' genoemd;
- een teamleider die doorgaans als bevelvoerder binnendienst fungeert.

Met deze kazernebezetting worden, indien nodig, ook het hulpverleningsvoertuig en het waterongevallenvoertuig bezet.

45 Tijdens een daadwerkelijke inzet geeft de bevelvoerder leiding aan een basiseenheid (de manschappen). Dit is over het algemeen de bemanning van een tankautospuiter.

46 Dit zijn de hoofden van de afdelingen preparatie & preventie, opleiding & oefening, repressieve dienst en het hoofd meldkamer brandweer & ambulance aangevuld met het hoofd vrijwilligers. Deze laatste heeft een essentiële leidinggevende positie binnen de organisatie.

47 In de periode 1997/1998 kregen de teamleiders ook daadwerkelijk de leiding over de afdeling RD, omdat er toen tijdelijk geen hoofd RD was.

In de kazerne in West staan verder nog een aantal regionale specialistische voertuigen gestald die zowel door beroeps- als door vrijwillig personeel, of door een combinatie van beroeps- en vrijwillig personeel, kunnen worden bezet. Het betreft de verbindingscommandowagen en de haakarmvoertuigen met de adembeschermingscontainer, de pompunit en de commandohaakarmbak. Zoals al opgemerkt valt het (onderhoud van het) materieel onder verantwoordelijkheid van de RD.

De beroepsbezetting in post Oost is gebaseerd op het bemensen van een tankautospuut (zes leden) en een autoladder (twee leden).

De voormalig commandant heeft aangegeven dat in het verleden is gekozen voor vaste (beroeps)bezetting in West en Oost vanwege vereiste specialisaties voor uit te voeren werkzaamheden door dit personeel. Het was de bedoeling om het onderhoud van het materieel in Oost en het bureauwerk in West uit te laten voeren. Medio jaren negentig bleek het efficiënter het onderhoud uit te besteden, waardoor het weer makkelijker werd om van post te wisselen.

Nieuwe beroepsmensen zijn thans verplicht om te rouleren tussen de beide posten. De "oude" garde rouleert doorgaans alleen bij onderbezetting als gevolg van ziekte of verlof.

Wisselmedewerkers

In de jaren negentig zijn zogeheten 'wisselmedewerkers' ingevoerd. Dat houdt in dat de (beroeps)brandweerlieden van de repressieve dienst worden uitgeleend aan de afdelingen preparatie & preventie (van de SBA) en opleiding & oefening (van de HDK), om in diensttijd tussen de uitrukken door, diverse kantoorwerkzaamheden voor de inlenende afdelingen te verrichten.

Vrijwel alle respondenten van het MT⁺ hebben aangegeven dat, hoewel het idee goed was, dit nooit goed van de grond is gekomen: de wisselmedewerkers die er het nut niet van inzagen kantoorwerk te verrichten, kwamen, door de weinig coöperatieve houding van de teamleiders en het hoofd RD, over het algemeen niet opdagen, met als gevolg dat bepaalde preparatieve werkzaamheden bleven liggen (zie ook paragraaf 2.6). Ook de beperkte afstemming tussen de drie betrokken MT-leden/afdelingshoofden (zie paragraaf 2.4) heeft hier geen verandering in kunnen brengen.

Aansturing van de beroesploegen

In de loop der jaren is steeds meer een cultuur ontstaan binnen brandweer Haarlem, waarin het personeel de ruimte heeft gekregen en genomen om een eigen invulling aan de organisatie te geven (zie paragraaf 2.4).

Dit is volgens respondenten met name zichtbaar bij het beroepspersoneel van de afdeling RD. Zoals reeds beschreven, vindt aansturing van de beroeps ploegen (door de teamleiders en het hoofd RD) beperkt plaats. De aandacht van de korpsleiding was, volgens verschillende respondenten, in dat opzicht miniem. Dit heeft er in geresulteerd dat de bevelvoerders het op de werkvloer voor het zeggen hebben. Volgens respondenten zijn de negatieve effecten daarvan zichtbaar in het niet serieus nemen van het oefenen (zie ook paragraaf 3.2), het beperkt registreren van het aantal oefeningen, het effectief saboteren van het systeem van 'wisselmedewerker' en het afwijken van de (bestaande) alarmerings- en uitrukprocedures (voor dit laatste zie ook paragraaf 3.3).

Voor de (oefen-)kwaliteit van het beroepspersoneel wordt verwezen naar hoofdstuk 3.

2.5.2. **DE VRIJWILLIGERS**

De formatieve sterkte van het vrijwilligersbestand voor uitruktaken is 75 personen. De daadwerkelijke sterkte is volgens opgave 60 personen.

De vrijwilligers zijn vast ingedeeld in de verzorgingsgebieden West-Centrum en Oost-Schalkwijk, wat wil zeggen dat zij vast vanaf één van beide posten (West of Oost) uitrukken.

De twee vrijwilligersploegen (in West en Oost) staan, net als de beroeps ploegen, elk onder leiding van een teamleider. Deze (vrijwillige) teamleiders worden aangestuurd door het hoofd vrijwilligers (dit is een stafmedewerker van de RD), die op zijn beurt rechtstreeks onder het hoofd RD valt. Bij het teamleidersoverleg van de RD zijn de vrijwillige teamleiders niet aanwezig. Het hoofd vrijwilligers die wel bij dit overleg aanwezig is, koppelt het besprokene terug met de beide teamleiders.

In tegenstelling tot de beroepsteamleiders is voor de vrijwillige teamleiders nooit een functiebeschrijving gemaakt.

Uit het interviewverslag van het hoofd vrijwilligers: "Hoewel hij het hoofd RD verantwoordelijk acht voor de kwaliteit van de vrijwilligers, heeft hij deze verantwoordelijkheid na een halfjaar dat hij in dienst was (vanaf oktober 2000) naar zich toegetrokken. Omdat hij nooit is teruggefloten voelt hij zich in deze gemandateerd door de leiding.

Volgens [het hoofd vrijwilligers] waren de (vrijwillige) teamleiders blij met de duidelijkheid die nu ontstond. Daarvoor had één van deze teamleiders⁴⁸ zich jarenlang een roepende in de woestijn gevoeld die weinig gehoor vond in zijn pogingen het 'vrijwilligersschip' vlot te trekken. Hij was blij dat nu een ander de kolen voor hem uit het vuur haalde. De teamleider hoopte dat door de functie die het hoofd vrijwilligers naar zich had toegetrokken 'de vrijwilligersproblematiek' via een formelere weg onder de aandacht zou worden gebracht bij het management."

48 Dit is één van de brandweerlieden die op 23 maart 2003 is omgekomen.

Beide vrijwilligersploegen zijn opgedeeld in een drietal groepen. Aan deze groepsvorm is tevens de deelname aan het oefenprogramma en aan het vrijwilligerspiket gekoppeld.

Per verzorgingsgebied (West-Centrum of Oost-Schalkwijk) is een piketregeling ingesteld waarin telkens één vrijwilligersgroep een week piket draait. Als bij een incident volgens de uitrukprocedure-2000 (zie paragraaf 3.3) vrijwilligers worden gealarmeerd, wordt altijd ten minste de piketgroep opgeroepen. Afhankelijk van het type incident, het verzorgingsgebied waarbinnen het incident plaatsvindt en het tijdstip wordt de piketgroep al dan niet aangevuld met de rest van de desbetreffende vrijwilligersploeg.

Per post bemensen de vrijwilligers een tankautospuut. De overige opgekomen vrijwilligers kunnen, in opdracht van de bevelvoerder binnendienst, in West worden ingezet op een specialistisch voertuig (zoals haakarmvoertuigen voor het grootschalige watertransport en de commandohaakarmbak) of voor herbezetting van de kazerne waarvan de beroepsbezetting is uitgerukt (in West en Oost).

Zowel in West alsook in Oost beschikken de vrijwilligers over een 'eigen' tankautospuut. Na elke oefening controleren de vrijwilligers de tankautospuut op paraatheid en inzetbaarheid. Ontbrekende of defecte verpakking wordt indien noodzakelijk vervangen. Diverse geïnterviewde vrijwilligers hebben aangegeven dat hun tankautospuut soms als noodvoorraad door de beroepsbezetting wordt gebruikt. Defecte of ontbrekende verpakkingdelen van 'beroeps'voertuigen worden vervangen door onderdelen die van het vrijwilligersvoertuig worden afgehaald.

Motiveren van de vrijwilligers

Om de burger zo goed mogelijk te bedienen dient (onder andere) de opkomsttijd⁴⁹ van de eerste uitruk zo kort mogelijk te zijn.

Intermezzo

In het kader van de professionalisering van de brandweer zijn in 1992 door het (toenmalige) ministerie van Binnenlandse Zaken algemene richtlijnen uitgegeven voor de invulling van de brandweezorg. In deze zogenoemde brandweezorgnormen wordt per gebouwtipe aangegeven welke brandweereenheden met welke aanbevolen opkomsttijd bijvoorbeeld 'in het algemeen' aanwezig zouden moeten zijn. In het algemeen' refereert aan de opmerking in de richtlijn dat "het in de praktijk onmogelijk is om in elke situatie te voldoen aan de gewenste opkomsttijden".

Een voorbeeld van een aanbevolen zorgnorm is die voor amusementsgebouwen: vereist is de opkomst van een tankautospuut binnen 8 minuten.

49 Dit is de tijd die een eerste hulpverleningsvoertuig nodig heeft om, vanaf het moment dat een eerste getuige een telefonische melding geeft van het incident, ter plaatse te komen.

De wijze waarop gemeente Haarlem heeft gekozen om de zorgnormen zo veel mogelijk te kunnen realiseren, is door de eerstelijns (uitruk)taken vrijwel volledig door het beroepspersoneel te laten uitvoeren. Dit heeft er toe geleid dat de vrijwilligers hoofdzakelijk nog worden ingezet voor tweedelijns taken, dat wil zeggen voor het herbezetten van de posten, voor nablissing en voor ondersteunende (logistieke) werkzaamheden. Deze taakverdeling heeft voor de vrijwilligers niet alleen negatieve gevolgen gehad voor het in beperkte mate opdoen van uitrukervaring (in subparagraaf 3.3.5 wordt daar dieper op ingegaan), maar tevens voor de motivatie⁵⁰. De vrijwilligers zijn lid van de brandweer geworden in de verwachting ‘volwaardig’ ingezet te worden.

Om de motivatie van de vrijwilligers te vergroten, wordt in Haarlem gebruik gemaakt van het zogeheten ‘motivatiebusje’. Om vrijwilligers toch het gevoel te geven dat ze “er bij horen”, wordt oogluikend toegestaan dat vrijwilligers met een personeelsbusje naar het incident gaan om hand- en spandiensten te verrichten. In het busje mogen maximaal zes mensen mee, omdat het busje ook gebruikt wordt voor het aflossen van een complete bemanning van een tankautospuit. Ook wordt het busje gebruikt voor logistieke activiteiten. De uitruk van het ‘motivatiebusje’ is niet in de vigerende uitrukprocedure (van 2000) opgenomen en gebeurt volgens de respondenten niet vaak. Bij navraag is dan ook gebleken dat niemand precies weet onder wiens bevelvoering het personeel van het busje valt als zij voor hand- en spandiensten op de plaats van het incident wordt ingezet.

Intermezzo

Op 23 maart 2003 is formeel op verzoek van de (regionaal) officier van dienst⁵¹ het busje met extra vrijwilligers aangevraagd. Hij deed dit op verzoek van de tweede (vrijwillige) bevelvoerder, één van de omgekomen brandweelieden. Het is niet duidelijk geworden met welk doel deze vrijwilligers zijn aangevraagd: de officier van dienst heeft dit niet expliciet aan de tweede bevelvoerder gevraagd en de ‘extra vrijwilligers’ is het nooit meegedeeld. Uiteindelijk zijn zij ingezet voor hand- en spandiensten (zoals bijvoorbeeld bij het opbouwen van het grootschalig watertransport, zie respectievelijk paragrafen 5.4).

50 Er is daarbij onderscheid te maken tussen de vrijwilligers in West en Oost. De vrijwilligers in West zijn minder gemotiveerd dan de vrijwilligers in Oost. Dat komt (onder andere) omdat in Oost de vrijwilligers meer uitrukken voor een volwaardige inzet; er zijn daar meerdere objecten met een zogeheten ‘procedurele tweede uitruk’. Dat wil zeggen dat voor (het blussen van) deze objecten er een tweede tankautospuit nodig is. De vrijwilligers in Oost zijn in staat om op tijd deze tweede tankautospuit te bemannen, zodat zij – in tegenstelling tot hun vrijwillige collega’s in West – zo nu en dan in aanmerking komen voor een volwaardige blissing. Dit heeft er in geresulteerd dat de vrijwilligers in West doordeweeks over het algemeen overdag hun pieper niet meer bij zich dragen, omdat zij vrijwel alleen maar worden opgepiept voor het herbezetten van de kazerne (zie ook paragraaf 3.3).

51 Na de bevelvoerder van de basiseenheid is tijdens een daadwerkelijke inzet de officier van dienst de eerste, hoger opgeleide leidinggevende bij de brandweer.

Het hoofd RD heeft tijdens zijn interview verklaard dat “het hem niet bekend is dat een busje mag worden ingezet om ‘extra handjes’ te leveren. Voor logistieke zaken of aflossing gebeurt het wel eens. Als regel is ingevoerd dat alleen volledig bemenste voertuigen naar de plaats van het incident uitrukken.”

Voor de (oefen-)kwaliteit van de vrijwilligers wordt verwezen naar hoofdstuk 3.

2.5.3. **BEROEPS- EN VRIJWILLIG PERSONEEL, TWEE NIET GEÏNTEGREERDE GROEPEN**

Het vrijwillig- en beroeps personeel in Haarlem vormen volgens respondenten twee duidelijk gescheiden, niet geïntegreerde groepen. Zowel het beroeps- als vrijwillig personeel ervaren dat ook als zodanig. Daarbij dient opgemerkt te worden dat men de situatie in het laatste jaar ten opzichte van een jaar of drie geleden wel al iets verbeterd vindt.

Ter illustratie een citaat uit het interviewverslag van één van de leden van het MT⁺: “Hij merkte bij zijn aantreden een aantal jaren geleden dat er duidelijk sprake was van twee verschillende groepen brandweermensen: beroeps en vrijwilligers. Hij constateerde dat er weinig waardering van de beroeps was voor het werk van vrijwilligers. Zo langzamerhand ziet hij de waardering toenemen, maar de vrijwilligers in Haarlem zijn nog lang geen integraal onderdeel van de brandweerorganisatie.”

Er wordt over het algemeen strikt gescheiden uitgerukt. In de uitrukprocedure-2000 (zie paragraaf 3.3) is geregeld dat de vrijwilligers en de beroeps afzonderlijke voertuigen bemensen bij een uitruk. Slechts in een beperkt aantal situaties komen gemengde bezettingen voor, bijvoorbeeld als vrijwilligers zijn gekazerneerd bij afwezigheid van een deel van de beroepsbezetting bij gaspakoefeningen en bij het bezetten van specialistische voertuigen zoals het dompelpompvoertuig en de commandohaakarmbak.

Verder vinden er bijna geen gezamenlijke oefeningen plaats.⁵² De beroeps oefenen tijdens werktijd en de vrijwilligers elke week op dinsdagavond. Wel oefenen de vrijwilligers sinds korte tijd onder leiding van beroepsinstructeurs, hetgeen volgens de geïnterviewden niet alleen heeft geleid tot een betere oefenkwaliteit (zie ook paragraaf 3.2) maar tevens een positieve stap is in de richting om de integratie te bevorderen.

2.5.4. **VERHOUDING TUSSEN BEROEPS- EN VRIJWILLIG PERSONEEL**

De verhouding tussen beide groepen (beroeps en vrijwilligers) is zeker niet optimaal te noemen, maar lijkt haast een geaccepteerd feit te zijn. In de kern komt het er op neer dat het beroeps personeel het vrijwillig personeel niet altijd als volwaardige collega's beschouwt, terwijl de vrijwilligers juist wel als zodanig beschouwd willen worden.

⁵² Ook in 1989 werd door het ingenieurs/adviesbureau Save geconstateerd dat “gemeenschappelijke oefeningen van beroeps en vrijwilligers niet of nauwelijks voorkomen”.

Het beroepspersoneel ziet de vrijwilligers over het algemeen als een potentiële bedreiging voor hun broodwinning. Dat laat onverlet dat ze tijdens de interviews hun waardering uitspraken over hun vrijwillige collega's, omdat zij zich in hun vrije tijd willen inzetten voor de brandweer. En hoewel de vrijwilligers misschien niet meer zo gemotiveerd zijn als vroeger (zie paragraaf 2.5.2), omschreven zij hun vrijwillige collega's als enthousiaste – soms zelfs overenthousiaste – brandweerlieden.

De vrijwilligers gaven aan dat zij zich over het algemeen achtergesteld voelen bij het beroepspersoneel. Niet alleen omdat ze slechts voor tweedelijns taken worden ingezet, maar ook omdat ze in hun beleving slechts in beperkte mate betrokken worden bij de organisatie. Volgens de vrijwilligers, maar ook volgens enkele MT⁺-leden, komt dit voort uit onwil van de organisatie. Verschillende (al dan niet terugkerende) anekdotes zijn tijdens het houden van de interviews de revue gepasseerd die deze onwil illustreren, variërend van het niet betrokken worden bij de aanschaf van het materieel tot het afwijken van de procedures door de beroeps ten nadele van de vrijwilligers (zie ook subparagraaf 3.3.1).

Verschillende MT-leden hebben volgens eigen zeggen in het verleden de 'vrijwilligersproblematiek' in het MT aangekaart, maar altijd waren er volgens de respondenten (oneigenlijke) redenen om dit niet serieus op te pakken. Een vrijwilligersbeleid is dan ook nooit opgesteld.

Opgemerkt moet worden dat het hoofd RD zich (sinds zijn aantreden in 2000) in deze ook nooit heeft opgeworpen als daadkrachtige belangenbehartiger van de vrijwilligers. Volgens verschillende respondenten was zijn betrokkenheid bij de vrijwilligers beperkt. Als één van de weinige MT-leden heeft hij de vrijwilligersproblematiek nooit op de agenda van het MT gezet. Hij was van mening dat de tijd er nog niet rijp voor was om de bestaande problemen op te lossen. Klachten van de vrijwilligers over bijvoorbeeld het afwijken door de beroeps van de uitrukprocedure ten nadele van de vrijwilligers, werden ook verder niet in het MT ingebracht, omdat "het geen beleidswijziging maar uitvoering van bestaand beleid betrof". In zijn beleving was het dan ook voldoende dergelijke onvolkomenheden rechtstreeks op te nemen met het hoofd van de meldkamer.⁵³

De in 1999/2000 opgestelde uitrukprocedure-2000 heeft er niet toe kunnen leiden dat de vrijwilligers zich nu meer gewaardeerd voelen. Zoals reeds opgemerkt krijgen de vrijwilligers – zeker in West – feitelijk nog steeds hoofdzakelijk tweedelijns taken toebedeeld (en treden de groepen nog steeds gescheiden op). Oplossingen moeten volgens verschillende MT-leden dan ook in een andere hoek gezocht worden. (In paragraaf 3.3

wordt uitgebreid ingegaan op de uitrukprocedure-2000 en de criteria voor alarmering/ inzet van vrijwilligers (en beroeps).)

Met de komst van de huidige commandant is inmiddels een eerste stap gezet in de bevordering van de motivatie van de vrijwilligers en de integratie van beide groepen. De huidige commandant onderschrijft de opvatting dat de motivatie (en vaardigheidsontwikkeling) van de vrijwilligers verbeterd moet worden en denkt dat dit bereikt kan worden door de vrijwilligers volwaardiger in te zetten. Om die reden wordt gewerkt aan een integratieplan om bijvoorbeeld vrijwilligers overdag in te zetten als aanvulling op de beroeps. Een andere mogelijkheid is door het opstellen van een lijst met vrijwilligers die in voorziene situaties een dienst van 24 uur kunnen draaien.

2.6. DE AFDELING PREVENTIE & PREPARATIE

De afdeling preventie & preparatie (P&P) bestaat uit een hoofd P&P, twaalf preventie-medewerkers en vrij recent uit vier medewerkers preparatie. Daarnaast is afgesproken dat de afdeling structureel een aantal wisselmedewerkers van de afdeling RD 'leent' (zie ook subparagraaf 2.5.1). Het hoofd P&P en twee medewerkers preparatie hebben een HDK-dienstverband. De overige medewerkers hebben een gemeentelijk dienstverband bij Haarlem.

De afdeling P&P verricht enerzijds taken voor de gemeente Haarlem en anderzijds voor de regionale brandweer Kennemerland. De preventieve taken, zoals advisering in het kader van brandveiligheid bij bouw- en milieuaanvragen en het verlenen van gebruiksvergunningen, worden voornamelijk voor de gemeente Haarlem uitgevoerd. De afdeling P&P verricht gemeentelijke preparatieve taken, zoals het opstellen en onderhouden van bereikbaarheidskaarten⁵⁴ en regionale preparatieve taken op het gebied van de regionale risico-inventarisatie, regionale planvorming en rampenbestrijding.

Opgemerkt dient te worden dat 'het oefenen' in Haarlem niet is ondergebracht bij de afdeling P&P: het ondersteunen/faciliteren van de oefeningen (zoals het plannen van de oefenroosters, het maken van oefenbeleid) is ondergebracht bij de afdeling O&O (zie ook paragraaf 2.7), terwijl het beheer van de piketregeling (waaronder het opstellen van oefenprogramma's voor de brandweerofficieren in de regio) is ondergebracht bij de afdeling RD (zie ook paragraaf 3.5).

De afdeling P&P heeft lang een achterstand gehad in de uitvoering van haar preparatieve taken. Voor sommige producten die zij moet 'leveren', zoals de planvorming, geldt die achterstand nog steeds. De achterstand is ontstaan toen het systeem van wisselmedewerkers (zie subparagraaf 2.5.1) van de afdeling RD is ingevoerd. De wisselmedewerkers zouden zich bezighouden met de 'kleine' preparatieve taken, zoals het opstellen van bereikbaarheidskaarten voor de afdeling P&P. Deze medewerkers waren in de praktijk

⁵⁴ Tijdens het onderzoek bleek dat in Haarlem geen aanvalsplannen gemaakt worden.

echter weinig beschikbaar voor de afdeling P&P en omdat de hoofden P&P en RD verder niet tot een oplossing van het probleem konden komen, ontstonden er grote achterstanden bij het opstellen van bereikbaarheidskaarten en ontstond er volgens de respondenten de nodige wrijving tussen beide afdelingshoofden.⁵⁵

Het hoofd P&P heeft tijdens zijn interview aangegeven dat hij “de problematiek indertijd bij de voormalig commandant heeft aangekaart, maar dat daar in zijn beleving nooit iets mee is gedaan. Het MT zou feitelijk de aangewezen plek moeten zijn om te volgen hoe de ene afdeling met producten van de andere afdeling omgaat, en op welke wijze deze geïmplementeerd worden. Dat is volgens het hoofd P&P nooit gebeurd.”

Per 1 april 2002 is voor het opstellen en bijwerken van bereikbaarheidskaarten een nieuwe dagdienstmedewerker benoemd. Hij is bezig geweest met het maken van een inhaalslag als het gaat om het opstellen van de bereikbaarheidskaarten voor (in eerste instantie) objecten met een automatische brandmeldinstallatie met een direct door-koppeling naar de meldkamer brandweer & ambulance. De achterstand met de bereikbaarheidskaarten is inmiddels volgens het hoofd P&P zo goed als weggewerkt.⁵⁶

De huidige commandant heeft in zijn quick-scan (d.d. 8 januari 2003) aangegeven “dat het onderdeel preventie goed geregeld is. De advisering ten behoeve van de brandpreventieve maatregelen komt goed tot stand. Het afgeven van gebruiksvergunningen alsmede de handhaving in dat verband verloopt volgens plan.” In zijn interview heeft hij anderzijds aangegeven dat er ten aanzien van de preventie op regionaal niveau geen regionaal beleid is ontwikkeld: alle tien gemeenten houden zich dan ook afzonderlijk met preventie bezig.

Verder heeft de huidige commandant in zijn quick-scan geschreven dat er “op het vlak van de preparatie ernstige knelpunten zijn”. Eén van de knelpunten – het feit dat er geen behoorlijk beheerssysteem is waarmee de operationele status van het materieel periodiek wordt gecontroleerd – is reeds aangehaald in paragraaf 2.5. Het ontbreken van aanvalsplannen omschrijft de huidige commandant ook als knelpunt. Wel merkt de huidige commandant op dat er bereikbaarheidskaarten zijn met enige basisgegevens, maar volgens de commandant zijn deze “absoluut ontoereikend”. Zoals reeds aangegeven wordt aan deze laatste omissie inmiddels gewerkt.

55 Al in 1989 werd door het ingenieurs/adviesbureau Save geconstateerd dat er eenzijdige betrokkenheid door de toenmalige afdeling preventie was bij het opstellen van preparatieve werkzaamheden, zoals het maken en bijhouden van uitrukprocedures en het maken van aanvalsplannen. Er werd dan ook gepleit voor een betere afstemming en samenwerking tussen de afdelingen repressieve dienst en preventie.

56 Na de zomer van 2003 is dit, mede door het aantreden van een interim-hoofd RD, in samenwerking met de afdeling RD bewerkstelligd.

2.7. DE AFDELING OPLEIDING & OEFENING

De afdeling opleiding & oefening (O&O) bestaat uit een hoofd O&O en zeven medewerkers. Gelijk de situatie bij de afdeling P&P is afgesproken dat de afdeling structureel een aantal wisselmedewerkers van de afdeling RD 'leent' (zie ook subparagraaf 2.5.1). Op één medewerker na, de zogeheten 'oefencoördinator' (zie ook hieronder), hebben alle medewerkers een HDK-dienstverband.

De afdeling O&O regelt het opleiden op basis van de aanmeldingen van de deelnemende korpsen binnen het regionale samenwerkingsverband.

Daarnaast regelt zij de oefenplanning van het uitrukpersoneel van de gemeentelijke brandweer Haarlem en de oefeningen voor de brandweerofficieren, die deelnemen aan de zogeheten 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding in de brandweerregio Kennemerland'. Buiten deze door de regio georganiseerde oefeningen kunnen officieren in principe ook nog met hun eigen korps mee-oefenen.

Ook is de afdeling O&O belast met het beoefenen van personeel van de gemeenten en instanties in het verzorgingsgebied van de HDK voor taken bij het bestrijden van rampen en zware ongevallen.

Voor het oefenen zijn de drie doelgroepen (manschappen, bevelvoerders en (regionaal) officieren) in een viertal clusters ondergebracht. Vier van de zeven medewerkers geven uitvoering aan een cluster, terwijl de overige drie medewerkers zich bezig houden met de organisatie van de modulaire opleidingen en op commerciële basis de oefeningen van de bedrijfshulpverleners:

- Medewerker 1, dit is de 'oefencoördinator', houdt zich fulltime bezig met het ondersteunen/faciliteren van het oefenen van het personeel van brandweer Haarlem (zie ook paragraaf 3.2).
- Medewerker 2 is belast met het operationele pakket bestaande uit:
 - Het oefenen van de leden van de 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding voor de brandweerregio Kennemerland';⁵⁷
 - Het oefenen van de eenheden voor grootschalig brandweeroptreden (brandweerpelotons en brandweercompagnie);
 - Het beoefenen van de specialismen gaspakdragers en meetploegen van de waarschuwings- en verkenningsdienst;
 - Het beoefenen van personeel dat deel uitmaakt van het Coördinatie Team Plaats Incident (CTPI, voor brandweer-, geneeskundig- en politiepersoneel; zie ook paragraaf 6.4).
- Medewerker 3 houdt zich bezig met de organisatie van het oefenen van de deelnemers aan het regionaal coördinatiecentrum (RCC).
- Medewerker 4 is belast met de organisatie van het oefenen van de gemeentelijke deelprocessen door het personeel van de aan de HDK deelnemende gemeenten alsmede met de regionale aspecten inzake de Leidraad Oefenen (zie paragraaf 3.2).

⁵⁷ Het beheer van de piketregeling, zoals reeds eerder opgemerkt, ligt bij de afdeling RD.

Uit het interviewverslag van het hoofd O&O: "Hij beschouwt zijn afdeling als dienstverlenend voor de aangesloten korpsen in de regio. Eigenlijk zou zijn afdeling er met elkaar in moeten slagen voor het oefenen een totaalplanning te maken, maar daarin gaat nog wel eens iets mis. Er werd volgens hem door zijn mensen, die allen 'solofuncties' bekleeden, ook veel 'solo' gewerkt. Oefeningen werden dan ook los van elkaar gepland, zonder enige afstemming, en het gevolg was dat er nog al eens een overlap van deelnemers ontstond voor gelijktijdig geplande oefeningen. Er zal beter/efficiënter gewerkt kunnen worden daar er onderling meer kennis is van de verschillende werkerreinen en informatie wordt uitgewisseld. Hij is bezig daarin nu verbetering aan te brengen. Momenteel wordt al meer samengewerkt en afgestemd."

In paragraaf 3.2 wordt separaat ingegaan op het oefenen van de manschappen en bevelvoerders van brandweer Haarlem en de regionale officieren.

2.8. DE MELDKAMER BRANDWEER & AMBULANCE

De meldkamer brandweer & ambulance (MBA) is in 1999 ontstaan uit een fusie van de regionale alarmcentrale (RAC) van de brandweer en de centrale post ambulancezorg (CPA) in Kennemerland en maakt als afdeling deel uit van het onderdeel regionale brandweer van de Hulpverleningsdienst Kennemerland (zie ook paragraaf 2.3). De MBA is, net als indertijd de RAC en de CPA, gevestigd in de hoofdpост (kazerne) in West-Centrum.

De MBA regelt de alarmering en de begeleiding van eenheden en functionarissen voor de bestrijding van incidenten en rampen waarvoor de inzet van brandweer- en/of ambulance-eenheden nodig zijn in het verzorgingsgebied van de Hulpverleningsdienst Kennemerland (HDK). De MBA regelt voor dit gebied tevens het niet-spoedeisende ambulancevervoer.

Zoals reeds opgemerkt (paragraaf 2.3), trof de huidige commandant bij zijn aantreden een meldkamer aan die zijns inziens op korte termijn de nodige verbetering behoefde. Volgens een knelpuntennotitie die in opdracht van de (huidige) commandant is opgesteld "functioneert de MBA momenteel op een zorgelijk niveau. Voortdurende bereikbaarheid en beschikbaarheid, gekoppeld aan adequate dienstverlening kan niet in voldoende mate worden gewaarborgd. Gelet op de (spil)functie van de meldkamer vloeien uit deze situatie risico's voort voor de operationele kwaliteit van de brandweer- en ambulancezorg in de regio Kennemerland. (...) Na de fusie is weinig voortgang geboekt op het vlak van verdere organisatieontwikkeling, personeelsmanagement, ICT-beheer en prestaties."⁵⁸

Hoewel men eind jaren negentig voornemens was om een kwaliteitsslag te maken ten aanzien van de MBA is dit tot medio 2003 niet van de grond gekomen. Eén van de redenen daarvoor was de ontwikkelingen op het gebied van een geïntegreerde meldkamer⁵⁹ in de regio. Men wilde verder niet meer investeren in de MBA als in de (nabije) toekomst werd overgegaan op een geïntegreerde meldkamer. Het verbeteren van de kwaliteit van de MBA werd daarmee gekoppeld aan de invoering van een geïntegreerde meldkamer. Echter door het uitblijven van besluitvorming over de toekomstige 'veiligheidsregio's' door het kabinet, alsmede de steeds nieuw aangescherpte regelgeving van het rijk liet de besluitvorming door het bestuur van de HDK ten aanzien van een geïntegreerde meldkamer – en daarmee de invoering en de daarmee samenhangende kwaliteitsslag – op zich wachten.⁶⁰

Het beleid ten aanzien van de MBA werd ook bepaald door het zogeheten C2000-project⁶¹; de meldkamer(s) in de regio Kennemerland zouden als een van de eerste in het kader van dit project operationeel worden. Het C2000-project kende echter een aantal problemen, zodat ook hiervoor gold dat de invoering van het C2000-systeem werd uitgesteld.

Een andere reden voor het ontstaan van de 'ondeugdelijke staat' van de meldkamer was dat het regiobestuur, volgens de huidige commandant, "onvoldoende door het management is geïnformeerd over de problemen waar de meldkamer mee te kampen had en zich er onvoldoende van bewust is geweest aan welke eisen een moderne meldkamer in deze tijd moet voldoen."⁶²

In ieder geval is er nauwelijks in de meldkamer geïnvesteerd, waardoor de techniek aanzienlijk is achtergebleven en feitelijk onbetrouwbaar was.

59 Geïntegreerde meldkamer van ambulancezorg, brandweer en politie.

60 Inmiddels zijn aan de hand van de 'Knelpuntennotitie meldkamer brandweer & ambulance' (juni 2003) de eerste stappen gezet om de kwaliteit van de meldkamer te verbeteren. Het Dagelijks Bestuur van de HDK heeft de volledige uitvoering van het plan inmiddels goedgekeurd en voorgelegd aan het Algemeen Bestuur van de HDK dat daarover dit najaar besluit. Een van de onderdelen van het plan is het verbeteren van de technische infrastructuur. Dit is inmiddels voor 80% gerealiseerd.

61 Het C2000-project is van start gegaan als gezamenlijk initiatief van de ministeries Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Defensie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Doel van dit project is om de circa 100 regionale analoge radionetten die ten behoeve van de mobiele communicatie in gebruik zijn bij de verschillende openbare orde en veiligheidsdiensten te vervangen door één landelijk digitaal radionetwerk op basis van de Europese TETRA-standaard (internationale protocollen voor digitale radiocommunicatie), ook wel aangegeven met het C2000 Systeem.

62 Volgens de 'Knelpuntennotitie meldkamer brandweer & ambulance' "is na de fusie er weinig bestuurlijke en management aandacht voor de MBA geweest. Het management is onvoldoende in staat gebleken richting te geven aan de wijze waarop de MBA had moeten migreren naar een verantwoorde situatie. De MBA heeft niet of nauwelijks een oriëntatie buiten de eigen organisatie, terwijl intern een versplinterde situatie kan worden vastgesteld, waarin nog duidelijk een oude RAC- en een oude CPA-cultuur te herkennen zijn."

Personeel

Het personeelsbestand van de MBA staat onder leiding van het afdelingshoofd MBA en bestaat verder uit 9,6 fte brandweercentralisten, 8,6 fte verpleegkundig centralisten en een beheerder technische infrastructuur (deze laatste functie is een tijd lang vacant geweest en was op 23 maart 2003 niet ingevuld). De meldkamer kent daarmee feitelijk twee lagen. Aansturing van de uitvoerende laag (de centralisten) zou formeel plaats moeten vinden door het bovenliggende kader (het hoofd MBA, tevens lid van het MT).⁶³ Alle personeelsleden hebben een HDK-dienstverband.

In de afgelopen jaren zijn er veel wisselingen in de leiding van de MBA geweest: in vier jaar tijd zijn er vier verschillende hoofden geweest.

Per 1 juni 2003 is het huidige hoofd MBA in vaste dienst getreden, nadat hij in oktober 2002 als hoofd MBA ad-interim was aangetreden. Voorwaarde om in vaste dienst te komen, was dat hij de toezegging van de commandant wilde hebben om de meldkamer naar een hoger kwalitatief niveau te kunnen tillen, want ook hij vond dat er sprake was van een meldkamer die op korte termijn de nodige verbetering behoeft.

Opleiding en oefening centralisten

Wettelijk vastgelegde opleidingseisen voor centralisten zijn er vooralsnog niet. Wel bestaat al sinds een aantal jaren landelijke les- en leerstof (de module Algemeen Brandweercentralist), waarin opleidingseisen staan geformuleerd waaraan een centralist moet voldoen na afronding van de opleiding.

Aan de verpleegkundige centralisten worden formele medische eisen gesteld; dat wil zeggen dat zij ten minste de SOSA⁶⁴-opleiding moeten hebben gevolgd, waarmee zij ten minste opgeleid zijn tot (ambulance)verpleegkundigen. Voor brandweerkundige centralisten geldt iets dergelijks niet. Mede hierdoor is rechtspositioneel het verschil tussen beide sectoren groot. Ambulancepersoneel Nederland kent een eigen rechtspositieregeling, waardoor verpleegkundige centralisten in schaal 9 zitten, terwijl de brandweercentralisten in schaal 7 zitten met een inloop in schaal 6. Volgens een aantal respondenten – en dit wordt ook in de ‘Knelpuntennotitie meldkamer brandweer & ambulance’ als zodanig beschreven – leidt dit op de werkvloer nogal eens tot wrijving.

In Haarlem hebben de verpleegkundig centralisten over het algemeen geen brandweerachtergrond, terwijl ongeveer de helft van de brandweercentralisten de SOSA-opleiding heeft gevolgd.

Oefeningen specifiek voor centralisten vinden niet plaats.

⁶³ De wijze waarop nu aansturing binnen de MBA plaatsvindt (één leidinggevende op twintig centralisten) wordt als één van de knelpunten van de MBA ervaren. Momenteel is het (huidige) hoofd MBA bezig met het aantrekken van drie teamleiders. Inmiddels zijn aangesteld een ICT-medewerker (1 fte) en een applicatiebeheerder (0,5 fte).

⁶⁴ Stichting Opleidingen Scholing Ambulancehulpverlening.

Bezetting van de meldkamer

In de meldkamer is sprake van twee secties, de rode (brandweer) sectie en de witte (ambulance) sector, met een evenredige basisbezetting van één verpleegkundige en één brandweerkundige centralist. Overdag, ook in de weekenden, worden de beide secties bediend door twee centralisten uit de rode en twee uit de witte sectie. Hoewel de fusie van RAC en CPA indertijd anders doet vermoeden, is er feitelijk sprake van twee nauwelijks geïntegreerde secties. Hoewel centralisten van elkaar nog wel eens een melding overnemen, wordt er verder niet echt samengewerkt. Het verschil in rechtspositie bevordert volgens respondenten deze integratie niet.

Het (huidige) hoofd MBA heeft verklaard dat “de motivatie van de centralisten niet optimaal is. Reden daarvoor zijn onder andere de steeds wisselende hoofden van de afdeling, bepaalde zaken die door de centralisten werden aangekaart, maar die ergens in een la verdwenen en de achtergebleven techniek. Met bepaalde zaken doelde hij op het opstellen van herschreven organisatieplannen, formatieberekeningen, het uitblijven van gelijkschakeling onregelmatigheidstoelagen en kledingverstrekking. Hij merkte daar aanvullend over op dat dit alles de centralisten niet in de koude kleren is gaan zitten.”

Opschaling van de meldkamer

Zodra de operationele diensten tijdens de incidentbestrijding opschalen, vindt – in de praktijk vanaf het nader bericht ‘grote brand’ – ook opschaling van de meldkamer plaats. Op dat moment moet volgens de uitrukprocedure de Verbindingscommandowagen (VC) worden ingezet.⁶⁵ De bemensing van de VC bestaat uit één brandweerkundige-, één verpleegkundige en één vrijwillige VC-centralist.

Voor beide secties heeft altijd één centralist piket. Het hoofd MBA heeft verder geen operationele taak en derhalve ook geen piket. Wel is het de bedoeling dat hij bij opschaling van de meldkamer wordt gewaarschuwd waarna hij naar eigen inzicht handelt.

De wijze waarop binnen de meldkamer wordt opgeschaald, is verder niet vast omljnd maar hangt af van de vraag uit het veld. De opkomsttijd voor de piketcentralisten is flexibel gehouden. Deze blijkt in de praktijk, volgens opgave, gemiddeld een half uur te zijn.

Alle centralisten dragen een zogeheten callmax⁶⁶ met een groepsoproep. Als de piketcentralist ter assistentie wordt opgeroepen, horen ook de vrije centralisten de oproep. De praktijk leert dat in die gevallen ook vrije centralisten, die uiteraard geen opkomstplicht hebben, opkomen en hun diensten aan de MBA aanbieden.⁶⁷

65 Tijdens de brand op 23 maart 2003 in de Koningkerk is ongeveer twintig minuten na het nader bericht ‘grote brand’ de VC uitgerukt (zie ook paragraaf 4.5).

66 Een call-max-oproep is voorgeprogrammeerd, inclusief de tekst die wordt uitgezonden en op het scherm van het apparaat verschijnt. Het alarmeren van een persoon of een groep personen middels een call-max kost de centralist veel minder tijd dan het alarmeren per GSM.

67 Op 23 maart 2003 is dat ook gebeurd. Nadat het nader bericht ‘grote brand’ werd gegeven, zijn (vóór het vallen van de muur) naast de piketcentralist nog twee extra centralisten opgekomen.

Volgens het (huidige) hoofd MBA “zijn er bij opschaling voldoende handen die mee willen werken; de saamhorigheid is in dat opzicht groot. De opkomsttijd is verder voldoende om taken in het veld te kunnen uitvoeren, zoals het bemensen van de Verbindingscommandowagen (VC).

Problemen ontstaan pas als een incident langer gaat duren, dan beschikt hij niet over genoeg mensen om deze in te zetten.”

Communicator

Alarmering door de meldkamer van functionarissen verloopt via de zogeheten ‘communicator’. Dit is een ‘belcomputer’ waar snel ‘groepen’ functionarissen mee opgeroepen kunnen worden.⁶⁸

Volgens het (huidige) hoofd MBA is het beheer en het gebruik van de communicator onder de maat. Zo wordt slechts 10 procent van de technische mogelijkheden van de communicator benut. Eén van die mogelijkheden is bijvoorbeeld de terugkoppeling wie wel of niet gereageerd heeft op een oproep. Deze mogelijkheid is echter (nog) niet geactiveerd en wordt dan ook (nog) niet benut.⁶⁹

Anderzijds wordt er met (ingevoerde) gedateerde gegevens (gewijzigde sema/telefoonnummers, etc) gewerkt. De oorzaak daarvan ligt primair bij de tien gemeenten in de regio. Zij zijn degenen die geactualiseerde gegevens moeten aanleveren. De verantwoordelijkheid voor het actualiseren van de gegevens ligt bij de regionale brandweer.

De uitrukprocedure is niet voldoende geborgd in het systeem, waardoor centralisten nog al eens moeten improviseren (voor meer details wordt verwezen naar paragraaf 3.3).

De centralisten zijn niet opgeleid om met de communicator te werken.⁷⁰

68 In Haarlem vormen functionarissen een ‘groep’ als zij dezelfde (piket)functie bekleden/uitoefenen. Zo is er bijvoorbeeld de groep ‘burgemeesters’, ‘commandanten van dienst’ en ‘hoofd officieren van dienst’. De centralist kiest op grond van een alarmeringsprocedure (bijvoorbeeld ‘grote brand’) één of meerdere groepen. De computer piept dan voor alle groepen die volgens de uitrukprocedure gealarmeerd/geïnformeerd moeten worden alle functionarissen uit die groep op. Alleen degenen die piket hebben moeten in eerste instantie reageren.

69 Dit heeft consequenties gehad voor het brandweeroptreden op 23 maart 2003 (zie ook de reconstructie): Hoewel er wel een oproep middels de communicator is uitgegaan naar een (beoogd) leidinggevende van de brandweer (de hoofd officier van dienst), heeft, zo bleek naderhand, de oproep deze functionaris door een technische fout nooit bereikt. Juist omdat geen terugkoppeling in het systeem is ingebouwd waaruit blijkt dat een functionaris de melding niet heeft ontvangen, kon het gebeuren dat de functionaris ook nooit is gealarmeerd.

70 Illustratief in deze is het oppiepen van de burgemeester van Haarlem op 23 maart 2003. Door een foutief gebruik van de communicator werd niet alleen een semafoonoproep aan de burgemeester van Haarlem gestuurd, maar tevens aan alle andere negen burgemeesters in de regio. De centralisten die het in hun beleving toch al zo druk hadden, moesten daardoor ook nog eens de terugbellende burgemeesters te woord staan.

De burgemeester van Haarlem reageerde overigens zelf niet, omdat hij de oproep nooit heeft ontvangen. Na een uur (en dat was 40 minuten nádat de muur was gevallen) werd de burgemeester door één van de centralisten op zijn mobiele telefoon alsnog op de hoogte gebracht van het incident.

Organisatie: procedures en instructie voor het repressief optreden

3.1.

INLEIDING

Op grond van de Brandweerwet 1985 en de Wet rampen en zware ongevallen is het gemeentebestuur verantwoordelijk voor een adequate organisatie van de brandweer. Impliciet volgt uit beide genoemde wetten de verantwoordelijkheid het brandweerpersoneel zo toe te rusten, dat zij effectief en veilig de repressieve brandweertaken kan uitvoeren.

Expliciet volgt deze verantwoordelijkheid voor het gemeentebestuur als werkgever uit de Arbeidsomstandighedenwet 1998 (ook wel kortweg aangeduid als Arbowet 1998). Zo dient het handelen van het brandweerpersoneel vast te liggen in procedures, dient het brandweerpersoneel adequaat te zijn geïnstrueerd⁷¹ (opgeleid en geoefend) en dient aan deze procedures en instructie een risico-inventarisatie ten grondslag te liggen. In het Arbeidsomstandighedenbesluit is gedetailleerder opgenomen op welke wijze deze aspecten vorm moeten krijgen.

In dit hoofdstuk wordt beschouwd op welke wijze de gemeentelijke brandweer Haarlem de noodzakelijke organisatorische maatregelen heeft genomen om veilig en effectief brandweeroptreden mogelijk te maken. Aan de orde zullen komen opleiding en oefening, alarmerings-, uitruk-, inzet- en bevelvoeringsprocedures.

Leeswijzer

In paragraaf 3.2 komt het opleiden en oefenen van het uitrukpersoneel (manschappen, bevelvoerders en officieren van dienst) aan bod. Bij de manschappen wordt daarbij onderscheid gemaakt naar beroeps- en vrijwillig personeel, omdat de intensiteit van het oefenen voor beide groepen duidelijke verschillen kent.

De wijze waarop alarmering, het uitrukken en opschaling plaatsvindt, is een essentieel onderdeel van het brandweeroptreden. Om die reden wordt op deze onderdelen nader ingegaan. In paragraaf 3.3 wordt uitvoerig stilgestaan bij de vigerende uitrukprocedure van Haarlem. In paragraaf 3.4 komt de bevelvoeringsprocedure aan bod en in paragraaf 3.5 wordt de regionale piketregeling besproken, waarbij de focus ligt op die onderdelen van de regeling die betrekking hebben op de officier van dienst.

⁷¹ Artikel 8 van de Arbowet 1998 spreekt in dat opzicht van "doeltreffend ingelicht en onderricht zijn".

3.2. **OPLEIDEN EN OEFENEN VAN HET REPRESSIEF PERONEEL IN HAARLEM**

Om op effectieve en veilige wijze invulling te kunnen geven aan de veelheid van vereisten die de brandweezorg (en de rampenbestrijding) met zich meebrengt, is instructie noodzakelijk. Onderscheid wordt klassiek gemaakt tussen 'opleiden' en 'oefenen'. 'Opleiden' wordt dan gezien als het traject waar iemand vanuit een nul-situatie kennis en/of vaardigheden krijgt bijgebracht. 'Oefenen' wordt gezien als het bijhouden van die kennis en vaardigheden.⁷² Dit onderscheid wordt ook in deze paragraaf gehanteerd.

3.2.1. **OPLEIDEN**

Er bestaat in Nederland een wettelijk systeem van opleidingseisen dat is vastgelegd in het Besluit brandweerpersoneel: bij elke rang hoort een welomschreven opleidingspakket dat is beschreven in termen van exameneisen.⁷³ Voor het opleidingspakket bestaat de facto landelijke leerstof uitgegeven door het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding (de monopolist in deze). Examens worden centraal beoordeeld door het Nederlands Bureau Brandweereexamens (NBBe), een zelfstandig bestuursorgaan behorende bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Het uitrukpersoneel van brandweer Haarlem, zowel beroeps als vrijwilligers, voldoet aan de landelijke opleidingseisen volgens het Besluit brandweerpersoneel, op twee officieren en een teamleider/bevelvoerder na. Formeel vallen deze drie leidinggevende onder de overgangsregeling uit het Besluit brandweerpersoneel (artikel 12). Concreet betekent dit dat de manschappen, de bevelvoerders en de officieren ofwel beschikken over de diploma's van de vereiste opleidingen voor de diverse repressieve functies ofwel ontheffing hebben van de diploma-eis.⁷⁴

3.2.2. **OEFENEN**

Oefenen is een kerntaak van de brandweer, immers niet alle facetten van het brandweeroptreden komen in de dagelijkse praktijk tijdens het brandweeroptreden voldoende aan bod om het personeel als voldoende vaardig op dat aspect te beschouwen.⁷⁵ Hierbij wordt dan nog buiten beschouwing gelaten dat (praktijk)ervaring zonder evaluatie veelal leidt tot het inslijpen van suboptimale gedragspatronen.⁷⁶ Als relevante illustratie kan gelden dat over geheel Nederland geldt dat beroepsbrandweerpersoneel minder dan één middelbrand per jaar meemaakt.

72 Wanneer 'oefenen' wordt gezien als de manier om kennis, kunde en vaardigheden op peil te houden, te verbeteren en uit te breiden dan lijkt de grens tussen opleiden en oefenen minder scherp te zijn dan hier gesuggereerd wordt.

73 Er is daarmee een formele koppeling tussen rang en opleiding en niet tussen functie en opleiding. In de praktijk zijn rang en functie vaak in rechtspositieregelingen gekoppeld. Overigens verplicht de wet (artikel 8 Arboret 1998) vanzelfsprekend wel dat personeel in een bepaalde functie ook de opleiding dient te hebben gevolgd die nodig is voor die functie, maar de directe wettelijke koppeling met de eisen uit het Besluit brandweerpersoneel ontbreekt.

74 We herhalen hier nogmaals dat de bevelvoerder tijdens een daadwerkelijke inzet leiding geeft aan een basiseenheid (de manschappen). De officier van dienst is na de bevelvoerder de eerste, hoger opgeleide operationeel leidinggevende.

75 Zie 'Beter oefenen bij de brandweer' (1999), ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

76 Zie 'Veiligheid bij repressief brandweeroptreden' (1999), Nibra Publicatierreeks nr. 4.

Zoals reeds vermeld (paragraaf 2.3) moet ex Brandweerwet 1985 de organisatie, beheer en taak van de gemeentelijke brandweer vastgelegd worden in een gemeentelijke verordening.⁷⁷ De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft hiervoor een modelverordening 'Brandveiligheid en hulpverlening' opgesteld, waarin zij nogmaals expliciet laat vast-leggen dat "burgemeester en wethouders zorgdragen voor de opleiding en oefening van het brandweerpersoneel, die voor de taakuitoefening noodzakelijk zijn". Burgemeester en wethouders dienen derhalve de vereiste oefen-inspanning weer te geven in een oefenbeleidsplan en hierin te beschrijven welke kwaliteit zij verwachten van hun brandweerpersoneel en tegen welke kosten.

In Haarlem is een 'Organisatie en beheersverordening' in concept aanwezig, maar vooralsnog niet vastgesteld.⁷⁸ Een oefenbeleidsplan is (tevens) niet aanwezig.

In paragraaf 2.7 is op hoofdlijnen beschreven wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van de afdeling opleiding & oefening (O&O) voor de regio c.q. de deelnemende korpsen binnen het regionale samenwerkingsverband. Voor de gemeente Haarlem houdt dat concreet het volgende in:

Een van de medewerkers van O&O, de zogeheten 'oefencoördinator', is fulltime belast met het regelen/ondersteunen van het oefenen van het repressief personeel van de gemeentelijke brandweer Haarlem (zie ook paragraaf 2.7). De afdeling O&O faciliteert daarmee de oefenorganisatie in Haarlem: ze draagt zorg voor onder andere het ontwikkelen van het oefenbeleid, stelt de oefenroosters op en registreert het aantal oefenuren (zie ook hieronder). De oefencoördinator is daarvoor op een aantal onderdelen afhankelijk van de input die wordt aangeleverd door de afdeling repressieve dienst (RD) van Haarlem. Benadrukt wordt dat het daadwerkelijk uitvoeren van de oefeningen en er op toezien dat er geoefend wordt een verantwoordelijkheid is van de afdeling RD zelf (zie ook hieronder).

Daarnaast regelt de afdeling O&O de oefeningen van de (regionale) brandweerofficieren die deelnemen aan de 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding in de brandweerregio Kennemerland'. Haarlem is één van de deelnemende korpsen. (Buiten deze door de regio georganiseerde oefeningen kunnen officieren in principe ook nog in hun eigen korps mee-oefenen.)

77 Artikel 1, lid 2 van de Brandweerwet 1985 luidt letterlijk: "De gemeenteraad regelt de organisatie, het beheer en de taak van de gemeentelijke brandweer bij verordening".

78 In de 'Rapportage bestaand zorgniveau Zuid- en Midden-Kennemerland' (1996) is in de bijlage te lezen dat Haarlem en Uitgeest de enige gemeenten in de regio zijn die geen 'Organisatie en beheersverordening' hebben, waarin de taken en bevoegdheden van het gemeentelijk brandweerkorps zijn vastgelegd. Opgemerkt moet worden dat de vaststellingsdatum voor een aantal gemeenten in de zeventiger- en tachtiger jaren ligt. Volgens de rapportage is niet duidelijk of de verordening in die gemeenten recentelijk is herzien c.q. geactualiseerd.

Intermezzo: Oefenen bij de brandweer in Nederland

Eind jaren negentig is in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) door het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding (Nibra) onderzoek gedaan naar het van de brandweer in Nederland. De hoofdconclusie van het onderzoek was dat de toenmalige oefenpraktijk bij de brandweer zich kenmerkte door een grote variëteit in aanpak en praktijk. Meestal vond het oefenen ongestructureerd plaats en was het zelden gebaseerd op een vastomlijnd plan of een helder geformuleerd beleidsplan. Verder was er een tekort aan oefen-instructeurs en waren er nauwelijks meetbare oefencriteria.⁷⁹

In de rapportage wordt een eerste aanzet gegeven voor een landelijke uniforme oefensystematiek, waarin beschreven staat wat moet worden geoefend, wie moeten oefenen, waarom en hoe vaak.

Deze eerste aanzet is in 1999/2000 ook daadwerkelijk uitgewerkt en heeft medio 2000 geresulteerd in de Leidraad Oefenen: een praktisch hulpmiddel dat als doel heeft de geoefendheid van het brandweerpersoneel op peil te brengen en te houden en daarmee de kwaliteit van de brandweer mede te waarborgen. De Leidraad bestaat uit een pakket oefenkaarten, waarbij onderscheid gemaakt wordt naar oefenkaarten voor de algemene basistaken die door alle brandweerkorpsen uitgevoerd (zouden moeten) worden en voor specialismen of specialistisch materieel. Tevens zijn de kaarten onderverdeeld naar de verschillende operationele niveaus tijdens het brandweeroptreden (manschappen, bevelvoerders en officieren van dienst). De oefenkaarten geven per oefenonderwerp een globale beschrijving van oefendoel en oefenwijze en ondersteunen de planning, uitvoering, evaluatie en de registratie van iedere oefening.

Het ministerie van BZK heeft de leidraad verspreid per circulaire in juni 2000. Daarmee is de Leidraad een landelijke richtlijn voor het oefenen door de brandweer. Er bestaat anderzijds geen wettelijke plicht tot het gebruik van de Leidraad.

De wettelijke plicht tot het oefenen van brandweerpersoneel volgt (afgezien van de Brandweerwet 1985) uit de Arbowet die werkgevers expliciet verplicht tot het adequaat instrueren⁸⁰ van hun personeel. De Arbeidsinspectie handhaaft deze verplichting. Zij gebruikt als maat hiervoor brancherichtlijnen. De Leidraad Oefenen kan als brancherichtlijn voor de brandweer worden beschouwd. Tot handhaving hiervan binnen de sector Brandweer is de Arbeidsinspectie nog niet gekomen.

79 Bron: 'Beter oefenen bij de brandweer' (mei 1999), van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

80 Artikel 8 van de Arbowet spreekt in dat opzicht van "doeltreffend inlichten en onderrichten".

In Haarlem is medio 2002 (serieus) gestart met de invoering van de Leidraad Oefenen voor alleen de manschappen (zie ook hieronder). Volgens opgave ligt het in de bedoeling om voor de manschappen de komende jaren de oefenonderwerpen en de -systematiek gefaseerd uit te bouwen naar volledige toepassing van de Leidraad in 2005. De wijze waarop deze invoering in de komende jaren moet plaatsvinden, is niet planmatig beschreven.

Volgens het hoofd O&O vraagt het oefenen van de bevelvoerders in Haarlem conform de Leidraad “(te) veel aan capaciteit en is het organisatorisch en financieel (nog) niet haalbaar”. Plannen om de bevelvoerders (in Haarlem) aan de hand van de Leidraad te laten oefenen, zijn er dan ook vooralsnog niet.

Voor de (regionale) officieren zijn er (financiële) randvoorwaarden geschapen in het kader van het zogeheten plan ‘Drieluik voor regionale piketfunctionarissen’ (zie paragraaf 3.5), zodat op officiersniveau binnenkort een begin gemaakt kan worden met de invoering van de Leidraad Oefenen (zie ook elders in deze paragraaf).

Intermezzo: ‘Stand van zaken in de regio ten aanzien van de Leidraad Oefenen’

In september 2003 is middels een enquête een overzicht gemaakt van de vorderingen van de regionale brandweer en de aangesloten korpsen ten aanzien van de implementatie van de Leidraad Oefenen. Daaruit blijkt dat:

- *negentien (van de twintig) korpsen oefent conform het aantal oefeningen dat is voorgeschreven in de Leidraad Oefenen⁸¹;*
- *in zeven (van de twintig) korpsen de financiële middelen om de leidraad compleet in te voeren (nog) niet voldoende zijn;*
- *in negentien van de twintig korpsen minimaal één oefenleider⁸² is opgeleid. Toch blijkt dat er in bijna alle korpsen problemen zijn met het inzetten van oefenleiders. Vaak blijken de oefenleiders de bevelvoerders en/of officieren uit het eigen korps te zijn, zodat zij vervolgens zelf weer te weinig hun eigen functie (kunnen) oefenen;*
- *sinds januari 2002 57 personen tot oefenleider zijn opgeleid. Dit is regionaal gezien ongeveer de helft van het aantal wat nodig is;*
- *lang niet alle korpsen een opbouw in de planning kennen volgens een welomschreven systematiek zoals bijvoorbeeld de systematiek van de Leidraad Oefenen (bijvoorbeeld oefenen van eenvoudig naar complex);*
- *het aantal afsluutoefeningen in pelotonsverband “zorgwekkend laag is”;*
- *er regionaal (nog) geen structurele aanpak voor operationele realistische trainingen is. In dien tengevolge zijn de financiële middelen hiervoor ontoereikend;*

81 Uit de enquête bleek dat alleen het korps Uitgeest vooralsnog niet conform het voorgeschreven aantal oefeningen oefent. Deze paragraaf laat echter zien dat dit feitelijk ook geldt voor de gemeentelijke brandweer Haarlem.

82 De term oefenleider is afkomstig uit de Leidraad Oefenen en wordt aldus omschreven als degene die verantwoordelijk is voor het uitvoeren van de oefeningen.

- enkele korpsen pas onlangs (medio 2003) begonnen zijn met de invoering van de Leidraad;
- alle korpsen eigenstandig bezig zijn met de invoering van de Leidraad, zonder gebruik te maken van de ondersteuning door de regionale brandweer.

Het oefenen van de manschappen (vrijwilligers en beroeps)

De oefeningen voor de manschappen staan al sinds een aantal jaren onder leiding van oefeninstructeurs. Vóór de start van de invoering van de Leidraad Oefenen in Haarlem (medio 2002) waren dit brandweerlieden van Haarlem (beroeps en vrijwilligers) die over het diploma Algemeen Brandweerinstructeur beschikten. Deze opleiding was feitelijk gericht op het geven van opleidingen binnen de brandweer. Sinds medio 2002 wordt er geoefend onder leiding van oefenleiders. Dit zijn beroeps-brandweerlieden van Haarlem die buiten het diploma Algemeen Brandweerinstructeur ook nog over het certificaat Oefenleider beschikken.

De teamleiders⁸³ zijn verantwoordelijk voor het uitvoeren van het oefenrooster en de deelname van het brandweerpersoneel aan de oefeningen. In een oefenrooster staat omschreven welke onderwerpen in het jaar beoefend worden.

Deelname aan het oefenen en de beoefende onderwerpen worden per personeelslid geregistreerd. De gegevens daarvoor dienen door de afdeling RD te worden aangeleverd bij de oefencoördinator van de afdeling O&O.

Tijdens de oefeningen wordt een beoordeling gegeven van de oefenpresentatie. Registratie van deze beoordeling vindt niet plaats. Het hoofd O&O verklaarde dat voor realisatie van dit laatste de financiële dekking (afkomstig van brandweer Haarlem) niet volstaat.

Intermezzo

Volgens de Leidraad Oefenen “moeten manschappen ook geoefend worden in gevaarsherkenning. Ze moeten bij een repressieve inzet in staat zijn om bepaalde situaties als (on)veilig in te schatten en dit te kunnen communiceren met hun bevelvoerders.” Daartoe is dan ook een oefenkaart ‘risicobewustzijn/gevaarsherkenning’ in de Leidraad opgenomen.

Volgens respondenten van de afdeling O&O komt veiligheid in de oefeningen aan bod op onderwerpen als ‘werken op hoogte’ en ‘het toepassen van persoonlijke beschermingsmiddelen’. De onderwerpen ‘risicobewustzijn’ en ‘gevaarsherkenning’ maakten volgens de respondenten van O&O, tot aan medio 2003, geen specifiek onderdeel uit van het oefenen en waren als zodanig dan ook niet in het oefenrooster opgenomen. Door alle ondervraagde manschappen (beroeps en vrijwilligers) werd dit beaamd.⁸⁴

⁸³ In herinnering wordt gebracht dat de drie beroeps ploegen en de twee vrijwilligers-ploegen van brandweer Haarlem allen onder leiding van een teamleider staan, zie ook paragraaf 2.5.

⁸⁴ Volgens het hoofd O&O is de oefenkaart ‘risicobewustzijn/gevaarsherkenning’ uit de Leidraad Oefenen inmiddels in het oefenrooster voor de manschappen opgenomen.

In Haarlem oefenen het beroeps- en het vrijwillig personeel gescheiden op verschillende tijdstippen en volgens een eigen oefenrooster. Gezamenlijke oefeningen vinden over het algemeen niet plaats.⁸⁵

Gebleden is dat er een groot verschil is tussen de beroeps en vrijwilligers als het gaat om de frequentie waarmee en de wijze waarop geoefend wordt:

Het oefenen van de vrijwillige manschappen

De vrijwillige manschappen oefenen elke dinsdagavond buiten de vakantieperiodes van 20.00 tot 22.00 uur volgens het jaarrooster dat door de afdeling O&O wordt opgesteld. De oefeningen vinden plaats op het terrein van de kazerne in West.

De vrijwilligers van West en Oost worden op de oefenavond elk opgedeeld in 3 oefengroepen, die elk onder leiding van een oefenleider de oefenonderwerpen, conform het oefenrooster, voor die avond afwerken.

Al sinds een aantal jaren vindt het oefenen (en registratie) van de vrijwillige manschappen – door de inbreng van de vrijwilligers zelf – aan de hand van redelijk gestructureerde oefenkalenders plaats. Vanaf medio 2002 is deze structuur conform de Leidraad Oefenen verder uitgewerkt, zodat de vrijwillige manschappen in de huidige situatie al in grote lijnen volgens de oefensystematiek uit de Leidraad oefenen. Juist door de wijze waarop in voorgaande jaren oefeningen werden gepland was dit mogelijk.

Het jaar is opgedeeld in een zevental periodes (de oefencycli) met ieder een hoofdonderwerp: brandbestrijding (vier periodes), hulpverlening (twee periodes) en ongevalsbestrijding gevaarlijke stoffen (één periode). De oefeningen in de oefencyclus worden opgebouwd van eenvoudig naar meer complex. Zes van deze oefencycli (brandbestrijding en hulpverlening) worden afgesloten met een inzetoefening, die over het algemeen plaatsvindt bij een bedrijf of instelling. Regelmatig doet ook de piketofficier mee, die in dat geval de operationele leiding over de oefeninzet heeft.

Vrijwel alle voor de manschappen benodigde basisvaardigheden komen in het oefenrooster (van de vrijwilligers) voor. Tot medio 2003 waren de onderwerpen ‘risicobewustzijn/gevaarsherkenning’ en ‘flashover en backdraft’ niet in het oefenrooster (voor de manschappen) opgenomen.

Eén keer per jaar oefenen de vrijwilligers hittegewenning onder beperkt⁸⁶ realistische omstandigheden in het brandweeroefencentrum te Rijsenhout.

85 Eén van de voormalige hoofden RD heeft aangegeven dat het geen haalbare kaart was om de beroeps en vrijwilligers gezamenlijk te laten oefenen. De beroeps wilden de gezamenlijke oefenavonden van twee uur gecompenseerd zien door een halve vrije dag.

86 In het oefencentrum wordt geoefend met een zich niet ontwikkelende brand zonder gevaar op flashover en backdraft.

Het hoofd vrijwilligers, die tijdens alle oefenavonden aanwezig is, raamt de opkomst van de vrijwilligers bij de oefeningen het laatste jaar op 80%. Volgens de afdeling O&O oefenen de vrijwilligers gemiddeld 50 uur per jaar.

De Leidraad Oefenen heeft als richtlijn dat manschappen minimaal 70 uur per jaar moeten oefenen.

In de interviews hebben de vrijwilligers vrijwel unaniem aangegeven dat door het invoeren van de Leidraad Oefenen, waardoor de oefeningen meer gestructureerd en onder leiding van gecertificeerde beroeps plaatsvinden, het oefenen het laatste jaar professioneler en aantrekkelijker is geworden. In tegenstelling tot voorgaande jaren wordt het oefenen volgens de respondenten dan ook “goed voorbereid” en “serieus aangepakt”. De vrijwilligers hebben allen verklaard dat ze zeker het laatste jaar veel plezier beleven aan het oefenen.

Een bijkomend positief effect van het oefenen van de vrijwilligers onder leiding van beroepsoefenleiders is volgens de geïnterviewden dat het tevens de integratie van vrijwilligers en beroeps bevordert (zie ook subparagraaf 2.5.3).

Het oefenen van de beroepsmanschappen

Al vele jaren kent de dagindeling van de repressieve dienst een vast patroon waarbij 's morgens de werkzaamheden worden verricht en de middaguren worden ingevuld met oefenen en sporten. Concreet houdt dit in dat het dienstdoende beroepspersoneel elke werkdag van 14.00 tot 15.45 uur is ingepland voor het oefenen.

De dienstdoende beroepsploeg⁸⁷ is verdeeld over beide posten (twaalf in West en acht in Oost, zie ook paragraaf 2.5.1) en oefent gescheiden van elkaar, op beide kazerneterreinen.

Hoewel de oefeningen van de beroepsmanschappen onder leiding staan van een oefenleider, oefenen ze feitelijk nog niet conform de oefensystematiek van de Leidraad Oefenen. Dat houdt onder andere in dat, in tegenstelling tot de vrijwillige manschappen, het oefenrooster van de beroepsmanschappen niet gestructureerd is opgebouwd in thematische oefencycli die toewerken naar een inzetoefening. Inzetoefeningen vinden bij de beroeps überhaupt vrijwel niet plaats. Ook de veranderende inzichten tengevolge van de Leidraad Oefenen met betrekking tot het benodigde aantal oefenuren heeft (vooral nog) niet tot aanpassing van de dagindeling geleid. Volgens het hoofd RD komt dit omdat “het gewenste aantal oefenuren, conform de Leidraad Oefenen, binnen de huidige dagindeling niet te realiseren is. Uitbreiding van het aantal oefenuren betekent

87 In herinnering wordt gebracht dat Haarlem drie beroeps ploegen kent, die volgens een rooster 24-uursdiensten draaien.

afname van het aantal beschikbare uren voor onderhoud aan materieel/materiaal, gebouwen en wisselmedewerkersactiviteiten.”⁸⁸

Het oefenen van de beroepsmansschappen wordt (in tijd) gedomineerd door het beoefenen van de door de beroeps uit te voeren specialistische taken ‘duiken’ en ‘gaspakdrager’. Bijna alle beroepsmansschappen zijn belast met beide specifieke taken, zodat het oefenen hiervoor volgens de respondenten veel tijd en capaciteit vergt van personeel en de organisatie (volgens de Leidraad Oefenen vergt het oefenen voor de functie gaspakdrager 9 uur extra op jaarbasis en het oefenen voor duiker 12 uur op jaarbasis).

De huidige commandant heeft tijdens zijn interview verklaard “dat de manschappen redelijk planmatig beoefend worden. Wel vindt hij dat de organisatie onvoldoende goed is ingericht. Te veel beroeps bekleden te veel specialistische functies. Zo hoeven duikers feitelijk maar beperkt ingezet te worden, zodat het niet efficiënt is om alle beroeps op te leiden tot duiker. Er zal in zijn optiek dan ook bedrijfsmatiger naar de taken gekeken moeten worden. Te veel brandweerlieden op een specialistische functie leidt ook tot te weinig ervaring voor de betreffende taak bij het individu.”

Er wordt door de beroepsmansschappen, buiten de duik- en gaspakoefeningen, niet ‘op locatie’ (zoals bij bedrijven en instellingen) geoefend. Realistische oefeningen in een brandweeroefencentrum komen niet voor. Ook oefenen de beroeps – in tegenstelling tot de vrijwilligers – nooit onder leiding van een officier van dienst.

Niet alle basisvaardigheden (zoals bedoeld in de Leidraad Oefenen) waren terug te vinden in het oefenrooster voor de beroepsmansschappen. Bepaalde vaardigheden die nodig zijn voor het uitvoeren van de hulpverleningstaken en zoals reeds opgemerkt ‘risicobewustzijn en gevaarsherkenning bij brandbestrijding’⁸⁹, kwamen niet voor in het oefenrooster. Omdat er geen inzet oefeningen en realistische oefeningen plaatsvinden, worden de basisvaardigheden ‘communicatie en teamvorming’ en ‘flashover en backdraft’ niet specifiek beoefend.

88 Uit: “Nota aan het MT” (november 2002) van het hoofd repressieve dienst, met als onderwerp ‘de gevolgen van de invoering “Leidraad Oefenen” voor de dagindeling van de repressieve dienst’. Hij baseert zich daarbij op een scriptie van K. Bos “Wat zijn de gevolgen van de implementatie van de “Leidraad Oefenen” voor de dagindeling (besteding) van de repressieve dienst van het korps Haarlem” (juni 2002), opgesteld in het kader van diens opleiding tot Adjuncthoofdbrandmeester, module preparatie, opleiding en oefening. In de nota geeft het hoofd RD aan dat op basis van een vastgesteld aantal uitgangspunten nader bezien zal moeten worden welke mogelijkheden en oplossingen gewenst zijn om de geoefendheid van het personeel op peil te brengen en te houden, de staat van onderhoud van het materiaal/materieel te verbeteren en de preparatieve taakonderdelen die leiden tot een veiliger en efficiënter brandweer-optreden te waarborgen. Eén van de uitgangspunten is dat oefenen – in tegenstelling tot wat momenteel het geval is – naast de repressieve taak als belangrijkste taak benoemd moet worden.

89 Volgens het hoofd O&O is medio 2003 de oefenkaart ‘risicobewustzijn en gevaarsherkenning’ (ook) bij het beroepspersoneel in het oefenrooster opgenomen.

Uit de gehouden interviews is gebleken dat de beroepsmanschappen regelmatig aan andere zaken dan oefenen prioriteit geven, zodat door een aantal beroeps oefeningen regelmatig worden gemist.⁹⁰ Deze gemiste oefeningen worden verder niet gecompenseerd op een ander tijdstip. Dit geldt overigens niet alleen voor de (beroeps)manschappen, maar ook voor de bevelvoerders. Volgens verschillende respondenten wordt door de teamleiders, die verantwoordelijk zijn voor de deelname van het brandweerpersoneel aan de oefeningen, hier onvoldoende op gestuurd.

Registratie van de oefeningen vindt (ten minste tot aan begin 2003) – in tegenstelling tot bij de vrijwilligers – slechts beperkt plaats.⁹¹ De afdeling O&O die weliswaar de registratielijsten beheert, doch voor de input afhankelijk is van de afdeling RD, heeft dan ook geen zicht op het gemiddeld aantal uren dat een beroeps per jaar oefent. Ook het opkomstpercentage van de beroeps over een jaar gezien is niet bekend.

Volgens een intern onderzoek gehouden in 2002⁹² geldt in theorie het volgende: Op jaarbasis zijn er (op werkdagen) 110,25 uren beschikbaar voor het oefenen.⁹³ Na aftrek van het gemiddelde aan uitrukuren onder oefentijd blijven er netto 94 oefenuren op jaarbasis over.

In het interne onderzoek wordt verder uitgerekend dat wanneer brandwachten voor alle specialistische functies geoefend moeten worden volgens de Leidraad Oefenen, zij 151,5 uur op jaarbasis zouden moeten oefenen. In deze berekening is afwijkend van de Leidraad Oefenen voor de taak duiker 20 uur gerekend in plaats van 12 uur, en voor gaspakdrager 15 uur in plaats van 9 uur. Anderzijds is een tijdbesparing door combinaties van oefeningen van circa 10 uur meegenomen.

Er is derhalve sprake van een gesignaleerde discrepantie tussen het aantal beschikbare oefenuren volgens het huidige systeem en het noodzakelijke aantal uren.

Het oefenen van de bevelvoerders

Zoals reeds aangegeven oefenen de bevelvoerders niet conform de Leidraad Oefenen, die specifieke oefenkaarten kent voor het beoefenen van bevelvoerders.

Er is überhaupt geen specifiek oefenprogramma (en/of oefenrooster) voor bevelvoerders. De bevelvoerders oefenen de basisvaardigheden mee met de manschappen. Een gevolg hiervan is dat (ten minste tot medio 2003) er geen aandacht wordt besteed aan die elementen die specifiek zijn voor de taakuitvoering voor bevelvoerders, zoals de bevelvoeringsprocedure, scenariotraining, situatie- en gevaarsherkenning en communicatietraining.

90 Dit is overigens ook gesignaleerd in de al aangehaalde scriptie van K. Bos.

91 Ook dit is reeds gesignaleerd in de al aangehaalde scriptie van K. Bos.

92 Dit onderzoek is de al aangehaalde scriptie van K. Bos.

93 Dit zijn 63 diensten op maandag t/m vrijdag maal 1,75 uur oefenen. De 63 diensten zijn gebaseerd op het aantal 24-uursdiensten op jaarbasis (114) minus verlofdagen- en feestdagen en ziekteverzuim.

De vrijwillige bevelvoerders oefenen (als bevelvoerder) met de vrijwilligers mee bij de inzetoefeningen. Over het algemeen is er bij dergelijke oefeningen ook een (regionaal) officier van dienst aanwezig en wordt er onder diens leiding geoefend. De beroepsbevelvoerders oefenen nooit onder leiding van een officier van dienst.

Bevelvoerders oefenen nooit specifiek met (regionaal) officieren van dienst. Als reden is hiervoor gegeven dat officieren daar vrijwel geen tijd voor hebben, waardoor het gezamenlijk oefenen praktisch niet haalbaar zou zijn.

Sinds medio 2003 is de afdeling O&O begonnen met het organiseren van maquette-trainingen voor bevelvoerders.

In het al aangehaalde interne onderzoek wordt verder uitgerekend dat er voor bevelvoerders in theorie 94 netto oefeningen beschikbaar zijn op jaarbasis. Verder rekent het interne rapport voor dat wanneer bevelvoerders voor alle specialistische functies geoefend moeten worden volgens de Leidraad Oefenen en daarnaast nog als gaspakdrager en chauffeur voor specialistische voertuigen, zij 117 uur op jaarbasis zouden moeten oefenen. In deze berekening is afwijkend van de Leidraad Oefenen voor de taak gaspakdrager 15 uur genomen in plaats van 9 uur.

Er is ook hier sprake van een gesignaleerde discrepantie tussen het aantal beschikbare oefeningen volgens het huidige systeem en het noodzakelijke aantal.

Het oefenen van de officieren van dienst

Vanaf 1 januari 2002 is de wijze waarop brandweerofficieren (zoals officier van dienst en commandant van dienst) repressief worden ingezet regionaal geregeld in de zogeheten 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding in de brandweerregio Kennemerland' (zie ook paragraaf 3.5).⁹⁴

De afdeling O&O is als onderdeel van de Hulpverleningsdienst Kennemerland (HDK), zoals reeds vermeld, belast met het oefenen van de brandweerofficieren die deel uitmaken van deze piketregeling. Buiten deze door de regio georganiseerde oefeningen kunnen officieren in principe mee-oefenen in hun eigen korps (bijvoorbeeld bepaalde basisvaardigheden of met inzetoefeningen).

Net als de bevelvoerders worden de brandweerofficieren (nog) niet conform de Leidraad Oefenen beoefend. Wel is inmiddels een eerste stap in die richting gedaan door het realiseren van een aantal noodzakelijke randvoorwaarden. Medio 2003 heeft het bestuur van de HDK het plan 'Drieluik voor regionale piketfunctionarissen' voor de toerusting van de brandweerofficieren die deelnemen aan de piketregeling vastgesteld

⁹⁴ De juiste benaming is dan ook regionaal officier van dienst en regionaal commandant van dienst. Voor de eenvoud is er voor gekozen om het woord regionaal weg te laten. Met de invoering van de functie (regionaal) hoofd officier van dienst (begin 2003) is de regeling 'formeel' gezien aangepast. Dat wil zeggen dat het dagelijks bestuur van de Regionale Brandweer Kennemerland heeft ingestemd met de invoering, maar dit nog niet in het document zelf is doorgevoerd.

en de noodzakelijke financiële middelen beschikbaar gesteld. De afdeling O&O is volgens opgave inmiddels met de uitvoering van het plan begonnen (zie ook paragraaf 3.5).

Voor de officieren (en commandanten) van dienst (die deelnemen aan de piketregeling) bestaat vanaf 2002 een jaarlijkse (HDK-)oefenkalender. Alle officieren worden, indien zij hebben opgegeven beschikbaar te zijn op bepaalde data, in het rooster geplaatst.

Volgens de (HDK-)oefenkalender 2002 en 2003 vinden op zeer beperkte schaal maquette- en CTPI-oefeningen plaats. Het specifiek oefenen van de bevelvoering/het operationeel leidinggeven door de officieren (en commandanten) van dienst (bijvoorbeeld aan de hand van oefenkaarten) vindt zelden plaats.

Volgens de (HDK-)oefenkalenders worden officieren van dienst op beperkte schaal ingedeeld bij de (regionale) oefeningen van de manschappen als het gaat om gaspakoefeningen, hulpverleningsoefeningen en oefeningen voor ongevalsbestijding gevaarlijke stoffen. De officier van dienst heeft c.q. oefent in dat geval over het algemeen de operationele leiding bij de oefeningen.

Het gemiddelde aantal oefenuren in 2002 voor de officieren van dienst (die deelnemen aan de piketregeling) was volgens opgave acht uur per jaar (en vier uur voor de commandanten van dienst).

In het plan 'Drieluik voor regionale piketfunctionarissen' (d.d. februari 2003) wordt beschreven dat wanneer de brandweerofficieren in de regio in de toekomst conform de Leidraad Oefenen beoefend zullen worden, zij kwantitatief gezien minimaal 61 uur per jaar het basispakket en 76 uur per jaar het keuzepakket moeten oefenen.⁹⁵

Zoals reeds opgemerkt kunnen officieren van dienst, buiten de regionaal georganiseerde oefeningen, in het eigen korps mee-oefenen. In Haarlem gebeurt dat alleen tijdens de inzet oefeningen van de vrijwilligers (zoals reeds opgemerkt vinden deze oefeningen zes maal per jaar plaats). Hoewel een aantal officieren in Haarlem daar ook gebruik van maakt, is hun inzet vrijblijvend. Een aantal officieren van dienst doet dan ook zelden of nooit mee.

3.3. **DE UITRUKPROCEDURE-2000 VAN BRANDWEER HAARLEM**

Onder een uitrukprocedure wordt verstaan een verzameling regels/instructies die aangeeft welke eenheden en functionarissen geïnformeerd c.q. gealarmeerd moeten worden afhankelijk van de aard van de melding, het betreffende object en het gebied waarin het object ligt. Terwijl de afdeling repressieve dienst verantwoordelijk is voor het opstellen en het beheer van de uitrukprocedure, is de meldkamer brandweer & ambulance (MBA) in eerste instantie uitvoerder van het document.

95 Daarbij wordt onderkend dat de wijze van oefenen moet aansluiten op de zogeheten theorie van Klein, die stelt dat beslissingen van professionals onder tijdsdruk gestuurd worden door situatieherkenning (zie bijlage I).

3.3.1. DE UITRUKPROCEDURE VÓÓR 2000

Eind jaren tachtig waren bij de gemeentelijke brandweer Haarlem twee versies van de uitrukprocedure in omloop.

In 1989 werd door het ingenieurs/adviesbureau Save in de rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ geconstateerd dat niet duidelijk was welke versie de vigerende uitrukprocedure was. Vrijwel iedereen, ook de leiding, was volgens het adviesbureau ongelukkig met de procedures: ze waren gecompliceerd en daardoor onduidelijk, wat in belangrijke mate werd veroorzaakt door de geldende regels voor de inzet van de vrijwilligers.

Naar aanleiding van de rapportage van Save is in 1990 een interne werkgroep in het leven geroepen die de opdracht kreeg een nieuwe uitrukprocedure op te stellen. Dit ging, zoals de verslagen van de bijeenkomsten laten zien, en ook mede door de op handen zijnde reorganisatie (zie ook paragraaf 2.2), niet zonder slag of stoot. Met name de uitgangspunten van de uitrukprocedure, zoals “het zo goed mogelijk verdelen van de taken tussen vrijwilligers en beroeps”, leverden veel discussies op.⁹⁶

In maart 1991 kwam de werkgroep met haar ‘Eindrapport werkgroep uitrukprocedure’. Het rapport gaf aan, aan de hand van een aantal voorstellen, op welke wijze de nieuwe uitrukprocedure zou kunnen worden vormgegeven.

Gesteld kan echter worden dat de nieuwe uitrukprocedure er (ten minste op schrift) nooit is gekomen.⁹⁷

Bij verschillende functionarissen van de organisatie is dan ook navraag gedaan met welke uitrukprocedure er gewerkt werd in de jaren negentig tot aan 2001, het moment waarop de vigerende uitrukprocedure geïmplementeerd is (zie hieronder). Zij gaven aan dat vóór 2001 alarmerings- en uitruk-instructies alleen in het zogeheten ARBAC-systeem⁹⁸ van de meldkamer (MBA) waren verwerkt. De wijze van alarmering was daarmee volgens hen feitelijk vrijblijvend, zodat er nog wel eens door de beroeps kon worden afgeweken van de ‘alarmeringsafspraken’. Het kwam dan ook nog wel eens voor dat de beroeps in Oost voor opschaling in West werden gealarmeerd in plaats van de vrijwilligers in West (en vice versa). In de beleving van de vrijwilligers werden zij bewust door de beroeps bij het incident vandaan gehouden. Ook het vermoeden dat

96 Basis voor de nieuw op te stellen uitrukprocedure moest de door Save uitgewerkte optie voor de taakverdeling tussen de vrijwilligers en beroeps (zie ook paragraaf 2.2) zijn. Dat wilde zeggen:

- voertuigen komen volledig bemenst bij de brand aan;
- vrijwilligers rukken uit via de posten (in tegenstelling tot het vanaf huis uitrukken);
- een zo goed mogelijke taakverdeling tussen beroeps en vrijwilligers.

97 De bedoelde ‘nieuwe uitrukprocedure’ werd niet aangetroffen bij Brandweer Haarlem. Dit wordt onderbouwd door datgene wat in de vigerende uitrukprocedure-2000 staat geschreven, namelijk dat de aanleiding voor het opstellen van de procedure juist “de afwezigheid van een vastgestelde procedure is”. Ook in een nota aan het MT (januari 2000) is te lezen dat “er grote behoefte is aan vastgelegde uitruk-instructies”.

98 ARBAC staat voor Automatisering Regionale Brandweer Alarmcentrales. Het is een centralisten ondersteunend informatiesysteem voor de inzetbepaling van de brandweer. Het bevat gegevens van objecten in de regio, het geeft aan welke functionarissen en instanties gewaarschuwd moeten worden, etcetera.

een aantal beroepsbevelvoerders terughoudend zou zijn om snel (of anticiperend op de ontwikkelingen) het nader bericht 'middelbrand' (zie subparagraaf 3.3.3) te geven, duidde er volgens de vrijwilligers op dat de beroeps de klus alleen wilden klaren, zonder inmenging van de vrijwilligers.⁹⁹ Ook vonden er regelmatig 'informele' procedurewijzingen in het ARBAC-systeem plaats, vaak ten nadele van de vrijwilligers.

Verschuillende respondenten hebben aangegeven dat de frustraties bij de vrijwilligers hierdoor hoog opliepen.¹⁰⁰ Ze gaven aan dat de vrijwilligers herhaaldelijk dreigden de alarmontvanger in te leveren en dat er een relatief grote uitstroom van vrijwillige bevelvoerders was.¹⁰¹

3.3.2. **DE TOTSTANDKOMING VAN DE UITRUKPROCEDURE-2000**

De ontstane onduidelijkheid over de taakverdeling tussen het vrijwillig en beroeps-personeel leidde eind jaren negentig "te vaak tot spanningsvolle situaties" tussen beide groepen.¹⁰² Discussies over de te volgen instructies waren echter moeilijk te voeren, juist omdat er niets over was vastgelegd.

Om die reden heeft het toenmalige hoofd RD¹⁰³ in 1999 een werkgroep ingesteld om zich te buigen over een (wederom nieuwe) uitrukprocedure.¹⁰⁴ Net als in 1990 bleek het niet eenvoudig een uitrukprocedure te formuleren die leidde tot tevredenheid van alle belanghebbenden (beroeps en vrijwilligers). Een belangrijk discussiepunt was (wederom) de taakverdeling tussen de beroeps en vrijwilligers. Volgens verschillende respondenten konden de vrijwilligers zich (onder andere) niet vinden in de beperkte (tweedelijns) rol die met name de vrijwilligers in West kregen toebedeeld.

99 Merk op dat dit laatste ook al eind jaren tachtig door het ingenieurs/adviesbureau Save werd geconstateerd (zie paragraaf 2.2). Het toenmalige hoofd RD heeft verklaard dat de wijze van handelen van de bevelvoerders werd ingegeven door het – volgens de beroeps – onvolwassen gedrag van de vrijwilligers: zij haalden een deel van hun motivatie uit het uitrukken met optische en akoestische signalen. Zo kon het nog wel eens voorkomen dat bij een 'kleine brand' zij na verloop van tijd alsnog met optische en akoestische signalen bij de brand arriveerde (en feitelijk 'boven de sterkte' waren). De beroeps konden dat gedrag over het algemeen niet waarderen en werden hierdoor bevestigd in hun vooroordeel dat de vrijwillige brandweer synoniem is met "padvinderij voor volwassenen" (zie ook paragraaf 2.5.4).

100 Volgens één van de vrijwillige teamleiders die aangewezen was als 'procedure-bewaker van de vrijwilligers', was in dat opzicht zelfs sprake van "het begin van een escalatie". Hij schreef dit in een notitie (d.d. 1 maart 2000) aan de voormalig commandant. (De notitie werd in afschrift ook aan onder andere de OR en de MBA gezonden.)

101 Door de vrijwillige teamleider werd in de notitie d.d. 1 maart 2000 dan ook aan de voormalig commandant verzocht "als integrale leider acties te ondernemen om verdere escalatie te voorkomen".

102 Uit: De 'Nota aan het managementteam' van het toenmalige hoofd RD (d.d. 25 januari 2000).

103 In functie vanaf 1 april 1998 tot 1 februari 2000.

104 De leden van de werkgroep waren geselecteerd door het toenmalige hoofd RD. Volgens het toenmalige hoofd RD is beurtelings met een afvaardiging beroeps en vrijwilligers gesproken, omdat het niet mogelijk was beide partijen aan één tafel te krijgen.

In januari 2000 werd toch een eerste versie van de uitrukprocedure – volgens het document in zijn huidige vorm “een fundament waarop een nieuwere verbeterde versie moet worden opgebouwd”¹⁰⁵ – door het toenmalige hoofd RD aan het management voorgelegd, met het verzoek deze vast te stellen en per uiterlijk 1 maart 2000 van kracht te verklaren. Volgens het toenmalige hoofd RD hebben de MT-leden er kennis van genomen, waarna het is voorgelegd aan de OR. Terwijl in de voettekst van de procedure staat vermeld dat het document door het MT is vastgesteld, is hier in de officiële (MT-)stukken niets over terug te vinden.¹⁰⁶

Niet alleen de vrijwilligers waren het niet eens met de procedure. Op 5 april 2000 bracht de OR een negatief advies aan de commandant uit over de procedure. Ze was van mening dat er, onder andere op basis van feitelijk onderbouwde uitgangspunten, een nieuwe uitrukprocedure opgesteld moest worden “ten einde ongewenste gebeurtenissen zoals recent hebben plaatsgevonden te voorkomen”.¹⁰⁷ Verder adviseerde ze “de invoering van de procedure en het doorgeven van mutaties uitsluitend te laten uitvoeren door daartoe geautoriseerde personen via het hoofd van de MBA. We stellen voor om alleen het afdelingshoofd van de uitrukdienst¹⁰⁸ te autoriseren”. Het laatste officiële document omtrent de uitrukprocedure-2000 dat is aangetroffen dateert van 26 april 2000. In een brief aan de (voormalig) commandant adviseerde het inmiddels aangestelde interim-hoofd RD de adviezen van de OR over te nemen, met dien verstande de uitrukprocedure op basis van de door de OR opgestelde uitgangspunten te herschrijven, in plaats van deze opnieuw te schrijven.

Bestudering van de vigerende uitrukprocedure-2000 in het kader van dit onderzoek laat zien dat met de adviezen over het algemeen niets is gedaan. Bij navraag werd dat ook door verschillende respondenten bevestigd. Wel heeft de voormalig commandant volgens eigen zeggen het afdelingshoofd RD aangewezen om (conform het advies van de OR) als enig gemandateerde uitrukprocedure-wijzigingen aan het hoofd MBA door te geven.

3.3.3. **DE UITRUKPROCEDURE-2000 INHOUDELIJK**

In deze subparagraaf worden die onderdelen (over het algemeen letterlijk) uit de uitrukprocedure-2000 (versie 25 januari 2000) aangehaald die relevant zijn voor het brandweeroptreden in de Koningkerk op 23 maart 2003.

Gebiedsindeling

De gemeente Haarlem is opgedeeld in drie verzorgingsgebieden: Haarlem Oost, Haarlem West en Spaarndam-West.

105 In het document is dan ook een lijst met ‘overige zaken’ opgenomen (negentien in getal) die nog verder uitgewerkt moeten worden.

106 Door de organisatie zijn twee versies van de vigerende uitrukprocedure voor dit onderzoek ter beschikking gesteld: een conceptversie, daterend van 20 januari 2000, en een versie die, zoals het document aangeeft, vastgesteld is in het MT op 25 januari 2000. Op een paar kleine inhoudelijke punten na zijn de versies vrijwel identiek.

107 Bij navraag bij de OR werd hier bedoeld op het ad-hoc aanpassen en wijzigen van de procedure in het ARBAC-systeem en het daardoor mogelijk verkeerd of niet uitrukken.

108 Dit is het hoofd RD.

Primair neemt post Oost de dekking van Haarlem Oost voor haar rekening. Post Oost bestaat uit een beroepsbezetting van acht personen en ongeveer dertig vrijwilligers.

In Haarlem West wordt de dekking primair verzorgt door de hoofdpost/kazerne in West. De hoofdpost bestaat uit een beroepsbezetting van veertien personen en plusminus dertig vrijwilligers.

Voor Spaarne-West is een regeling getroffen met de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude. De dekking wordt primair verzorgt door de beroepsbezetting in West, terwijl in de avonduren en weekeinden beide andere gemeenten zorgdragen voor de bemensing voor een tankautospuut.

Kwalificatie van de standaardincidenten

Bij een melding bepaalt in eerste instantie de centralist van de MBA – aan de hand van in de uitrukprocedure-2000 beschreven standaardincidenten – de aard en de grootte van het te bestrijden incident. Op basis daarvan wordt een alarmeringsprocedure gekozen.

Intermezzo

In de uitrukprocedure-2000 zijn verschillende standaardincidenten beschreven. Voor dit onderzoek zijn de volgende drie standaardincidenten van belang: 'kleine (binnen)brand', 'middel (binnen)brand' en 'grote (binnen)brand'.

Op grond van de nadere berichtgeving van de eerst aankomende bevelvoerder (in deze rapportage ook wel kortweg aangeduid als de 'eerste' bevelvoerder) kan de kwalificatie van de incidenten naar beneden of naar boven worden bijgesteld. Op grond hiervan neemt de MBA dan maatregelen voor het afschalen of juist opschalen voor mensen en middelen bij het incident.

Intermezzo

Naar aanleiding van eerste melding van de brand in de Koningkerk op 23 maart 2003 werd door de centralist van de MBA de brand als 'kleine (binnen)brand' gekwalificeerd. Na aankomst werd onmiddellijk door de eerst aankomende bevelvoerder 'middelbrand' gegeven. Vijftien minuten later gaf hij het nader bericht 'grote brand'.

Kwalificatie 'kleine brand'

Bij een 'kleine brand' wordt er van uitgegaan dat de brand met één tankautospuut, eventueel aangevuld met een autoladder, kan worden bestreden.

In Haarlem worden deze eerste uitrukvoertuigen bemensd door beroepsbrandweermensen. Daarnaast worden, afhankelijk van de bloktijd (zie elders in deze paragraaf

onder het kopje 'Uitgangspunten bij de uitrukprocedure-2000') en het verzorgingsgebied (West, Oost, Spaarne-West), in veel gevallen ook de (piket)vrijwilligers gealarmeerd. Deze vrijwilligers rukken, indien zij compleet zijn, vanuit de kazerne met een eigen tankautospuut uit. Feitelijk is deze tankautospuut 'boven de sterkte'. Het incident kan immers, zoals reeds beschreven, met één tankautospuut worden bestreden.

Zo snel mogelijk na aankomst bij het incident geeft de eerste bevelvoerder een nader bericht door aan de MBA met zijn kwalificatie van het incident. Het nader bericht 'kleine brand' geeft hij door, als hij na aankomst de mening is toegedaan dat het incident inderdaad met één tankautospuut (en eventueel de autoladder) bestreden kan worden. Als de (tweede) tankautospuut met de vrijwilligers dan al onderweg of al ter plaatse is, bepaalt de eerste bevelvoerder of deze tankautospuut wordt ingezet voor ondersteunende werkzaamheden of terug moet keren naar de kazerne. Als de tankautospuut met de vrijwilligers nog niet is uitgerukt, wordt de bemensing van deze tankautospuut, eventueel ter beoordeling van de bevelvoerder binnendienst¹⁰⁹, ingezet voor herbezetting van de kazerne.

Intermezzo

Zoals reeds aangegeven had de centralist van de MBA de brand in de Koningkerk, gelegen in het verzorgingsgebied West, in eerste instantie gekwalificeerd als 'kleine brand'. Op grond van deze kwalificatie werden, conform de uitrukprocedure-2000, de beroepsbezetting van de kazerne in West alsmede de vrijwilligers van West gealarmeerd. Onmiddellijk na de melding rukte de beroepsbezetting uit met de eerste tankautospuut en de eerste autoladder. De vrijwilligers begaven zich naar de kazerne in West.

Kwalificatie 'middelbrand'

De kwalificatie 'middelbrand' wordt door de MBA aan een incident toegekend als het incident naar verwachting met twee tankautosputten, eventueel aangevuld met een autoladder, kan worden bestreden.

Als de MBA in eerste instantie het incident als 'kleine brand' heeft gekwalificeerd kan op grond van het nader bericht van de eerste bevelvoerder worden opgeschaald naar 'middelbrand' of hoger. Als de eerste bevelvoerder na aankomst bij het incident vindt dat er nog een extra tankautospuut nodig is voor de bestrijding van het incident geeft hij het nader bericht 'middelbrand' door aan de MBA. De MBA stuurt daarop (onder andere) een tweede tankautospuut ter plaatse.

Bij het nader bericht 'middelbrand' moeten, indien er nog geen tankautospuut (als tweede) van de vrijwilligers uitrukgered of onderweg is, de beroeps 'van de andere kazerne' direct worden gealarmeerd. Hiermee wordt (volgens de uitrukprocedure-2000) een

109 Bevelvoerder binnendienst is een functie die wordt ingevuld door een beroepsbevelvoerder. Deze bevelvoerder maakt deel uit van de beroepsbezetting van de post West. Bij een uitruk blijft hij doorgaans in de kazerne en regelt de eventuele herbezetting van de kazernes alsmede de beschikbaarstelling van extra personeel en specialistisch materieel.

vangnet gecreëerd om de verplichte¹¹⁰ opkomsttijd van de brandweer voor de burger te garanderen. Bij het verlaten van het eigen verzorgingsgebied moet de bevelvoerder van de beroeps nagaan (mobilofoon, MBA) of de vrijwilligers inmiddels onderweg zijn. Indien de beroeps Oost en vrijwilligers West ter plaatse zijn kunnen de beroeps, in overleg met de eerste bevelvoerder, terugkeren naar de kazerne.

Intermezzo

Bij de brand in de Koningkerk gaf de eerste bevelvoerder bij aankomst, op grond van zijn waarnemingen, aan de MBA het nader bericht 'middelbrand' door. Op dat moment was het voertuig met vrijwilligers nog niet uitrukgeerd. Daarom alarmeerde de MBA, conform de uitrukprocedure, de beroeps-bezetting van post Oost. Het personeel van Oost rukte daarop uit met een tankautospuit (bemenst door zes in plaats van vier man) en met een autoladder. Tijdens het aanrijden van deze eenheden naar het incident was de bemensing van de tankautospuit met vrijwilligers op sterkte gekomen in de kazerne in West. Met toestemming van de bevelvoerder binnendienst mochten de vrijwilligers uitrukken. De eenheden van post Oost moesten de uitruk afbreken en werden voor herbezetting naar de kazerne in West gestuurd.

Verskillende respondenten (waaronder het hoofd RD en het voormalig hoofd RD) hebben verklaard dat de spanningen tussen de beroeps en vrijwilligers, zeker tot aan 2000 (zie subparagraaf 3.3.1), mede werden veroorzaakt door de wijze waarop nadere berichtgeving door de eerste (beroeps)bevelvoerder diende plaats te vinden. Opscaling naar 'middelbrand' zou door een aantal eerste bevelvoerders, zoals reeds opgemerkt, beperkt plaatsvinden, zodat in de beleving van de vrijwilligers zij bewust van het incident werden afgehouden. Ook kwam het nogal eens voor dat in de avonduren en in het weekend de beroeps van 'de andere post' werden gealarmeerd in plaats van (conform de procedure) de vrijwilligers.

Op grond van de kwalificatie 'middelbrand' worden ook de officier van dienst, het haakarmvoertuig met de adembeschermingscontainer¹¹¹ en de afdeling bouwtoezicht van de gemeente Haarlem gealarmeerd.

De commandant van dienst moet vanaf 'middelbrand' in kennis gesteld worden. In overleg met de officier van dienst of de commandant van dienst dient de brandweercommandant en/of burgemeester geïnformeerd te worden.¹¹²

110 Hiermee wordt bedoeld de richtlijnen uit de 'Handleiding brandweezorg 1992' die vaak ten onrechte als verplicht worden gezien.

111 Dit voertuig bevat de extra persluchttoestellen.

112 Elders in de uitrukprocedure-2000 staat aangegeven dat de commandant en burgemeester vanaf het nader bericht 'grote brand' worden geïnformeerd. Tijdens de brand in de Koningkerk werden beiden niet conform één van beide procedure geïnformeerd/gealarmeerd.

Intermezzo

Nadere beschouwing van de taken van de piketfunctie 'commandant van dienst' wees uit dat de taken die onder operationele omstandigheden waren toebedeeld aan deze functionaris niet allemaal tegelijkertijd door deze ene functionaris konden worden ingevuld. Invulling van een aantal vitale operationele functies bij de bestrijding van rampen en zware ongevallen waren daarmee niet gewaarborgd. In februari 2003 is derhalve de nieuwe piketfunctie (regionaal) hoofd officier van dienst (HOvD) operationeel geworden.

In een notitie (d.d. 24 februari 2003) heeft het hoofd RD schriftelijk instructies gegeven aan de MBA over de alarmering van deze piketfunctionaris en de daarmee samenhangende wijziging van de alarmering/informering van de commandant van dienst. Als gevolg van de invoering van de piketfunctie HOvD is ook het takenpakket van de piketfunctie commandant van dienst gewijzigd.

De wijzigingen conform de notitie zijn niet (formeel) in de uitrukprocedure-2000 verwerkt.

Volgens de notitie moet de hoofd officier van dienst bij een 'zeer groot incident' (dat wil zeggen een inzet van 4 eenheden¹¹³) in kennis gesteld worden. Hij moet gealarmeerd worden bij een inzet van meer dan 4 eenheden of als de officier van dienst daar om verzoekt.

De commandant van dienst moet (volgens de notitie) geïnformeerd worden bij een daadwerkelijk optreden van de hoofd officier van dienst of als bestuurders worden geïnformeerd. De commandant van dienst moet worden gealarmeerd als de HOvD daarom vraagt.

Tijdens de brand in de Koningkerk op 23 maart is niet opgeschaald conform deze gewijzigde alarmeringsprocedure (zie paragraaf 6.2).

Kwalificatie 'grote brand'

De kwalificatie 'grote brand' wordt door de MBA aan een incident toegekend als het incident naar verwachting met drie tankautospuiten, eventueel aangevuld met een autoladder, kan worden bestreden. Als de MBA in eerste instantie het incident als 'kleine brand' of 'middelbrand' heeft gekwalificeerd, kan op grond van het nader bericht van de eerste bevelvoerder worden opgeschaald naar 'grote brand'.

Als de eerste bevelvoerder na aankomst vindt dat er drie tankautospuiten nodig zijn voor de bestrijding van het incident (in plaats van één of twee), geeft hij het nader bericht 'grote brand' door aan de MBA. Afhankelijk van de snelheid waarmee de tankautospuiten in de kazerne volledig worden bemenst, rukt dan een derde tankautospuit uit, bemenst met vrijwilligers of met beroeps.

Ook alarmeert de MBA bij deze kwalificatie de verbindingcommandowagen en zorgt ze eventueel voor de bemensing van de dompelpompunit. Tevens dient de commandant van dienst gealarmeerd te worden.¹¹⁴

Verdere opschaling

Indien verdere opschaling vanaf de plaats van het incident nodig is, moet het aantal benodigde tankautospuiten en eventueel specialistisch materieel specifiek worden aangevraagd bij de MBA.

Intermezzo

Welke functionaris daartoe bevoegd is, wordt verder niet beschreven.

In alle gevallen geldt dat specialistisch materieel als een tweede autoladder, een dompelpompunit of een schuimblusvoertuig specifiek moeten worden aangevraagd.

Intermezzo

Ook hiervoor wordt niet beschreven welke functionaris dit materieel mag aanvragen.

Intermezzo

Bij de brand in de Koningkerk werd na het nader bericht 'grote brand' zowel door de eerste bevelvoerder als door de OvD extra materieel aangevraagd. Vóór het vallen van de muur werden de volgende voertuigen aangevraagd: twee dompelpompunits, een derde autoladder, een hoogwerker, een personenbusje met vrijwilligers en een vierde tankautospuit.

Uitgangspunten bij de uitrukprocedure-2000

Volgens de uitrukprocedure-2000 (versie 25 januari 2000) worden de volgende uitgangspunten gehanteerd (letterlijk overgenomen uit de procedure):

Binnen de gemeente Haarlem kunnen – gezien de risico's binnen de gemeente Haarlem – incidenten tot en met 'grote brand' door eigen personeel en materieel worden bestreden. Daarnaast is het mogelijk enig specifiek materieel ter plaatse te laten komen, waaronder een dompelpompunit.

¹¹⁴ Met de invoering van de functie van hoofdofficier van dienst is dit criterium komen te vervallen. Dit is echter niet in de vigerende uitrukprocedure-2000 aangepast. Wel is dit in de reeds aangehaalde notitie (d.d. 24 februari 2003) "ten behoeve van de MBA op papier gezet".

Voor de vrijwilligers geldt dat tankautosputen die niet compleet zijn bemenst, niet mogen uitrukken. Een uitzondering op deze regel is een compleet voertuig met vrijwilligers maar zonder bevelvoerder. In deze situatie mogen zij zich zonder akoestische en optische signalen naar het brandadres begeven. Tegelijkertijd moet een extra tankautospuut worden gealarmeerd (met beroeps). De eerste bevelvoerder (of de officier van dienst) beslist dan of de vrijwilligers kunnen worden ingezet (eventueel met beroepsbevelvoerder).

In de meeste gevallen rukt de eerste tankautospuut Oost-beroeps onvolledig bemand uit (vier man op de tankautospuut en twee op de autoladder). Al bij 'kleine brand' worden daarom alle vrijwilligers Oost gealarmeerd in de dagsituatie.¹¹⁵

Voor een aantal vrijwilligers is de afspraak gemaakt dat zij rechtstreeks naar het brandadres gaan. Ten behoeve van deze mensen wordt het brandadres en een wijkvermelding gegeven bij alarmering. Overigens betekent dit niet dat er onvolledig bemand vanuit West kan worden uitgerukt!¹¹⁶

Bij het nader bericht 'middelbrand' moeten, indien er nog geen tankautospuut (als tweede) tankautospuut van de vrijwilligers uitrukgered of onderweg is, de beroeps 'van de andere kazerne' direct worden gealarmeerd. Hiermee wordt een vangnet gecreëerd om de verplichte opkomsttijd van de brandweer voor de burger te garanderen. Bij het verlaten van het eigen verzorgingsgebied moet de bevelvoerder van de beroeps nagaan (mobilofoon, RAC) of de vrijwilligers inmiddels onderweg zijn. Indien dat het geval is kan de MBA de (extra) beroeps, in overleg met de eerste bevelvoerder of de OvD, terugsturen naar de kazerne.

Bij de procedures voor 'grote brand' en 'zeer grote brand' is de bezetting van de later vertrekkende voertuigen (respectievelijk drie en vier tankautosputen) afhankelijk van de beschikbaarheid van volledig bemenste voertuigen.

Tijdens werkdagen levert het alarmeren van de vrijwillige piketploegen meestal geen volledig bemenst voertuig op (piketploeg Oost vaak wel).

Bij een 'middelbrand' in rayon West zal op werkdagen overdag na de beroeps West ook de beroeps Oost als tweede tankautospuut worden gealarmeerd. In dat geval worden

115 In de afgelopen jaren is een volledige beroepsbezetting in Oost van acht personen gerealiseerd. Dat betekent dat de tankautospuut nu volledig bemand (met zes personen) uitrukt. Deze wijziging is niet formeel aangepast in de uitrukprocedure. Een gevolg is dat de vrijwilligers niet meer nodig zijn om de 'gaten' in de beroepsbezetting-Oost op te vangen. Toch worden in de dagsituatie de vrijwilligers van Oost nog (mee)gealarmeerd, vanwege de goede beschikbaarheid van de vrijwilligersploeg Oost, voor een tweede uitruk of voor herbezetting van de post.

116 Het hoofd vrijwilligers heeft verklaard dat hij, in tegenstelling tot datgene wat in de uitrukprocedure-2000 staat vermeld, de toestemming om na alarm rechtstreeks naar het brandadres te gaan, heeft ingetrokken. Volgens hem is het zo, en dit is door verschillende vrijwillige manschappen bevestigd, dat de opgeroepen vrijwilligers eerst naar de kazerne komen en van daaruit met brandweervoertuigen uitrukken. Opgemerkt dient te worden dat de uitrukprocedure, vanwege deze wijziging, niet formeel is aangepast.

ook de piketvrijwilligers Oost en West gealarmeerd voor herbezetting van respectievelijk post Oost en West.

De uitrukprocedure houdt rekening met twee zogeheten ‘bloktijden’, afhankelijk van de verminderde c.q. normale beschikbaarheid van vrijwilligers voor repressieve brandweertaken.

De bloktijden zijn als volgt gedefinieerd:

- verminderde beschikbaarheid vrijwilligers: maandag tot en met vrijdag van 06.00 tot 18.00 uur;
- normale beschikbaarheid van vrijwilligers: de overige uren in de week.

Intermezzo

Over de werkwijze is op te merken dat uitrukkende tankautospuiten geen gemengde bezetting hebben. De voertuigen worden of door beroeps- of door vrijwillig personeel bezet. Slechts bij uitzondering komt een gemengde bezetting op een tankautospuit voor. Dit gebeurt een aantal keren per jaar als een paar vrijwilligers zijn gekazerneerd, omdat de beroepsbezetting onvolledig is als gevolg van oefenen op locaties op afstand van de kazerne. Een gemengde bezetting komt wel voor bij de bemensing van specialistische voertuigen zoals een haakarmvoertuig met dompelpompunit.

3.3.4. IMPLEMENTATIE VAN DE UITRUKPROCEDURE-2000

Volgens opgave is de uitrukprocedure-2000 medio 2000 geïmplementeerd in het ARBAC-systeem van de MBA.

De commandant heeft in zijn quick-scan (d.d. 8 januari 2003) aangegeven dat het “onhelder is of uitrukprocedures en protocollen voldoende zijn beschreven en of daarop effectief wordt gestuurd. Dat is voor de eigen veiligheid en de kwaliteitsbevordering wel een vereiste.”

Dit onderzoek wijst uit dat gesteld kan worden dat bepaalde onderdelen van de uitrukprocedure-2000 niet overeenkomen met de procedures die door de meldkamer worden gehanteerd. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat na implementatie in het ARBAC-systeem, begin 2001, wijzigingen in de procedure door het hoofd RD rechtstreeks geregeld worden met het hoofd MBA, waarna deze in het ARBAC-systeem worden doorgevoerd. Deze aanpassingen zijn echter niet (formeel) in de vigerende uitrukprocedure-2000 verwerkt (en al dan niet via het MT bekend gemaakt aan de organisatie), zoals verschillende voorbeelden in subparagraaf 3.3.3 ook laten zien.

Anderzijds waren bij implementatie in het ARBAC-systeem nog niet alle zaken uitgewerkt tot een procedure: een negentiental ‘overige zaken’ moest nog worden uitgewerkt in de uitrukprocedure-2000.

CONSEQUENTIES VAN DE UITRUKPROCEDURE-2000 VOOR DE UITRUKERVARING VAN HET VRIJWILLIG BRANDWEERPERSONEEL

Uit de uitrukprocedure-2000 volgt dat voor elk type incident in eerste instantie altijd beroepseenheden worden ingezet. Slechts bij gebouwenbranden en dan afhankelijk van het tijdstip en de locatie van het incident worden deze beroepseenheden aangevuld door vrijwillige eenheden: de vrijwilligers van Oost worden bij brandmeldingen in gebouwen altijd opgeroepen, terwijl de vrijwilligers in West slechts 's avonds, 's nachts en in de weekends worden opgeroepen. De reden van dit verschil is dat er in het verzorgingsgebied Oost meer gebouwen zijn waarbij volgens de uitrukprocedure bij een brandmelding direct twee tankautosputten moeten uitrukken (één met een beroepsbezetting en één met een vrijwilligersbezetting).

Het gros van de brandmeldingen in Haarlem betreft kleine branden (waaronder de schoorsteen, schuur-, container- en autobranden) die met de inzet van één tankautospuut, de tankautospuut met de beroepsbezetting, is af te handelen (zie ook tabel 1 in deze subparagraaf). Zoals reeds beschreven in subparagraaf 3.3.3 beslist de bevelvoerder van deze tankautospuut of de tankautospuut met de vrijwilligers nog ter plaatse moet komen. Is dit het geval, dan worden de vrijwilligers ingezet voor ondersteunende taken als opruimen van de slangen en nablissing. Vrijwilligers doen bij kleine branden dan ook feitelijk geen eerstelijns inzetervaring op, dat wil zeggen een verkenning met adembescherming, een redding, een eerste blusactie, enz.

Duurt de inzet van een beroepseenheid naar het oordeel van de bevelvoerder binnendienst langer dan 15 minuten, dan dient deze volgens de uitrukprocedure-2000 zorg te dragen voor de herbezetting van de post waaruit de beroepsbezetting is uitgerukt, door de vrijwilligers uit deze post op te laten roepen.¹¹⁷ In het geval er dan een tweede incident wordt gemeld in dat verzorgingsgebied rukt de tankautospuut met vrijwilligers uit. Dat kan voor alle typen incidenten zijn, ook voor incidenten als hulpverleningen waarvoor de vrijwilligers normaal gesproken niet voor worden opgeroepen.

Wanneer het incident van dien aard is dat opschaling nodig is dan worden volgens de uitrukprocedure-2000 naast de beroepseenheden ook vrijwillige eenheden ingezet voor eerstelijns inzettaken. Zoals reeds opgemerkt doet deze situatie zich bij (gebouwen)branden vrijwel niet voor (zie ook hieronder).

Een andere situatie waarin vrijwilligers theoretisch gezien voor eerstelijns inzettaken kunnen worden ingezet is de situatie waarbij vrijwilligers tekorten in de beroepsbezetting opvullen. Dit doet zich een aantal keren per jaar voor als delen van het beroepspersoneel gaspakoefeningen draaien op locaties op afstand van de kazernes. In die gevallen, die zich een aantal keren een aantal uren per jaar voordoen, worden de 'bezettingsgaten' bij de beroeps opgevuld met vrijwilligers die in die periode gekazerneerd zijn. Dit is één van de weinige situaties waarin beroeps en vrijwilligers tevens gemengde uitrukeenheden (kunnen) vormen.

117 Dit is volgens de conceptversie (20 januari 2000). In de 'vastgestelde' versie staat omschreven dat de bevelvoerder binnendienst rekening dient te houden met herbezetting voor het gebied Oost en West.

Uit tabel 1 is op te maken dat over de periode 2000 tot 2003 vrijwilligers gemiddeld anderhalf keer per jaar zijn 'ingezet' bij een gebouwenbrand. Hier is uitgegaan van de 60 vrijwilligers die momenteel in dienst zijn. Benadrukt dient te worden dat dit getal geen uitsluitsel geeft over de inzet per individuele vrijwilliger.¹¹⁸ Ook zegt het getal niets over de wijze waarop de vrijwilligers zijn ingezet. Zoals reeds opgemerkt worden vrijwilligers over het algemeen ingezet vanaf 'middelbrand' voor ondersteunende taken (zoals logistieke taken, materieel opruimen). Gesteld kan dan ook worden dat het getal anderhalf slechts een ruime bovengrens is voor het daadwerkelijk, dat wil zeggen eerste-lijns, inzetten van vrijwilligers.

Tabel 1				
Jaar	Type gebouwenbrand	Totaal aantal gebouwenbranden	Aantal gebouwenbranden waarbij vrijwilligers zijn ingezet	Totaal aantal ingezette vrijwilligers
2000	kleine brand	144	10	47
	middelbrand	7	4	39
	grote brand	0	0	0
2001	kleine brand	131	5	30
	middelbrand	9	7	77
	grote brand	3	3	50
2002	kleine brand	146	3	16
	middelbrand	8	2	12
	grote brand	1	1	6
Totaal		446	35	277

Overzicht van de gebouwenbranden (onderverdeeld naar klein¹¹⁹, middel en groot) in het verzorgings-gebied van de gemeentelijke brandweer Haarlem waarbij vrijwilligers aanwezig zijn geweest in de jaren 2000 tot 2003.¹²⁰

Vrijwel alle MT-leden (inclusief de (huidige) commandant) onderkennen het feit dat in de huidige situatie vrijwilligers onvoldoende uitrukervaring (kunnen) opdoen.

Aan alle MT-leden, inclusief de huidige commandant, en aan de voormalig commandant is tijdens de interviews gevraagd of het verantwoord is een vrijwilligersorganisatie in stand te houden waarin enerzijds de vrijwilligers onder repressieve omstandigheden altijd de tweede viool spelen en anderzijds nauwelijks de kans krijgen om uitrukervaring op te doen.¹²¹

118 Door één van de vrijwillige bevelvoerders is per incident bijgehouden welke vrijwilligers bij een brand aanwezig zijn geweest. Deze gegevens werden op het privé-adres van de vrijwillige bevelvoerder bijgehouden. Voor dit onderzoek waren deze gegevens niet beschikbaar, omdat de bevelvoerder tijdens de bestrijding van de brand in de Koningkerk is omgekomen.

119 Benadrukt wordt dat dit exclusief de kleine buitenbranden is (zoals schoorsteenbranden, brand in schuur of auto- en containerbranden).

120 Uit: "Inventarisatie branden in Haarlem van 2000 tot 2003 waarbij vrijwilligers zijn ingezet" (d.d. 28 mei 2003), van R. Schröder (medewerker van de afdeling RD).

121 Het antwoord van de voormalig commandant wordt hier niet gegeven, omdat hij geen toestemming heeft gegeven citaten uit zijn interviewslag in de rapportage op te nemen.

Eén van de MT-leden beantwoordde bovenstaande vraag ontkennend. Hij beaamde “dat het veiligheidsrisico’s met zich meebrengt om vrijwilligers onder de genoemde omstandigheden repressief in te zetten. Hij weet dat vrijwilligers erg veel oefenen, maar dat is toch anders dan het opdoen van praktijkervaring. In deze bewoordingen heeft hij zich ook uitgesproken als het onderwerp vrijwilligers in het MT van de voormalige commandant ter sprake kwam. Toen was het een onbespreekbaar onderwerp.”

Een ander MT-lid antwoordde dat “als een vrijwilliger goed is opgeleid en de gevaren van het vak kent, hij denkt dat van een aanvaardbaar risico sprake is. Zijn antwoord wordt mede ingegeven omdat hij ook naar de maatschappelijke kant van de vraag kijkt. De kosten voor de brandweer moeten door de samenleving opgebracht worden. Het zou vele malen duurder zijn als al het werk door uitsluitend beroeps zou worden gedaan. Daar komt nog bij dat 90 procent van de incidenten om een eenvoudige inzet vragen. Deze kunnen door de vrijwillige brandweer prima afgehandeld worden. In feite gaat het om de overige 10 procent, de gevaarlijkere situaties. Daar hebben zij feitelijk de praktijkervaring niet voor en daar zit dan ook het risico. Op de vraag zoals hierboven geformuleerd, moet hij het antwoord schuldig blijven. Zo scherp heeft hij deze vraag ook nog nooit voor zichzelf geformuleerd.”

De huidige commandant beantwoordde de vraag ook ontkennend. Op de vraag hoe het gemeentebestuur daar over denkt, antwoordde hij “dat het bestuur van Haarlem daar, mogelijk op de burgemeester na, in zijn beleving geen beeld bij heeft. De vraag of het bestuur de vrijwillige brandweer als een gemeenschappelijk goed ziet, beantwoordt hij met dat het bestuur zich daar verder niet echt in verdiept. Vrijwilligers zijn tweedelijns en zitten voor het bestuur een beetje achter de horizon. Maar misschien wordt het maatschappelijk belang van vrijwilligers in kleinere gemeenten meer ingeschat dan in Haarlem.”

3.4. DE BEVELVOERINGSPROCEDURE

De bevelvoering door de bevelvoerders en de officieren van dienst vindt, volgens opgave, in Haarlem plaats overeenkomstig de beschrijving ervan in de landelijke les- en leerstof. Een apart protocol over de wijze waarop bevelvoering in Haarlem plaatsvindt, is niet aanwezig.

Intermezzo

In de les- en leerstof is beschreven dat specialistische voertuigen ter plaatse onder bevel van of de eerste bevelvoerder of (als deze ter plaatse is) de OvD vallen (in de situatie dat tot en met maximaal vier tankauto spuiten wordt opgeschaald).

Uit de interviews is gebleken dat er geen eenduidig beeld bestaat over de bevelvoering van specialistische voertuigen en vrijwilligers die met een personeelsbusje ter plaatse komen, conform de les- en leerstof. Voor meer hierover wordt verwezen naar paragraaf 5.4 onder het kopje ‘Het geven van instructies voor opvangen dompelpomp en auto-ladder’.

3.5. DE REGIONALE PIKETREGELING

Een inventarisatie in 1998 in de gemeenten van de regio Kennemerland wees uit dat de gemeenten, op twee na, in onvoldoende mate de beschikking hadden over gekwalificeerde brandweerofficieren voor het uitvoeren van de operationele leidinggevende brandweerfuncties in de regio. Gezien het gestelde in het Besluit brandweerpersoneel¹²² en vanwege effectiviteit en efficiency is daarom gekozen om de operationele (piket)functies regionaal te regelen.

Per 1 januari 2002 is de regeling ‘Piketregeling commandovoering en operationele leiding voor de brandweerregio Kennemerland’ van kracht geworden. De eindverantwoordelijkheid voor het bestrijden van incidenten bleef volgens de regeling, overeenkomstig de wettelijke taak, bij het bestuur van de gemeente op wiens grondgebied de piketfunctionaris de taak uitoefent.

De eindverantwoordelijkheid voor het beheer van de piketregeling ligt bij de commandant van de regionale brandweer Kennemerland, die hierover verantwoording aflegt aan het dagelijks bestuur van dit orgaan. De commandant heeft het beheer van de piketregeling op zijn beurt bij de afdeling RD van brandweer Haarlem belegd.¹²³

In de regeling zijn de piketfuncties ‘(regionaal) officier van dienst’ (OvD), ‘(regionaal) commandant van dienst’ (CvD) en ‘regionaal officier gevaarlijke stoffen’ (ROGS) opgenomen.¹²⁴ De functie ‘hoofd officier van dienst’ (HOvD) die in februari 2003 is ingevoerd (zie ook subparagraaf 3.3.3), is niet formeel in de piketregeling opgenomen.

In de piketregeling staan beschreven opkomsttijden en diverse werkafspraken van (onder andere) de functies OvD, ROGS en CvD. Gedetailleerde functiebeschrijvingen, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en de relatie van de functies met procedures en regelingen (zoals opschaling, CTPI-regeling, etcetera.) ontbreken (ook in andere procedures).

122 Op grond van de Brandweerwet 1985 heeft het toenmalige ministerie van Binnenlandse Zaken in 1991 het Besluit Brandweerpersoneel uitgebracht, gevolgd in 1998 door de circulaire “Besluit Brandweerpersoneel: Hoe nu verder?”. Daarin is onder andere bepaald dat de aanwezigheid van een gekwalificeerde officier van dienst bij een inzet van twee of meer tankautospuiten geboden is en dat zonder uitzondering alle – ook reeds aangestelde – functionarissen aan de opleidingseisen dienen te voldoen.

123 Met het vertrek van het hoofd RD is het beheer van de piketregeling tijdelijk bij de afdeling O&O gelegd. Volgens de productbegroting 2004 van de HDK zal per 1 januari 2004 het beheer definitief bij de afdeling O&O komen te liggen.

124 De functie ROGS was ten tijde van de start van de regeling reeds regionaal georganiseerd hetgeen in de piketregeling is gecontinueerd. De regionale functie waarschuwings- en verkenningdienst deskundige was ondergebracht in een interregionale piketregeling en dat is zo gebleven.

In het kader van dit onderzoek wordt slechts nader ingegaan op de functie 'officier van dienst'.

Volgens de piketregeling voert de OvD onder algemene verantwoordelijkheid van de gemeentelijk brandweercommandant de volgende taken uit:

- het, in overleg met de hoogst aanwezige dienstdoende lokale functionaris, geven van leiding aan de operationele eenheden en het coördineren van de inzet ter plaatse;
- het participeren in het lokaal commando c.q. het adviseren van het bevoegde gezag op de plaats van het incident;
- het participeren in het Coördinatie Team Plaats Incident (CTPI);
- het optreden als leider c.q. coördinator van het CTPI;
- het in voorkomende gevallen onder verantwoordelijkheid van de commandant regionale brandweer optreden als pelotonscommandant of staffunctionaris brandweer in het Regionaal Operationeel Team in het Regionaal Coördinatiecentrum te Haarlem;
- het verlenen van ondersteuning aan de politie bij onderzoeken naar de oorzaak van een brand of ander incident.

In de volgende gevallen wordt de OvD gealarmeerd en ingezet¹²⁵:

- bij de inzet van twee of meer blusvoertuigen (tankautospuiten);
- bij een inzet met gevaarlijke stoffen;
- bij het toepassen van de asbestprocedure;
- bij een brand/ongeval met slachtoffers;
- bij automatische meldingen risicovolle objecten;
- op aanvraag van de bevelvoerder (inzet met slachtoffers).

De meldkamer brandweer & ambulance (van de regionale brandweer) informeert de OvD over alle inzetten (uitrukken) in het betreffende rayon met uitzondering van de zeer kleine incidenten als buitenbranden, auto branden, bermbranden, branden in papiercontainers e.d.

De OvD moet volgens de piketregeling minimaal beschikken over het diploma 'adjunct-hoofdbrandmeester'.

De maximale opkomsttijd voor de OvD is volgens de piketregeling 15 minuten.

De werkgebieden van de piketfuncties zijn bepaald aan de hand van de gestelde maximum opkomsttijden van de verschillende piketfuncties zoals die in de piketregeling zijn opgenomen. Dit heeft er toe geleid dat de brandweerregio Kennerland in drie OvD-rayons is opgedeeld: 'noord', 'midden' en 'zuid'.

Volgens de piketregeling “is het van belang dat voor de continuïteit de kennis en de professionaliteit van de piketfunctionarissen gewaarborgd blijven. Zo zal er continu moeten worden geïnvesteerd in begeleiding, bijscholing en overleg. Aspecten als verkenning van het verzorgingsgebied, mono- en multidisciplinair oefenen en kennis van de ondersteunende planvorming (uitrukprocedures, meldkamerprocedures, aanvalsplannen, rampbestrijdingsplannen en gemeentelijke rampenplannen) vergen de nodige aandacht en inspanning. Gelet op de voortgang en de afstemming is een goed gestructureerd werkoverleg een voorwaarde. De commandant van de regionale brandweer neemt hiertoe, als beheerder van de piketregeling, de nodige maatregelen.”

De officier van dienst, die tijdens de brand in de Koningkerk als leidinggevende van de brandweer dienst deed, heeft aangegeven dat sinds er met drie OvD-rayons wordt gewerkt er (nog) geen gestructureerd overleg gerealiseerd is over de commandovoering. De vier OvD's die in rayon Midden piket draaien hebben de koppen bij elkaar gestoken en zelf een overlegvorm opgezet. Ervaringen van bijzondere incidenten worden daarin uitgewisseld. Daarbij komt onder andere aan bod het regelen van gebiedsverkenning, procedures en het apparaat in het OvD-voertuig. Klachten en vragen van de OvD's uit rayon Midden worden op deze wijze in kaart gebracht. Desgevraagd heeft hij aangegeven dat klachten en vragen nog nergens worden neergelegd omdat er nog geen structurele oplossing is gevonden om deze op een juiste wijze bij een bepaald persoon neer te leggen.¹²⁶

De piketregeling op zich biedt feitelijk onvoldoende houvast voor de officieren van dienst (en overige brandweerofficieren die deelnemen aan de piketregeling) tijdens het brandweeroptreden. De huidige commandant constateerde dan ook in zijn quick-scan (d.d. 8 januari 2003) dat “er noch voor de (regionale) commandanten van dienst, noch voor de (regionale) officieren van dienst een inwerk- en oefenprogramma vastgesteld. Ook wordt niet volgens van tevoren opgestelde procedures gewerkt. Officieren, waaronder ‘starters’ die zonder praktijkervaring van de landelijke officiersopleiding komen, handelen dan ook noodgedwongen maar naar bevind van zaken.”

De huidige commandant heeft bij zijn aantreden (oktober 2002) aangegeven als commandant van dienst (CvD) in het piketrooster te willen meedraaien. Hij heeft daartoe het hoofd RD gevraagd naar de stand van zaken zoals opschalingsprocedures. Deze verwees hem slechts naar het CvD-voertuig waarin hij wat noodzakelijke dingen zou kunnen aantreffen, zoals de gebruiksaanwijzing van het voertuig. Hij is toen wel geschrokken. Feitelijk was er weinig voorbereid.¹²⁷

126 Uit het interviewverslag van de officier van dienst.

127 Uit het interviewverslag van de huidige commandant.

Om die reden is het plan 'Drieluik voor regionaal piketfunctionarissen' (d.d. februari 2003) opgesteld. Het plan bestaat uit de onderdelen 'inwerkprogramma', 'opleiding-programma' en 'oefenen' en behelst onder andere:

- een inwerkprogramma voor nieuwe leden in de piketregeling;
- het opleidingsprogramma per piketfunctie;
- een programma om met de leden van de piketregeling eens per 3 á 4 jaren realistisch te kunnen oefenen in oefencentra in Zweden en Engeland;
- de invoering van de Leidraad Oefenen voor de brandweerofficieren die deelnemen aan de piketregeling;
- een overzicht in hoofdlijnen de oefenonderwerpen per piketfunctie;
- elke piketfunctionaris is per jaar 5% van de werktijd van een volledige functie-eenheid beschikbaar voor het beoefenen van de taken van de piketfunctie (76 uur per jaar).

Zoals reeds opgemerkt is de afdeling O&O medio 2003 met de uitvoering van het plan begonnen.

Reconstructie: eerste melding van de brand – brand wordt uitslaand

4

4.1.

INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt de eerste fase van het brandweeroptreden beschreven tot aan het moment waarop de brand uitslaand wordt. Daarbij wordt zoveel mogelijk vastgehouden aan de chronologie. Zoveel mogelijk, omdat niet in alle gevallen de gebeurtenissen/handelingen in chronologische volgorde beschreven konden worden. De handelingen/gebeurtenissen worden daarom tevens thematisch beschreven.

Dit hoofdstuk kent net als beide andere hoofdstukken van de reconstructie (hoofdstukken 5 en 6) doorlopende tekst en ingesprongen tekstblokken.

In de doorlopende tekst zijn – in tegenstelling tot de ingesprongen tekstblokken – de gegevens ofwel geverifieerd met de geluidsbanden, het foto- en/of het videomateriaal ofwel afkomstig van meerdere respondenten. In het laatste geval zal uit de tekst duidelijk blijken van welke respondenten de informatie afkomstig is. Wanneer er bijvoorbeeld zonder bronvermelding staat dat “wanneer het waterkanon van de (eerste) autoladder inzetgereed is loopt de derde bevelvoerder naar de eerste bevelvoerder om hem dat te melden”, dan houdt dat automatisch in dat beide bevelvoerders hebben aangegeven dat deze handeling is uitgevoerd. Voorgaande houdt in dat zonder nadere bronvermelding een gegeven nooit afkomstig is van één respondent.

In de ingesprongen tekstblokken (tevens cursief weergegeven) worden over het algemeen overwegingen/afwegingen van respondenten weergegeven waarvan niet met zekerheid is te zeggen of deze ook daadwerkelijk tijdens het incident zijn gemaakt. Dergelijke overwegingen/handelingen zijn naar voren gekomen tijdens de interviews omdat er meestal expliciet naar werd gevraagd. Met name die van de leidinggevenden (officier van dienst, eerste en derde bevelvoerder) komen daarbij aan bod. Benadrukt wordt dat de ingesprongen tekstblokken daarmee een iets ander karakter hebben dan de ingesprongen tekstblokken in de hoofdstukken 2 en 3.

De tijdstippen in de reconstructie die afkomstig zijn van de geluidsbanden van de meldkamer brandweer & ambulance en politiemeldkamer (de zogeheten ‘harde gegevens’, zie paragraaf 1.6) worden *cursief* weergegeven. Ze worden tot op de minuut nauwkeurig gegeven en zijn daartoe alle naar beneden afgerond.

Beknopt overzicht van de onderdelen van het brandweeroptreden die in dit hoofdstuk in chronologische volgorde aan bod komen.

4.2. **EERSTE MELDING (21.03 UUR) – TWEDE UITRUK TER PLAATSE (21.18 UUR)**

De melding

Op zondagavond 23 maart belt een burger die zich op de Kloppersingel bevindt om 2103 uur (mobiel) de meldkamer brandweer & ambulance (MBA) en meldt “dat er brand is bij ons in de kerk”. Op de vraag van de centralist of er binnen nog mensen zijn, wordt geantwoord: “Ik denk het niet, want we hebben de koster gewaarschuwd”. Dit is de eerste melding over de brand in de Koningkerk (gelegen in het verzorgingsgebied Haarlem West) die bij de MBA binnenkomt.

Onmiddellijk na deze melding meldt ook een bewoonster die naast de kerk woont, vermoedelijk de vrouw van de koster, de brand aan de MBA. Ze kan niet aangegeven waar de brandhaard zich bevindt, maar geeft aan dat haar man binnen is.

Eerste uitruk brandweer en politie

De MBA alarmeert om 2104 uur, conform de alarmeringsprocedure 'kleine brand' (zie subparagraaf 3.3.3), de eerste beroepsuitruk van de hoofdpost/kazerne in West van Brandweer Haarlem: "Kloppersingel, in de kerk een binnenbrand".¹²⁸

Tegelijkertijd met het alarmeren van de eerste beroepsuitruk worden (nogmaals conform de alarmeringsprocedure 'kleine brand') alle vrijwillige blusgroepen van de hoofdpost opgepiept.

Ook wordt de politiemeldkamer door de centralist van de MBA geïnformeerd. De centralist geeft door dat "er nog één persoon binnen is om te kijken". Om die reden laat de MBA om 2105 uur ook een ambulance uitrukken.

De chef van dienst Noord van de politie in het district Haarlem, die zich in de omgeving van de kerk bevindt, krijgt om 2105 uur van de politiemeldkamer de melding dat er brand is in de Koningkerk aan de Kloppersingel. Hij antwoordt dat hij er een kijkje zal gaan nemen.

De beroeps van de eerste uitruk zijn in de kazerne in West aan het badmintonnen als de pieper gaat en zij de melding doorkrijgen dat er een binnenbrand is in de Koningkerk. De eerste reactie van de bevelvoerder¹²⁹ is dat het om een verlaten object gaat waar waarschijnlijk een hoopje papier aan het branden is.¹³⁰

Om 2106 uur meldt de eerste tankautospuiter (TS-742) aan de MBA dat zij en de (eerste) autoladder (AL-752) zijn uitgerukt. Op het verzoek om informatie geeft de MBA door dat het om een binnenbrand gaat en dat er nog één persoon binnen is. Tevens wordt doorgegeven dat de ambulance is uitgerukt.

Eerste situatiebeschrijving van de brand

De chef van dienst Noord (politie), die had toegezegd een kijkje te zullen nemen bij de kerk, parkeert zijn voertuig op het Joh. de Breukpleintje (zie foto 1) en stapt uit. Op de Kloppersingel, ter hoogte van de kruising met de Joh. de Breukstraat, ziet hij voor de kerk een groepje burgers staan. Dat hij van de politie is, kunnen zij in eerste instantie niet zien, omdat hij in een niet als zodanig te herkennen dienstauto reed. Hij ziet wat lichte rookontwikkeling en ruikt een brandlucht. Om 2107 uur geeft hij dat door aan de politiemeldkamer. Hij voegt daaraan toe dat er verder geen vuur te zien is. Dit laatste moet hij echter al snel rectificeren. Aan het eind van de Joh. de Breukstraat constateert hij meer rook en hij vermoedt dan ook dat de brandhaard zich aan de kant van de

128 In Haarlem bestaat de eerste beroepsuitruk uit een tankautospuiter en een autoladder (zie ook subparagraaf 3.3.3).

129 De bevelvoerder is degene die de leiding heeft over een basiseenheid (de manschappen), dat wil zeggen een blus- of hulpverleningseenheid. Uit de Arbowetgeving volgt dat de bevelvoerder (operationeel gezien) verantwoordelijk is voor de veiligheid van personeel (en materieel) waarover hij het bevel voert, vanaf het moment dat hij uitrukt tot het moment dat hij weer terugkeert in de kazerne. (Uit: module Onderbrandmeester repressie van het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding (Nibra).)

130 Uit het interviewverslag van de desbetreffende bevelvoerder (dat wil zeggen de dienstdoende bevelvoerder van de 'eerste' tankautospuiter).

Kloppersingel bevindt. Hij loopt naar het groepje mensen voor de kerk. Zij wijzen hem op de gloed achter de lage raampjes in de schuine gevel (zie foto 2); bij het aanrijden was deze gloed niet te zien geweest. De chef van dienst informeert de politiemeldkamer hier onmiddellijk over.¹³¹

Om 21:08 uur brengt de politiemeldkamer de MBA op de hoogte van het feit “dat er niet alleen rook, maar ook vuur te zien is door de ramen aan de kant van de Joh. de Breukstraat”. De MBA antwoordt dat de brandweer aanrijdend is.

Volgens de chef van dienst Noord loopt bij het groepje mensen een man te schreeuwen die pas later kenbaar maakt dat hij de koster is. De man/koster komt op de chef van dienst toelopen en zegt hem dat de kerk leeg is en dat zijn vrouw en kind uit de aanliggende kosterwoning zijn.

Foto 1: Luchtfoto van de directe omgeving van de kerk. (In figuur 1 in deze paragraaf is de directe omgeving van kerk schematisch weergegeven.)

131 Buiten de meldingen aan de politiemeldkamer is deze alinea gebaseerd op het interviewverslag van de chef van dienst Noord.

De tankautospuiter en de autoladder rijden via het Statenbolwerk en het Frans Halsplein naar de Kloppersingel (zie figuur 10 in bijlage II). Tijdens het aanrijden vraagt de bevelvoerder van de tankautospuiter aan de MBA om een ondergrondse brandkraan. De MBA heeft echter geen informatie over de plek waar de brandhaard zich in de kerk bevindt en omdat er “te veel zijn om op te lepelen” kunnen ze niet aan het verzoek voldoen.

Op de Kloppersingel wordt de tankautospuiter (TS-742) op de drempel op de hoek met de Joh. de Breukstraat tegenover de schuine gevel van de kerk neergezet (zie figuur 1). De autoladder (AL-752) wordt vlak achter de tankautospuiter neergezet. Om respectievelijk 21.10 uur melden beide voertuigen zich ter plaatse.¹³² Volgens de respondenten van beide voertuigen is de brand op dat moment alleen nog achter de lage raampjes zichtbaar (zie foto 2), achter de hoge ramen is het nog donker. Alhoewel de brand “er al goed in zit” is er volgens de respondenten nog sprake van een kleine binnenbrand.

Volgens de chef van dienst Noord (politie) loopt de koster op de tankautospuiter af en begint tegen de deur van het voertuig te bonken. Hij roept dat de bemanning niet snel genoeg uitstapt. Omdat de koster – in de beleving van de chef van dienst Noord – nogal paniekerig op hem over komt, gaan hij en een inmiddels gearriveerde brigadier uit Noord naar de kosterwoning in de Zocherstraat (huisnummer 32, zie figuur 1) om te verifiëren of deze inderdaad verlaten is. Deze brigadier had al kort daarvoor op eigen initiatief een snelle verkenning in de woning gedaan en aan de chef van dienst doorgegeven dat deze leeg was. Om er absoluut zeker van te zijn dat er niemand meer binnen is, gaan ze (nogmaals) een kijkje nemen in de kosterwoning.¹³³

Nader bericht ‘middelbrand’ en opschaling

De bevelvoerder die naar eigen zeggen in de veronderstelling leeft dat er mogelijk nog een persoon in het pand aanwezig is, geeft nog zittend in het voertuig om 21.10 uur tegelijk met het ter plaatse melden, het nader bericht ‘middelbrand’ door aan de MBA. De MBA geeft dit bericht en dat de brandweer ter plaatse is door aan de politiemeldkamer. De politiecentralist reageert daarop door op te merken dat zij “de boel zullen afzetten” (voor de acties van de politie voor het plaatsen van afzettingen wordt verwezen naar paragraaf 6.5).

In de kazerne in West zijn al een aantal vrijwilligers aanwezig, waaronder een bevelvoerder. Het aantal vrijwilligers is echter nog niet voldoende om de tweede tankautospuiter volledig te bemensen, zodat nog niet uitgerukt mag worden.

132 Het is standaard dat de bemanning van de autoladder ter plaatse onder bevel komt te staan van de bevelvoerder van de tankautospuiter waar deze mee is uitgerukt.

133 De informatie uit deze alinea komt uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord (van de politie).

Omdat de vrijwilligers zich nog niet bij de MBA hebben ingemeld als zijnde compleet worden, conform de uitrukprocedure-2000 (zie paragraaf 3.3), om 21.10 uur de beroeps in Oost gealarmeerd. Verder worden om 21.11 uur, ook conform de uitrukprocedure-2000, het haakarmvoertuig met de adembeschermingshaakarmbak (ABH-771)¹³⁴, de (regionaal) officier van dienst (OvD) van het rayon Midden¹³⁵ en de piketfunctionaris/inspecteur van de afdeling bouwtoezicht¹³⁶ van de gemeente Haarlem gealarmeerd.

Tweede uitruk en uitruk OvD

Om 21.12 uur meldt de tankautospuiter van post Oost (TS-743) dat zij samen met de autoladder (AL-753) zijn uitgerukt.

In West zijn dan de vrijwilligers op de chauffeur na compleet. Wanneer één van de vrijwilligers die geen piket heeft, maar wel als chauffeur kan worden ingezet, de kazerne binnenkomt, wil de bevelvoerder uitrukken. De bevelvoerder binnendienst¹³⁷ gaat daarmee akkoord en bepaalt dat de voertuigen die zijn uitgerukt van post Oost (TS-743 en AL-753) voor herbezetting naar West moeten doorrijden. Om 21.13 uur wordt ze dat door de centralist van de MBA meegedeeld.

Om 21.13 uur melden de 'tweede' tankautospuiter (TS-741) en het ademluchtvoertuig (ABH-771) dat ze zijn uitgerukt.¹³⁸ De beide voertuigen rijden gezamenlijk, het ademluchtvoertuig voorop, via het Statenbolwerk naar de kerk.

134 Dit voertuig bevat de (extra) ademluchttoestellen en wordt in deze rapportage kortweg aangeduid met ademluchtvoertuig.

135 Omdat de OvD niet reageert wordt hij om 21.12 uur nogmaals gealarmeerd. Na de bevelvoerder van de basiseenheid is de OvD de eerste, hoger opgeleide leidinggevende bij de brandweer. Hij treedt op als leidinggevende van de brandweer bij een mono- en/of multidisciplinaire inzet. Dat houdt in dat de OvD (in beginsel) de leiding heeft zodra er twee of meer bluseenheden zijn ingezet. De drie hoofdtaken van de OvD zijn:

- zorgdragen voor de veiligheid van het eigen personeel en van derden (in het kader van de Arboret betreft dit zelfs een directe zorgplicht);
- verantwoordelijkheid dragen voor de inzet van de brandweer;
- het coördineren van de totale incidentbestrijding.

In de regel geeft de OvD bevelen aan de ondergeschikte bevelvoerders en niet rechtstreeks aan de basiseenheden. (Uit: module Onderbrandmeester repressie van het Nibra.)

136 Ongeveer tien jaar geleden is een aantal functionarissen van de afdeling bouwtoezicht begonnen met het adviseren van de brandweer (in de persoon van de OvD) op het gebied van de veiligheid van constructies van gebouwen en asbestbesmetting. Dat wil zeggen dat de OvD zelf bepaalt wat hij met het advies doet. Met vijf functionarissen hebben ze een piketrooster opgesteld en in de loop van de jaren zijn ze opgenomen in de procedures van de brandweer. Vanaf het nader bericht 'middelbrand' worden ze standaard opgeroepen.

137 De bevelvoerder binnendienst (dit is in principe één van de teamleiders van de beroeps ploegen) rukt doorgaans niet uit, maar blijft in de kazerne om daar de zaken te regelen en te coördineren (zie ook subparagraaf 2.5.1).

138 De TS-741, het vaste voertuig van de vrijwilligers, rukt uit met te weinig handlampen; ter plaatse blijkt dat alleen voor de eerste aanvalsploeg een handlamp aanwezig is. Vóór het uitrukken is het voertuig niet gecontroleerd, dat gebeurt feitelijk alleen op de vaste oefenavonden. Door verschillende vrijwillige respondenten is aangegeven dat ze tijdens een uitruk wel vaker merken dat hun voertuig niet compleet is. Het materiaal van de vrijwilligers wordt gebruikt om de beroepsvoertuigen compleet te houden.

Wanneer de chef van dienst Noord samen met de brigadier bij de kosterwoning aankomt, loopt hij de woning in naar de hal (zie figuur 2). Hij roept of er iemand aanwezig is, maar niemand antwoordt. Achter de deur die toegang tot de kerk geeft, hoort hij het knetteren. Hij laat deze deur verder dicht en vermoedt dat de reden dat hij het hoort knetteren veroorzaakt wordt door de akoestiek van de kerk; de brandhaard bevindt zich in zijn optiek aan de andere kant van de kerk. In de hoek van de hal naast de toegangsdeur ziet hij een uitgerolde haspel liggen met ernaast een waterplas. De beide politiefunctionarissen verlaten de kosterwoning weer en laten de deur open.¹³⁹

Om 21.14 uur geeft de chef van dienst Noord aan de politiemeldkamer door dat “de deur van de kosterwoning openstaat, er niemand binnen is en dat de brand hoorbaar en ruikbaar is”. Verder verzoekt hij om een brandweerofficier die in de woning polshoogte kan komen nemen.

De politiemeldkamer geeft deze informatie – echter in beperkte vorm – onmiddellijk (21.14 uur) door aan de MBA; de informatie dat er (naar alle waarschijnlijkheid) niemand meer binnen is wordt niet doorgegeven.

De OvD ontvangt thuis de melding van de brand en belt met zijn gsm onmiddellijk naar de MBA. Hij krijgt geen gehoor, waarna hij in zijn voertuig stapt.¹⁴⁰ Al rijdend lukt het hem via de mobilfoon om 21.16 uur wel om contact te leggen met de MBA. Hij geeft door dat hij is uitgerukt. De centralist op zijn beurt geeft door dat het om een binnenbrand gaat en dat is opgeschaald naar ‘middelbrand’.

Eerste acties van de bemanning van de eerste uitruk (TS-742 en AL-752)

Nadat de bevelvoerder van de eerst aangekomen tankautospuiter (in het vervolg kortweg aangegeven met ‘eerste bevelvoerder’), nog zittend in het voertuig, het nader bericht ‘middelbrand’ heeft doorgegeven (21.10 uur), beginnen de nummers 3 en 4 en de beide bemanningsleden van de autoladder met het opbouwen van de waterwinning.¹⁴¹

139 Voorgaande alinea komt uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord (van de politie).

140 Uit het interviewverslag van de OvD.

141 De bemanning van een tankautospuiter bestaat uit een bevelvoerder, een chauffeur, een aanvalsploeg en een waterploeg. Zowel de aanvalsploeg als de waterploeg bestaat uit twee personen (ook wel aangegeven met manschappen) die worden aangeduid met nummers: de nummers 1 en 2 vormen de aanvalsploeg, de nummers 3 en 4 de waterploeg. Het is standaard – en landelijk – dat bij een brand de aanvalsploeg als eerste naar binnen gaat om een redding/verkenning/binnenaanval uit te voeren. De waterploeg begint over het algemeen met het opbouwen van de waterwinning. Als de waterwinning is opgebouwd kan de waterploeg indien noodzakelijk als (tweede) aanvalsploeg worden ingezet. Omdat nog sprake is van een kleine binnenbrand is volgens de bevelvoerder de inzet van de autoladder nog niet nodig. In Haarlem is het gebruikelijk dat de bemanning van de autoladder dan helpt met het opbouwen van de waterwinning, zodat de nummers 3 en 4 (indien nodig) sneller ter ondersteuning van de nummers 1 en 2 ingezet kunnen worden.

De eerste bevelvoerder geeft aan zijn chauffeur/pompbediende de opdracht af te leggen op open water, maar omdat het voertuig iets te ver van de Kloppersingel afstaat, blijkt dat vanaf de plek waar het voertuig staat opgesteld niet mogelijk. In de beleving van de bevelvoerder gaat het nog steeds om een kleine binnenbrand. Aangezien de manschappen al bezig zijn met het uitrollen van de slangen en hij er nog steeds van uitgaat dat er mogelijk slachtoffers aanwezig kunnen zijn, laat hij het voertuig (om geen onnodige tijd te verliezen) niet verplaatsen, maar aansluiten op de ondergrondse brandkraan. De brandkraan wordt op hoek van de Kloppersingel/Joh. de Breukstraat gevonden (zie figuur 1 en foto 2).

De eerste bevelvoerder vraagt vervolgens in het bijzijn van zijn eerste aanvalsploeg aan de mensen in het publiek of iemand bekend is met de kerk. Er stapt iemand naar voren, de koster (dat hij de koster is, maakt hij op dat moment (ook aan hen) niet kenbaar). De man/koster neemt de bevelvoerder en de eerste aanvalsploeg mee naar de zij-ingang van de kerk aan de Kloppersingel (zie figuur 2). Ze zien dat er een raampje stuk is en dat de zijdeur open staat. De man/koster zegt hun dat er is ingebroken en er brand is gesticht.

Terwijl de overige manschappen van de eerste uitruk bezig zijn met het opbouwen van de waterwinning, krijgen de nummers 1 en 2 van hun bevelvoerder de opdracht om met een hogedrukstraal een verkenning uit te voeren naar de brandhaard en mogelijke slachtoffers. Op aanwijzing van de koster lopen ze via de zij-ingang (aan de Kloppersingel) tot de deuropening in de hal (zie figuur 2) en kijken in eerste instantie vanuit de deuropening de kerk binnen; ze constateren dat het er heet is en dat er rook hangt.

De nummers 1 en 2 gaan de kerk in met één straal hogedruk en vervolgen de opgegeven route, dat wil zeggen rechtdoor richting de jeugdzaal (zie figuur 2). Hoe dichterbij de jeugdzaal komen des te warmer ervaren ze dat het wordt. In de buurt van de jeugdzaal ontdekken ze de brandhaard (zie figuur 2). Ze gaan daar verder niet naar binnen, te meer ook omdat “er van alles” naar beneden druipt. Het staat er volgens beiden stijf van de rook en ze hebben dan ook vrijwel geen zicht. Vanaf de plek waar ze staan zien ze het, linksboven in de jeugdzaal, branden. Via de portofoon vragen ze aan hun bevelvoerder om versterking van een tweede aanvalsploeg (zie ook hieronder), zodat zij verder de kerk in kunnen lopen (richting het podium) om aldaar een verkenning uit te voeren. Voordat ze hun verkenning vervolgen, ondernemen ze nog een blusactie bij de jeugdzaal totdat op enig moment de druk wegvalt.¹⁴² Dan verlaten ze de kerk.

142 Door zowel de eerste bevelvoerder als de eerste aanvalsploeg is aangegeven dat het wegvallen van de druk naar alle waarschijnlijkheid veroorzaakt werd door het opbouwen van de waterwinning.

Fotograaf: A. de Kock

Foto 2: Het vuur is alleen zichtbaar achter de lage raampjes van 'de schuine gevel' van de kerk op de hoek van de Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Er wordt afgelegd op de ondergrondse brandkraan. De foto is (circa) 21.17 uur vanaf het begin van de Joh. de Breukstraat genomen.

Nadat de eerste bevelvoerder zijn (eerste) aanvalsploeg naar binnen heeft gestuurd – hij gaat zelf niet mee naar binnen – loopt hij volgens eigen zeggen via de Joh. de Breukstraat naar de Zocherstraat om aldaar poolshoogte te nemen. Hij bepaalt, zo heeft hij verklaart, de opstelplaats voor de tweede tankautospuiter. Wanneer om 21.14 uur de tweede tankautospuiter (TS-741) aan de MBA om een opstelplaats vraagt, wordt door de pompbediende van de eerste tankautospuiter (TS-742) de Joh. de Breukstraat doorgegeven.

De eerste bevelvoerder loopt terug naar de Kloppersingel. Hij heeft inmiddels vernomen dat het niet om mogelijk één vermist persoon gaat, maar om twee: het is namelijk onbekend of de koster en zijn zoon in veiligheid zijn gebracht.¹⁴³ Hij geeft de 'bevelvoerder'¹⁴⁴ van de autoladder en de nummer 4 van zijn waterploeg dan ook de opdracht om naar de Zocherstraat te gaan en in de kosterwoning te kijken of de koster en zijn zoon daar zijn.

Tweede uitruk ter plaatse

Wanneer het ademluchtvoertuig (ABH-771) en de tweede tankautospuut (TS-741) bij het Frans Halsplein aankomen, rijdt de chauffeur van het ademluchtvoertuig, op eigen initiatief omdat zij verder geen definitieve opstelplaats heeft doorgekregen, de Kloppersingel op (zie figuur 10 in bijlage II), het waterspoor van de eerste tankautospuut (TS-742) volgend. Het voertuig wordt achter de autoladder (AL-752) op de Kloppersingel gezet (zie figuur 1).¹⁴⁵ De adembeschermingshaakarmbak wordt verder niet van het voertuig gehaald.

De chauffeur van het ademluchtvoertuig ziet het vuur achter de benedenraampjes van de kerk. Ze heeft de indruk dat het om een flinke brand gaat, hoewel ze de brand op dat moment nog niet achter de hoge ramen kan ontdekken (zie foto 2).

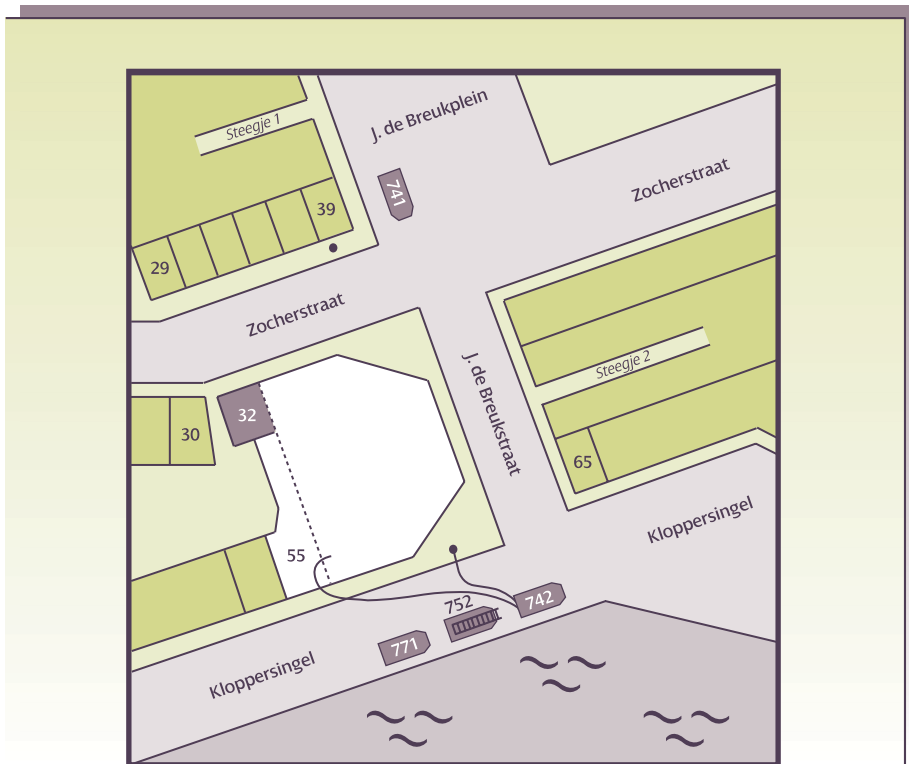
Terwijl het ademluchtvoertuig afslaat naar de Kloppersingel, rijdt de tweede tankautospuut (TS-741) vanaf het Frans Halsplein via de Schoterweg naar het Joh. de Breukpleintje (zie figuur 10 in bijlage II). Daar wordt het voertuig aan de kant van de Zocherstraat neergezet (zie figuur 1). Om 21.18 uur melden beide voertuigen zich ter plaatse. De MBA geeft aan de tweede tankautospuut de informatie van de politiemeldkamer (van 21.14 uur) door dat het bij de kosterwoning naar brand ruikt en dat er gevraagd is om een brandweereenheid aldaar. De bevelvoerder van de tweede tankautospuut reageert door op te merken dat zij zich aan de kant van de kosterwoning bevinden.

Volgens de respondenten van de tweede tankautospuut (TS-741) is er bij aankomst vanaf de Zocherstraat nog niet veel van de brand te zien: er is daar beperkt sprake van rookontwikkeling.

143 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

144 In Haarlem is altijd één van de bemanningsleden van een 'specialistisch brandweervoertuig' (dat wil zeggen een voertuig dat geen tankautospuut is zoals bijvoorbeeld een autoladder of een hulpverleningsvoertuig) aangewezen als 'bevelvoerder'. Het bevelvoerder zijn van een specialistisch brandweervoertuig heeft feitelijk slechts betekenis als het voertuig alleen, dat wil zeggen zonder een tankautospuut, uitrukt. In dat geval bepaalt de 'bevelvoerder' van het specialistische voertuig de inzet. Zodra het voertuig samen met een tankautospuut uitrukt, valt het altijd onder het bevel van de bevelvoerder van de tankautospuut. De 'bevelvoerder' van een specialistisch voertuig heeft over het algemeen niet de rang van (ten minste) onderbrandmeester, zoals noodzakelijk is voor een (tankautospuut-)bevelvoerder.

145 De bemanning van het ademluchtvoertuig komt ter plaatse (standaard) onder bevel van de eerste bevelvoerder te staan.

Figuur 1: Situatieschets om 21.18 uur, het moment waarop de tweede uitruk (TS-741 en de ABH-771) zich ter plaatse meldt: De eerste aanvalsploeg van de eerste tankautospuiter (TS-742) is bezig met een binnenaanval in de kerk met één hogedrukstraal (via nr. 55), er wordt afgelegd vanaf de ondergrondse brandkraan op de TS-742 en de nummer 4 van de TS-742 houdt (zonder handstraal) een snelle verkenning in de kosterwoning (huisnummer 32). De autoladder (AL-752) is (nog) niet ingezet.

4.3. **EERSTE ACTIES IN ZOCHERSTRAAT (21.18 UUR) –
– NADER BERICHT 'GROTE BRAND' (21.25 UUR)**

Nathouden schuine gevel op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel

Nadat met lagedruk is afgelegd op de ondergrondse brandkraan houden de nummer 3 en de chauffeur van de autoladder (AL-752) ieder met een lagedrukstraal de schuine gevel nat (zie foto 3).

Uit de verklaringen van de respondenten is niet af te leiden of via (een van) de vijf kleine lage ramen, die uit draadglas bestaan, wordt geblust: sommige denken van wel, anderen denken juist weer van niet. Ook het fotomateriaal geeft daar geen uitsluitsel over.

Eerste acties van de brandweer in de Zocherstraat

Bij aankomst krijgen de nummers 3 en 4 en de chauffeur van de tweede tankautospuiter (TS-741) van hun bevelvoerder (kortweg aangegeven met 'tweede bevelvoerder') de opdracht om de waterwinning op te bouwen. De nummers 1 en 2 lopen met de tweede bevelvoerder naar de kosterwoning. De 'bevelvoerder' autoladder (AL-752) en de nummer 4 van de eerste tankautospuiter (TS-742), die in opdracht van de eerste bevelvoerder moesten kijken of de koster en zijn zoon uit de woning zijn, komen dan ook aanlopen. De koster staat voor de woning en is volgens de manschappen duidelijk aangeslagen. Hij schreeuwt dat niemand meer in de kerk en de woning aanwezig is. Mocht er nog iemand binnen zijn dan kan dat alleen de inbreker zijn. De tweede bevelvoerder (TS-741) geeft deze informatie portofonisch door aan de eerste bevelvoerder (TS-742).¹⁴⁶

De eerste bevelvoerder heeft verklaard dat je nooit helemaal honderd procent zeker kunt zijn dat er geen mensen meer binnen zijn. Maar op het moment dat bekend was dat de koster en zijn zoon niet meer aanwezig waren, was er eigenlijk geen reden meer om aan te nemen dat er iemand binnen was.

Voor alle zekerheid kijkt de nummer 4 van de eerste tankautospuiter – zo blijkt uit zijn verklaring – toch nog even in de hal van de kerk via de zij-ingang direct gelegen naast de ingang van de kosterwoning (zie figuur 2). Hij constateert dat er in de hal geen rook hangt. Wanneer hij de deur opent die uitkomt in de kerk ziet hij dat het daar wel vol rook staat. Hij sluit de deur en hij en de 'bevelvoerder' autoladder lopen terug naar de Kloppersingel, alwaar ze van hun bevelvoerder (TS-742) de opdracht krijgen om met lagedruk als tweede aanvalsploeg, ter ondersteuning van de eerste aanvalsploeg, een binnenaanval te doen. Als opdracht krijgen ze mee: brandhaard zoeken en blussen.¹⁴⁷

146 De bemanning van de derde tankautospuiter (TS-743), die op dat moment voor herbezetting naar West rijdt, en de (eerste) aanvalsploeg van de eerste tankautospuiter (TS-742), die in de kerk een verkenning uitvoert, vangen dit bericht op.

147 Feitelijk vindt er nu een functiewisseling plaats. De 'bevelvoerder' autoladder wordt de nummer 3 en vormt samen met de nummer 4 de tweede aanvalsploeg. Als reden werd hiervoor door verschillende respondenten gegeven dat de aangewezen nummer 3 al was ingezet voor het nathouden van de schuine gevel.

De eerste bevelvoerder heeft aangegeven dat hij op dat moment nog het idee had dat “de brand middels een binnenaanval te pakken was”. Zijn indruk was (nog steeds) dat er vlak achter de gevel kranten waren aangestoken die flink lagen te branden. In zijn beleving ging het dan ook niet om een enorme vuurhaard en beperkte de branduitbreiding zich tot de omgeving van de jeugdzaal. Dit laatste baseerde hij op het gegeven dat de rode gloed nog steeds alleen maar achter de onderste raampjes zichtbaar was.

Eerste overleg tussen eerste en tweede bevelvoerder

Terwijl de nummers 3 en 4 en de chauffeur van de tweede tankautospuiter (TS-741) nog steeds bezig zijn met het opbouwen van de waterwinning, loopt hun bevelvoerder richting het Joh. de Breukpleintje. Daar treft hij de eerste bevelvoerder, die net zijn tweede aanvalsploeg ter ondersteuning, via de zij-ingang aan de Kloppersingel, naar binnen heeft gestuurd. Samen lopen ze richting de kosterwoning en hebben zij een eerste overleg.

Volgens de eerste bevelvoerder worden tijdens dit overleg de taken verdeeld. Zo spreken ze af dat de tweede bevelvoerder de kant van de Zocherstraat voor zijn rekening neemt. De eerste bevelvoerder geeft aan dat aan de Kloppersingel met twee lagedrukstralen van buiten af wordt geblust en dat hij twee aanvalsploegen binnen heeft. Verder geeft hij aan in hoeverre de brand zich in zijn optiek heeft ontwikkeld. De tweede bevelvoerder geeft aan dat hij aan ‘zijn kant’ naar binnen wil om te kijken hoe de brand zich aan die kant heeft ontwikkeld. Omdat de eerste bevelvoerder nog steeds het idee heeft dat hij de brand middels een binnenaanval kan houden, stemt hij in met het voorstel van de tweede bevelvoerder. De eerste bevelvoerder loopt, zo blijkt uit zijn verklaring, na het overleg weer terug naar de Kloppersingel.¹⁴⁸

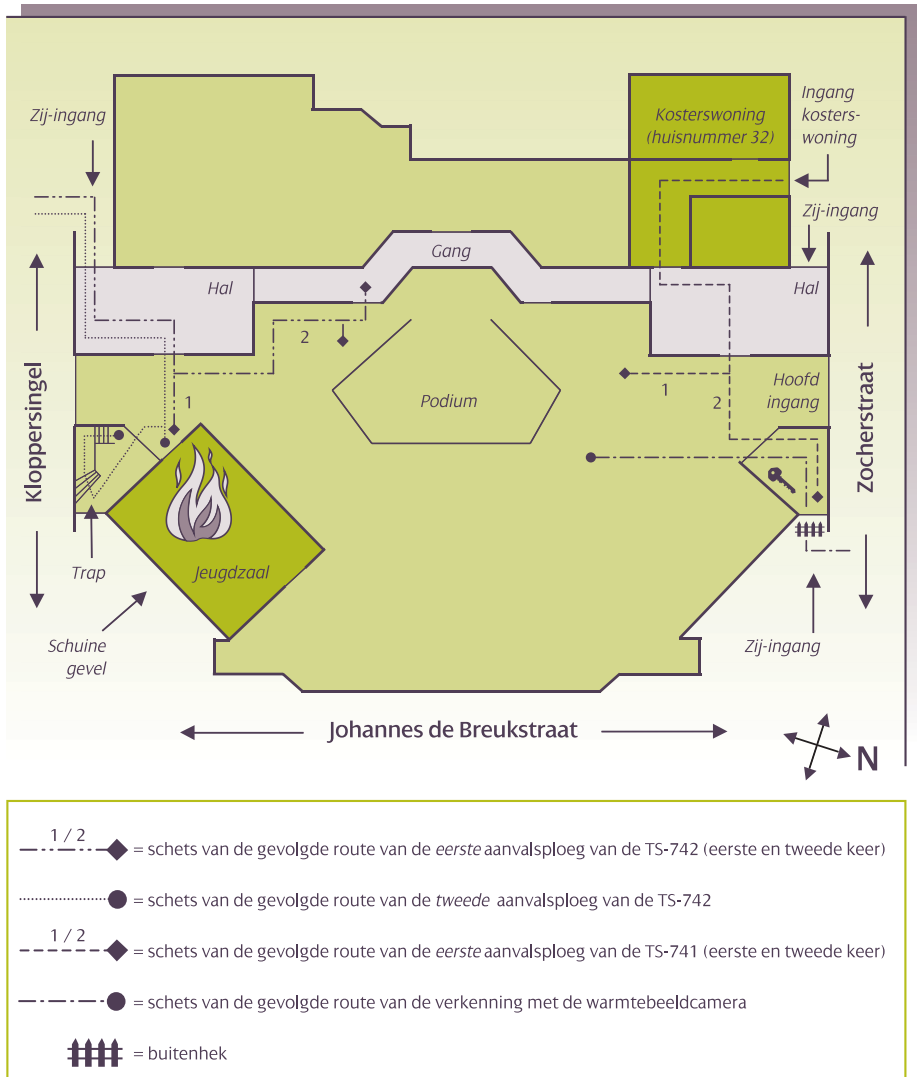
Verkenning door de manschappen van de tweede uitruk vanaf de Zocherstraat

Na het overleg tussen de eerste en tweede bevelvoerder krijgen de nummers 1 en 2 van de tweede tankautospuiter (TS-741) van hun bevelvoerder de opdracht om met een hogedrukstraal via de kosterwoning naar binnen te gaan. Als opdracht krijgen ze mee dat ze moeten zoeken naar eventuele slachtoffers (de inbreker) en naar de brandhaard. De nummers 3 en 4, die dan klaar zijn met het opbouwen van de waterwinning, krijgen de opdracht om de hogedrukstraal door te voeren. De tweede bevelvoerder gaat volgens de manschappen zelf ook mee naar binnen. De nummers 1 en 2 constateren dat er in de hal geen rook hangt en dat het er verder niet warm is. De bevelvoerder kijkt via de deuropening die toegang verschaft tot kerk (zie figuur 2) naar binnen en geeft zijn aanvalsploeg de opdracht om rechtsom de kerk in te lopen (zie figuur 2).¹⁴⁹ Zelf verlaat hij volgens de aanvalsploeg de kerk/woning.

148 De informatie uit deze alinea is afkomstig uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder. De tweede bevelvoerder is één van de omgekomen brandweermannen.

149 De nummer 1 schat in dat dit zijn vijfde binnenaanval met ademlucht op is in de zes jaar dat hij als vrijwilliger in dienst is bij brandweer Haarlem. Voor de nummer 2 geldt dat dit zijn tweede binnenaanval is; hij is twee jaar als vrijwilliger in dienst

In de kerk hangt volgens de nummers 1 en 2 de rook tot ongeveer een halve meter boven de vloer. In tegenstelling tot in de hal vinden ze het in de kerkzaal warm en horen ze het 'knetteren'. Ze constateren dat er allemaal "witte stukjes" op de grond liggen en vermoeden dat het losgelaten stucwerk is. Ze lopen rechtsom langs de muur (zie figuur 2). De nummer 1 loopt door tot aan het podium. De nummer 2 die wil volgen, bemerkt dat de slang klem zit in de deuropening, waarna ze besluiten terug te trekken.¹⁵⁰

Figuur 2: Plattegrond van de kerk met daarin aangegeven de verkenningen/binnen-aanvallen van de verschillende aanvalsploegen. De lengte van de kerk gemeten aan de kant van de Joh. de Breukstraat is circa 36 meter, de lengte gemeten aan de Kloppersingel is circa 30 meter.

150 De nummer 2 heeft aangegeven dat voor hem ook één van de redenen om terug te trekken was dat hij het binnen te heet vond worden.

Binnenaanval van de manschappen van de eerste uitruk vanaf de Kloppersingel

De 'bevelvoerder' autoladder en de nummer 4 van de eerste tankautospuiter, die van hun bevelvoerder de opdracht hadden gekregen om met lagedruk als tweede aanvalsploeg en net als de eerste aanvalsploeg via de zij-ingang aan de Kloppersingel de kerk binnen te gaan, blijven in eerste instantie zoveel mogelijk in de deuropening van de hal/kerk staan (zie figuur 2), omdat "er van alles naar beneden valt". Zij zien dat het vooral erg brandt in de jeugdzaal. De nummers 1 en 2 bevinden zich op dat moment – gezien vanuit de deuropening – aan hun linkerkant; zij zijn, toen de druk weer terug was op hun hogedrukstraal voor een tweede keer naar binnen gegaan (zie figuur 2).

In de deuropening hebben beide aanvalsploegen zowel portofonisch als persoonlijk contact; de tweede aanvalsploeg meldt dat ze ter ondersteuning aanwezig is en dat zij de brandhaard bij de jeugdzaal voor hun rekening nemen. (Onder het kopje 'Voorwaarschuwing inzet waterkanon' in paragraaf 4.4 worden de acties van beide aanvalsploegen vervolgd.)

Nader bericht 'grote brand' en opschaling

Wanneer de eerste bevelvoerder vanaf de Zocherstraat weer terugloopt naar de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel (zie figuur 1) ziet hij dat de brand inmiddels zichtbaar is achter de hoge ramen (zie foto 3). Hij concludeert dat de brand niet meer te houden is met alleen een binnenaanval. De brand is op dat moment nog niet uitslaand. Hij deelt zijn zorg met zijn pompbediende/chauffeur, waarna hij hem de opdracht geeft het nader bericht 'grote brand' door te geven.¹⁵¹ Het bericht wordt om 21.25 uur aan de MBA doorgegeven.

Het ter plaatse komen van de OvD

Wanneer de OvD ter plaatse is, parkeert hij zijn voertuig aan de westkant van de Kloppersingel (zie foto 1). Net voordat hij uit de auto stapt, probeert hij via de mobilfoon nog twee maal – zonder succes – contact te zoeken met de MBA om zich ter plaatse te melden.¹⁵²

Intermezzo

Het is dan ook niet duidelijk wanneer de OvD exact ter plaatse was, maar volgens eigen zeggen heeft hij er ongeveer acht minuten over gereden, wat zou betekenen dat hij omstreeks 21.25 uur ter plaatse was.

Dat wil zeggen dat de OvD ongeveer gelijktijdig met de opschaling naar 'grote brand' aanwezig is. Volgens eigen zeggen krijgt hij dat laatste verder niet mee.

Hij besluit niet nogmaals te proberen om via de mobilfoon contact te zoeken en stapt uit. Hij loopt via de Kloppersingel naar de eerste tankautospuiter (TS-742) die op de hoek met Joh. de Breukstraat staat. Hij probeert nog éénmaal, maar nu via de portofoon, de meldkamer te bereiken, maar ook dit maal lukt het niet.¹⁵³ Om 21.36 uur is hij in staat zich ter plaatse te melden. Hij geeft dan aan dat hij ongeveer een kwartier ter plaatse is.

151 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

152 Uit het interviewverslag van de OvD.

153 Uit het interviewverslag van de OvD.

Fotograaf: A. de Kock

Foto 3: De brand is zichtbaar achter de hoge ramen, maar is verder nog niet uitslaand. Voor de eerste bevelvoerder is dit reden om op te schalen naar 'grote brand'.

Situatie op dat moment: De schuine gevel wordt met twee laagdrukstralen natgehouden. Twee aanvalsploegen van de eerste tankautospuiter (TS-742) doen een binnenaanval vanaf de Kloppersingel. Vanaf de Zocherstraat doen de manschappen van de tweede tankautospuiter (TS-741) een verkenning vanuit de kosterswoning. De OvD is net ter plaatse gekomen. De foto is om (circa) 21.25 uur vanaf de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel genomen.

4.4. **DERDE UITRUK (21.25 UUR) – DERDE UITRUK TER PLAATSE (21.32 UUR)**

Derde uitruk

De voertuigen van post Oost, die in opdracht van de bevelvoerder binnendienst de opdracht kregen om voor herbezetting naar de hoofdpост in West te gaan (TS-743 en AL-753), melden om 21.24 uur aan de MBA dat ze in West zijn aangekomen.

Terwijl de bemanning nog in de voertuigen zit, horen ze via de mobilfoon dat het nader bericht ‘grote brand’ wordt gegeven. Om 21.25 uur krijgen ze van de MBA de opdracht om als derde (beroeps)uitruk ter plaatse te gaan.

Tijdens het verlaten van de kazerne vraagt de bevelvoerder van de tankautospuut (TS-743) om een aanrijroute. De pompbediende van de eerste tankautospuut (TS-742) geeft – via de MBA – door dat ze via de Joh. de Breukstraat moeten aanrijden.

Onmiddellijk nadat de centralist van de MBA de derde uitruk heeft gealarmeerd, wordt het nader bericht ‘grote brand’ aan de politiemeldkamer doorgegeven.

Besluit tot inzet waterkanon

Tegelijkertijd met het vermoeden dat de brand met alleen een binnenaanval niet meer te houden is – voor de eerste bevelvoerder reden om op te schalen naar grote brand – besluit de eerste bevelvoerder het waterkanon van de (eerste) autoladder (AL-752) in te zetten. De brand bevindt zich op dat moment nog achter de (gesloten) hoge ramen. Mocht in een latere fase de brand uitslaand worden – zo schat hij in – dan kan de brand met het waterkanon via het dak en de hoge ramen geblust worden, zodat branduitbreiding kan worden voorkomen.¹⁵⁴

Om 21.27 uur krijgt de derde tankautospuut van de eerste bevelvoerder dan ook – via de MBA – te horen dat zij, zodra ze ter plaatse zijn, “de autoladder moeten gaan voeden”.

Het besluit om het waterkanon van de (eerste) autoladder in te zetten betekende – volgens de eerste bevelvoerder – niet dat hij daarmee de kerk (definitief) opgaf. Hij had op dat moment nog het idee om na de inzet van het waterkanon een heroverweging van de situatie te maken: mocht het vuur – van bovenaf – getemperd zijn, dan zou de binnenaanval eventueel hervat kunnen worden. Toen de brand in een latere fase inderdaad uitslaand werd (voor meer details zie hieronder) was hem al vrij snel duidelijk dat dat laatste geen reële optie meer was.

Het besluit om het waterkanon in te zetten wordt door alleen de eerste bevelvoerder genomen.¹⁵⁵ De bevelvoerder heeft de OvD, die mogelijk wel al ter plaatse is, dan nog niet gezien.

154 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

155 Dit is door de OvD bevestigd.

Eerste overleg tussen eerste bevelvoerder en OvD

Nadat de OvD, naar schatting omstreeks 21.25 uur, ter plaatse is gekomen, loopt hij naar de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Hij neemt de situatie in zich op: Achter de hoge ramen in de schuine gevel ziet hij “kabbelend vuur” en er staan twee brandweermensen de schuine gevel nat te houden. Verder ziet hij dat in de zij-ingang aan de Kloppersingel (ten minste) één aanvalsslang ligt. Hij vermoedt dan ook dat er een aanvalsploeg binnen is.¹⁵⁶

Desgevraagd heeft de OvD tijdens zijn interview verklaard dat het nathouden van de schuine gevel zijns inziens niet echt effectief was. Hij heeft de eerste bevelvoerder daar verder niet op aangesproken, omdat hij van mening was dat het niet zijn taak is voor de bevelvoerders te bepalen op welke plek zij hun stralen in moeten zetten.

Op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel treffen de OvD en de eerste bevelvoerder elkaar voor het eerst. De OvD stelt met de bevelvoerder de nummering van de portofoons vast. De OvD is verbaasd als de bevelvoerder hem zegt dat de vrijwilligers als tweede tankautospuit ter plaatse is gekomen; in zijn beleving is dat uitzonderlijk.

De OvD en de eerste bevelvoerder hebben beiden tijdens hun interview aangegeven dat op het moment dat de portofoonnummering (overeenkomstig het genormeerd verbindingsschema) was vastgesteld, de leiding over het brandweeroptreden automatisch bij de OvD lag.

Tijdens dit eerste persoonlijke contactmoment geeft de eerste bevelvoerder de OvD een situatierapport met betrekking tot de brandontwikkeling en de ingezette eenheden. Hij geeft aan dat de bemanning van de tweede tankautospuit is ingezet aan de kant van de Zocherstraat, terwijl zijn mensen zich concentreren op de Kloppersingel. Ook geeft hij aan dat hij twee aanvalsploegen binnen heeft, dat het er erg heet is en niet goed gaat.

De OvD trekt op basis van deze informatie zelf de conclusie dat gekozen is voor de tactiek om de brand vanaf twee kanten (noord- en zuidzijde) – middels een binnen-aanval – te bestrijden.¹⁵⁷

Op de vraag of de OvD aan de eerste bevelvoerder heeft gevraagd op welke wijze de bevelvoerder de brand wilde gaan bestrijden, heeft de OvD aangegeven dat in dat stadium van de brand, waarin in zijn optiek nog slechts een klein binnenbrandje zichtbaar, dat niet nodig was, omdat dan altijd voor de binnenaanval gekozen wordt.

Ook geeft de bevelvoerder aan dat hij van plan is het waterkanon in te zetten voor een buitenaanval.

156 Uit het interviewverslag van de OvD.

157 Uit het interviewverslag van de OvD.

De OvD voelt zich niet genooddaakt af te wijken van de – door hem gepercipieerde – ingezette bestrijdingstactiek: de binnenaanval en het nathouden van de schuine gevel. Er worden dan ook geen nadere werkafspraken of taakverdelingen gemaakt. De OvD zegt tegen de eerste bevelvoerder dat hij moet doorgaan op de zijn ingeslagen weg. Dat er is opgeschaald naar grote brand komt verder niet ter sprake; de OvD is op dat moment nog steeds onwetend van dit feit.

Desgevraagd heeft de OvD aangegeven dat, gezien zijn eerste indrukken van de brand, opschaling naar 'grote brand' in zijn beleving op dat moment ook nog helemaal niet aan de orde was.

Voorwaarschuwing inzet waterkanon

Nadat de beide aanvalsploegen van de eerste tankautospuiter bij de deuropening van de hal even kort met elkaar hebben gesproken (zoals al eerder beschreven onder kopje 'Binnenaanval van de manschappen van de eerste uitruk vanaf de Kloppersingel'), lopen de nummers 1 en 2 op de tast langs de muur, verder de kerk in op zoek naar mogelijke andere vuurhaarden en een slachtoffer (zie figuur 2). Zij passeren daarbij een deur. Ze openen de deur en komen in een rookvrije gang (zie figuur 2). Nummer 2 vraagt via de portofoon aan de eerste bevelvoerder of ze nog verder moeten zoeken.

De eerste bevelvoerder, die volgens eigen zeggen de situatie in de kerk zelf wil bekijken, loopt naar de zij-ingang van de Kloppersingel. Hij volgt de beide aanvalsslangen, gebruikmakend van zijn lamp en blijft in de deuropening hal/kerk staan. Hij ervaart dat het binnen in de kerk heel warm is, er een vuurgloed uit de richting van de jeugdzaal komt en het zicht slecht is door de rook.

Verder verbaast hij zich erover dat in de kerk niet is te zien dat de brand feitelijk al zo hoog in het pand zit en hij vermoedt dat er sprake is van een extra etage.¹⁵⁸

Hij treft zijn eerste aanvalploeg – gezien vanuit de deuropening – aan de linkerkant in de buurt van het podium. Hij waarschuwt hen dat het vuur zich al boven hen bevindt, geeft de opdracht de verkenning te staken en dat ze zich “een eind moeten terugtrekken”¹⁵⁹. Hij geeft tevens aan dat hij van plan is het waterkanon in te zetten. Tot aan dat moment mogen ze nog van hem doorgaan met blussen. Zodra het waterkanon daadwerkelijk wordt ingezet zal hij ze een seintje geven en moeten ze ogenblikkelijk de kerk verlaten.

De tweede aanvalsploeg probeert in eerste instantie vanuit de deuropening van de jeugdzaal, zonder verder de zaal binnen te gaan, de brand (met lagedruk) in de hoek van de jeugdzaal te blussen (zie figuur 2). Ze hebben het vuur (tijdelijk) onder controle (zie ook foto 3) als ze zien dat het rechtsboven de jeugdzaal blijft branden.¹⁶⁰ Ongeveer op dat moment roept de eerste bevelvoerder hen toe dat de brand met alleen een binnenaanval niet meer te houden is en dat de brand zich al in de nok van de kerk bevindt. Zij geven

158 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

159 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

160 Op het fotomateriaal is op enig moment zelfs even helemaal geen vuur meer te zien achter de lage ramen van de schuine gevel.

aan dat ze nog even de trap op willen om boven te kijken wat ze daar aantreffen. De bevelvoerder stemt daarmee in onder de voorwaarde dat ze geen “domme dingen”¹⁶¹ doen. Als het maar een beetje gevaarlijk wordt moeten zij zich meteen laten terugzakken.

Ook de tweede bevelvoerder wordt door de eerste bevelvoerder (portofonisch) op de hoogte gebracht van zijn voornemen om het waterkanon in te zetten. Hij spreekt met hem af dat ook hij een seintje kan verwachten als het waterkanon inzetgereed is zodat zijn mensen zich tijdig kunnen terugtrekken uit de kerk.¹⁶²

De reden dat de aanvalsploegen op het moment dat het waterkanon werd ingezet het pand moesten verlaten, was volgens de eerste bevelvoerder met het oog op de eigen veiligheid: hij vond het niet verantwoord om de aanvalsploegen in de kerk te laten, gezien de grote hoeveelheid water en de kracht waarmee het water op (of in, als de brand uitslaand zou worden) de kerk gespoten zou worden.

Opdracht tot omrijden autoladder

Wanneer de eerste bevelvoerder de kerk uitkomt, krijgt de bemanning van het ademluchtvoertuig (ABH-771)¹⁶³ van hem de opdracht om de autoladder (AL-752) via het Frans Halsplein om te rijden, naar de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat (zie figuur 10 in bijlage II).¹⁶⁴ De reden dat ze moeten omrijden, is dat er op de kruising te veel slangen liggen waar ze niet overheen kunnen rijden. Het ademluchtvoertuig wordt daartoe eerst wat dichterbij de waterkant gezet, zodat de autoladder er achteruitrijdend omheen kan rijden.

Vervolg van de activiteiten in de Zocherstraat

Na zijn overleg met de eerste bevelvoerder besluit de OvD via de Joh. de Breukstraat naar de Zocherstraat te lopen op zoek naar de tweede bevelvoerder.

Wanneer hij in de Zocherstraat aankomt, staan de nummers 3 en 4 (van de tweede tankautospuiter (TS-741)) voor de kosterwoning en komt de tweede bevelvoerder naar buiten. De nummers 1 en 2 zijn nog binnen in de kerk bezig met de verkenning.

Volgens de OvD zegt de tweede bevelvoerder tegen de OvD dat het niet goed mogelijk is, vanwege allerlei gesloten deuren, snel de kerk binnen te komen. Ook geeft hij aan, net als de eerste bevelvoerder, dat het binnen vreselijk heet is.¹⁶⁵

161 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

162 Verschillende manschappen hebben aangegeven dat ze dit bericht ook hebben opgevangen via hun portofoon.

163 Dat wil zeggen de ‘bevelvoerder’ en de chauffeur van het voertuig.

164 In herinnering wordt gebracht dat de oorspronkelijke bemanning van de autoladder reeds wordt ingezet: de chauffeur van het voertuig houdt (samen met de nummer 3 van de eerste tankautospuiter) de schuine gevel nat, terwijl de ‘bevelvoerder’ samen met de nummer 4 van de eerste tankautospuiter als tweede aanvalsploeg een verkenning in de kerk uitvoert. Beide manschappen van het ademluchtvoertuig bemannen vanaf dat moment, als koppel, de (eerste) autoladder, zodat zij in het vervolg in deze rapportage voor de eenvoud met ‘bemanning autoladder’ worden aangeduid.

165 Uit het interviewverslag van de OvD. De nummer 4 (van de tweede tankautospuiter) heeft bevestigd dat hij de OvD daar op dat moment ook heeft gezien.

Terwijl de OvD en de tweede bevelvoerder voor de ingang van de kosterswoning met elkaar overleggen, komen de nummers 1 en 2 met hun aanvalsslang naar buiten. De OvD stelt in het bijzijn van de nummers 1 en 2 voor de koster te halen, deze heeft hij namelijk kort daarvoor nog gezien, zodat deze kan aangeven hoe zij het best de kerk in kunnen komen. Tevens biedt hij aan de warmtebeeldcamera (WBC), die hij in zijn voertuig heeft liggen, te halen. De tweede bevelvoerder stemt met beide voorstellen in.

Op de vraag wat de reden was om de WBC aan de tweede bevelvoerder aan te bieden antwoordde de OvD dat zijn ingeving was dat met de WBC op een efficiëntere wijze de brandhaard gelokaliseerd zou kunnen worden. Dit was door de rookontwikkeling niet goed mogelijk. Juist met behulp van de WBC zouden ze sneller tot de vuurhaard kunnen doordringen. Hij heeft aangegeven dat het waarschijnlijk niet ging om het opsporen van mogelijke slachtoffers, aangezien dat onderwerp in zijn beleving verder niet ter sprake is geweest. Wel merkte hij op dat slachtoffers over het algemeen met behulp van de WBC beter waar te nemen zijn. Mochten die al aanwezig zijn dan zouden die ook eventueel gelokaliseerd kunnen worden. Er is verder niet meer gesproken over slachtoffers (zijnde de inbreker) en hij heeft er verder ook niet meer naar gevraagd. Zijn aandacht betrof – naar eigen zeggen – in dit geval primair de eigen veiligheid van zijn mensen.

Terwijl de OvD de koster haalt, stelt de nummer 1 van de tweede tankautospuit voor, de deuren van de hoofdingang van binnenuit te openen, zodat de tweede bevelvoerder via die ingang met de WBC naar binnen zou kunnen gaan. De koster die inmiddels aanwezig is, wijst hen er echter op dat de hoofdingang niet geopend kan worden. Hij neemt de manschappen mee naar de schuine gevel aan de Zocherstraat (zie figuur 2) en wijst ze op de zij-ingang. Hij geeft aan dat als ze vanuit de kosterswoning linksom blijven lopen, ze vanzelf bij de deur uitkomen die van binnenuit te openen is. Naast deze deur hangt een sleutel die nodig is om het hek dat zich voor de deur bevindt te openen. De nummers 1 en 2 gaan vervolgens via de kosterwoning weer de kerk in (zie figuur 2), waarna zij de deur openen en de sleutel door het hek afgeven.

De OvD loopt, nadat hij de camera aan de tweede bevelvoerder heeft overhandigd, weer terug richting de Kloppersingel. Net als de eerste bevelvoerder geeft hij de tweede bevelvoerder geen nadere opdrachten.¹⁶⁶

De OvD heeft aangegeven dat hij toen (nog steeds) van mening was dat de aanpak van beide bevelvoerders – namelijk het vanaf twee kanten aanvallen van de brand – op dat moment de juiste was.

De OvD heeft verder niet expliciet met de tweede bevelvoerder besproken dat deze verantwoordelijk was voor het inzetgebied aan de Zocherstraat. Hij ging er impliciet van uit dat de eerste en tweede bevelvoerders deze strategie al in een eerder stadium hadden bepaald en doorgesproken.

Derde uitruk ter plaatse

De derde (beroeps)uitruk (de tankautospuiter (TS-743) en de autoladder (AL-753), beide uit Oost) rijdt via de Pres. Steijnstraat naar het Joh. de Breukpleintje (zie figuur 10 in bijlage II en foto 1). Zij melden zich om 21.32 uur ter plaatse, waarna de bevelvoerder van de derde tankautospuiter (TS-743) (hierna aangegeven als derde bevelvoerder) uitstapt en op zoek gaat naar de eerste bevelvoerder.¹⁶⁷ Wanneer zij elkaar treffen, geeft de eerste bevelvoerder aan dat de derde tankautospuiter moet doorrijden naar de Kloppersingel, alwaar moet worden afgelegd op open water, zodat zij de (eerste) autoladder (AL-752) kunnen voeden. De eerste bevelvoerder vraagt aan de derde bevelvoerder of hij er tevens voor wil zorgen dat de (eerste) autoladder inzetgereed wordt gemaakt en hem een seintje te geven als dat zover is. Tevens spreken ze kort de situatie van dat moment door.

De derde bevelvoerder heeft aangegeven dat hij er niet van uit is gegaan dat het bevel over de autoladder (AL-752), door de opdracht die hij van de eerste bevelvoerder kreeg, ook aan hem werd overgedragen. Hij ging er impliciet van uit dat de bemanning van de autoladder nog steeds onder bevel van de eerste bevelvoerder stond. Hij merkte op dat je zou kunnen zeggen dat tijdens het inzetgereed maken hij even tijdelijk over de autoladder ging, en op het moment dat de autoladder daadwerkelijk werd ingezet, deze weer onder bevelvoering van de eerste bevelvoerder viel.

De eerste bevelvoerder heeft daarover opgemerkt dat hij er impliciet van uitging dat met het geven van de opdracht de bemanning van de eerste autoladder automatisch onder bevel van de derde bevelvoerder kwam te staan. Wel erkende hij dat ze formeel gezien nog steeds onder zijn bevel stonden.

De derde bevelvoerder vermoedde dat de eerste bevelvoerder het waterkanon wilde inzetten om het dak te koelen om zo te voorkomen dat de brand uitslaand zou worden. Maar misschien was het ook wel om te anticiperen op het moment dat de brand via het dak uitslaand zou worden. Ze hebben het daar niet met elkaar over gehad. Hij dacht zeker te weten dat het kanon niet is ingezet om van buitenaf in de kerk te blussen, want de hoge ramen waren in zijn beleving nog niet stuk.

De derde bevelvoerder loopt weer terug naar het Joh. de Breukpleintje. Alvorens zijn voertuig in te stappen, zegt hij tegen de bemanning van de tweede autoladder (AL-753) dat zij aldaar, tot nader bericht, moeten wachten. Terwijl de derde tankautospuiter (TS-743) doorrijdt naar de Kloppersingel, krijgt de bemanning opdracht af te leggen op open water.

Terwijl de derde tankautospuiter haaks op de wallenkant van de singel wordt neergezet (zie figuur 3), arriveert de eerste autoladder (AL-752) in de Joh. de Breukstraat.

4.5. **EERSTE AANVRAAG EXTRA VRIJWILLIGERS (21.32 UUR) – – BRAND WORDT UITSLAAND (21.43 UUR)**

Eerste poging om extra vrijwilligers

Om ongeveer half tien belt een vrijwillige bevelvoerder, die inmiddels in de kazerne in West aanwezig is, uit interesse de tweede bevelvoerder op. Deze laatste merkt tijdens het telefoongesprek op dat hij gezien de omvang van de brand wel wat hulp kan gebruiken. De bevelvoerder in de kazerne reageert daarop door op te merken dat er een aantal vrijwilligers in de kazerne aanwezig is, waarna de tweede bevelvoerder hem vraagt of hij er voor wil zorgen dat deze vrijwilligers ter plaatse komen.¹⁶⁸

De bevelvoerder in de kazerne geeft dit verzoek door aan de bevelvoerder binnendienst. De bevelvoerder binnendienst belt om 21.32 uur met de MBA en vraagt of het klopt dat er ter plaatse extra mensen nodig zijn. De centralist antwoordt hem dat een dergelijk verzoek hem niet heeft bereikt. De bevelvoerder binnendienst weigert vervolgens om op basis van slechts een intern verzoek van de tweede bevelvoerder de vrijwilligers naar de plaats van het incident te sturen. Dit wordt aan de tweede bevelvoerder doorgegeven.

De tweede bevelvoerder loopt naar zijn pompbediende, met zijn gsm nog in de hand, en meldt hem dat het hem niet lukt om rechtstreeks via de kazerne extra vrijwilligers ter plaatse te krijgen. Hij vraagt aan zijn pompbediende of hij het verzoek om extra vrijwilligers wil herhalen, maar nu via de mobilfoon aan de MBA.¹⁶⁹

Informereren van de HOvD en de CvD

Om 21.33 uur neemt de (regionaal) commandant van dienst (CvD), die volgens eigen zeggen kort daarvoor is opgepiept, contact op met de MBA. Hij wordt door de centralist geïnformeerd over de situatie, maar hoeft nog niet ter plaatse te komen. Wanneer de CvD vraagt of de (regionaal) hoofd officier van dienst (HOvD) al is opgepiept, geeft de centralist aan dat dit is gebeurd, maar dat deze nog niet heeft gereageerd (voor meer details zie ook paragraaf 6.2).¹⁷⁰

168 Uit het interviewverslag van de betreffende vrijwillige bevelvoerder die zich in de kazerne bevindt.

169 Uit het interviewverslag van de pompbediende van de tweede tankautospuiter.

170 Feitelijk werd de HOvD helemaal niet gealarmeerd.

Alarmering van de HOvD verloopt via de zogeheten 'communicator'. Dit is een 'belcomputer' waarmee je snel groepen functionarissen kunt oproepen. In Haarlem vormen functionarissen die dezelfde (piket)functie uitvoeren, zoals bijvoorbeeld HOvD, een groep. De centralist kiest op grond van een alarmeringsprocedure (bijvoorbeeld 'grote brand') één of meerdere groepen, waarna de computer de opgenomen personen in de groep oppiept/belt. Achteraf is gebleken dat de groep HOvD niet was ingevuld. Dit kwam omdat de functie HOvD in februari 2003 is ingesteld en het scenario HOvD na invoering nooit is getest. Verder piept de communicator (in Haarlem) wel functionarissen op, maar is er geen systeem aan gekoppeld zodat bekend wordt of de opgepiepte personen ook bereikt zijn (zie ook paragraaf 2.8)

Eerste acties van de bemanning van de derde uitruk

Terwijl de bemanning van de derde uitruk (TS-743 en AL-753) bezig is met het afleggen op open water en het inzetgereed maken van de eerste autoladder (AL-752), loopt de derde bevelvoerder naar de Zocherstraat. Daar ziet hij volgens eigen zeggen de tweede bevelvoerder. Deze roept hem toe dat er twee van zijn mensen in de kerk zijn.¹⁷¹ Van verdere (relevante) informatie-uitwisseling is volgens de derde bevelvoerder geen sprake.¹⁷²

De derde bevelvoerder loopt naar de tweede autoladder (AL-753), die op het pleintje staat te wachten op nadere orders en geeft de bemanning de opdracht het voertuig op de hoek van de Joh. de Breukstraat/Zocherstraat neer te zetten en inzetgereed te maken (zie figuur 3). De derde bevelvoerder doet dat naar eigen zeggen op eigen initiatief, omdat hij de OvD op dat moment nog niet gezien heeft.¹⁷³

Rook wordt uit de kerk geperst

Om 21.35 uur geeft de inspecteur van dienst van het politiedistrict Haarlem aan de politiemeldkamer een situatie-overzicht door.¹⁷⁴ Hij meldt dat er nog weinig pers ter plaatse is, “er rook uit alle gaten van de kerk komt” maar dat de brand op dat moment nog niet uitslaand is.¹⁷⁵

Bevel tot terugtrekken van de aanvalsploegen

Wanneer het waterkanon van de (eerste) autoladder (AL-752) inzetgereed is, loopt de derde bevelvoerder naar de eerste bevelvoerder om hem dat te melden. De eerste bevelvoerder geeft vervolgens via de portofoon door dat iedereen die in de kerk is zich moet terugtrekken.¹⁷⁶

De OvD (maar ook de eerste bevelvoerder) heeft aangegeven dat hij geen bemoeienis heeft gehad met het besluit tot terugtrekken van de aanvalsploegen. Op basis van het portofoonverkeer tussen de eerste en tweede bevelvoerder, dat hij “steeds op de voet heeft gevolgd en waar hij verder niet tussen is gaan zitten”, concludeerde hij dat het binnen te heet werd en dat de kerk van binnenuit niet (meer) te houden was.

Verkenning vanaf de Zocherstaat

Vanaf de Zocherstraat doen op dat moment de tweede bevelvoerder en zijn nummer 4 nog een verkenning in de kerk met de warmtebeeldcamera (WBC):

Nadat de nummers 1 en 2 (van de tweede tankautospuit) van binnenuit de zijdeur hadden geopend, zijn de tweede bevelvoerder en zijn nummer 4 via de zij-ingang aan de

171 Naar alle waarschijnlijkheid zijn dit de nummers 1 en 2 van de tweede tankautospuit.

172 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder.

173 De OvD heeft bevestigd dat hij geen opdracht heeft gegeven om de tweede autoladder inzetgereed te (laten) maken.

174 Op de plaats van het incident heeft de inspecteur van dienst de feitelijke leiding over het optreden van de politie ter plaatse, vergelijkbaar met de functie van OvD van de brandweer. Daarnaast functioneert de inspecteur van dienst als hulpofficier van justitie.

175 Vele respondenten hebben dit opgemerkt: voor de brand uitslaand werd, werd de rook uit de kerk “geperst”.

176 Dit bericht wordt niet alleen door de brandweermannen gehoord die in de kerk aanwezig zijn, maar ook door anderen.

Zoherstraat – op de tast – naar binnen geschuifeld richting het podium (zie figuur 2).¹⁷⁷ De bevelvoerder hield de WBC vast en nummer 4 schuifelde met een aanvalsstraal vlak achter de bevelvoerder aan. Volgens nummer 4 was de rook heel dik en witgrijs van kleur en was het zicht, vanaf kniehoogte, zeer slecht. Hij vond het er erg warm, hoewel hij verder geen open vuur zag. Wel hoorde hij het boven zich knetteren. De bevelvoerder bekeek met de WBC de omgeving. Nummer 4 was volgens eigen zeggen zelf te geconcentreerd bezig om iets te kunnen waarnemen op de camera.

Wanneer ze naar schatting ongeveer een minuut of drie binnen zijn, geeft de eerste bevelvoerder – conform afspraak – via de portofoon door dat ze zich moeten terugtrekken. Op bevel van zijn bevelvoerder laat nummer 4 zijn slang vallen en lopen beide vlak achter elkaar regelrecht naar buiten. De nummers 1 en 2 staan dan inmiddels ook al weer buiten, waarop de tweede bevelvoerder aan de eerste bevelvoerder via de portofoon doorgeeft dat hij en zijn mensen uit de kerk zijn.

Weer buiten meldt de tweede bevelvoerder aan zijn manschappen dat er met de WBC verder niets relevants te zien was: de WBC gaf één rood vlak aan. Hij geeft dit portofonisch ook aan de OvD door. Wanneer volgens de pompbediende van de tweede tankautospuit de tweede bevelvoerder de WBC bij hem afgeeft, zegt hij hem dat “er binnen geen houden meer aan is”.¹⁷⁸

Binnenaanval vanaf de Kloppersingel

De eerste aanvalsploeg van de eerste tankautospuit (TS-742), die zich in opdracht van hun bevelvoerder op de tast hebben teruggetrokken, bevinden zich ter hoogte van de jeugdzaal, wanneer zij via de portofoon het bevel krijgen dat zij de kerk moeten verlaten. De tweede aanvalsploeg, die nog even via de trap omhoog is geweest (zie figuur 2) maar al snel constateerde dat het er “stijf stond van de rook”, is net weer beneden wanneer zij het bericht tot terugtrekken via de portofoon vernemen. Beide ploegen verlaten, de slangen met zich meenemend, de kerk. Wanneer ze buiten zijn geven ze dit portofonisch door aan hun bevelvoerder.

Beeld van de eerste bevelvoerder en de OvD over het voortzetten van de inzet
Zoals reeds opgemerkt betekende het staken van de binnenaanval voor de eerste bevelvoerder niet dat hij daarmee de kerk (definitief) opgaf. Hij had nog steeds het idee om met een buitenaanval de brand van bovenaf te kunnen temperen, waarna de binnenaanval eventueel hervat zou kunnen worden. Hij heeft aangegeven dat er tijdens de hele inzet eigenlijk niet één bepaald moment is geweest waarop hij heeft besloten de kerk op te geven, zodat men zich vanaf dat moment alleen nog op de omgeving kon gaan concentreren. Voor een dergelijke weloverwogen beslissing ging het in zijn beleving allemaal veel te snel. En zelfs toen hij zich wel realiseerde dat de kerk echt niet meer te redden was (naar eigen zeggen was dat op het moment dat de brand uitslaand werd) liet hij toch doorgaan met het blussen van de kerk om op

177 Dit is de eerste keer sinds hij in 2000 als vrijwilliger bij de brandweer kwam dat hij met ademlucht op een brandend pand binnengaat.

178 Uit het interviewverslag van de pompbediende

deze wijze branduitbreiding te voorkomen. De reden die hij daarvoor had, was dat de kerk midden in een woonwijk lag.

In zijn algemeenheid is hij van mening dat een brand altijd bestreden moet blijven worden om branduitbreiding te voorkomen. Als dat niet meer van binnenuit kan dan moet dat logischerwijs van buitenaf, met alle middelen die je op dat moment tot je beschikking hebt. Ook al is dat op dat moment met alleen een aantal lagedrukstralen en een waterkanon.

De OvD daarentegen trok, op basis van het portofoonverkeer over het terugtrekken, voor zichzelf de conclusie dat met het staken van de binnenaanval de kerk ook definitief was opgegeven. Vanaf dat moment – en zeker op het moment dat de brand uitslaand werd – was zijn inzet naar eigen zeggen dan ook volledig gericht op een buitenaanval met als doel de kerk gecontroleerd te laten uitbranden. Daarom heeft hij dan ook (volgens eigen zeggen) in een latere fase opdracht gegeven om de dompelpomp(en) en de extra autoladders uit te laten rukken (zie ook paragraaf 54). De OvD heeft aangegeven dat hij de bevelvoerders verder niet op de hoogte heeft gebracht van zijn (gewijzigde) ‘inzetplan’. Aanvullend merkte hij op dat in zijn beleving er voor een motorkapoverleg met zijn bevelvoerders geen tijd is geweest, omdat hij toen ook de inspecteur van bouwtoezicht trof waarmee hij heeft overlegd (zie ook hieronder).

De buitenaanval

Wanneer iedereen uit de kerk is, geeft de eerste bevelvoerder mondeling het inzetbevel door aan de derde bevelvoerder voor het inzetten van het waterkanon.

De OvD heeft aangegeven dat hij verder geen bemoeienis heeft gehad met de opdracht om het waterkanon (daadwerkelijk) in te zetten.

Buitenaanval vanaf de Kloppersingel

Wanneer het waterkanon van de eerste autoladder (AL-752) begint te spuiten, zit de kerk nog dicht: het dak zit er nog op en de hoge ramen (zie foto 3) zijn nog niet stuk (de brand is nog niet uitslaand). Het waterkanon kan het vuur niet bereiken. Er wordt tegen de ramen, het dak en de muur gespoten, maar de worplengte is beperkt; er zit weinig druk achter de straal.¹⁷⁹

De brandweervrouw die in de korf van de eerste autoladder het waterkanon bediende, heeft verklaard dat ze niet begreep waarom er zo weinig druk op het waterkanon stond. Mogelijk dat het kwam door een verkeerde debietinstelling op het mondstuk.

Verschillende respondenten – waaronder de eerste en derde bevelvoerder – hebben aangegeven dat de inzet van het waterkanon op dat moment, toen de kerk nog dicht was, weinig effectief was.

179 Deze alinea is gebaseerd op de interviewverslagen van meerdere respondenten, waaronder de brandweervrouw in de korf, de eerste en derde bevelvoerder.

Zowel de OvD als de eerste bevelvoerder hebben aangegeven dat zij niet met elkaar besproken hebben met welk doel het waterkanon werd ingezet. Naar eigen zeggen was de OvD daar dan ook niet van op de hoogte. Desalniettemin vond hij de beslissing om het waterkanon in te zetten, ook al was de brand in de beginfase nog niet uitslaand, een juiste. Hij was van mening dat op het moment dat de brand uitslaand zou worden er immers onmiddellijk gereageerd kon worden door op het vuur te blussen.

De eerste bevelvoerder vraagt tevens of de derde bevelvoerder twee extra mensen kan leveren om bij de schuine gevel, via de lage ramen, met één straal naar binnen te blussen. De nummers 1 en 2 (van de derde tankautospuiter) worden daar vervolgens voor ingezet. De lage ramen willen echter volgens de derde bevelvoerder niet 'knappen' en het lukt ze ook niet om ze met hun straal kapot te krijgen. De nummers 3 en 4 van de derde tankautospuiter helpen ondertussen, na overleg met hun bevelvoerder, de tweede autoladder (AL-753) inzetgereed te maken.

Nadat de beide aanvalploegen (van de eerste uitruk) zich hebben teruggetrokken uit de kerk, besluiten ze, op eigen initiatief, de kerk aan de zuidwestkant (ter hoogte van nummer 55) met één straal hoge- en één straal lagedruk nat te houden (zie figuur 3). Later, wanneer de brand uitslaand is, geeft de eerste bevelvoerder instructies om ook de panden gelegen aan de zuidwestkant van de kerk met nog een extra straal nat te houden.¹⁸⁰

Buitenaanval vanaf de Zocherstraat

De tweede bevelvoerder geeft zijn manschappen de opdracht de brand van buitenaf te bestrijden. Ze krijgen in eerste instantie de opdracht om met twee stralen de kosterswoning nat te houden, met de bedoeling deze te behouden. De manschappen verplaatsen daarop het verdeelstuk en de aangekoppelde slangen in de richting van de tegenoverliggende huizen (zie figuur 3), zodat een betere worplengte bewerkstelligd kan worden.

De manschappen hebben benadrukt dat het verplaatsen van de slangen niets te maken had met bepaalde risico's ten aanzien van branduitbreiding of instortingsgevaar. Daar was volgens hen (nog) geen sprake van.

Nog voor ze aan de buitenaanval beginnen, zien ze rond de toren de vlammen naar buiten slaan (voor het vervolg van hun acties zie paragraaf 5.3 onder kopje 'Brandweeroptreden specifiek in de Zocherstraat').

Tweede poging om extra vrijwilligers

Op verzoek van de tweede bevelvoerder neemt, zoals reeds beschreven, de pompbediende van de tweede tankautospuiter (TS-741) om 21:40 uur contact op met de MBA. Namens de tweede bevelvoerder vraagt hij of een busje met vrijwilligers naar de plaats

van het incident kan komen. De centralist verwijst hem door naar de OvD. De pompbediende geeft vervolgens aan de tweede bevelvoerder door dat het gevraagde (ook) op deze manier niet gerealiseerd kan worden. De tweede bevelvoerder legt zijn verzoek portofonisch voor aan de OvD.

Het advies van de inspecteur van bouwtoezicht

Het waterkanon van de eerste autoladder (AL-752) is net ingezet als verschillende respondenten, waaronder de eerste en derde bevelvoerder en de OvD, constateren dat er behoorlijk wat rook onder het dak en naast de hoge ramen vandaan komt. De brand is volgens de respondenten dan nog niet uitslaand.

De derde bevelvoerder en de OvD komen elkaar op dat moment in de Joh. de Breukstraat tegen.¹⁸¹ In de herinnering van de derde bevelvoerder wijst hij de OvD er op dat de brand binnenkort zal uitlaan en op de gevaarlijke situatie die daarmee ontstaat voor de eerste tankautospuiter (TS-742) en de eerste autoladder (AL-752). De OvD, die volgens eigen zeggen, speelt met de gedachte om op te schalen naar 'grote brand' verifieert bij de derde bevelvoerder of dit al is gebeurd.¹⁸² Dit laatste wordt door de derde bevelvoerder bevestigd.

Met een 'gevaarlijke situatie' werd door de derde bevelvoerder bedoeld dat met het uitlaan van de brand – zoals over het algemeen standaard het geval is – door stuwung brokstukken en brandend puin mee zouden kunnen komen. Ook het in één keer vrijkomen van vuur en hitte zou een potentieel gevaar kunnen zijn voor de mensen die zich in de buurt van de kerk bevonden. Dat gold zeker voor de brandweervrouw in de korf van de eerste autoladder (AL-752). De derde bevelvoerder benadrukte dat de gevaarlijke situatie waar hij op doelde betrekking had op genoemde 'uitslaande brand-aspecten' en dus niet zozeer op het feit dat de gevels van de kerk zouden kunnen instorten c.q. kunnen omvallen. Dat laatste was in zijn perceptie nog helemaal niet ter sprake gekomen.

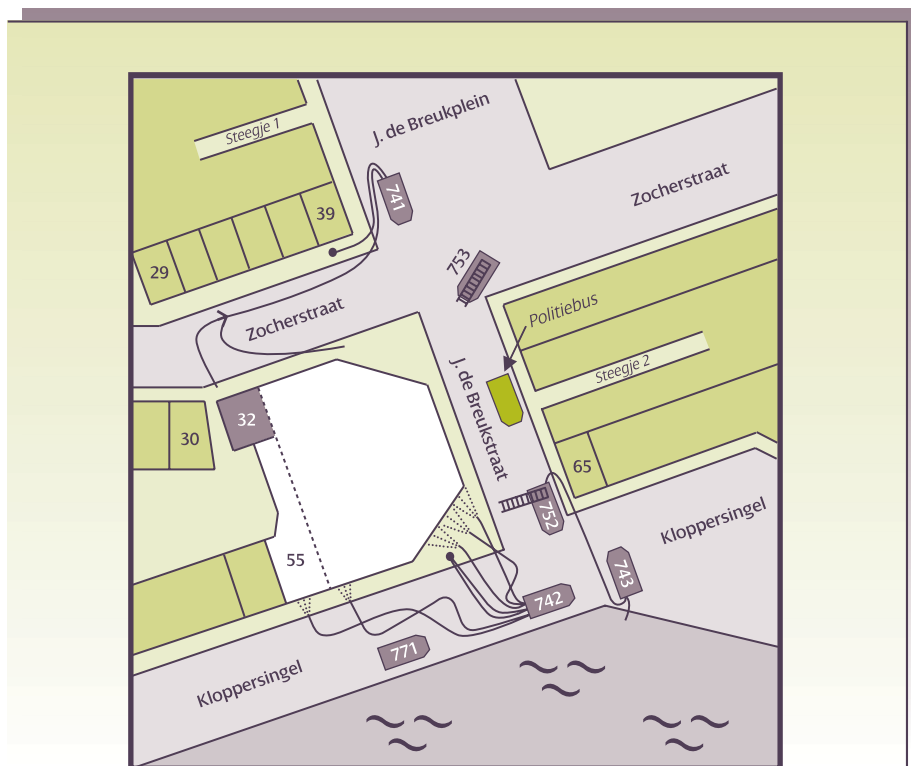
De OvD en de inspecteur van de afdeling bouwtoezicht (van de gemeente) hebben op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel voor het eerst contact met elkaar. De brand is op dat moment nog steeds niet uitslaand. De inspecteur geeft aan dat als de brand uitslaand wordt en de toren gaat vallen, hij niet bij voorbaat kan voorspellen welke kant de toren zal opvallen. Ook weet hij niet op voorhand wat er met het pand gebeurt als door het instorten van het dak de stabiliteit van de constructie verdwijnt. Hij adviseert de OvD dan ook iedereen uit de buurt van de kerk te halen.

181 Dit is de eerste keer dat de derde bevelvoerder de OvD ziet en spreekt.

182 De reden dat de derde bevelvoerder ter plaatse is, is naar aanleiding van het feit dat om 21.25 uur is opgeschaald naar 'grote brand'.

De inspecteur heeft verklaard dat de mogelijkheid van het vallen van de muren/ gevels verder niet expliciet aan de orde is geweest.

De OvD, die zich niet meer kon herinneren of dit wel of niet aan de orde is geweest, heeft aangegeven dat hij op basis van het gesprek wel al met die mogelijkheid heeft rekening gehouden. Hoewel ook de gevarenzone niet expliciet aan bod is geweest, heeft de OvD naar eigen zeggen op dat moment al onderkend dat de gevaren – en daarmee het advies – voor alle zijden van de kerk golden.

Figuur 3: Situatieschets kort vóór het moment dat de brand uitslaand wordt (dat wil zeggen kort vóór 21.43 uur): De eerste autoladder (AL-752) die wordt gevoed door de derde tankautospuit (TS-743), is ingezet en blust het dak, de ramen en de muur aan de kant van de Joh. de Breukstraat. De tweede autoladder (AL-753) wordt inzetgereed gemaakt. Ter hoogte van nummer 55 zijn twee stralen ingezet, aan de schuine gevel nog eens drie stralen en aan de Zocherstraatkant gaat men aan de slag met het verplaatsen van de slangen van de kerk af, zodat daarna met de buitenaanval aangevangen kan worden (dat wil zeggen twee stralen op de kosterwoning/kerk).

Uitruk van de verbindingscommandowagen

Om 2143 uur verlaat de verbindingscommandowagen (VC-591) de kazerne.

Brand wordt uitslaand

Om 2143 uur geeft de chef van dienst Noord aan de politiemeldkamer door dat “de brand boven de kerk is en uit de kerktoren slaat”.¹⁸³ Hij geeft aan dat “de hele Zocherstraat in verband met een escalatie, vanaf het Frans Halsplein afgesloten moet worden van publiek”.

Volgens de respondenten die zich aan de kant van de Kloppersingel bevinden, slaat de brand iets ten zuiden van de toren uit het dak. Op enig moment – en dit is ook duidelijk te zien op het foto- en videomateriaal – vat het torentje aan de onderkant (rondom) vlam. Vanaf dat moment ontstaat er – volgens het videomateriaal en een aantal verklaringen van respondenten – vlieg vuur¹⁸⁴ aan de kant van de Zocherstraat. Om 21.56 uur gaan volgens een politiefunctionaris “de vonken dusdanig over de huizen van de Zocherstraat heen, dat de brandweer ook preventief bezig is” (zie ook paragraaf 5.3). De eerste meldingen van ongeruste bewoners over vlieg vuur (“allemaal dingen landen er in mijn tuin en op het dak”) vinden vanaf 21.58 uur plaats.

Nadat de onderkant van de toren heeft vlam gevat, kruipt de brand als het ware omhoog het torentje in. Wanneer de toren vrijwel geheel in brand staat – door de derde bevelvoerder omschreven als “de witte toorts” – spreidt de brand zich uit over de verschillende puntdaken van de kerk. (Op foto 1 zijn de verschillende puntdaken goed te zien.) Op enig moment storten achtereenvolgens het torentje en het dak in.

Op basis van de melding van de politiefunctionaris en het video- en fotomateriaal kan gesteld worden dat de brand ten minste vóór 21.56 uur onder aan het torentje uitslaand werd.

In de beleving van vrijwel alle respondenten verloopt de branduitbreiding vanaf het moment dat de brand uit het dak slaat tot aan het instorten van dak “heftig en uitzonderlijk snel”. De inschatting van de tijdsperiode tussen ‘brand uitslaand’ en ‘instorten torentje en dak’ door de verschillende respondenten varieerde van 5 tot 15 minuten. Feit is echter dat deze periode ongeveer 25 minuten duurde: Vooruitlopend op de gebeurtenissen meldt om 22.08 uur de chef van dienst Noord aan de politiemeldkamer dat “alle muren nog staan, maar dat al het binnenwerk is ingestort”.¹⁸⁵

183 Volgens de geluidsbanden van de politie is het exacte tijdstip 21.43.48 uur. Het daadwerkelijk uitslaan van de brand zal kort daarvoor hebben plaatsgevonden, zodat – gezien ook het fotomateriaal – 21.43 uur een redelijke aanname is van het tijdstip waarop de brand uitsloeg.

184 Tijdens een brand kunnen vaste stoffen in de rook worden meegenomen. Dit kunnen onverbrande of verbrande deeltjes zijn. Indien er sprake is van brandende deeltjes die door opstijgende hete gassen of door de wind worden meegevoerd, spreekt men van vlieg vuur. Door vlieg vuur kan brand overslaan van een brandend pand naar een verder gelegen pand (dit heet brandoverslag).

185 Dit komt overeen met het fotomateriaal.

Pompbediende van de derde tankautospuiter: "Toen de brand onder aan de toren uitslaand werd, was het mij duidelijk dat de brand niet meer beheersbaar was. Er was snel sprake van een hels vuur. Het was dan ook zeer heet in de omgeving."

Derde bevelvoerder: "Het torentje was net een witte toorts. Ik verbaasde mij erover hoe snel de branduitbreiding toen ging. Tussen het uitslaand worden van het torentje en het omvallen van de muur zitten naar schatting tien minuten."

Eerste bevelvoerder: "Kort nadat het waterkanon was ingezet, sloeg de brand naar buiten, eerst door het dak, daarna bij het torentje. De brand ging als een komeet, waarschijnlijk omdat zich onder het dak hitte en gassen hadden opgehoopt die nu hun uitweg vonden. Het torentje leek wel een droge kerstboom die in brand was gevlogen. De brand was niet te houden."

OvD: "Wij zagen hoe in een mum van tijd achtereenvolgens de brand uitslaand werd, het dak in brand vloog beginnend achter de schuine gevel, het torentje in brand vloog en instortte en vervolgens hoe het dak instortte." Volgens de OvD ging dit in een razend tempo. Dit alles duurde in zijn beleving hooguit 5 minuten.

Een gevolg van de snelle en explosieve wijze waarop de brand zich uitbreidde, was dat de bevelvoerenden (eerste en derde bevelvoerder en de OvD) ervoeren dat de hectiek van het incident in één klap toenam. Ze hebben vanaf dat moment dan ook het gevoel dat ze handen en voeten te kort komen om zaken te regelen c.q. uit te voeren (zie hoofdstuk 5).

Reconstructie: brand wordt uitslaand – muur valt

5

5.1. INLEIDING

Vanaf het moment dat de brand uitslaand wordt, kunnen de gebeurtenissen onderdeel worden in drie, zich gelijktijdig afspelende, 'hoofdgebeurtenissen'.

In dit hoofdstuk wordt de reconstructie vanaf het moment dat de brand uitslaand wordt vervolgd, waarbij de drie 'hoofdgebeurtenissen' in drie afzonderlijke paragrafen chronologisch worden beschreven. De drie afzonderlijke paragrafen bestrijken dezelfde periode, te weten het moment waarop de brand uitslaand wordt tot en met het vallen van de muur (zie schema 3).

Schema 3

Schematisch overzicht van de opbouw van dit hoofdstuk.

5.2. HET VEILIGSTELLEN VAN MENSEN EN MATERIEEL AAN DE KANT VAN DE KLOPPERSINGEL

Besef van onveilige situatie

Wanneer de brand onder aan de toren uitslaand wordt (en dit is nog vóór 21.56 uur, zie paragraaf 4.5), vinden een aantal manschappen die zich op de kruising van de Joh. de Breukstraat/Kloppersingel bevinden, dat de eerste autoladder niet meer veilig staat.

De chauffeur/pompbediende van de derde tankautospuiter besluit, volgens eigen zeggen, dan ook zijn bevelvoerder daarover in te lichten. Omdat hij zijn bevelvoerder niet op de

kruising ziet, loopt hij, hoewel het niet zijn gewoonte is, naar de OvD die zich op dat moment wel op de kruising bevindt.¹⁸⁶ De pompbediende vertelt hem dat hij zich zorgen maakt over de veiligheid van de bemanning van de eerste autoladder (AL-752) en zijn collega's die in de buurt van de schuine gevel staan te blussen.¹⁸⁷

De pompbediende heeft aangegeven dat hij bang was dat de kap zou instorten, waardoor de hoge gevels van de kerk naar buiten toe zouden omvallen, richting eerste autoladder. Hij benadrukte desgevraagd dat hij niet sprak met kennis achteraf, maar zich daar op dat moment al bewust van was.

Verplaatsing van de (eerste) autoladder

De OvD reageert door op te merken dat (ook) hij vindt dat in de directe omgeving, dat wil zeggen nabij de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat, mensen en voertuigen in veiligheid gesteld moeten worden in verband met het inmiddels potentiële gevaar.

De OvD heeft aangegeven dat hij – ook op basis van het gesprek wat hij eerder voerde met de inspecteur van de afdeling bouwtoezicht (zie paragraaf 4.5) – op dat moment onder potentieel gevaar niet alleen de warmtestraling en het rondvliegend puin verstond, maar ook het instorten van gevels. Om die reden nam hij dan ook – naar eigen zeggen – de leiding op zich over de in te zetten verplaatsingsacties van respectievelijk de voertuigen en mensen in zijn 'directe omgeving'. Een aantal respondenten hebben aangegeven dit ook als zodanig ervaren te hebben. Met directe omgeving werd door de OvD bedoeld de omgeving van de kruising Kloppersingel/Joh.de Breukstraat (zie ook elders in deze paragraaf onder kopje 'Communiceren van onveilige situatie naar de tweede bevelvoerder in de Zocherstraat en de MBA').

De OvD vraagt aan de derde bevelvoerder er voor te zorgen dat de (eerste) autoladder (AL-752) wordt verplaatst.

De derde bevelvoerder geeft dit naar eigen zeggen door aan de brandweerman die op de bedieningsunit van de autoladder zit.

Wanneer de korf naar beneden komt, geeft de derde bevelvoerder aan dat het volstaat om de korf te laten zitten en alleen de stempels op te halen. De bemanning van de eerste autoladder en de vier manschappen van de derde tankautospuiter pakken de autoladder gedeeltelijk in, zodat deze verplaatst kan worden.

In eerste instantie wordt de autoladder op de Kloppersingel gezet, maar volgens de derde bevelvoerder met de neus in de 'verkeerde' richting; verkeerd, omdat op deze wijze de ladder maar beperkt uitgeschoven zou kunnen worden in verband met de stabiliteit van het geheel. De derde bevelvoerder geeft dan ook de opdracht om het voertuig te keren, zodat de neus naar de kerk wijst (zie figuur 5).

186 Uit het interviewverslag van de pompbediende van de derde tankautospuiter.

187 Op het fotomateriaal is duidelijk te zien dat zowel de autoladder als 'de collega's' dicht op de kerk c.q. brand bezig zijn met bluswerkzaamheden.

Wanneer de eerste autoladder voor een tweede keer wordt ingezet, is – volgens een aantal respondenten – de toren nog niet ingestort. Het inzetbevel van het waterkanon blijft ongewijzigd. Dat wil zeggen dat de straal van het waterkanon wordt gericht op de brand aan de zuid-oostzijde van de kerk.

Volgens de derde bevelvoerder was de reden voor het verplaatsen van de (eerste) autoladder (AL-752) (en later ook de eerste tankautospuiter (TS-742), zie elders in deze paragraaf onder kopje ‘Verplaatsing van de eerste tankautospuiter’) de warmtestraling/stuwning en het rondvliegend puin. In zijn herinnering was het niet vanwege het besef dat de muren zouden kunnen omvallen.

De brandweervrouw in de korf heeft aangegeven dat zij de situatie zelf niet als gevaarlijk heeft ervaren.

Aan de hand van het fotomateriaal is af te leiden dat het verplaatsen van de autoladder in zijn totaliteit ruwweg tussen (circa) 21.54 en 22.03 uur moet hebben plaatsgevonden.¹⁸⁸ In die periode (en ook daarna nog) zijn de tweede bevelvoerder en zijn manschappen in de Zocherstraat bezig met het preventief nathouden van de omliggende huizen om branduitbreiding, veroorzaakt door met name het vlieg vuur, te voorkomen (in paragraaf 5.3 wordt hier uitgebreider op ingegaan).

Effectiviteit van het (eerste) waterkanon

Vrijwel alle respondenten die zicht hadden op de blusactiviteiten van het (eerste) waterkanon, waaronder de eerste en derde bevelvoerder en de OvD, hebben (achteraf) aangegeven dat de inzet van het waterkanon weinig effectief was.

De eerste bevelvoerder had zelfs het idee “dat het waterkanon benzine stond te spuiten”. De brand was in zijn beleving niet te houden en al zeker niet met dat ene waterkanon. Desalniettemin liet hij het waterkanon, nadat de brand uitslaand was geworden, doorgaan met spuiten. In de beginfase omdat hij toen nog steeds in de veronderstelling leefde dat er sprake was van een eerste etage en derhalve van enige compartimentering. Later, omdat hij de brand wilde tegen houden om zo branduitbreiding naar de omliggende omgeving te voorkomen.

Ook de derde bevelvoerder heeft aangegeven dat je “achteraf kon zeggen dat het waterkanon weinig effect heeft gehad. Je bent bezig met het bestrijden van een brand met alle middelen die je hebt, en ook al zet het weinig zoden aan de dijk, en is het relatief gezien een dun straaltje dat de brand amper bereikt, je moet het ermee doen”. Net als de eerste bevelvoerder was ook hij van mening dat op het moment dat de brand uitslaand was, de inzet nog gericht was op het bestrijden van de brand om

188 De laatste foto waarop te zien is dat de eerste autoladder nog aan het blussen is vanaf de oude plek in de Joh. de Breukstraat is om (circa) 21.54 uur genomen. De eerste foto waarop te zien is dat de eerste autoladder weer is ingezet, vanaf de nieuwe plek, is geklokt op (circa) 22.03 uur. De tussenliggende foto's zijn met tussenposen van maximaal een minuut na elkaar genomen.

zo uitbreiding te voorkomen. De inzet was nog niet gericht op het gecontroleerd laten uitbranden van het pand. Desgevraagd heeft hij verklaard dat hij deze uitspraak deed op basis van eigen inzicht en ervaring. Hij heeft het daar verder niet met de eerste bevelvoerder over gehad.

Mondelinge waarschuwingen

Tegelijkertijd met het verplaatsen van de eerste autoladder laat de OvD collega's die in de omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel te dicht in de buurt van de kerk staan, terugtrekken tot op veilige afstand. Hij geeft aan dat ze zich naar achteren moeten verplaatsen, bij voorkeur achter de voertuigen, of zich achter het afzetlint moeten opstellen, dat evenwijdig aan de waterkant loopt (zie figuur 5).¹⁸⁹ De OvD vraagt volgens de pompbediende van de derde tankautospuiter (TS-743) aan een aantal brandweermensen op de kruising, waaronder de pompbediende zelf, om mensen te waarschuwen als zij zich te dicht in de buurt van de kerk begeven. Dit resulteert er in dat ten minste vanaf het moment dat de verplaatsing van de autoladder werd ingezet, verschillende brandweermensen – al dan niet op verzoek van de OvD – collega's (en pers) die zich in de omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel te dicht in de buurt van de kerk bevinden, toeroepen daar weg te gaan.

De pompbediende heeft verklaard dat hij gezien zijn eigen werkzaamheden niet blij was met de vraag van de OvD. Desalniettemin heeft hij nog verscheidene collega's weggeroepen, waarbij hij zich beperkte tot schreeuwen. Hij vond het te gevaarlijk om naar zijn collega's toe te lopen. Omdat hij ook met zijn eigen werkzaamheden bezig was, heeft hij niet constant de situatie in de gaten kunnen houden.

Op een enkeling na hebben vrijwel alle respondenten (die aan de kant van de Kloppersingel waren ingezet) aangegeven dat zij ofwel zelf geroepen hebben, ofwel de waarschuwingen hebben gehoord.

In de beleving van de meeste respondenten hadden deze waarschuwingen betrekking op de zogenaamde 'standaardgevaren' die bij een grote uitslaande brand horen en onmiddellijk waarneembaar zijn, zoals warmtestraling, vallend puin en (beperkte) instortingen. Slechts een enkeling heeft aangegeven onmiddellijk rekening te hebben gehouden met de mogelijkheid van omvallende muren. Voor de meeste was het omvallen van een gehele muur vóór het incident ondenkbaar.

Alle manschappen hebben aangegeven dat ook zonder de waarschuwingen zij zich ten minste van de 'standaardgevaren' bewust waren. Alleen al de hitte die vrijkwam maakte dat dat feitelijk niet te missen was.

189 Dit komt uit het verslag van de OvD, maar is door een aantal respondenten bevestigd.

Ook de eerste en derde bevelvoerder hebben aangegeven dat ze zich bewust waren van de 'standaardgevaaren' (zoals rondvliegende brokstukken en warmtestraling). Dat bleek – volgens de derde bevelvoerder – ook wel uit het feit dat, toen zij naar schatting ongeveer twee tot drie minuten voor de muur viel een kijkje wilde gaan nemen in de Zocherstraat, zij besloten om een sprintje te trekken door de Joh. de Breukstraat in plaats van simpelweg door de straat te wandelen (zie paragraaf 5.3). Beiden hebben aangegeven dat zij vóór het vallen van de muur nooit hebben beseft dat het gevaar zo groot was. Ze hadden nooit aan de mogelijkheid gedacht dat de muur in zijn totaliteit zou vallen en als hij dan toch zou vallen dan eerder recht naar beneden of naar binnen. Desgevraagd hebben ze aangegeven dat de OvD ze niet heeft gewezen op instortingsgevaar of het feit dat muren zouden kunnen omvallen.

Dat niet iedereen onmiddellijk reageert op de waarschuwingen blijkt wel uit het volgende: Op het fotomateriaal is te zien dat om (circa) 22.01 uur nog drie manschappen binnen de valschaduw¹⁹⁰ van de schuine gevel op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel de desbetreffende gevel met één handstraal staan nat te houden. De toren van de kerk staat dan vrijwel helemaal in brand. Twee minuten later zijn deze manschappen (op het fotomateriaal) verdwenen.

Waarschuwing om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen

Brandweer

Volgens eigen zeggen roept de OvD naar iedereen in zijn omgeving (dat wil zeggen ter hoogte van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel) dat niemand meer door de Joh. de Breukstraat mag lopen.^{191 192}

De OvD heeft aangegeven dat hij het 'verbod' om nog door de Joh. de Breukstraat te lopen in algemene zin, dat wil zeggen niet geadresseerd, heeft geroepen; niet iedereen beschikt immers over een portfoon. Hij was er van overtuigd dat iedereen het gehoord moest hebben en het voor iedereen duidelijk moest zijn waar hij/zij wel of niet meer mocht zijn.

190 De valschaduw van de muur is de afstand vanaf de muur die gelijk is aan de hoogte van de muur:

191 Uit het interviewverslag van de OvD.

192 De Joh. De Breukstraat is 12 meter breed. Dit is gemeten vanaf de muur van de kerk tot aan de heggant (zie foto 1). Ter hoogte van het steegje (steegje 2 in figuur 3) zit nog een uitsparing van 3 meter tot aan het feitelijke begin van het steegje. De uit metselwerk bestaande gevelwand was tot aan de top circa 24 meter hoog. De Joh. de Breukstraat lag daarmee in de valschaduw van de kerkmuur die evenwijdig aan de straat liep.

Het apart nemen van de bevelvoerders om de opdracht om niet meer de straat in te lopen expliciet aan hen duidelijk te maken, vond de OvD niet noodzakelijk. Voor zijn gevoel hadden ze hem moeten horen, want in zijn herinnering stonden ze ongeveer vier meter van hem vandaan. Hij vond het op dat moment dan ook geen optie om met zijn portofoon de waarschuwing meer geadresseerd uit te dragen. Juist door te schreeuwen heeft hij geprobeerd om snel een zo groot mogelijk aantal mensen te bereiken.

De drie brandweerlieden die in een latere fase (vanaf omstreeks tien uur) op de kruising huisnummer 65 stonden te koelen (zie ook paragraaf 5.3), hebben aangegeven dat ze tot vlak voor de muur viel collega's hebben gewaarschuwd die toch de Joh. de Breukstraat in wilde lopen. Zo ver zij hebben kunnen zien gingen de collega's ook allemaal terug.

Volgens de inspecteur van bouwtoezicht bleven brandweerlieden en pers in de directe omgeving van de kruising lopen; ze moesten dan ook herhaaldelijk weggeroepen worden. Vlak voordat de muur viel, waren in zijn herinnering aan de Kloppersingel nog brandweerlieden voor de wagens met slangen bezig (zie ook elders in deze paragraaf onder kopje 'Verplaatsen van de slangen van de ingezette eenheden ten zuidwesten van de kerk', paragraaf 5.3 en foto 5).

Uit de verklaringen van de respondenten is gebleken dat zeker niet iedereen de waarschuwing van de OvD – waarin hij expliciet aangeeft om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen – heeft gehoord, of ten minste niet als zodanig heeft geïnterpreteerd, getuige ook de acties die zich een paar minuten vóór het vallen van de muur plaatsvinden. Zo trekken bijvoorbeeld de eerste en derde bevelvoerder samen nog een sprintje door de straat (zie paragraaf 5.3), loopt de chauffeur van het haakarmvoertuig van de dompelpomp nadat hij het voertuig op de kruising heeft neergezet nog net vóór het vallen van de muur even de straat in (zie paragraaf 5.4) en trekken verschillende brandweerlieden de 6-duimsslang van de dompelpomp de straat door (zie paragraaf 5.4).

Aan de eerste en derde bevelvoerder is expliciet gevraagd of zij de waarschuwing van de OvD, dat zij niet meer door de Joh. de Breukstraat mochten lopen, gehoord hebben. Beiden hebben daar ontkennend op geantwoord.

Politie

In de beginfase van het incident wordt, om het publiek te beletten vanaf het Joh. de Breukpleintje de Joh. de Breukstraat in te lopen, door de politie een politiebusje ter hoogte van de Zocherstraat dwars in de Joh. de Breukstraat gezet (zie figuur 6 in paragraaf 6.5). Wanneer kort na half tien de derde tankautospuit (TS-743) en de eerste autoladder (AL-752) vanaf het Joh. de Breukpleintje door de Joh. de Breukstraat naar de

Kloppersingel moeten, wordt op verzoek van de derde bevelvoerder het busje weggehaald en halverwege de Joh. de Breukstraat neergezet, ter hoogte van het steegje (zie figuur 3).

Wanneer de brand eenmaal uitslaand is, wordt de chef van dienst Noord, die op dat moment door de Joh. de Breukstraat loopt, aangesproken door een brandweerman die hem adviseert het busje (nogmaals) te verplaatsen. De brandweerman wijst hem er op dat door het uitslaan van de brand er gevaar op instorting is en puin kan neerstorten, waardoor het niet meer veilig is in de straat.¹⁹³ Om 21.49 uur (en nogmaals om 21.52 uur) wordt de chauffeur van het busje via de politiemeldkamer verzocht het busje weg te halen.

De waarschuwing van de desbetreffende brandweerman is voor de chef van dienst Noord (zo blijkt uit zijn verklaring) aanleiding om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen. Hij bespreekt dit met zijn inspecteur van dienst, waarna zij besluiten, mede gezien de warmtestraling in de Joh. de Breukstraat, het inzetgebied van de politie in tweeën te delen: in een noordkant (Zocherstraat) en een zuidkant (Kloppersingel). Beide kanten komen onder leiding te staan van een chef van dienst (respectievelijk die van Spaarne-Oost en Noord). Om 21.55 uur wordt dit door de chef van dienst Noord in het bijzijn van de inspecteur van dienst via de politiemeldkamer naar een collega als volgt gecommuniceerd: “We kunnen niet meer door de Joh. de Breukstraat om bij jullie te komen. Ik vraag jou of je de maatregelen van ons daar wil treffen. Dus alles wat in de Zocherstraat gaat worden geregeld, moet door jou worden geregeld. Ik ga nu proberen via een omweggetje naar jouw kant te komen”. Met ‘regelen’ wordt bedoeld op de ophanden zijnde ontruiming in de Zocherstraat, die door deze collega werden geregeld.

Op de vraag of op deze wijze alle eenheden ter plaatse op de hoogte konden zijn van het feit dat zij niet meer door de Joh. de Breukstraat mochten lopen, antwoordden zowel de inspecteur van dienst als de chef van dienst bevestigend. Volgens de inspecteur van dienst is iedereen uitgerust met een portofoon en behoort iedereen mee te luisteren naar de berichtgeving over de portofoon. (Of dit ook daadwerkelijk is gebeurd, is verder niet geverifieerd.)

De chef van dienst merkte daar aanvullend over op dat ook het verruimen van het afgezette gebied, dat omstreeks diezelfde periode aan de orde was, een indicatie zou moeten zijn voor de politie-eenheden om uit de buurt van het object te blijven. De opdracht tot het verplaatsen van de afzettingen werd namelijk door de chef van dienst via de portofoon doorgeven. Hij is dan ook van mening dat het vanaf dat moment voor iedere politiemans automatisch duidelijk moest zijn dat niemand meer door de Joh. de Breukstraat mocht lopen.

Wanneer de chef van dienst Noord aan de andere kant is (in de Zocherstraat), bespreekt hij de nieuwe taakverdeling mondeling met de chef van dienst Spaarne-Oost, die vanaf dat moment de leiding over de noordkant heeft.

Beide chefs van dienst (Noord en Spaarne-Oost) hebben verklaard dat de aangepaste taakverdeling aan de politiemeldkamer is doorgegeven. Benadrukt werd dat vanaf dat moment niet alleen de chef van dienst Noord, maar óók de chef van dienst Spaarne-Oost om versterking en materiaal kon vragen. De meldkamer doet normaliter namelijk alleen maar zaken met de operationeel leidinggevendenden ter plaatse, in dit geval de chef van dienst Noord en de inspecteur van dienst. Volgens de beide respondenten heeft de meldkamer de nieuwe taakverdeling echter niet begrepen en reageerden ze alleen maar op de verzoeken van de chef van dienst Noord en niet op die van de chef van dienst Spaarne-Oost. Dat hield in dat elke keer als laatstgenoemde bij de politiemeldkamer een verzoek indiende, de meldkamer aangaf dat dat via de chef van dienst Noord moest lopen, waarna de chef van dienst Noord het verzoek nog eens overdeed. Beide hebben dit als onnodige tijdverspilling ervaren.

Om 22.07 uur vindt er een portfoongesprek plaats tussen de inspecteur van dienst en de centralist van de politiemeldkamer over de locatie van de commandohaakarmbak van de brandweer. Wanneer de centralist opmerkt dat hij van de brandweer heeft doorgekregen dat deze in de Joh. de Breukstaat komt te staan, reageert de inspecteur van dienst in opperste verbazing (dit is te horen op de geluidsband, maar blijft evenwel een interpretatie van de onderzoeker) dat ze “daar niet kunnen staan want die gevel zou zo naar beneden kunnen komen”. (Door de brandweer wordt bedoeld op het gedeelte van de Joh. de Breukstraat ten noorden van de Zocherstraat, dat wil zeggen op het Joh. de Breukpleintje, zie figuur 5.)

De inspecteur van dienst heeft verklaard dat niemand van de brandweer hem gewezen heeft op c.q. gewaarschuwd heeft voor veiligheidsaspecten, in het bijzonder voor het vallen van muren. Er is bij zijn weten ook geen algemene melding door de brandweer afgegeven dat de Joh. de Breukstraat vermeden moest worden. Hij heeft verklaard dat hij zelf na de gebiedsindeling niet meer door de Joh. de Breukstraat is gelopen, omdat het er te warm was en hij bang was voor vallende stenen en glaszerven. Hij is van mening dat de politie in principe niets te zoeken heeft vlak bij een brand, zeker niet als de brandweer aanwezig is. Hij heeft het echter niet vaak meegemaakt dat de brandweer op de politie let in verband met de veiligheid; in het algemeen kan de politie vrij rondlopen op de plaats van het incident. Bij navraag over zijn uitspraak dat “de gevel zo naar beneden zou kunnen komen”, gemaakt vijf minuten voor het vallen van de muur, heeft hij verklaard dat dit een onbewust ingeschat risico moet zijn geweest zijn. Het omvallen van de muur was toen zeker niet door hem voorzien en, zoals al aangegeven, had hij daar via de brandweer niets over vernomen.

Communiceren van onveilige situatie naar de tweede bevelvoerder in de Zocherstraat en de MBA

De situatie op de kruising en de risico's over het potentiële gevaar van de gevels worden volgens de OvD verder niet meer door hem gecommuniceerd met de tweede bevelvoerder of anderen die zich in de Zocherstraat bevinden. De OvD gaat er van uit dat de tweede bevelvoerder met zijn mensen bezig is met het bestrijden van het vlieg-vuur in de tuinen van de huizen ten noorden van de Zocherstraat. Hij concludeert dat zij zich niet in de buurt van de kerk bevinden, zodat zij geen gevaar (kunnen) lopen (zie verder paragraaf 5.3).¹⁹⁴

De OvD heeft benadrukt dat hij zich met zijn maatregelen heeft beperkt tot de mensen die in zijn gezichtsveld – dat wil zeggen in de directe omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel – gevaar liepen. Naar het personeel in de Zocherstraat kon hij in zijn beleving niet handelen, omdat hij daar verder geen zicht had op.

Ook nádat de verplaatsing was voltooid en iedereen op veilige afstand op de Kloppersingel stond, heeft de OvD geen contact gelegd met de tweede bevelvoerder om hem alsnog op de hoogte te brengen van zijn beslissing dat er niet meer door de Joh. de Breukstraat gelopen mocht worden. De reden daarvoor was dat er van alles gebeurde dat zijn aandacht vroeg. Zo zag hij bijvoorbeeld (omstreeks tien uur) dat de autoladder van Velsen via de 'verkeerde' – dat wil zeggen de niet door hem opgegeven – kant kwam aanrijden. In zijn optiek moest hij daar onmiddellijk actie op ondernemen, waarna hij dan ook in oostelijke richting de Kloppersingel is opgerend (voor meer details wordt verwezen naar paragraaf 5.4 onder het kopje 'Opbouwen van het grootschalig watertransport').

Ook de MBA wordt niet op de hoogte gebracht van wat er zich afspeelt op de kruising van de Kloppersingel/Joh. de Breukstraat en het instortingsgevaar.¹⁹⁵

De centralist heeft verklaard dat hij nauwelijks een beeld had van de situatie ter plaatse. Omdat de OvD en/of de VC niet uit eigener beweging terugkoppelde over wat er zich feitelijk afspeelde, was de centralist onvoldoende op de hoogte van de wegversperringen rondom de kerk, het instortingsgevaar en de daarmee samenhangende verplaatsingsactie(s) in de Kloppersingel.

194 Uit het interviewverslag van de OvD.

195 Op de geluidsbanden van de MBA is hierover niets terug te vinden. Het 'instortingsgevaar' komt vóór het vallen van de muur slechts zijdelings ter sprake. Dat is als een bemanningslid van de eerste ambulance aan de verpleegkundig centralist aangeeft dat hij de officier van dienst geneeskundig (OvDG) ter plaatse wil hebben, omdat de politie bezig is met evacueren en hij vermoedt dat er wel sprake zal zijn van "uh instortingsgevaar" (zie ook paragraaf 6.4).

Verplaatsing van de eerste tankautospuiter (TS-742)

Wanneer de eerste autoladder (AL-752) op zijn nieuwe opstelplaats weer volledig is ingezet (naar schatting is dit vanaf (circa) 22.03 uur) stort op enig moment de toren van de kerk in. De pompbediendes van de beide tankautosputten die op de Kloppersingel staan opgesteld (TS-742 en TS-743, zie figuur 3), vinden dat nu ook de eerste tankautospuiter (TS-742) niet meer veilig staat. De pompbediende van de eerste tankautospuiter vraagt daarom aan zijn bevelvoerder of ze ook dit voertuig moeten verplaatsen. De eerste bevelvoerder die al eerder van de OvD de opdracht had gekregen om het voertuig te verplaatsen¹⁹⁶, bevestigt dat. Met een aantal brandweerlieden (waaronder de OvD) wordt het voertuig, zonder de toevoerslang die naar het opzetstuk op de ondergrondse brandkraan loopt af te koppelen, zo ver mogelijk naar voren verplaatst (zie figuur 5), weg uit de gevarenszone¹⁹⁷. De OvD laat zijn mensen, zo blijkt uit zijn verklaring, na de verplaatsing onmiddellijk weer achter de voertuigen en het afzetlint aan de waterkant plaatsnemen.

Wanneer twee brandwachten alsnog het opzetstuk van de brandkraan proberen los te koppelen, worden ze daar door verschillende collega's (waaronder de OvD) onmiddellijk weggeroepen.

Aan de hand van het fotomateriaal kan gesteld worden dat het daadwerkelijk verplaatsen van de tankautospuiter naar schatting ná (circa) 22.06 uur, maar vóór (circa) 22.08 uur heeft moeten plaatsvinden.

Terwijl men bezig is om de tankautospuiter opnieuw aan te sluiten, wordt tot verbazing van een aantal respondenten het haakarmvoertuig van de pomp op de oude plek van de tankautospuiter neergezet (zie paragraaf 5.4). De OvD houdt zich op dat moment bezig met het ter plaatste komen en het inzetgereed maken van de (derde) autoladder uit Velsen (zie ook paragraaf 5.4).

Om (circa) 22.09 uur (volgens het fotomateriaal), drie minuten vóór het vallen van de muur, wordt door een aantal brandweerlieden de 6-duimsslang voor het grootschalig watertransport door de Joh. de Breukstraat gelegd (zie ook paragraaf 5.4 en foto 5).

Verplaatsen van de slangen van de ingezette eenheden ten zuidwesten van de kerk

Ook de manschappen die ten zuidwesten van de kerk (in de Kloppersingel) de woning naast nummer 55 staan nat te houden (zie figuur 5) met (inmiddels) twee lagedrukstralen en één hogedrukstraal, krijgen van zowel hun bevelvoerder als de OvD te horen dat ze niet meer in de buurt van de (zuid)muur van de kerk mogen komen. Hoewel ze – volgens eigen zeggen – dan al niet meer in de valschaduw van de muur staan,

196 De eerste bevelvoerder kon zich niet meer herinneren dat hij die opdracht expliciet van de OvD heeft gekregen. Echter op het moment dat hij die opdracht krijgt, staan – volgens de derde bevelvoerder – de OvD en de beide bevelvoerders bij elkaar en hoort de derde bevelvoerder dat hij die opdracht krijgt.

197 Dit laatste is op het fotomateriaal duidelijk te zien.

besluiten ze op eigen initiatief het verdeelstuk en de slangen meer in de richting van de singel te verplaatsten. Wanneer één van de manschappen daarbij te dicht in de buurt van de kerk komt, wordt hij daar door de inspecteur van bouwtoezicht weggeroepen. Hij laat daarop de slang liggen waar hij ligt.

Op het fotomateriaal is te zien dat aan de zuidzijde van de kerk een vierde straal vóór het afzetlint aan de linkerkant van het ademluchtvoertuig (zie figuur 5) is ingezet.¹⁹⁸

5.3. VOORKOMEN VAN BRANDUITBREIDING

Vanaf het moment dat de brand uitslaand is (21.43 uur), richt de inzet van de brandweer zich tevens op het voorkomen van branduitbreiding naar de directe omgeving.

Acties van de OvD

Om 21.44 uur vraagt de OvD grootschalig watertransport aan. In eerste instantie vraagt hij om één dompelpompunit (DPH-502)¹⁹⁹, maar om 21.58 uur vraagt hij een tweede dompelpompunit (DPH-501) aan. Verder verzoekt hij om een extra autoladder en een hoogwerker.

De OvD volgt daarbij – zonder dit verder met zijn bevelvoerders te communiceren – zijn eigen plan. (Voor meer details hierover wordt verwezen naar paragraaf 5.4. Daar wordt het inzetplan van de OvD beschreven en wordt uitgebreid ingegaan op het ter plaatse komen en opbouwen van het grootschalig watertransport.)

Acties door de bevelvoerders (Kloppersingel)

Wanneer de brand uitslaand wordt, komt volgens de respondenten, vrijwel onmiddellijk, uitzonderlijk veel warmte vrij. Dit resulteert erin dat huizen in de directe omgeving worden ‘aangestraald’. De drie bevelvoerders nemen daarom preventieve maatregelen om branduitbreiding door brandoverslag²⁰⁰ te voorkomen.

198 Volgens het fotomateriaal is dat tot ten minste (circa) 22.08 uur.

199 Een dompelpompunit (of kortweg ook wel dompelpomp genoemd) is een pomp die grote hoeveelheden water kan transporteren (vandaar ook de naam ‘grootschalig watertransport’). De dompelpompunit bestaat uit twee delen: een hydraulische pomp die in het water wordt gelegd nadat daaraan een 6-duimsslang is gekoppeld en een aggregaat dat op de wal wordt geplaatst en de hydraulische aandrijving van de pomp verzorgt. Om een dompelpomp in te kunnen zetten is de aanwezigheid van ‘open water’ essentieel.

De dompelpompunit wordt in een bak (de zogenoemde ‘dompelpomphaakarmbak’) door een (haakarm)voertuig vervoerd. Op het haakarmvoertuig bevindt zich een tweede bak, de zogenoemde ‘slangenbak’, waarin zich de 6-duimsslang (van totaal 1 kilometer lengte) en diverse armaturen bevinden. In de rapportage wordt het haakarmvoertuig die de dompelpompunit vervoert kortweg aangeduid met dompelpompvoertuig.

200 Brandoverslag is een uitbreiding van een brand van een ruimte naar een andere ruimte, uitsluitend via de buitenlucht. (Uit: ‘Termen voor de Brandweer’ van Stichting brandweeropleiding in Nederland (1994).) Brandoverslag kan veroorzaakt worden door vlammen, vliegvluur en straling.

Zo wordt in opdracht van de eerste bevelvoerder in de Kloppersingel ter hoogte van nummer 55 (zie figuur 3) een extra (derde) straal ingezet. De manschappen die daar in eerste instantie de westkant van de kerk met twee stralen nathouden, krijgen nu expliciet de opdracht om (ook) de aanliggende panden nat te houden.

Naar schatting omstreeks tien uur wordt in opdracht van de derde bevelvoerder een straal ingezet om huisnummer 65 in de Kloppersingel (zie figuur 5) te koelen. Terwijl twee manschappen daar mee bezig zijn, houdt een derde de muur in de gaten. Gezien hun positie hebben ze – naar eigen zeggen – een redelijk zicht op de Joh. de Breukstraat. Ze waarschuwen in verband met de potentiële gevaarsaspecten (zie paragraaf 5.2) tijdens het blussen dan ook nog een aantal maal collega's die zich te dicht in de buurt van de muur begeven.

In eerste instantie staan ze nog op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel, maar op enig moment “vinden ze het daar wel erg heet worden”. Ze stellen zich daarom recht voor het huis (nummer 65) op, zodat ze verder weg van de kerk komen te staan.

Het inzetbevel van het waterkanon van de eerste autoladder (AL-752) wordt naar aanleiding van het uitslaan van de brand, niet gewijzigd, zodat de brandweervrouw in de korf het dak van de kerk aan de kant van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel blijft blussen. Het waterkanon wordt verder niet gebruikt om omliggende panden nat te houden (zie ook foto 4).

Zowel de eerste als de derde bevelvoerder vonden dat de overgang van ‘het voorkomen van branduitbreiding door het blussen van de kerk’ naar ‘het beschermen van de belendende percelen en de omliggende woningen door het nathouden ervan’ een geleidelijk proces was. Omdat ze constateerden dat de belendende percelen steeds meer werden aangestraald, verschoof gaandeweg het incident de prioriteit. Beiden hebben aangegeven dat er niet één bepaald moment is geweest dat ze de kerk als opgegeven hebben beschouwd, waarna men zich vanaf dat moment op de omgeving is gaan concentreren. Daarvoor ging het in hun beider beleving allemaal veel te snel. In de perceptie van de derde bevelvoerder was er dan ook nauwelijks tijd om de tactiek te bespreken (zie ook paragraaf 6.3).

Brandweeroptreden specifiek in de Zocherstraat

Wanneer de brand uitslaand wordt, zijn de manschappen van de tweede tankautospuut (TS-741) in de Zocherstraat juist het verdeelstuk en de slangen meer in de richting van de tegenoverliggende huizen aan het verplaatsen ter voorbereiding van een buitenaanval. Ze hadden de opdracht gekregen om met twee stralen de kosterswoning en de hoek van de kerk nat te houden (zie paragraaf 4.5 onder het kopje ‘De buitenaanval’). Wanneer de brand het torentje bereikt en aan de onderkant uitslaat, wijzigt de tweede bevelvoerder zijn tactiek en laat hij zijn manschappen niet alleen met één lagedrukstraal de kosterswoning nathouden, maar tevens met één lagedrukstraal de huizen recht tegenover de kerk (huizen nummers 29-39, zie figuur 3).

Door alle vier de manschappen in de Zocherstraat is aangegeven dat in hun beleving de brand uitslaand werd toen deze de onderkant van het torentje in brand zette. Dat de brand feitelijk al eerder uitsloeg aan de kant van de Kloppersingel hebben zij pas later gehoord.

Onbekend is gebleven of de tweede bevelvoerder (wel) al eerder op de hoogte was (gesteld) van het uitslaan van de brand.

Wanneer de tweede bevelvoerder op enig moment constateert dat het huis naast de kosterswoning (huisnummer 30, zie figuur 3) door de brand wordt aangestraald, geeft hij zijn manschappen de opdracht om de kerk en de kosterswoning te laten voor wat die is. Ze moeten nu het huis naast de kosterswoning nathouden om aldus brandoverslag door warmtestraling te voorkomen.

Vlieg vuur in de Zocherstraat

Niet alleen is er gevaar voor branduitbreiding door warmtestraling. Ook is al vrij snel, zoals reeds eerder beschreven in paragraaf 4.5, sprake van vlieg vuur. Naar schatting is dit nog vóór 21.56 uur. Onder invloed van de wind verspreidt het vlieg vuur zich noordwaarts en komt het veelal in de tuinen van de huizen ten noorden van de Zocherstraat terecht.²⁰¹

Eén van de manschappen stelt dan ook aan de tweede bevelvoerder voor om een extra (dat wil zeggen tweede) straal in te zetten voor het nathouden van de huizen in de Zocherstraat (29 - 39). De tweede bevelvoerder, die volgens de manschappen een aantal maal langs loopt en ze veelvuldig waarschuwt voor het vlieg vuur en vallend puin afkomstig van het torentje, stemt daar mee in. Twee manschappen met ieder een lagedrukstraal houden vervolgens de woningen preventief nat. Om 21.56 uur geeft een politiefunctaris, die zich in de Zocherstraat bevindt, dit portofonisch aan de chef van dienst Noord door: “de vonken gaan dusdanig over de huizen heen dat de brandweer ook preventief bezig is”.

Omdat de beide manschappen met hun rug naar de kerk staan, er leitjes van de dakbedekking van de kerk naar beneden vallen en de manschappen vermoeden dat de toren binnenkort kan vallen, stelt één van de manschappen zich iets ten westen van de kerk op (zonder straal), om zo de omgeving in de gaten te houden. Eén van de manschappen, getuige het fotomateriaal, staat daarbij in de valschaduw van de (noord)muur.

Volgens de pompbediende van de tweede tankautospuut (TS-741) zijn er problemen met de waterdruk. Hoewel de tweede tankautospuut wordt gevoed door de ondergrondse brandkraan, kan hij de drie lagedrukstralen (van de manschappen in de Zocherstraat) niet van voldoende druk voorzien.²⁰²

201 De eerste twee meldingen van bewoners over vlieg vuur komen om 21.58 uur binnen bij de MBA. Er wordt aangegeven dat “er allemaal dingen op het dak vallen” en ze geven aan dat ze bang zijn dat hun huis in brand vliegt. De centralist antwoordt “dat dat wel mee zal vallen”. Deze berichten over vlieg vuur worden verder niet doorgegeven aan de brandweer ter plaatse.

202 Uit het interviewverslag van de pompbediende van de tweede tankautospuut.

De tweede bevelvoerder informeert de OvD per portofoon over de preventieve blusactiviteiten in de Zocherstraat en geeft tijdens dit gesprek aan dat hij meer water nodig heeft.²⁰³ Om 21.58 uur vraagt de OvD aan de MBA om een tweede pomp “voor de westelijke kant van de Zocherstraat” (zie ook paragraaf 5.4). Wanneer de tweede bevelvoerder later nogmaals (portofonisch) om meer water vraagt, omdat er daadwerkelijk brandjes zijn ontstaan in de tuinen ten noorden van de Zocherstraat (zie elders in deze paragraaf), geeft de OvD – naar eigen zeggen – aan hem door dat er voor de grootwatervoorziening in de Zocherstraat een tweede pomp onderweg is, maar deze nog even op zich laat wachten, omdat deze helemaal uit Beverwijk moet komen.²⁰⁴

Inzet van de tweede autoladder (AL-753)

Zoals reeds aangegeven (in paragraaf 4.5), krijgen de beide bemanningsleden van de tweede autoladder (AL-753) nog vóór het uitgaan van de brand van hun bevelvoerder de opdracht om hun autoladder inzetgereed te maken.

Het inzetgereed maken gaat echter niet voorspoedig.

Ten eerste blijkt er een technische storing te zijn. Het waterkanon kan niet vanuit de korf bediend worden. De bemanning stelt dan ook aan de derde bevelvoerder voor om met de ladder te sturen, in plaats van met het waterkanon. De derde bevelvoerder gaat hiermee akkoord.

Ten tweede moet de tweede autoladder (AL-753) voor de watervoorziening afgelegd worden op de tweede tankautospuiter (TS-741). De aanwezigheid van het publiek, dat zich inmiddels massaal heeft opgesteld in de Zocherstraat en zeer opdringerig is (zie ook paragraaf 6.5), bemoeilijkt het uitrollen van de slangen.

Wanneer één van de manschappen van de derde tankautospuiter (TS-743), die op verzoek van de derde bevelvoerder meehelpt met het opbouwen van de tweede autoladder, aan de pompbediende van de tweede tankautospuiter (TS-741) om water vraagt, geeft de pompbediende aan dat hij maar weinig water tot zijn beschikking heeft. Desalniettemin voorziet hij de tweede autoladder van water. Wanneer het waterkanon van de tweede autoladder uiteindelijk, volgens het fotomateriaal omstreeks 21.58 uur wordt ingezet, valt de druk van de tweede tankautospuiter weg en sluit de pompbediende op eigen initiatief de watervoer weer af. Ook de manschappen die in de Zocherstraat met drie stralen lagedruk staan te blussen en (ook) door de tweede tankautospuiter worden voorzien van water, constateren tijdens hun bluswerkzaamheden dat de druk wegvalt.

Kort daarna wordt nogmaals geprobeerd of het waterkanon van de tweede autoladder – hetzij met een beperkte hoeveelheid water – ingezet kan worden. De pompbediende is nog steeds niet in staat voldoende water te leveren, maar voor de bemanning van de tweede autoladder volstaat het. Het waterkanon wordt, hetzij met een beperkte straal, uiteindelijk toch ingezet (zie ook foto 4).²⁰⁵

203 Uit het interviewverslag van de OvD.

204 Uit het interviewverslag van de OvD.

205 Uit het interviewverslag van de pompbediende.

De tweede autoladder, die formeel onder bevel van de derde bevelvoerder staat, is ingezet zonder nader overleg met de Ovd.

De Ovd heeft aangegeven niets af te weten van de inzet van de tweede autoladder, omdat deze zich “aan de andere kant bevond”. En zoals al eerder beschreven, had hij vanaf het moment dat de verplaatsingsacties werden gestart geen zicht meer op de acties in de Zocherstraat, omdat hij daar niet meer (lijfelijk) is geweest.

Vanaf het moment dat de tweede autoladder wordt ingezet – dit is naar schatting vanaf (circa) 21.58 uur – hebben de manschappen die in de Zocherstraat preventief bezig zijn met blussen, een aantal maal te kampen met drukverlies. Ze melden dit verschillende keren aan de tweede bevelvoerder. Ook de pompbediende informeert de tweede bevelvoerder hierover.²⁰⁶

Brand in de tuinen ten noorden van de Zocherstraat

Omstreeks tien uur is er dan toch sprake van branduitbreiding (door vliegvluur) naar de directe omgeving.

Een bewoner wijst de eerste bevelvoerder, die zich op dat moment op het Joh. de Breukpleintje bevindt, op het feit dat een schuur en een zonnescerm in de tuin van woning nummer 39 (zie figuur 5) in brand staan. Ook de manschappen van de tweede tankautospuiter worden door omstanders geattendeerd op de verschillende brandjes die in de tuinen zijn ontstaan. De pompbediende van de tweede tankautospuiter geeft deze informatie door aan de tweede bevelvoerder. Omdat één van de manschappen op dat moment, door drukverlies, te weinig worplengte heeft om zijn werkzaamheden goed uit te kunnen voeren (dat wil zeggen het dak van de woningen preventief nat te houden), krijgt hij van de tweede bevelvoerder de opdracht de brandjes in de tuinen te blussen.

De eerste en tweede bevelvoerder nemen samen een kijkje in de desbetreffende tuinen ter hoogte van het steegje (dat wil zeggen steegje 1 in figuur 5) en constateren dat het er inderdaad op sommige plekken brandt.²⁰⁷ Beide bevelvoerders lopen terug, waarna om 22.03 uur de tweede bevelvoerder om een vierde tankautospuiter vraagt, omdat ze “ook branduitbreiding aan de achterzijde van de huizen” hebben.²⁰⁸ Hij geeft aan dat ze via de Joh. de Breukstraat moeten komen aanrijden. Om 22.04 uur meldt de politiemeldkamer aan de MBA dat er “in de Zocherstraat een woning brand”.

206 Uit het interviewverslag van de pompbediende.

207 Uit de interviewverslagen van de eerste bevelvoerder en de pompbediende van de tweede tankautospuiter (TS-741).

208 Volgens de geldende procedures in Haarlem wordt met het aanvragen van een vierde tankautospuiter formeel opgeschaald naar ‘zeer groot incident’.

De eerste bevelvoerder heeft verklaard dat het verzoek om een vierde tankautospuut niet – zoals feitelijk wel zou moeten – via de OvD is gelopen. De situatie was in zijn beleving echter zodanig dat die vroeg om eigen initiatief. Er was op dat moment volgens de eerste bevelvoerder veel tumult in de Zocherstraat, wat primair veroorzaakt werd door het opdringerige publiek. Er werden arrestaties verricht en de politie liep er met honden om het publiek op afstand te houden (zie ook paragraaf 6.5).

De OvD heeft desgevraagd verklaard dat hij van de aanvraag van een vierde tankautospuut niets af wist. Het enige voertuig dat buiten hem om aangevraagd mag worden, is een ambulance. Via de portofoon heeft hij deze aanvraag verder ook niet meegekregen. In zijn beleving is dat verklaarbaar omdat hij maar via één portofoon contact kan hebben. Het is standaard dat de OvD drie portofoons heeft en een gsm.

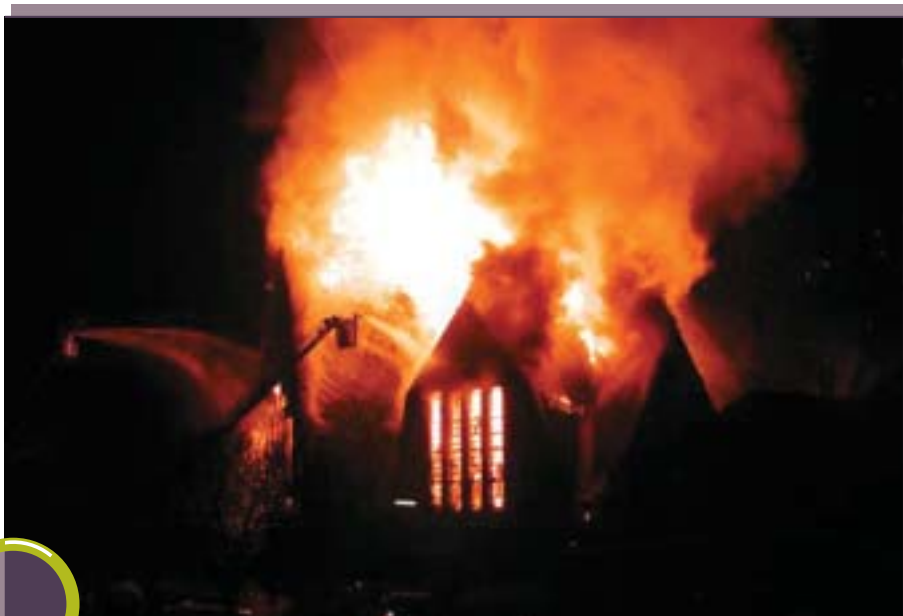
De vierde tankautospuut (TS-647 uit Velsen) wordt om 22:04 uur gealarmeerd. Om 22:08 uur rukt ze uit. Om 22:17 uur meldt de bevelvoerder van de vierde tankautospuut dat ze ter plaatse is nabij het Frans Halsplein (zie figuur 10 in bijlage II). Tot 22:23 uur probeert de vierde tankautospuut, met aanwijzingen van de centralist van de MBA, het Joh. de Breukpleintje te bereiken. Door de afzettingen en de massale toeloop van mensen lukt ze dit niet. Wanneer ze de President Steijnlaan in willen en ze voor de zoveelste keer merken dat deze straat, ditmaal met auto's, geblokkeerd is, besluiten ze daar te stoppen en vanaf dat punt af te leggen.

De tweede bevelvoerder geeft (tot twee maal toe) portofonisch aan de OvD door dat er brandjes zijn ontstaan in de tuinen ten noorden van de Zocherstraat. Hij geeft aan dat zijn mannen de belendende percelen nathouden en de ontstane brandjes aan het bestrijden zijn. In de herinnering van de OvD meldt de tweede bevelvoerder dat zij zich op deze werkzaamheden zullen blijven concentreren. Tijdens het laatste gesprek geeft de OvD, zoals reeds beschreven, door dat er een dompelpomp voor hem is aangevraagd. De OvD concludeert op basis van de informatie die hij portofonisch van de tweede bevelvoerder krijgt, dat de manschappen in de Zocherstraat zich, gezien hun werkzaamheden, op voldoende afstand van de kerk bevinden. Hij gaat er dan ook van uit dat zij verder geen gevaar lopen en vindt het in zijn perceptie dan ook niet nodig de tweede bevelvoerder te informeren over de verplaatsingsacties en het daarmee samenhangende potentiële instortingsgevaar van de buitenmuren. Terwijl hij in zijn beleving zeer intensief bezig is geweest om zijn mensen aan de kant van de Kloppersingel te waarschuwen voor het potentiële gevaar van vallende gevels, zegt hij hierover niets tegen de tweede bevelvoerder.²⁰⁹

Aan de vijf manschappen van de tweede tankautospuiter (TS-741) die onder bevel vielen van de tweede bevelvoerder is gevraagd of zij op de hoogte waren van de verplaatsingsacties op de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat. Door alle vijf is dit ontkennend beantwoord. Ze gaven aan dat de tweede bevelvoerder, nadat de brand uitslaand was, hen veelvuldig heeft aangegeven dat ze goed moesten oppassen. Dat had in hun beleving echter betrekking op het vallende puin en de warmtestraling. Vandaar ook dat één van de manschappen de omgeving in de gaten hield. Dat de mogelijkheid bestond dat een hele buitenmuur zou kunnen omvallen, daar heeft de tweede bevelvoerder ze niet op gewezen. Ook hebben ze daar zelf geen rekening mee gehouden.

Onvoldoende worplengte bepalend voor opbouwen (eerste) dompelpomp

Volgens verschillende respondenten is de inzet van de tweede autoladder (AL-753) weinig effectief, omdat de straal van het waterkanon van de autoladder in hun beleving onvoldoende worplengte heeft (zie foto 4).

Fotograaf: P. Elferink

Foto 4: Op de voorgrond is de inzet van het waterkanon van de tweede autoladder (AL-753) te zien: er staat niemand in de korf en de worplengte van de straal – zeker in vergelijking met die van het waterkanon van de eerste autoladder (AL-752, deze is te zien op de achtergrond) – is beperkt. De foto is om (circa) 22.08 uur genomen vanaf de Zocherstraat.

Ook de eerste en derde bevelvoerder vinden dat de worplengte van de straal van de tweede autoladder onvoldoende is.

Wanneer de eerste bevelvoerder op enig moment de eerst aangevraagde pomp op de Kloppersingel ziet staan, trekt hij zelf de conclusie dat deze bedoeld is voor de tweede autoladder. In het voorbijgaan zegt hij dan ook tegen een brandweerman, die zich in de buurt van de pomp bevindt, dat er “aan de andere zijde water nodig is” (voor meer details wordt verwezen naar paragraaf 5.4).²¹⁰

De derde bevelvoerder zoekt, naar aanleiding van de constatering dat de inzet van de tweede autoladder “weinig zoden aan de dijk zet”, portofonisch contact met de OvD. Deze reageert daarop door aan te geven – zonder verdere specifieke informatie – dat de pomp onderweg is. De derde bevelvoerder geeft de bemanning van de tweede autoladder daarom de opdracht de ladder af te koppelen in afwachting van de aansluiting van de pomp.²¹¹ Volgens het fotomateriaal is de ladder (circa 22.10 uur weer ingeschoven. De bemanning krijgt tevens de opdracht het voertuig naar achteren te verplaatsen in verband met de brandontwikkeling.

Wanneer de derde bevelvoerder op enig moment het pompvoertuig²¹² op de kruising van de Joh. de Breukstraat ziet staan, met daarachter een aantal brandweertenten, trekt ook hij de conclusie dat de pomp voor de tweede autoladder is gearriveerd. Wanneer één van de brandweertenten, degene die al eerder van de eerste bevelvoerder te horen kreeg dat er aan de andere zijde water nodig is, hem vraagt wat er moet gebeuren, geeft hij ze de opdracht de slangen uit de slangenbak te halen en ze over de stoep naar de tweede autoladder te rollen.²¹³ (Zie verder paragraaf 5.4.)

Een prachtig schouwspel

Wanneer het torentje instort, valt deze deels in de tuinen van de woningen ten westen van de kerk. De tweede bevelvoerder die – zoals hij volgens zijn mannen geregeld doet – bij zijn manschappen komt controleren of alles goed gaat, constateert dat de deur van huisnummer 30 openstaat (zie figuur 5). Hij gaat met ademlucht, maar niet gemaskerd, naar binnen om via de achterdeur in de tuin naar de brandende kerk te kijken. Wanneer hij terug komt, adviseert hij één van zijn mannen, die ter hoogte van huisnummer 30 (zie figuur 5) de situatie in de gaten houdt, om ook even naar de brandende kerk te kijken. De tweede bevelvoerder neemt zijn taak even over en de brandweerman volgt zijn advies op. Hij constateert dat het inderdaad om “een prachtige fik” gaat. Ook de brandweerman die huisnummer 30 staat nat te houden, loopt nog even naar binnen om het schouwspel gade te slaan.

210 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

211 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder.

212 Met het pompvoertuig wordt in deze rapportage kortweg de combinatie van het haakarmvoertuig met de pompphaakarmbak bedoeld.

213 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder.

Een sprintje door de Joh. de Breukstraat

Ongeveer drie tot vier minuten vóór de muur valt, komen de eerste en derde bevelvoerder elkaar tegen op de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat. Het torentje en het dak zijn op dat moment al ingestort. De eerste bevelvoerder geeft aan dat hij aan de andere kant van de kerk, in de Zocherstraat, wil kijken hoe het er voor staat met de branduitbreiding en de vierde aangevraagde tankautospuiter. De derde bevelvoerder stelt voor om een sprintje te trekken door de straat, langs de heg, en na enig aarzelen stemt de eerste bevelvoerder daar mee in. Op een draffe lopen ze – de kerk voortdurend in de gaten houdend en nog vóór dat de 6-duimsslant in de Joh. de Breukstraat wordt gelegd (zie paragraaf 5.4) – door de Joh. de Breukstraat naar de Zocherstraat.

Op de vraag waarom ze de noodzaak voelden om door de Joh. de Breukstraat te rennen in plaats van te lopen, werd door beiden geantwoord dat je feitelijk niet, zoals op de Kloppersingel wel het geval was, voldoende afstand tot de kerk kon houden. Beiden beseften dat de top van de gevel of losse stenen naar beneden zouden kunnen komen en zij daarmee in een gevarenzone liepen. Ze waren zich dan ook zeker bewust van de risico's. Dat vrijwel de hele muur zou kunnen vallen, daar waren ze zich op dat moment niet van bewust. De eerste bevelvoerder heeft aanvullend opgemerkt dat hij ook erg in beslag werd genomen door de branduitbreiding.

Op de vraag waarom ze toch het risico hebben genomen om via de Joh. de Breukstraat te lopen, antwoordde de eerste bevelvoerder dat er in zijn beleving geen andere optie was om bij het pleintje te komen.

Op de vraag of ze, op het moment dat ze het straatje in wilden rennen, zijn tegengehouden c.q. zijn teruggeroepen (door bijvoorbeeld de OvD) antwoordden beide bevelvoerders dat dat niet het geval is geweest.

Wanneer de derde bevelvoerder op het Joh. de Breukpleintje aankomt, loopt hij naar het steegje achter woning nummer 39 (zie steegje 1 in figuur 5). Hij ziet dat daar een zonnenscherm in de brand staat en geeft de bewoners de opdracht het zonnenscherm met een tuinslang te blussen en de boel verder nat te houden. Hij loopt tussen een regen van vliegvlam door in noordelijke richting. Er is daar volgens de derde bevelvoerder nog geen afzetting en allerlei mensen lopen – in zijn perceptie – paniekerig door de straat. Een aantal stuurt hij terug hun huizen in. Op het pleintje staat het vol met mensen en de politie is bezig de mensen in toom te houden met behulp van honden (zie ook paragraaf 6.5).

De OvD heeft aangegeven dat hij niet bekend was met het feit dat de eerste en derde bevelvoerder ongeveer drie tot vier minuten voor het vallen van de muur door de Joh. de Breukstraat zijn gesprint. Hij was van mening dat als dat inderdaad is gebeurd, zij wel degelijk een opdracht van hem hebben genegeerd. De vraag of het mogelijk is geweest dat zij zijn waarschuwing om niet meer door de straat te gaan niet als zodanig kunnen hebben begrepen of gehoord, spreekt hij tegen. De OvD meende dat hij overduidelijk is geweest.

Hoe staat het met het grootschalig watertransport?

Vanaf een uur of tien probeert de verbindingscommandowagen (VC) ter plaatse operationeel te worden (zie ook paragraaf 5.4). Zo vraagt ze een aantal maal of de pompbedienden over willen schakelen op kanaal 10 en zich willen inmelden. Aan de centralist van de MBA vraagt de centralist van de VC (om 22.06 uur) of zij er voor willen zorgen dat de bevelvoerders en de OvD zich naar de VC begeven, om een portofoon op te halen. De centralist van de MBA zegt toe dit te regelen, maar op de geluidsbanden is verder niet te horen dat dit verzoek ook wordt uitgevoerd.

Op enig moment, kort vóór het vallen van de muur, hoort de pompbediende van de tweede tankautospuiter (TS-741) over de mobilfoon, dat de centralist van de VC vraagt of de bevelvoerders en de OvD zich naar de VC willen begeven.²¹⁴ De pompbediende hoort via de mobilfoon verder geen enkele reactie en vermoedt dat er door de bevelvoerders geen gehoor aan dit verzoek wordt gegeven. Iets later verzoekt de centralist van de VC (nogmaals) of de pompbedienden over willen schakelen op brandweerkanaal 10. De pompbediende vangt het bericht (nu wel) op en reageert. Hij meldt zich in bij de VC, waarna de centralist hem vraagt of hij zijn bevelvoerder naar de VC wil sturen. De pompbediende roept daartoe portofonisch de tweede bevelvoerder op, die op dat moment vanaf de westelijke kant van de Zocherstraat aan komt lopen.²¹⁵ Eén van de brandweermannen in de Zocherstraat hoort deze oproep op zijn portofoon.²¹⁶

De tweede bevelvoerder komt op dat moment juist bij één van zijn mannen vandaan en heeft van hem opnieuw te horen gekregen dat zij hun werkzaamheden niet goed kunnen uitvoeren, omdat ze (nogmaals) last hebben van een beperkte waterdruk. De tweede bevelvoerder reageert door op te merken dat hij gaat kijken hoe het er voor staat met het grootschalige watertransport.²¹⁷ Wanneer hij richting het Joh. de Breukpleintje loopt, roept de pompbediende hem op met het verzoek zich bij de VC te

214 Uit het interviewverslag van de pompbediende. Dit verzoek wordt ook door één van de bemanningsleden van de tweede tankautospuiter (TS-741) gehoord.

215 Uit het interviewverslag van de pompbediende.

216 Uit het interviewverslag van de betreffende brandweerman.

217 Uit het interviewverslag van de betreffende brandweerman.

melden. De tweede bevelvoerder reageert verder niet via de portofoon op de oproep maar steekt wel zijn duim omhoog, zodat zowel de pompbediende als de brandweerman die de oproep via zijn portofoon opving, er van uitgaan dat de tweede bevelvoerder begrepen heeft dat hij zich bij de VC moet melden.²¹⁸

Terwijl de pompbediende de tweede bevelvoerder uit het oog verliest, ziet de desbetreffende brandweerman dat hij de Joh. de Breukstraat in loopt.²¹⁹

Wanneer de tweede bevelvoerder net de hoek om is, valt de bovenkant van de (oost)muur (dat wil zeggen ‘de driehoek’, zie foto 7 in paragraaf 5.4), die evenwijdig aan de Joh. de Breukstraat loopt, naar buiten (zie verder paragraaf 5.4).

5.4. GROOTSCHALIG WATERTRANSPORT

Opschaling: een extra autoladder, een hoogwerker, een dompelpomp en extra mensen

Wanneer de brand uitslaand wordt (om 21.43 uur) bevindt de OvD zich op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel.²²⁰ Om 21.44 uur neemt de OvD contact op met de MBA. Hij vraagt of de tweede autoladder (van post Oost) ter plaatse kan komen. De centralist antwoordt dat deze autoladder al lang ter plaatse is en nabij de derde tankautospuiter moet staan.²²¹ (Dit laatste is feitelijk niet het geval: de tweede autoladder staat op de hoek van de Joh. de Breukstraat/Zoicherstraat (zie figuur 3) en wordt inzetgereed gemaakt, terwijl de derde tankautospuiter aan open water ligt aan de Kloppersingel).

Tijdens hetzelfde gesprek geeft de OvD door dat hij “graag de derde autoladder wil hebben. En de jongens van centrum²²² mag je ook sturen, daar vraagt de tweede bevelvoerder om. Ik wil ook de dompelpompunit ter plaatse hebben”.²²³ De centralist zegt toe hiervoor te zullen zorgen.

Eén minuut later, om 21.45 uur, wordt door de pompbediende van de eerste tankautospuiter (TS-742) om de hoogwerker van Beverwijk (W-651) verzocht. Dit gebeurt naar alle waarschijnlijkheid niet in opdracht van de OvD; om 21.49 uur verzoekt de OvD zelf om de hoogwerker van Beverwijk (zie elders in deze paragraaf onder kopje ‘Het aanrijden van de derde autoladder (uit Velsen)’).

218 Uit het interviewverslag van de pompbediende én de desbetreffende brandweerman. Een derde brandweerman, één van de brandweermannen die de woningen nummers 29 – 33 (zie figuur 5) staat nat te houden, ziet ook de tweede bevelvoerder (achter hem langs) richting het Joh. de Breukpleintje lopen.

219 Uit het interviewverslag van de brandweerman.

220 Uit het interviewverslag van de OvD.

221 De autoladder van post Oost (de AL-753) was samen met de derde tankautospuiter (TS-743) om 21.32 uur ter plaatse gekomen.

222 Met centrum wordt de kazerne in West bedoeld.

223 Deze melding is ook op het videomateriaal te horen. Te zien is dat op dat moment de brand al duidelijk uitslaand is.

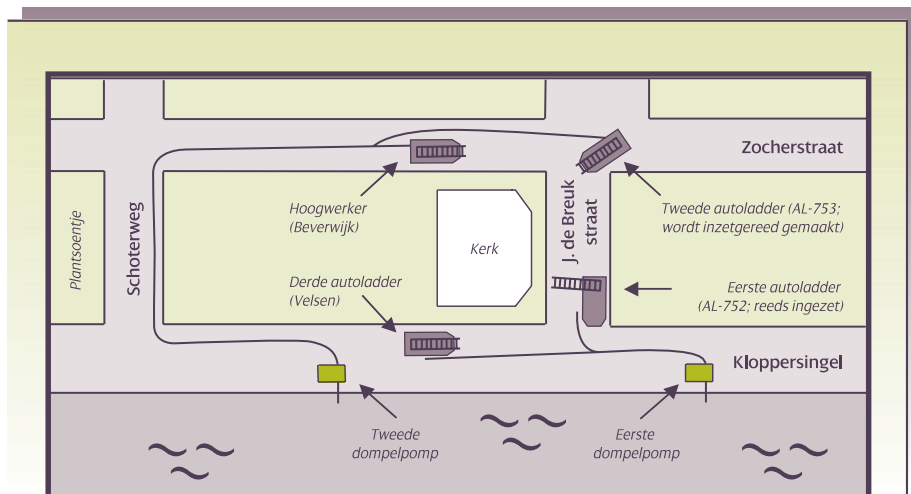
Intermezzo: Inzetplan van OvD voor autoladders, hoogwerker en dompelpomp(en)

De OvD heeft aangegeven dat zijn inzetplan op het moment dat hij de dompelpompunit (of kortweg de dompelpomp) en de autoladders aanvraag, als volgt was:

Om de brand gecontroleerd te kunnen laten uitbranden en daarmee brandoverslag te voorkomen, wilde hij op vier hoeken van de kerk de brand op hoogte blussen. Twee autoladders stonden er al: de eerste autoladder (AL-752) in de Joh. de Breukstraat en de tweede autoladder (AL-753) op de hoek Zocherstraat/Joh. de Breukstraat (zie figuur 3 en 4). De derde autoladder (van Velsen) had de OvD bedacht op de Kloppersingel aan de zuidwestkant van de kerk (zie figuur 4). Op de vierde hoek wilde hij de hoogwerker van Beverwijk geplaatst hebben (zie ook hieronder onder kopje 'Aanrijden van de derde autoladder').²²⁴

De autoladders en de hoogwerker zouden gevoed moeten worden door twee dompelpompen (zie ook figuur 4). Zijn idee was om de eerste dompelpomp (DPH-502) aan de oostkant van de Kloppersingel neer te zetten, zodat deze de voertuigen aan de Kloppersingel kon voeden (waaronder de eerste autoladder (AL-752) en de autoladder uit Velsen). Deze dompelpomp staat in Haarlem en zou relatief snel ter plaatse kunnen zijn. De tweede dompelpomp, die uit Beverwijk zou moeten komen en dan ook later ter plaatse zou zijn, zou aan de westkant van de Kloppersingel neergezet moeten worden. Deze zou de voertuigen in de Zocherstraat moeten voorzien van water. De 6-duimsslang van de tweede dompelpomp zou via de Schoterweg naar de Zocherstraat uitgelegd moeten worden. De reden dat de slang via de Schoterweg moest, was dat de andere optie, via de Joh. de Breukstraat, in optiek van de OvD geen reële optie was. Al was het alleen al omdat in zijn beleving het dompelpompvoertuig niet langs de gevel van de kerk aan de Kloppersingel mocht rijden. Mede door de voertuigen die aldaar stonden opgesteld, zou het dompelpompvoertuig daar alleen maar langs kunnen als hij (te) dicht langs de gevel zou rijden. Desgevraagd heeft de OvD aangegeven dat de slang lang genoeg zou zijn om via de Schoterweg naar de Zocherstraat uitgereden te worden: de slang is een kilometer lang.

224 Feitelijk kreeg de autoladder van de OvD als aanrijroute de westelijke zijde van de Zocherstraat mee.

Figuur 4: Schets van het inzetplan van de OvD voor de dompelpompen, de autoladders en de hoogwerker op het moment dat de brand uitslaand werd. Benadrukt dient te worden dat de lengte van de westelijke kant van de Kloppersingel (van de kruising met de Joh. de Breukstraat tot aan de Schoterweg) in werkelijkheid langer is dan de schets doet vermoeden (circa 170 meter).

De OvD heeft desgevraagd aangegeven dat hij zijn inzetplan niet aan de bevelvoerders heeft doorgegeven. De eerste en derde bevelvoerders hebben dit bevestigd (zie ook elders in deze paragraaf onder het kopje 'Ter plaatse komen van de (eerste) dompelpomp').

Uitruk pomp en busje

Wanneer de teamleider in de kazerne in West aangeeft dat er extra mensen naar de plaats van het incident moeten, stappen de vrijwilligers die in de loop van de avond de kazerne zijn binnengedruppeld, het busje in. De teamleider wijst ze er echter op dat zowel de pomp als de commandohaakarmbak – deze laatste is dan ook inmiddels door de VC aangevraagd – moeten uitrukken, waarop een aantal vrijwilligers weer uitstappen om beide andere voertuigen te bemensen.²²⁵

Uiteindelijk rukken het busje met vier inzittenden, waaronder één aspirant, en de pomp (tegelijktijd) uit.²²⁶ Het busje rijdt al snel van de pomp weg.

Drie inzittenden van het busje en de chauffeur van de pomp hebben aangegeven dat ze verder geen specifieke opdracht hebben meegekregen.²²⁷

Vrijwel alle geïnterviewden hebben aangegeven dat het inzetten van 'losse vrijwilligers' (dat wil zeggen vrijwilligers die geen deel uitmaken van de bemanning van een brandweervoertuig) eigenlijk nooit voorkomt. Als zij al met het busje ter plaatse komen, is dat voor logistieke ondersteuning of om ingezette eenheden af te lossen (zie ook subparagraaf 2.5.2).

Tijdens het aanrijden is er nauwelijks mobilfooncontact tussen de bemanning van het pompvoertuig en de MBA. Volgens de chauffeur komt dit omdat de bijrijder het mobilfoongebruik schroomt en de chauffeur het zelf tijdens het rijden te druk heeft met chauffeurs.²²⁸ Wanneer de centralist van de MBA dan ook (om 21.52 uur) vraagt of de pomp al is uitgerukt, wordt daar verder niet op gereageerd.²²⁹

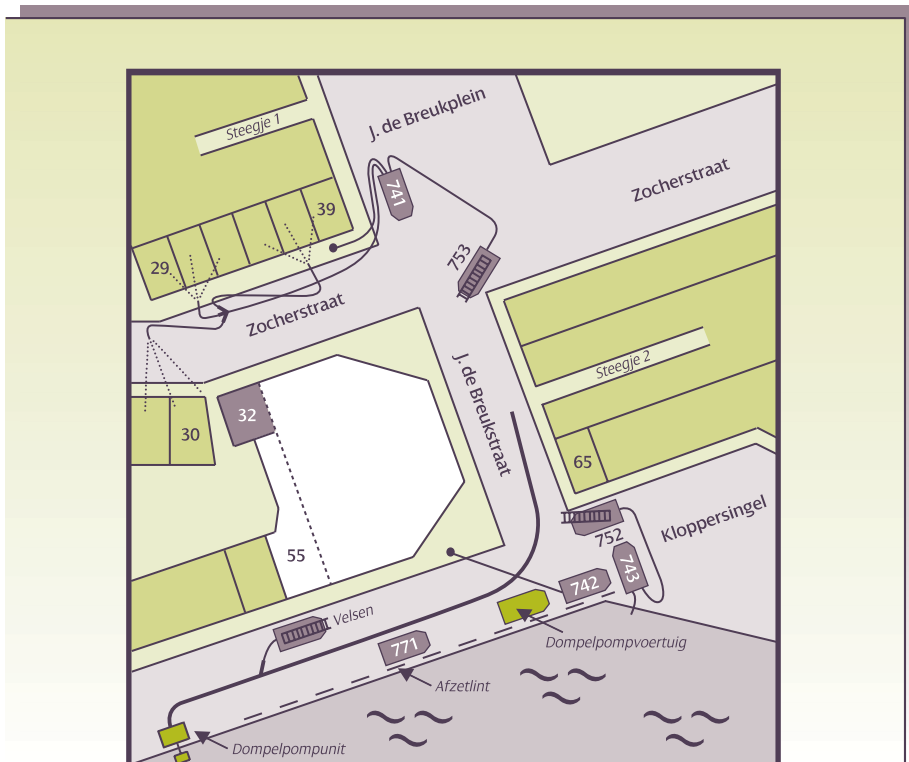
225 De pomp werd om 21.46 uur gealarmeerd, de commandohaakarmbak om 21.47 uur.

226 Op de geluidsbanden is niet terug te vinden wanneer beide voertuigen zich hebben uitgemeld.

227 De vierde inzittende van het busje (de chauffeur) en de bijrijder van het pompvoertuig zijn tijdens de bestrijding van de brand omgekomen.

228 geluidsbanden van de MBA.

229 Hoewel de chauffeur van de pomp heeft aangegeven dat zij zich hebben uitgemeld is deze melding verder niet terug te vinden op de geluidsbanden van de MBA. Het exacte tijdstip waarop de pomp is uitgerukt is dan ook verder niet bekend.

Figuur 5: Situatieschets kort voordat de (buiten)muur valt: Het dak en het torentje zijn ingestort. De ladder van de tweede autoladder (AL-753) is weer naar beneden. De eerste tankautospuit (TS-742) is naar voren verplaatst en staat strak aan de ondergrondse brandkraan. Het pompvoertuig heeft de 6-duimsslang uitgereden en de plek van de eerste tankautospuit ingenomen, waarna de 6-duimsslang de Joh. de Breukstraat in is getrokken. Opgemerkt dient te worden dat de situatieschets – in verband met de overzichtelijkheid – niet volledig is: de stralen aan de zuidwestkant van de Kloppersingel en die bij huisnummer 65 zijn niet weergegeven.

Verbindingscommandowagen ter plaatse

Zoals al eerder aangegeven (zie paragraaf 4.5) ruikt om 2143 uur de verbindingscommandowagen (VC) uit. Deze meldt zich om 21.48 uur ter plaatse. Het duurt nog enige tijd voor de VC operationeel is: Om 22.00 uur verzoekt de VC de centralist van de MBA of zij er voor kunnen zorgen dat de bevelvoerders en de OvD naar de VC worden gestuurd, “waarna wij operationeel zijn”. De centralist van de MBA geeft echter aan dat “hij daar geen tijd voor heeft en dat men daar ter plaatse zelf voor moet zorgen”.²³⁰

De brandweerkundige centralist (van de MBA) heeft aangegeven dat op het moment dat het verzoek van de VC kwam om de bevelvoerders en de OvD naar de VC te sturen, hij de situatie op de MBA als zeer hectisch heeft ervaren. De brandweerkundige centralist die piket had, was met de VC ter plaatse gestuurd, en ondersteuning in de meldkamer door twee niet dienstdoende centralisten (zij vingten kort vóór 21.29 uur de groepsoproep op) vond vanaf circa kwart voor tien plaats.

Het hoofd meldkamer, die omstreeks tien uur in de meldkamer binnenkwam, heeft verklaard dat er – in zijn beleving – sprake was van een overmatige werkdruk bij de centralisten, waardoor zij ervoeren onvoldoende grip op de situatie te hebben. Iedereen ondernam zelfstandig actie, er was geen sprake van enige afstemming tussen de rode en witte sectie (zie ook paragraaf 2.8) en er werd vrijwel niets in het ARBAC-systeem bijgehouden. Het hoofd meldkamer heeft onmiddellijk aangegeven dat er sprake was van een grootschalig incident en dat alle meldingen/aanvragen ingeklopt moest worden, zodat meldingen/aanvragen geregistreerd werden. De witte sectie, die niet over een ARBAC-systeem beschikt, heeft hij gevraagd om aanvragen/meldingen op te schrijven.

Het hoofd meldkamer heeft aangegeven dat hij constateerde dat beide secties een volledig verschillend beeld hadden van de situatie waar het ging om bijvoorbeeld het al dan niet aanwezig zijn van gewonden, het al dan niet ter plaatse zijn van ambulances en de plek waar een slachtoffer werd gereanimeerd (zie paragraaf 6.5). Over dit laatste werd ook nog eens gediscussieerd met de politiemeldkamer, die over weer andere informatie beschikte. Om tot enige stroomlijning en coördinatie te komen, heeft het hoofd meldkamer aangegeven dat de communicatie zo snel mogelijk via de VC moest lopen, maar hij kreeg niet de indruk dat dat is gelukt.

De VC laat om 22.02 en 22.05 uur een bericht uitgaan waarop “de pompbedienden van de voertuigen ingezet bij kerk worden verzocht over te schakelen op kanaal 10 en zich in te melden bij de VC”. Dit bericht wordt kort vóór het vallen van de muur nog een keer herhaald (zie ook paragraaf 5.3 onder het kopje ‘Hoe staat het met het grootschalig watertransport?’).

Om 22.04 uur krijgt de centralist van de VC van de centralist van de MBA een overzicht van alle voertuigen die ter plaatse zijn. Tijdens dit contact (om 22.06 uur) vraagt de centralist van de VC nogmaals of de MBA “de bevelvoerders en de OvD naar de VC kan begeleiden”. Op de geluidsbanden is verder niet te horen dat dit ook daadwerkelijk gebeurt (zie ook paragraaf 5.3).

Het aanrijden van de derde autoladder (van Velsen)

Om 21.48 uur geeft de OvD aan de MBA de aanrijroute voor de derde autoladder (AL-654 van Velsen) door; deze was om 21.44 uur aangevraagd: “De derde moet via de Zocherstraat aan de westelijke zijde aanrijden”.

De OvD vervolgt zijn gesprek met: “de vierde, dit is de hoogwerker, die heb ik ook nodig. Aanrijden aan westelijke zijde van de Kloppersingel” (zie foto 1 en figuur 10 in bijlage II). (De hoogwerker (HW-651 van Beverwijk) werd feitelijk al voor het verzoek van de OvD, om 21.47 uur, gealarmeerd, omdat, zoals reeds beschreven, deze al eerder door de eerste bevelvoerder was aangevraagd.)

Nog voor de autoladder uit Velsen uitrukt, verzoekt ze om een opstelplaats. De centralist legt uit dat ze “in ieder geval via de Spaarndamseweg” moet aanrijden. “Dan krijg je op een gegeven moment vlak voor de brug, linksaf de Kloppersingel. Daar ga je in en ... eh ... je opstelplaats is aan de Zocherstraatzijde” (zie figuur 10 in bijlage II).²³¹

De autoladder van Velsen, die om 21.50 uur uitrukt, meldt om 21.58 uur “dat ze op de Kloppersingel zijn en dat ze zo goed als ter plaatse zijn”.²³²

Intermezzo

Opgemerkt dient te worden dat in tegenstelling tot wat de OvD verzocht – namelijk om de autoladder van Velsen via de westelijke kant te laten aanrijden – de centralist de autoladder via de oostelijke zijde laat aanrijden. Wanneer de autoladder enige tijd later inderdaad aan de oostelijke – en in de perceptie van de OvD ‘de verkeerde’ kant – van de Kloppersingel komen aanrijden, zorgt dit nog voor de nodige consternatie (zie ook hieronder onder het kopje ‘Opbouwen van het grootschalig watertransport’). Wat voor de OvD wel al duidelijk was, wordt de bemanning van de autoladder ook duidelijk gemaakt: de westelijke zijde wordt niet simpelweg bereikt door vanaf de oostelijke zijde de Kloppersingel af te rijden. Er moet dan ook een flink eind omgedreden worden, onder begeleiding van een motoragent.

Het geven van instructies voor opvangen dompelpomp en autoladder

De ‘bevelvoerder’ van de (eerste) autoladder, die zich samen met een aantal collega’s aan de westelijke zijde van de Kloppersingel bezighoudt met bluswerkzaamheden (zie figuur 3), treft op enig moment²³³ ter hoogte van de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat de OvD.²³⁴ De OvD zegt tegen hem dat er een extra autoladder komt,

231 Feitelijk maakt de centralist hier een fout: ze moeten niet linksaf, maar rechtsaf. Zie ook figuur 10 in bijlage II.

232 De hoogwerker uit Beverwijk (HW-651) rukte om 21.55 uur uit. Op de geluidsbanden was niet terug te vinden wanneer de hoogwerker ter plaatse was.

233 Dit moment zal redelijkerwijs in liggen tussen 21.48 uur, het moment waarop de OvD de aanrijroutes van zowel de derde autoladder (van Velsen) als de hoogwerker (van Beverwijk) aan de MBA doorgeeft, en 21.58 uur, het moment waarop de derde autoladder aan de oostelijke zijde van de Kloppersingel verschijnt.

234 Uit het interviewverslag van de ‘bevelvoerder’ (eerste) autoladder.

ter ondersteuning van hun bluswerkzaamheden, om branduitbreiding richting de westelijke zijde van de Kloppersingel (met name woningnummer 55) te voorkomen. Hij geeft aan waar hij de autoladder opgesteld wil hebben: op de Kloppersingel iets ten westen van de kerk.²³⁵ (Merk op dat dit overeenkomt met het inzetplan van de OvD, zie figuur 4.)

Verder kondigt de OvD in de herinnering van de 'bevelvoerder' autoladder aan dat de dompelpomp in aantocht is. De OvD geeft (nogmaals volgens de 'bevelvoerder' autoladder) aan dat de dompelpomp de autoladder zal moeten gaan voeden. (Merk op dat ook dit conform het inzetplan van de OvD is.) Hoewel de OvD in de beleving van de 'bevelvoerder' niet exact aangeeft waar hij de dompelpomp geplaatst wil hebben, meent de 'bevelvoerder' dat hij dat wel uit zijn woorden kan opmaken: de dompelpomp moet aan de westelijke zijde van de Kloppersingel komen te staan.²³⁶ (De geïnterpreteerde locatie is niet overeenkomstig het inzetplan van de OvD: de (eerste) dompelpomp had immers aan de oostelijke zijde van de Kloppersingel afgezet moeten worden, iets wat de OvD ook om 21.56 uur aan de MBA doorgeeft (zie hieronder onder het kopje 'Ter plaatse komen van de (eerste) dompelpomp').)

De 'bevelvoerder' autoladder heeft aangegeven dat de OvD niet in zoveel woorden heeft gezegd waar de dompelpomp in het water gehangen moest worden. Dit was volgens hem wel logisch te interpreteren uit datgene wat hij er over zei. De OvD heeft volgens de 'bevelvoerder' gezegd "hier moet de dompelpomp voor de hoogwerker komen", duidend op de directe omgeving aldaar aan de Kloppersingel. De 'bevelvoerder' heeft dit volgens eigen zeggen geïnterpreteerd als zijnde iets ten westen van de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat.

De OvD vraagt of de 'bevelvoerder' er voor wil zorgen dat de dompelpomp en de autoladder op de door hem aangegeven plekken komen te staan. Informatie over de wijze waarop de dompelpomp moet worden ingezet, zoals bijvoorbeeld via welke weg/waar naar toe de 6-duimsslang van de dompelpomp uitgereden moeten worden, krijgt de 'bevelvoerder' in zijn herinnering verder niet.²³⁷

De 'bevelvoerder' is de enige brandweerman die nog vóór dat de dompelpomp ter plaatse is, door de OvD op de hoogte wordt gebracht van de in aantocht zijnde (eerste) dompelpomp en (beperkte) bijbehorende instructies krijgt.²³⁸ Wel wordt volgens de OvD de tweede bevelvoerder op de hoogte gebracht van het feit dat er een tweede dompelpomp in aantocht is (zie ook paragraaf 5.3) en krijgt de derde bevelvoerder naar eigen zeggen te horen dat "de dompelpomp" onderweg is (zie elders in deze paragraaf).

235 Uit het interviewverslag van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder.

236 Uit het interviewverslag van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder.

237 Uit het interviewverslag van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder.

238 Dit is bevestigd door de OvD.

Het inlichten van de bevelvoerders was volgens de OvD op dat moment nog niet aan de orde. De reden daarvoor was dat de dompelpomp zich nog niet bij de OvD had ingemeld (al dan niet via de VC). De OvD heeft aangegeven dat hij normaliter pas instructies aan de bevelvoerder(s) over de wijze waarop de dompelpomp moet worden ingezet geeft wanneer deze zich ter plaatse heeft gemeld. Vanaf dat moment draagt hij dan ook de bevelvoering van de dompelpomp over aan de bevelvoerder die er mee gaat werken.

Busje met extra vrijwilligers komt ter plaatse

Naar schatting is het busje kort voor tien uur ter plaatse.²³⁹

Het busje wordt aan de westelijke kant op de Kloppersingel neergezet. De vier inzittenden gaan vervolgens ieder een eigen weg. Wel neemt één van de vrijwilligers, op verzoek van de chauffeur, de aspirantvrijwilliger onder haar hoede; zij blijven dan ook als koppel bij elkaar. Geen van allen melden ze zich bij een van de bevelvoerders of de OvD.

De drie vrijwilligers hebben aangegeven dat zij zich bij de tweede (vrijwillige) bevelvoerder (“hun bevelvoerder”) hadden moeten melden. Eén van de vrijwilligers heeft echter aangegeven dat “hij eerst besloot om naar de brand te kijken en dan naar de tweede bevelvoerder op zoek te gaan”. Aan de kant van de Kloppersingel kon hij deze echter niet vinden. Een andere vrijwilliger heeft aangegeven dat zij dacht “eerst even te helpen met de dompelpomp en dan op zoek te gaan naar de tweede bevelvoerder”. Dit laatste is er echter niet meer van gekomen.

Over de wijze waarop de vrijwilligers van het busje zich hadden moeten melden, bestaat bij de bevelvoerenden van 23 maart geen eenduidigheid. Reden daarvoor is, zo hebben zowel de OvD als de eerste bevelvoerder aangegeven (en dit komt overeen met de feiten), dat er geen procedure is voor vrijwilligers die met een busje ter plaatse komen en vervolgens daadwerkelijk worden ingezet (dat wil zeggen ingezet worden anders dan tweedelijns werkzaamheden, zie ook subparagraaf 2.5.2).

De OvD was van mening dat de vrijwilligers zich hadden moeten melden bij de tweede (vrijwillige) bevelvoerder. Hij vraagt zich daarbij wel af of vrijwilligers dit zelf ook weten aangezien, zoals reeds opgemerkt, er voor deze situatie geen uitrukprocedure bestaat.

De eerste bevelvoerder heeft aangegeven dat de vrijwilligers zich hadden moeten melden bij de eerste bevelvoerende die zij ter plaatse troffen; dit kan de OvD zijn, de eerst aangekomen bevelvoerder of de vrijwillige bevelvoerder.

Geen van de drie bevelvoerenden (OvD, eerste en derde bevelvoerder) was zich, volgens eigen zeggen, bewust van het feit dat het busje met vrijwilligers ter plaatse was gekomen.

239 Uit de verklaringen van drie inzittenden van het busje. Op de geluidsbanden is niet terug te vinden dat zij zich ter plaatse melden bij de MBA, zodat een exact tijdstip niet bekend is.

De drie vrijwilligers van het busje krijgen – volgens eigen zeggen – geen specifieke opdracht van één van de bevelvoerenden; voornoemden wisten, zoals reeds aangegeven, ook niet dat ze ter plaatse waren. Hun opdrachten krijgen ze van de beroeps die aan het werk zijn in de Kloppersingel: één van de vrijwilligers helpt mee met het verplaatsen van de eerste tankautospuit (zie ook paragraaf 5.2), terwijl de andere drie vrijwilligers meehelpen met het opbouwen van de dompelpomp (zie hieronder onder het kopje ‘Opbouwen van het grootschalig watertransport’). Feitelijk worden hiermee de vrijwilligers van het busje niet onder bevel van één van de bevelvoerenden geplaatst. Ook in een latere fase gebeurt dit niet

Gebleken is dat de bevelvoerenden – achteraf – geen eenduidig beeld hadden over onder wiens bevelvoering de vrijwilligers van het busje vielen.

De eerste bevelvoerder was van mening dat degene bij wie zij zich hadden gemeld verantwoordelijk voor ze was. Toen hem werd voorgelegd dat de vrijwilligers zich bij niemand hadden gemeld, was het hem verder onduidelijk wie in dat geval verantwoordelijk voor hen was.

De derde bevelvoerder heeft aangegeven niet te weten onder wiens bevel de ‘losse vrijwilligers’ stonden, maar hij vermoedde dat dit toch de OvD was als leidinggevende van het gehele incident.

De OvD was van mening dat het busje onder bevelvoering van de aanvrager stond. (Uit zijn verklaring is verder niet op te maken of hij daar nu zichzelf mee bedoelde of de tweede bevelvoerder. De OvD had immers zelf op verzoek van de tweede bevelvoerder de extra vrijwilligers aangevraagd.)

Desgevraagd hebben de drie vrijwilligers verklaard dat zij door niemand expliciet gewezen zijn op de potentiële instortingsgevaaren. Wel riepen collega’s af en toe dat ze “moesten oppassen”. In hun perceptie hield dat verband met het neerkomen van brandende delen, de uitslaande brand of het instorten van een (klein) gedeelte van de muren. Dat een hele muur zou kunnen omvallen, daar zijn ze verder niet opgewezen en waren ze zich, vóór het omvallen ervan, ook niet van bewust.

Van een verbod om niet (meer) door de Joh. de Breukstraat te lopen, konden zij zich niets herinneren. Twee van de drie vrijwilligers zijn zelfs nog ‘tegen beter weten in’, kort vóór de muur viel, de straat ingelopen (zie ook onder het kopje ‘Opbouwen van het grootschalig watertransport’). Tegen beter weten in, want “ze hadden beide het ongedefinieerde gevoel dat je in dat straatje niets te zoeken had”. Eén van hen heeft daarover gezegd: “Het is vreemd: je loopt een smal straatje in met een hoge muur, maar toch ben je eerder bang voor vallende dakpannen.”

Aanvraag tweede dompelpomp

Om 21.58 uur vraagt de OvD aan de MBA om een tweede dompelpompunit “voor de westelijke kant bij de Zocherstraat”. Hij geeft dit (volgens eigen zeggen) door aan de tweede bevelvoerder, die aan de Noordkant van de Zocherstraat bezig is om brand-uitbreiding ten gevolge van vlieg vuur te voorkomen en al eerder kenbaar heeft gemaakt dat hij om water verlegen zit (zie ook paragraaf 5.3).²⁴⁰

Om 21.59 uur wordt de dompelpomp van Beverwijk gealarmeerd, waarbij aangegeven wordt “dat ze zo een opstelplaats krijgen”. De tweede dompelpomp meldt om 22.06 uur dat ze uitrukt, waarop de centralist aangeeft “dat ze zo een opstelplaats doorkrijgen”.

Om 22.19 uur meldt de tweede dompelpomp zich ter plaatse en verzoekt om een opstelplaats. De centralist van de MBA antwoordt dat hij “nu geen tijd voor ze heeft en dat hij zelf even moet informeren”.

Ter plaatse komen van de (eerste) dompelpomp

Om 21.56 uur verifieert de OvD bij de MBA of de (eerste) dompelpomp al onderweg is. De centralist antwoordt dat de dompelpomp aanrijdend is en er elk moment kan zijn. De OvD geeft vervolgens aan: “Sparne en dan de Kloppersingel op”, waarmee hij bedoelt dat het dompelpompvoertuig vanaf de oostelijke kant de Kloppersingel moet oprijden.²⁴¹ De centralist antwoordt: “Ja, afleggen vanaf het Sparne en dan de Kloppersingel op”.²⁴² Eén van de bemanningsleden van het dompelpompvoertuig, waarschijnlijk de bijrijder, geeft aan dat hij heeft meegelisterd.²⁴³

De chauffeur van het (eerste) dompelpompvoertuig, die volgens eigen zeggen bekend is met de omgeving, wil in eerste instantie via de Zocherstraat aanrijden. Omdat de straat versperd is met mensen en door de politie is afgezet, kiest hij ervoor om via de westelijke kant naar de Kloppersingel te rijden (zie foto 1 en figuur 10 in bijlage II). (Merk op dat dit niet conform het verzoek van de OvD aan de MBA is.) Aldaar probeert de bemanning van het dompelpompvoertuig contact te leggen met de VC, om zich ter plaatse te melden, maar dat lukt niet.²⁴⁴

De chauffeur van het (eerste) dompelpompvoertuig heeft aangegeven dat hij niet wist waarvoor het grootschalig watertransport was bedoeld. Hij kon zich niet meer herinneren dat hij – in tegenstelling tot wat gangbaar is – een aanrijroute of opstelplaats heeft gekregen. (Feitelijk is deze wel gegeven). “Normaliter krijg je van de VC een nader bericht en wordt je aangestuurd en/of ter plaatse opgevangen”.

240 Uit het interviewverslag van de OvD.

241 Merk op dat dit conform zijn opgegeven inzetplan is.

242 De centralist geeft een – feitelijk onjuiste – interpretatie aan het verzoek van de OvD. De OvD zegt immers niets over ‘afleggen vanaf het Sparne’.

243 De chauffeur van de dompelpomp heeft tijdens zijn interview aangegeven dat hij geen aanrijroute of opstelplaats heeft meegekregen.

244 Uit het interviewverslag van de chauffeur. Hoogstwaarschijnlijk is de VC op dat moment nog niet operationeel. De dompelpomp is namelijk nog vóór (circa) 22.04 uur ter plaatse (zie het vervolg van de tekst), terwijl de VC dan nog bezig is, operationeel te worden (zie onder het kopje ‘Verbindingscommandowagen te plaatse’).

Andere pogingen om zich ter plaatse te melden, bijvoorbeeld bij één van de bevelvoerenden, worden verder niet ondernomen. De bemanning van het dompelpompvoertuig wordt daarmee – net als de extra vrijwilligers van het busje – niet (bewust) onder bevel van één van de bevelvoerenden gesteld. Wel geeft de derde bevelvoerder, in een latere fase, instructies om de 6-duimsslang door de Joh. de Breukstraat te rollen (zie hieronder).²⁴⁵

Naar schatting is het dompelpompvoertuig omstreeks tien uur aan de westelijke kant van de Kloppersingel ter plaatse.²⁴⁶

De eerste en derde bevelvoerder en de OvD hebben aangegeven dat zij het (eerste) dompelpompvoertuig niet hebben zien arriveren. Op het moment dat de slangen werden uitgereden, kregen de OvD en de eerste bevelvoerder het voertuig in het vizier (zie ook hieronder onder kopje 'Opbouwen van het grootschalige watertransport').

De OvD is van mening dat specialistische voertuigen (waaronder het dompelpompvoertuig), als hij die heeft aangevraagd, zich bij hem moeten melden. In de praktijk gebeurt dat volgens hem echter vrijwel nooit. Meestal geeft hij, zeker als het om een dompelpomp gaat, via de portofoon al door aan de MBA wat de inzetplek is. Als er een VC aanwezig is gaat het in zijn beleving anders. Dan moeten de specialistische voertuigen zich daar inmelden en hoort de OvD via de VC te horen te krijgen dat het voertuig ter plaatse is. Op het moment dat bijvoorbeeld het dompelpompvoertuig ter plaatse is, krijgt de bemanning van de dompelpomp zijn instructies van de OvD en draagt hij de inzet van de dompelpomp over aan één van de bevelvoerders waarvoor de dompelpomp bedoeld is. Op 23 maart 2003 was dit alles niet aan de orde, omdat hij nooit van de VC te horen heeft gekregen dat de (eerste) dompelpomp ter plaatse was.

De OvD gaf aan dat formeel gezien de dompelpomp onder zijn bevel stond. Hij had immers de dompelpomp aangevraagd en was nog niet in staat geweest met de bevelvoerders te overleggen en de inzet van de dompelpomp over te dragen.

De OvD erkende dat het niet zeker is dat op 23 maart 2003 alle voertuigen/mensen onder bevel van een bevelvoerder hebben gestaan. Vooral voor wat betreft de vrijwilligers die met specialistische voertuigen aankwamen of met een busje, was het in de praktijk niet echt duidelijk onder wiens bevel zij vielen.

245 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder en de chauffeur van het dompelpompvoertuig.

246 Op het fotomateriaal is te zien dat om (circa) 22.04 uur de dompelpompunit van het voertuig wordt gehaald.

Opbouwen van het grootschalig watertransport

Opbouwen van de pomp

De chauffeur van het pompvoertuig loopt naar zijn collega's, die aan de Kloppersingel ter hoogte van huisnummer 55 de kerk en de desbetreffende woning staan te blussen (zie figuur 3). Hij vraagt waar de pompunit geplaatst moet worden. De 'bevelvoerder' van de autoladder, die al eerder door de OvD op de hoogte is gebracht van de komst van de (eerste) pomp, geeft aan dat hij de pomp ten westen van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel kan neerzetten.

De chauffeur en de rijder zetten – volgens het fotomateriaal om (circa) 22.04 uur – geholpen door twee vrijwilligers die met het busje ter plaatse zijn gekomen, de pompunit op de aangewezen plek (zie figuur 5). Samen met nog twee bemanningsleden van de derde tankautospuit (TS-743) wordt de 6-duimsslang aangesloten op de pomp, waarna deze te water wordt gelaten. Dit geeft nog enige problemen, omdat de hydraulische slangen bij het afrollen tussen het aggregaat (die de pomp hydraulisch aandrijft) en de pomp vastlopen op het haspel. De beide bemanningsleden kwamen vanuit de Joh. de Breukstraat aangelopen, toen zij de pomp aan de waterkant zagen staan.

Op het fotomateriaal is te zien dat om (circa) 22.04 uur de pomp werd afgezet. Beide bemanningsleden van de derde tankautospuit hebben verklaard dat zij op dat moment vanuit de Joh. de Breukstraat kwamen aanlopen en de pomp aan de waterkant zagen staan. Gesteld kan worden – op basis van hun verklaring – dat zij omstreeks 22.04 uur door de Joh. de Breukstraat liepen: toen zij de pomp ontdekte was de unit immers al langs de waterkant neergezet. In de herinnering van de beide bemanningsleden stortte het torentje in, ongeveer op het moment dat zij door de Joh. de Breukstraat liepen. Desgevraagd verklaarden ze dat, toen zij door het straatje liepen, ze daar door niemand zijn weggeroepen. Ook hebben ze geen waarschuwingen ontvangen om weg te blijven uit de buurt van de kerk.

Op de vraag aan de beide bemanningsleden van de derde tankautospuit wie het bevel had over de inzet van de pomp, antwoordden ze dat de samenwerking automatisch verliep, zonder directe aansturing door één van de bevelvoerders of de OvD. De vraag of één van de bevelvoerders nog langs is geweest toen zij bezig waren met het opbouwen van de pomp om instructies te geven, werd ontkennend beantwoord. Aanvullend merkten ze op dat dat laatste ook niet nodig was, want "het opbouwen van de pomp is een basisvaardigheid". Mocht er al sprake zijn van enige aansturing, dan kwam dat in hun beleving op conto van de rijder van het pompvoertuig.

De eerste bevelvoerder, die naar eigen zeggen niet op de hoogte is van het feit dat er een pompvoertuig is aangevraagd, ziet op enig moment het pompvoertuig aan de waterkant staan. Hij gaat er van uit dat de pomp bedoeld is voor de Zocherstraat, omdat hij aldaar heeft geconstateerd dat de worplengte van de tweede autoladder (AL-753) te beperkt is, om effectief te kunnen zijn (zie ook paragraaf 5.3).²⁴⁷

Desgevraagd heeft de eerste bevelvoerder aangegeven dat hij bij niemand heeft nagevraagd waarvoor of voor wie de pomp precies was bedoeld. Hij ging er als vanzelfsprekend van uit dat het de bedoeling was de pomp in het open water van de Kloppersingel te leggen en het water via een 6-duimsslang door de Joh.de Breukstraat naar 'de achterkant' te transporteren. Volgens de eerste bevelvoerder was dat ook de enige mogelijkheid, gezien de aanvoermogelijkheden vanaf de Kloppersingel.

Wanneer hij dan ook in het voorbijgaan de chauffeur van het busje treft, geeft hij in zijn beleving kort en snel aan dat er aan 'de andere kant' water nodig is. De chauffeur van het busje reageert daar, in de herinnering van de eerste bevelvoerder, op door op te merken "prima, dat regelen we".²⁴⁸

Autoladder van Velsen (AL-654)

In de herinnering van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder heeft hij net de chauffeur van het pompvoertuig aanwijzingen gegeven ten aanzien van de locatie voor het plaatsen van de pompunit, als aan de oostkant van de singel de (derde) autoladder van Velsen aan komt rijden.²⁴⁹ Dit zal omstreeks 21.58 uur zijn geweest, het moment waarop de autoladder doorgeeft aan de MBA dat zij "op de Kloppersingel zijn en zo goed als ter plaatse zijn".

Hij gaat ervan uit dat dit de autoladder is die opgesteld moet worden aan de westelijke kant van de Kloppersingel. Hij constateert dan ook dat de autoladder vanaf de 'verkeerde' kant komt aanrijden. Terwijl de bemanning van het pompvoertuig en het busje verder gaan met het operationeel maken van de pomp, loopt de 'bevelvoerder' autoladder naar de autoladder van Velsen. Hij stapt in het voertuig en laat de chauffeur omrijden naar de 'goede', dat wil zeggen, de door de OvD opgegeven plek aan de Kloppersingel. In de beleving van de 'bevelvoerder' moet hij daar nog enige overredingskracht voor gebruiken, omdat de chauffeur van de autoladder naar de Zocherstraat wil, conform de door de centralist opgegeven route.²⁵⁰

247 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

248 Uit het interviewverslag van de eerste bevelvoerder.

249 Uit het interviewverslag van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder.

250 Uit het interviewverslag van de 'bevelvoerder' (eerste) autoladder.

De OvD die zich naar eigen zeggen op dat moment bezighoudt met de verplaatsingsacties (zie paragraaf 5.2), ziet de autoladder van Velsen aan de oostkant van de Kloppersingel staan. Ook hij beseft dat dit niet de bedoeling is. En ook hij begeeft zich naar de plek waar de autoladder staat. Nog voor hij daar aankomt, rijdt het voertuig naar achteren, de Kloppersingel af. Hij vraagt aan een motoragent of hij de autoladder naar de juiste plek wil rijden.²⁵¹ Om 22:01 uur geeft de OvD dit door aan de MBA: “De wagen van Velsen die krijgt escorte van de politie, die wordt nu effe rondgereden”.

Uitrijden van de 6-duimsslang

Terwijl de autoladder van Velsen wordt omgereden, rijdt de chauffeur van het dompelpompvoertuig de 6-duimsslang uit, richting de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Hij zet het voertuig neer op de plek waar tot voor kort de eerste tankautospuit (TS-742) stond (zie figuur 5). Door de slangen die er liggen is hij niet in staat verder te rijden.²⁵² (De eerste tankautospuit was in verband met het potentiële instortingsgevaar kort daarvoor naar voren verplaatst, zie ook paragraaf 5.2.) Volgens het fotomateriaal wordt om (circa) 22.08 uur het dompelpompvoertuig op de desbetreffende plek gezet.

De chauffeur zegt in zijn herinnering tegen zijn bijrijder, in afwachting van verdere instructies, dat de 6-duimsslang(en) er verder maar met de hand uitgetrokken moet(en) worden. Zelf stapt hij uit om het zogeheten ‘varken’²⁵³ te pakken en legt deze op straat neer.²⁵⁴

De chauffeur van de dompelpomp heeft aangegeven dat hij op eigen initiatief heeft besloten om verder de Kloppersingel af te rijden. Hij dacht: “Ik rijd het voertuig naar de kruising en dan krijg ik daar wel verdere instructies van iemand”. Hij is in zijn herinnering vanwege de hitte zo dicht als mogelijk – en zonder te stoppen – langs het water gereden.

Eén van de vrijwilligers uit het busje bevond zich, toen het dompelpompvoertuig kwam aanrijden, op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Kort daarvoor had hij nog meegeholpen om de eerste tankautospuit te verplaatsen. Hij heeft aangegeven dat hij zich er over verbaasde dat het dompelpompvoertuig op de oude plek van de eerste tankautospuit werd neergezet, precies in de gevarenzone.

251 Uit het interviewverslag van de OvD.

252 Uit het interviewverslag van de chauffeur van het dompelpompvoertuig.

253 Het varken is een verdeelstuk waarmee de 6-duimsslang vanaf de dompelpomp wordt verdeeld naar 3-duimsslangen die vervolgens aangesloten kunnen worden op de voertuigen.

254 Uit het interviewverslag van de chauffeur van het dompelpompvoertuig.

Autoladder Velsen (AL-654) arriveert op ‘gewenste’ opstelplaats

Wanneer de autoladder van Velsen op de ‘gewenste’ opstelplaats arriveert (zie figuur 5), constateert de ‘bevelvoerder’ dat de 6-duimsslang (ten minste gedeeltelijk) door de Kloppersingel is afgelegd.²⁵⁵ Hij ziet dat er nog geen ‘broekstuk’ ter hoogte van de autoladder van Velsen ligt, zodat deze vooralsnog niet op de dompelpompunit kan worden aangesloten. Samen met een collega loopt hij naar het dompelpompvoertuig, dat zich op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel bevindt, en pakt een ‘broekstuk’ en een ‘varken’.

De OvD heeft aangegeven dat hij de bemanning van de autoladder van Velsen aanwijzingen heeft gegeven voor het inzetgereed maken van het voertuig. Terwijl hij daar mee bezig was, zag hij – naar eigen zeggen – in een flits, dat de 6-duimsslang uitgereden/uitgelegd werd. Hij beseftte onmiddellijk dat dat niet de bedoeling was. Ten eerste had hij het voertuig aan de oostkant verwacht, zoals hij ook had opgegeven, en ten tweede reed het voertuig te dicht onder de gevel langs waardoor (ook) de 6-duimsslang te dicht bij de gevel kwam te liggen. Hij gaf de prioriteit aan de autoladder van Velsen en heeft verder niet ingegrepen bij het dompelpompvoertuig. Hij dacht, “laat maar even gaan, ik kan maar één ding tegelijk, dat komt zo wel”.

Opdracht om de 6-duimsslang door de Joh. de Breukstraat uit te rollen

De derde bevelvoerder, die al eerder van de OvD te horen had gekregen dat er een dompelpomp onderweg was (zie paragraaf 5.3), loopt, in zijn herinnering kort nadat het torentje is ingestort, vanaf de noordkant door de Joh. de Breukstraat. Hij ziet het dompelpompvoertuig met de slangenbak staan op de plek waar in eerste instantie de eerste tankautospuut stond.²⁵⁶

Desgevraagd heeft de derde bevelvoerder aangegeven dat hij door de Joh. de Breukstraat kon lopen, zonder dat hij daar door iemand is weggeroepen. In zijn beleving was het verder rustig in de straat en liepen er geen anderen.

Achter het voertuig staan een aantal collega’s, waaronder de rijder en de chauffeur van het dompelpompvoertuig en de chauffeur van het busje. De laatste vraagt aan de derde bevelvoerder wat er verder moet gebeuren. De derde bevelvoerder weet dat de dompelpomp onderweg is die de tweede autoladder (AL-753) moet gaan voeden. Hiervan was hij al eerder door de OvD (portofonisch) op de hoogte gebracht (zie ook paragraaf 5.3). Zelf trekt hij de conclusie dat de dompelpomp die door de OvD werd bedoeld, is gearriveerd. Hij geeft dan ook aan de mannen door dat het de bedoeling is dat de tweede autoladder (AL-753) gevoed moet worden.²⁵⁷

255 Uit het interviewverslag van de ‘bevelvoerder’. Dit komt overeen met het fotomateriaal.

256 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder.

257 Uit het interviewverslag van de derde bevelvoerder.

De derde bevelvoerder was van mening dat de OvD hem tijdens hun gesprek niet heeft verteld dat er sprake was van een 'eerste' en 'tweede' pomp. De OvD heeft aangegeven dat hij alleen de tweede bevelvoerder heeft gezegd dat er sprake was van een tweede pomp die aangevraagd was.

De derde bevelvoerder geeft de mannen de opdracht de slangen uit de slangenbak te halen en ze over de stoep naar de tweede autoladder (AL-753) te rollen. Hij drukt de mannen op het hart zoveel mogelijk aan “de hegkant”²⁵⁸ te blijven (zie figuur 5).²⁵⁹

De derde bevelvoerder heeft aangegeven dat hij zich zeker bewust was van het 'algemene' gevaar (dat wil zeggen het vallen van stukken puin, warmtestraling). Maar met al het vlieg vuur moest de tweede autoladder (AL-753) in zijn beleving gewoon gevoed worden. Met het geven van de opdracht heeft hij – volgens eigen zeggen – impliciet bedoeld dat de slangen alleen door het straatje gerold moesten worden, koppelen had elders moeten gebeuren. Hij heeft dat de mannen niet expliciet verteld, maar heeft slechts gezegd dat ze zo ver mogelijk aan de kant moesten blijven. Volgens de derde bevelvoerder “hebben ze dat uiteindelijk ook gedaan”

De derde bevelvoerder was van mening dat het geven van de opdracht om de slang door de Joh. de Breukstraat te leggen, benadrukt dat de waarschuwingen van derden om niet meer door het straatje te lopen door hem niet vernomen zijn. Volgens eigen zeggen had hij anders die opdracht nooit gegeven.

De 6-duimsslang wordt in de Joh. de Breukstraat gelegd

Nadat ze de pomp hebben opgebouwd, lopen de twee vrijwilligers ('het koppel') en de twee manschappen van de derde tankautospuiter naar het pompvoertuig op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Daar constateren ze alle vier dat een extra 6-duimsslang in een lus op straat ligt.²⁶⁰ De beide vrijwilligers trekken de slang aan de koppeling de Joh. de Breukstraat in. De beide manschappen van de derde tankautospuiter constateren echter dat de vrijwilligers – omdat in hun beleving de slang wel erg kort is – de bocht niet goed kunnen maken, waardoor de vrijwilligers gedwongen worden (te) dicht langs de (schuine) gevel te lopen. Ze besluiten te helpen, en terwijl de slang de straat in wordt getrokken, trekken de beide manschappen de slang bij de muur vandaan.

Wanneer de slang strak ligt, leggen de beide vrijwilligers de koppeling in de Joh. de Breukstraat ter hoogte van de ingang van het steegje (zie steegje 2 in figuur 5 en foto 5).

258 Daarmee bedoelt hij de oostkant van de Joh. de Breukstraat, aan de kant van de tuinen (zie foto 1).

259 Uit de interviewverslagen van de derde bevelvoerder én de chauffeur van het pompvoertuig.

260 Geen van de vijf betreffende respondenten (dat wil zeggen de twee vrijwilligers, de twee manschappen van de derde tankautospuiter en de chauffeur van het pompvoertuig) heeft gezien wie de extra 6-duimsslang daar heeft neergelegd. Ze vermoeden dat de rijder van het pompvoertuig en/of de chauffeur van het busje dat heeft gedaan.

In de herinnering van beide vrijwilligers was op dat moment 'het varken', dat door de chauffeur van het dompelpompvoertuig naast het voertuig was gelegd, nog niet aan de 6-duimsslang gekoppeld. Op de vraag in wiens opdracht ze de slang de Joh. de Breukstraat in hebben getrokken, antwoordden ze dat ze dat niet weten. Ze deden het in opdracht "van de brandweermensen die daar liepen".

De OvD heeft aangegeven dat hij niet weet hoe de 6-duimsslang in de Joh. de Breukstraat terecht is gekomen. Hij heeft die opdracht zeker niet gegeven. Hij vindt dat degene die de opdracht wel heeft gegeven, zijn waarschuwing om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen, heeft genegeerd.

Fotograaf: T. Jacobs

Foto 5: De 6-duimsslang wordt de Joh. de Breukstraat in getrokken. De persoon in de oranje jas is de inspecteur van bouwtoezicht.

De foto is om (circa) 22.09 uur – ongeveer drie minuten vóórdat de muur valt – genomen vanaf de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel.

Het vallen van de muur

Nadat ze de slang en de koppeling hebben neergelegd, lopen de beide vrijwilligers weer terug naar de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. De bestuurder van het pompvoertuig komt achter hen aan en roept om de zogeheten 6-duimkoppelingssleutel. Eén van de twee vrijwilligers rent met de koppelingssleutel de Joh. de Breukstraat in (zie foto 6) en overhandigt deze aan de bestuurder. De bestuurder loopt richting het steegje (zie figuur 5, steegje 2). Terwijl de vrijwilliger weer terugloopt naar de kruising ziet ze de schuine gevel (zie figuur 2) iets naar voren hellen.²⁶¹

De brandweervrouw in de korf van de eerste autoladder (AL-752) heeft aangegeven dat ze vanuit de korf op enig moment, maar na het verplaatsen van de eerste tankautospuiter (TS-742), (ook) de schuine gevel naar voren zag komen. Omdat in haar beleving de kruising vrij was, heeft ze dit verder niet aan iemand gemeld.

Fotograaf: T. Jacobs

Foto 6: De vrijwilliger rent met de 6-duimkoppelingssleutel de Joh. de Breukstraat in naar de bestuurder om hem de sleutel te overhandigen. De persoon in de oranje jas is de inspecteur van bouwtoezicht.

De foto is om (circa) 22.11 uur – ongeveer één minuut voordat de muur valt – vanaf de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel genomen.

Gezien het verloop van de gebeurtenis (het vallen van de (buiten)muur), de plekken waar de drie omgekomen brandweermannen zijn gevonden en de verklaringen van verschillende respondenten, heeft naar alle waarschijnlijkheid het volgende plaatsgevonden:

De tweede bevelvoerder die in de Zocherstraat in eerste instantie richting de VC loopt (zie paragraaf 5.3), loopt samen met de chauffeur van het busje, vanaf het Joh. de Breukpleintje, de Joh. de Breukstraat in. De chauffeur van het busje blijft halverwege de straat staan en loopt richting het steegje (zie figuur 5, steegje 2). In de uitsparing vóór het steegje (zie foto 1) bevindt zich de bijrijder van de dompelpomp met de 6-duimskoppingsleutel en 'het varken'.²⁶² De tweede bevelvoerder loopt door.

De vrijwilliger die de 6-duimskoppingsleutel heeft overhandigd en zich nu weer op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel bevindt, hoort dat de tweede bevelvoerder haar roept. Ze herkent hem aan zijn stem.²⁶³ Wanneer ze aanstalten maakt om naar hem toe te rennen wordt ze door een collega tegengehouden.

Dan kantelt de topgevel van de (oost)muur (dat wil zeggen 'de driehoek') naar voren, richting de Joh. de Breukstraat. Het breukvlak bevindt zich circa 6 meter boven de grond (zie foto 7).²⁶⁴

262 Het 'varken' is na het vallen van de muur, ter hoogte van het steegje, teruggevonden. De chauffeur van het dompelpompvoertuig had, zoals reeds eerder beschreven, het 'varken' naast het dompelpompvoertuig gelegd. Geen van de respondenten heeft aangegeven dat zij het 'varken' naar het steegje hebben gebracht, zodat aangenomen mag worden dat dit door de chauffeur van het busje en/of de bijrijder van de dompel-pomp is gebeurd.

263 Uit het interviewverslag van de desbetreffende vrijwilliger.

264 De topgevel kantelde op een hoogte van 6 meter en was op die plaats ongeveer 18 meter breed. Het breukvlak in de centrale zone nog werd onderbroken door vijf raamopeningen met een gezamenlijke breedte van ongeveer 5 meter (zie ook figuur 2).

Fotograaf: P. Elferink

Foto 7: Het moment waarop de (buiten)muur aan de oostzijde van de kerk naar buiten valt. De foto is om (circa) 22.12 uur vanaf de Zocherstraat genomen.

Eén van de brandweermannen die op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel met een tweetal collega's huisnummer 65 staat te koelen (zie ook paragraaf 5.3), kijkt op het moment dat de muur begint te vallen de Joh. de Breukstraat in. In zijn herinnering ziet hij "opeens" drie mensen in de straat staan.²⁶⁵

De betreffende brandweerman heeft aangegeven dat, omdat zij vanuit hun positie bij huisnummer 65 goed zicht hadden op de Joh. de Breukstraat, zij veelvuldig collega's hebben toegeroepen om niet de straat in te lopen. Hij was dan ook verbaasd dat op het moment dat de muur viel er opeens mensen in de straat aanwezig waren. Desgevraagd heeft hij, maar ook één van zijn collega's, aangegeven dat (ook) hij niet heeft gezien dat de 6-duimsslang in de straat werd gelegd.

De brandweerman herkent de tweede bevelvoerder (aan de bevelvoerdersstreep op zijn helm) en schreeuwt naar hem "dat de muur komt". Hij ziet nog net dat de tweede bevelvoerder een wegduikende beweging maakt.²⁶⁶

265 Uit het interviewverslag van de desbetreffende brandweerman.

266 Uit het interviewverslag van de desbetreffende brandweerman.

De brandweervrouw die in de korf van de eerste autoladder het waterkanon bedient, kijkt ook naar beneden op het moment dat de muur begint te vallen. Ze ziet – naar later blijkt – de tweede bevelvoerder en de chauffeur van het busje staan. De tweede bevelvoerder probeert weg te duiken, terwijl de chauffeur van het busje “een beweging naar de tuinmuur maakt”.²⁶⁷

Wanneer de muur de grond raakt verandert de Joh. de Breukstraat in één klap in een vlammenzee (zie foto 8). Een ‘wolk van vlammen’ breidt zich uit naar de achtertuinen en schuurtjes aan de Joh. de Breukstraat.

Fotograaf: R. Swart

Foto 8: De (buiten)muur van de oostzijde van de kerk is gevallen. De foto is gemaakt vanaf de Zocherstraat.

De chauffeur van het dompelpompvoertuig heeft verteld dat hij kort vóór het vallen van de muur nog even de Joh. de Breukstraat is ingelopen. Waarom hij dat deed, kon hij zich niet meer herinneren. Al vrij snel is hij omgedraaid. Ook het waarom van die actie kon hij zich niet meer herinneren. Hij heeft aangegeven dat hij niemand waarschuwingen heeft horen roepen om terug te keren. Hij wilde teruglopen naar de dompelpompunit in afwachting van een seintje om deze aan te zetten. Zover is het echter nooit gekomen, hij is niet meer bij de dompelpomp geweest, heeft die verder

267 Uit het interviewverslag van de brandweervrouw die in de korf van de autoladder (AL-752) het waterkanon bediende.

ook niet aangezet. Want toen hij zich omdraaide om naar de dompelpomp te lopen, hoorde hij achter zich een doffe klap. Hij keek om en zag nog slechts één grote rokende puinhoop. Hij ging ervan uit dat de mensen die in de straat bezig waren geweest, opzij waren gesprongen.

De eerste en derde bevelvoerder komen elkaar tegen op het Joh. de Breukpleintje. Ze trekken één van de brandweerlieden, die in de Zocherstraat staat te blussen, mee de straat in, om een schuurtje dat achter het steegje (zie figuur 5, steegje 2) heeft vlam gevat, te blussen.

De brandweervrouw in de korf van de eerste autoladder (AL-752) is vanuit de hoogte, belemmerd door de ademlucht die ze om heeft, niet in staat aan te geven dat er collega's onder het puin liggen. Ze richt het waterkanon naar beneden, op de brandende puinhopen, en loopt via de ladder naar beneden. Tegen de aanwezige brandweerlieden, die nog vol ongeloof naar de omgevallen muur staan te kijken, roept ze dat er twee collega's onder de muur stonden toen deze omviel.

Terwijl verschillende brandweerlieden in de Zocherstraat én in de Kloppersingel doorgaan met hun werkzaamheden, worden door de overige brandweerlieden, op aanwijzingen van de brandweervrouw, naar de twee slachtoffers gezocht. Een tweetal stralen wordt op de brokstukken ingezet.

Toen de eerste bevelvoerder bij de omgevallen muur aankwam, kreeg hij van de brandweervrouw van de korf te horen dat er mensen onder het puin lagen – zeker twee. Het drong eerst nauwelijks tot hem door. Hij blokkeerde en vanaf dat moment ging alles verder op de automatische piloot. Het heeft zo'n tien tot vijftien minuten geduurd voor hij zich weer om de brand ging bekommeren. Hij kon op dat moment niet meer rationeel denken, kon niet accepteren dat er twee of drie mensen onder het puin lagen. Omdat hij niemand zag liggen, gaf hij bevel te gaan graven, met de illusie ze nog levend onder het puin uit te halen.

Om 22.13 uur wordt aan de MBA door de OvDG om twee extra ambulances gevraagd: "Mogelijk één, mogelijk twee gewonden". Om 22.14 uur vraagt de OvD met spoed om twee ambulances en twee tankautospuitten in verband met vermissing van het eigen personeel.

De brandweerman, die vóór het vallen van de muur huisnummer 65 stond te koelen, geeft aan dat hij drie collega's in de straat heeft zien staan en dat er vermoedelijk nog een derde collega onder het puin ligt.

In de loop van de avond en nacht wordt definitief duidelijk dat de tweede bevelvoerder, de chauffeur van het busje en de rijder van het dompelpompvoertuig zijn omgekomen tijdens de bestrijding van de brand in de Koningkerk.

Reconstructie: leidinggeven, afstemming en politie-optreden

6

6.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt op een aantal onderdelen van het (brandweer)optreden dieper ingegaan. De reden daarvoor is dat deze onderdelen moeilijk te koppelen waren aan een vast tijdstip of periode in de chronologische reconstructie. Het gaat daarbij om de volgende onderwerpen: operationele leiding door de officier van dienst en afstemming, zowel mono- als multidisciplinair. Omdat het voor het beantwoorden van de primaire onderzoeksvraag van belang is om een totaalbeeld van deze onderdelen te hebben, wordt hier dan ook speciaal aandacht aan besteed.

Benadrukt wordt dat de informatie in dit hoofdstuk aanvullend is op datgene wat in de hoofdstukken 4 en 5 al dan niet beperkt aan bod is gekomen. Opgemerkt wordt dan ook dat zonder het lezen van de hoofdstukken 4 en 5 er op basis van alleen dit hoofdstuk geen totaalbeeld van de genoemde onderwerpen verkregen kan worden. Anders gezegd: om de onderwerpen die in dit hoofdstuk aan bod komen op de juiste wijze te kunnen beoordelen, is ook de informatie uit de hoofdstukken 4 en 5 noodzakelijk.

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt een (beknopt) overzicht gegeven van het politieoptreden voor de (politie)processen 'afzetten' en 'verkeersregulatie'. De wijze waarop de omgeving werd afgezet en de brandweervoertuigen de plaats van het incident konden bereiken, vormden een randvoorwaarde voor het optreden van de brandweer. Deze paragraaf beoogt zeker niet volledig te zijn en behandelt slechts die zaken die relevant waren voor het brandweeroptreden.

In herinnering wordt gebracht dat de genoemde onderwerpen in de periode tot aan het vallen van de muur worden beschreven.

6.2. OPERATIONELE LEIDING VAN DE BRANDWEERINZET

In deze paragraaf wordt ingegaan op de wijze waarop operationeel leiding werd gegeven aan de brandweerinzet.

Geen verdere opschaling vóór het vallen van de muur

Vóór het vallen van de muur heeft de (regionaal) officier van dienst (OvD), die bij het nader bericht 'middelbrand' wordt gealarmeerd en naar schatting vanaf 21.25 uur ter plaatse is, formeel de leiding over de gehele brandweerinzet. Er wordt (vóór het vallen van de muur) immers niet opgeschaald naar het naastgelegen hoger niveau: (regionaal) hoofd officier van dienst (HOvD).

Omstreeks 21.30 uur, ongeveer 5 minuten nadat het nader bericht 'grote brand' is gegeven door de eerst aangekomen bevelvoerder, wordt door de centralist van de meldkamer brandweer & ambulance (MBA) wel de (regionaal) commandant van dienst (CvD) opgepiept.

Intermezzo

In februari 2003 is de functie HOvD ingesteld. Terwijl vóór februari het naastgelegen hoger niveau van de OvD de CvD was, werd er door de invoering van de HOvD een laag tussengevoegd. Er is voor gekozen om eerst de mensen aan te wijzen die voor de functie HOvD in aanmerking kwamen, daarna is de procedure HOvD geschreven.

Het hoofd repressieve dienst heeft in een notitie (d.d. 24 februari 2003) de MBA van de alarmeringsprocedure voor de HOvD op de hoogte gebracht en de daarmee gewijzigde samenhangende alarmeringsprocedure voor de CvD (zie ook subparagraaf 3.3.3). Volgens deze notitie moet de HOvD door de MBA in kennis gesteld worden bij het nader bericht 'zeer groot incident', dat wil zeggen bij een inzet met '4 eenheden'²⁶⁸. De HOvD moet gealarmeerd worden bij een inzet van méér dan 4 eenheden óf als de OvD er om vraagt. De CvD moet geïnformeerd worden bij een daadwerkelijk optreden van de HOvD en gealarmeerd worden als de HOvD daar om vraagt.

Gesteld kan worden dat de centralist niet conform de gewijzigde alarmeringsprocedure heeft gehandeld: hij piept de HOvD én de CvD op naar aanleiding van het nader bericht 'grote brand', dat wil zeggen bij een inzet van drie tankautospuiten. De vierde tankautospuit wordt om 22.03 uur aangevraagd.

Om 21.33 uur neemt de CvD contact op met de MBA, waarna de centralist hem op de hoogte brengt van het incident. De centralist geeft aan dat de CvD nog niet ter plaatse hoeft te gaan. Wanneer de CvD vraagt of de HOvD al is opgepiept, geeft de centralist aan dat dit is gebeurd, maar dat deze nog niet gereageerd heeft. Hoewel de centralist fysiek de juiste handeling uitvoert voor het oppiepen van de HOvD, wordt deze feitelijk helemaal niet opgepiept (zie ook paragraaf 4.5). Pas om 22.35 uur neemt de HOvD op eigen initiatief contact op met de MBA, omdat hij via een andere weg op de hoogte is gebracht van de brand. Zowel de centralist als de HOvD zijn verbaasd als de HOvD opmerkt dat hij nog niet eerder is opgepiept.

De OvD heeft de HOvD – hoewel hij hem volgens eigen zeggen omstreeks 21.45 uur ter plaatse had verwacht – verder niet op eigen initiatief gealarmeerd.

De OvD heeft aangegeven dat hij er van uitging dat de HOvD naar aanleiding van het nader bericht 'grote brand' door de MBA – in zijn beleving conform de alarmeringsprocedure – gealarmeerd zou worden voor de noodzakelijke ondersteuning in de operationele leiding. Hij had de HOvD dan ook omstreeks 21.45 uur, het moment waarop de brand uitslaand werd, ter plaatse verwacht.

Reden voor het niet alsnog op eigen initiatief alarmeren van de HOvD, was volgens de OvD in eerste instantie dat hij van mening was dat hij niet degene hoeft te zijn die expliciet voor het een HOvD moet vragen. (Merk op dat dit wel één van de criteria van de alarmeringsprocedure voor het oproepen van de HOvD is.) Hij vindt dat het de verantwoordelijkheid van de MBA is om te handelen conform de alarmeringsprocedure. In tweede instantie had hij het (na 21.45 uur) zo druk met het te plaatse krijgen van de extra aangevraagde eenheden en de verplaatsingsacties, dat hij er in zijn beleving ook geen tijd voor had.

Coördinatie door de eerste bevelvoerder

Wanneer om 21.10 uur wordt opgeschaald naar 'middelbrand' en om 21.18 uur de tweede uitruk ter plaatse is, neemt de eerst aangekomen bevelvoerder de coördinatie van de inzet op zich.²⁶⁹ Hij zet de tweede bevelvoerder in in de Zocherstraat en besluit iets later (omstreeks 21.25 uur) de (eerste) autoladder (AL-752) in te zetten.

Wanneer de OvD ter plaatse komt (naar schatting 21.25 uur), en formeel gezien de operationele leiding over de inzet heeft, geeft de eerste bevelvoerder hem kort en bondig een schets van de situatie: Hij geeft aan dat de bemanning van de tweede tankautospuiter is ingezet aan de kant van de Zocherstraat, terwijl zijn mensen zich concentreren op de Kloppersingel. Ook zegt hij dat hij twee aanvalsploegen binnen heeft, dat het er erg heet is en niet goed gaat.

Op de vraag aan zowel de OvD als de eerste bevelvoerder of de OvD ook expliciet de leiding van de eerste bevelvoerder heeft overgenomen, antwoordden beiden dat dat niet het geval was.

De eerste bevelvoerder heeft aangegeven dat het voor hem duidelijk was dat, vanaf het moment dat de OvD ter plaatse was, hij formeel de leiding over het incident had. Zo'n verschuiving van de leiding gaat volgens de eerste bevelvoerder automatisch. De OvD gaf een soortgelijk antwoord. Op het moment dat de zogeheten 'portofoonnummering' was vastgesteld, had hij automatisch de operationele leiding.

²⁶⁹ Volgens de (landelijke) standaardprocedure heeft de eerst aangekomen bevelvoerder de coördinatie over het incident tot het moment dat de OvD ter plaatse arriveert.

Een overleg tussen de eerste bevelvoerder en de OvD, al dan niet aangevuld met de tweede bevelvoerder, waarin werkafspraken worden gemaakt en de te (ver)volgen inzet tactiek wordt besproken, vindt niet plaats; niet op dat moment, maar ook niet in een later stadium als de derde bevelvoerder ter plaatse is. De OvD trekt dan ook op basis van de informatie die hij van de eerste bevelvoerder heeft verkregen, zelf de conclusie dat gekozen is voor de tactiek om de brand vanaf twee kanten (noord- en zuidzijde) – middels een binnenaanval – te bestrijden (voor meer hierover wordt naar elders in deze paragraaf verwezen onder het kopje ‘Operationeel leidinggeven door de OvD’).

Ook al is de OvD ter plaatse, de eerste bevelvoerder kan in zijn beleving zijn coördinerende en verantwoordelijke rol voor de gehele inzet moeilijk los laten.

De eerste bevelvoerder heeft verklaard dat hij het als prettig heeft ervaren toen op enig moment de derde bevelvoerder en de OvD aanwezig waren: er was vanaf dat moment theoretisch gezien sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid. Theoretisch, want de eerste bevelvoerder merkte aanvullend op dat hij zich als eerste aangekomen bevelvoerder, ondanks de aanwezigheid van de OvD, verantwoordelijk bleef voelen voor de gehele inzet; hij kon het maar moeilijk loslaten. Hij bleef dan ook in zijn beleving heen en weer rennen – tussen beide inzetgebieden (Kloppersingel en Zocherstraat) – om dingen zelf te regelen en te coördineren, terwijl hij ook nog de inzet van zijn eigen mensen (van de eerste tankautospuiter (TS-742) en de eerste autoladder (AL-752)) goed in de gaten moest houden. Hoewel hij zijn optreden als bijzonder hectisch en druk ervoer – hij wilde overal zijn, terwijl hij beseftte dat het inzetgebied feitelijk te groot voor hem was – heeft hij de inzet, daar waar het de daadwerkelijke brandbestrijding betrof, op onderdelen niet uit handen gegeven. De OvD wilde hij daar verder niet mee lastig vallen. Enerzijds omdat hij vermoedde dat die het zelf te druk had, maar anderzijds omdat hij vond dat hij de OvD niet voor alles lastig kon vallen. Over het algemeen stapt hij pas op een OvD af als hij ergens over twijfelt, en in zijn beleving was dat niet aan de orde.

De OvD heeft verklaard dat hij heeft gemerkt dat de eerste bevelvoerder het druk had. Hij wist echter dat hij die werkdruk wel aankon en heeft dan ook verder niet ingegrepen.

De chef van dienst Noord (van de politie) heeft aangegeven dat vanaf het moment dat er meerdere brandweervoertuigen ter plaatse waren hij niet meer wist met wie hij moest communiceren. Met de eerste bevelvoerder was in zijn beleving geen communicatie meer mogelijk was, omdat deze de hele tijd heen en weer aan het lopen was. Zo nodig klampte hij dan ook maar gewoon een willekeurige brandweerman aan.

Operationeel leidinggeven door de OvD

In de beginfase, tot aan het uitslaan van de brand, geeft de OvD – volgens eigen zeggen, maar ook volgens de eerste en derde bevelvoerder – niet merkbaar leiding aan de inzet. De OvD trekt op basis van de informatie die hij van de eerste bevelvoerder heeft ontvangen zelf de conclusie dat gekozen is voor de tactiek om de brand vanaf twee kanten (noord- en zuidzijde) – middels een binnenaanval – te bestrijden. Zonder hier verder met de eerste bevelvoerder over van gedachten te wisselen, kan hij zich vinden in de wijze waarop de bevelvoerders met de inzet bezig zijn, zodat hij ze verder hun gang laat gaan. Op de achtergrond, luisterend naar het portofoonverkeer tussen de bevelvoerders, volgt hij wat er gebeurt. Indien nodig spreken de OvD en de bevelvoerders elkaar aan wanneer ze elkaar tegenkomen.

De beslissingen om terug te trekken uit de kerk en het inzetten van de eerste autoladder (AL-752) worden buiten hem om, door alleen de eerste bevelvoerder, genomen (zie ook paragraaf 4.4).

Op het moment dat de brand uitslaand wordt (om 21.43 uur), komt de OvD daadwerkelijk in actie. Zijn handelingen concentreren zich op het ter plaatse krijgen van extra voertuigen (zie paragraaf 5.4) en het leidinggeven aan de verplaatsingsacties aan de Kloppersingel, in verband met het potentiële instortingsgevaar aldaar (zie paragraaf 5.2).²⁷⁰

De inspecteur van de gemeentelijke afdeling bouwtoezicht heeft verklaard dat (ook) in zijn herinnering de OvD druk bezig was met het coördineren van de verplaatsing. Hoe dat werd gecommuniceerd, individueel, per portofoon of anderszins, daar heeft hij verder niet op gelet. Wel zag hij de OvD af en toe iemand bij de schouder grijpen voor overleg, maar dat had verder voor hem geen betekenis, en dus heeft hij daar dan ook verder geen aandacht aan geschonken.

Hoewel hij de eerste en derde bevelvoerder de opdracht geeft om voor het verplaatsen van de voertuigen te zorgen, houdt hij zich zelf ook met de uitvoering ervan bezig. Vanaf het moment dat de autoladder van Velsen aan de verkeerde zijde van de Kloppersingel komt aanrijden (dit is omstreeks tien uur) tot het moment dat de muur valt (circa 22.12 uur), wordt hij volledig in beslag genomen door het inzetgereed maken van deze autoladder.

De eerste bevelvoerder heeft verklaard dat hij vond dat de OvD op de juiste wijze leiding heeft gegeven aan de incidentbestrijding. Hoewel hij niet precies weet waar de OvD allemaal actief is geweest en waar hij zich mee bezig heeft gehouden, vermoedde hij dat de OvD bezig was met het bewaken van het proces, met coördineren en het afstemmen met de politie. Hij liet de bevelvoerders, die zich met de daadwerkelijke brandbestrijding bezighielden, verder redelijk vrij. Hierdoor heeft hij dan ook niet al zijn activiteiten/beslissingen, waaronder ook het aanvragen van

materieel, teruggekoppeld aan de OvD, terwijl dat misschien wel had gemoeten. Op de vraag of de OvD een poging heeft gedaan om de inzet te coördineren, antwoordde de eerste bevelvoerder dat hij dat niet als zodanig heeft ervaren.

De derde bevelvoerder heeft ook ervaren dat de OvD de leiding over de brandweerinzet had. Hij merkte dat door zijn aanwezigheid, hij heeft de OvD op diverse plaatsen gezien: in de Zocherstraat en in de Kloppersingel. Dat de OvD de leiding had, ervoer hij ook door diens contacten met de MBA en wat hij zoal portofonisch regelde; de derde bevelvoerder kon dat via de portofoon volgen.

De OvD heeft verklaard dat hij zich misschien wel te veel met de uitvoering heeft beziggehouden. Zo was hij van mening dat hij zich in de laatste tien minuten vóór het vallen van de muur, door het verkeerd aanrijden van de autoladder van Velsen, te veel (uitvoerend) met het inzetgereed maken van de autoladder heeft bezig moeten houden. Vanaf het moment dat hij zich met de verplaatsingsacties ging bezighouden heeft hij – in tegenstelling tot de periode ervoor – ook niet meer alle acties die zich in het inzetgebied afspeelden, kunnen volgen.

6.3. MONODISCIPLINAIRE AFSTEMMING (OVD EN BEVELVOERDERS)

In de periode vóór het vallen van de muur vindt er op geen enkel moment een (gestructureerd) motorkapoverleg van bevelvoerders en de OvD plaats. In het bijzonder worden het inzetplan en concrete taakverdelingen, maar ook de risico's, niet (plenair) met elkaar besproken en/of afgestemd. Ook op het moment dat de OvD beseft dat er een potentieel gevaar bestaat voor instorting (omstreeks 21.50 uur) of als het torentje en het dak zijn ingestort (22.08 uur), is er geen aanleiding om (eventueel kort) met elkaar te overleggen.

Een eerste structureel overleg vindt pas na het vallen van de muur (in de commandohaakarmbak) plaats.

De eerste bevelvoerder heeft aangegeven dat een dergelijk motorkapoverleg normaliter wel plaatsvindt. Bij de brand in de Koningkerk ging het in zijn beleving allemaal zo snel dat er geen tijd was om te overleggen.

Ook de derde bevelvoerder heeft verklaard dat er nauwelijks tijd was om de tactiek te bespreken. Hij vroeg zich zelfs af of ze niet constant achter de feiten aanliepen.

Desgevraagd heeft de derde bevelvoerder aangegeven dat hij niet weet in hoeverre de OvD het initiatief had moeten nemen tot overleg over risico-inschatting met de bevelvoerders; hij denkt dat een dergelijke vraag niet was gesteld wanneer er niet drie slachtoffers waren gevallen. In ieder geval heeft dat overleg niet plaatsgevonden. Een OvD heeft het nu eenmaal druk; twee- driemaal zo druk als de bevelvoerders, en die waren al zo druk.

De bevelvoerders hebben regelmatig onderling contact met elkaar. Ze koppelen indien nodig acties terug en geven aan wat ze aan het doen zijn. Dit gebeurt wanneer ze elkaar tegenkomen, waarna “in een flits” wordt overlegd.

6.4. MULTIDISCIPLINAIRE AFSTEMMING

De operationele hulpdiensten (brandweer, politie en geneeskundige hulpverleningsdienst) zijn op zichzelf monodisciplinair georganiseerd. Om afstemming tussen de verschillende diensten te bewerkstelligen, is overleg op de plaats van het incident tussen de operationeel leidinggevende noodzakelijk. Dit operationele overleggremia wordt ‘het CTPI’ (Coördinatie Team Plaats Incident) of ‘multidisciplinair motorkap-overleg’ genoemd.²⁷¹ Het CTPI kan eventueel aangevuld worden met (uitvoerende) adviseurs, in dit geval had dat de inspecteur van de afdeling bouwtoezicht kunnen zijn.

Vóór het vallen van de muur hebben de leidinggevendenden van de brandweer (OvD), politie (inspecteur van dienst) en de geneeskundige hulpverleningsdienst (officier van dienst geneeskundig; OvDG) geen contact met elkaar. Multidisciplinaire afstemming van het optreden vindt dan ook niet plaats. Ook een gezamenlijk risicobeeld wordt niet bepaald.

Brandweer

Vanaf het moment dat de brand uitstraalt is wordt de OvD volledig in beslag genomen door het ter plaatse krijgen van extra voertuigen en de verplaatsingsacties. Dit is beschreven in hoofdstuk 5. Hij heeft – in zijn beleving – dan ook geen tijd om met de andere disciplines de processen onderling af te stemmen. Enig initiatief op dat gebied wordt dan ook (vóór het vallen van de muur) door hem niet genomen.

Dat wil overigens niet zeggen dat hij geen contact heeft met de politie. De contacten vinden echter op uitvoerend niveau plaats en niet met de inspecteur van dienst.²⁷²

Geneeskundige hulpverleningsdienst

De eerste ambulance wordt om 21.05 uur uit voorzorg gealarmeerd, omdat bij de eerste melding aan de MBA (om 21.03 uur) sprake zou zijn van een mogelijk slachtoffer. Om 21.17 uur meldt de eerste ambulance zich ter plaatse. Hoewel er verder geen slachtoffers zijn, besluiten de bemanningsleden van de eerste ambulance toch ter plaatse te blijven. Om 21.37 uur geven ze aan de MBA door dat “ze nog even een beetje bij de brandweer blijven staan”. Om 21.49 uur, zes minuten nadat de brand uitstraalt is geworden, meldt één van de bemanningsleden van de eerste ambulance zich weer. Hij vraagt om de officier van dienst geneeskundig (OvDG), omdat “het hier aardig uit de hand is gelopen” en de politie bewoners gaat evacueren. Om 21.51 uur neemt hij nogmaals contact op met de MBA en vraagt of de OvDG al is opgepiept, “want het loopt hier echt uit de hand. Het gaat ontzettend hard”. De (verpleegkundig) centralist bevestigt dat ze de OvDG heeft

271 De benaming is landelijk niet eenduidig. Vaak wordt met motorkapoverleg bedoeld op het nog ongestructureerde multidisciplinaire overleg voorafgaand aan het meer gestructureerde overleg in het CTPI.

272 Uit het interviewverslag van de OvD.

opgepiept, waarna ze vraagt of er meer ambulances ter plaatse moeten komen. Het bemanningslid merkt op dat er woonhuizen om de kerk staan “en uh instortingsgevaar he?” en concludeert dat twee extra ambulances op het moment volstaan.

Om 21.52 uur meldt de OvDG zich bij de MBA en krijgt hij te horen dat er mensen geëvacueerd worden, er sprake is van instortingsgevaar en dat er één ambulance ter plaatse is en er nog twee onderweg zijn. Om 21.56 uur geeft de OvDG door dat hij onderweg is.

De OvDG meldt zich om 22.08 uur ter plaatse, ongeveer vier minuten voor de muur valt. Hoewel feitelijk onjuist geeft hij aan de meldkamer door dat hij “het CTPI ingaat.” Tegen de tijd dat hij de OvD daadwerkelijk heeft gevonden, is de muur reeds gevallen.

Politie

De politie houdt zich in de eerste fase van het incident met name bezig met het afzetten van het gebied rondom de kerk. Op het moment dat de brand uitslaand wordt, komt daar tevens het ontruimen van een twaalfstal woningen bij (zie paragraaf 6.5).

De inspecteur van dienst (IvD) van de politie gaat, wanneer de brand eenmaal uitslaand is, op zoek naar de OvD omdat hij volgens eigen zeggen bepaalde zaken af wil stemmen. Hij wil weten of er extra maatregelen nodig zijn en van welke aanrijroutes de brandweer gebruik wil maken. Hij weet echter niet hoe hij de OvD kan herkennen en weet daarom niet naar wie hij moet zoeken.²⁷³

De inspecteur van de afdeling bouwtoezicht heeft verklaard dat de OvD over het algemeen moeilijk herkenbaar is voor derden. Ook bij de brand in de Koningkerk was hij moeilijk te herkennen. Hij had geen opvallende kleur jas aan of een hesje en er stond ook geen OvD op zijn jas of op zijn helm. Dat de inspecteur de OvD toch herkende, was mede te danken aan het feit dat hij hem toevallig van gezicht kende.

De chef van dienst Noord had geen idee wie nu (gaandeweg de ontwikkeling van de brand en de opschaling in bevelvoering) de leidinggevende bij de brandweer was. Hij merkte daar aanvullend bij op dat ook bij de politie men niet altijd even goed herkenbaar was. Iedereen had wel een vestje, maar trok dat niet meteen aan. Toen de zaak escaleerde was er geen tijd meer voor om deze aan te trekken.

Wanneer om 22.07 uur de politiemeldkamer aan de IvD vraagt of “hij inmiddels al een brandweercommandant heeft gesproken” antwoordt hij “dat hij niemand te pakken krijgt, want iedereen loopt hier rond te springen”.

De IvD heeft de OvD (vóór het vallen van de muur) niet meer gevonden.

6.5. AFZETTINGEN EN VERKEERSREGULATIE

In de beginfase van het incident, wanneer alleen nog de eerste uitruk ter plaatse is, worden de eerste afzettingen geplaatst om te voorkomen dat omstanders zich in de buurt van de brandhaard (deze bevindt zich dan nog achter de 'schuine gevel', zie figuur 1 in paragraaf 4.2) en de ingezette brandweervoertuigen kunnen begeven op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Een politiebusje wordt daartoe dwars in de Joh. de Breukstraat gezet op de kruising Joh. de Breukstraat/Zocherstraat (zie figuur 6 in deze paragraaf). Naast het busje worden twee agenten geplaatst. Verder worden op verzoek van de brandweer aan weerszijden van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel, ter hoogte van nummers 55 en 65, twee linten gespannen (zie afzettingen (1) in figuur 6).

Om 21.18 uur geeft de chef van dienst Noord aan de politiemeldkamer door dat hij zijn collega's kwijt is die bij de afzetting zouden staan aan de oostkant van de Kloppersingel. Hij merkt tevens op dat er ongeveer honderd mensen staan achter de afzetting aan de oostkant, maar dat er geen (opvallende) politieagent bij staat.

Met het arriveren van meer brandweervoertuigen neemt ook het aantal omstanders toe. Om 21.22 uur wordt de persvoorlichter door de politiemeldkamer in kennis gesteld van het incident. Er wordt aangegeven dat de situatie vooralsnog niet vraagt om een persvoorlichter ter plaatse.

Afzettingen aan de Kloppersingel

Wanneer het nader bericht 'grote brand' is gegeven (21.25 uur) krijgt de chef van dienst Noord, die zich op dat moment op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel bevindt, opdracht van de brandweer om de eerst geplaatste afzettingen aan weerszijden van de kruising te verruimen.²⁷⁴ De eerste bevelvoerder is van plan de eerste autoladder (AL-752) in te zetten en heeft meer werkruimte op de kruising nodig (zie paragraaf 4.4). De chef van dienst Noord die zelf constateert dat de brand ook achter de hoge ramen van de schuine gevel zichtbaar is, acht de kans niet denkbeeldig dat de brand zal uitslaan.²⁷⁵ Om 21.26 uur geeft hij (via de politiemeldkamer) de opdracht de afzetting aan de oostkant op de Kloppersingel 50 meter te verplaatsen, "omdat er grote brand is gegeven en het direct uitslaande brand wordt". Hoewel op het kruispunt zelf geen publiek staat, dat bevindt zich volgens de chef van dienst achter de afzetlinten, verschijnt er in algemene zin wel steeds meer publiek. Voor hem is dat reden om extra versterking aan te vragen.²⁷⁶ Om 21.29 uur geeft hij aan de politiemeldkamer door: "Gezien het feit dat de brand kan gaan escaleren, had ik graag twee eenheden er bij, om de mensen wat beter op afstand te kunnen krijgen".

²⁷⁴ Uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord.

²⁷⁵ Uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord.

²⁷⁶ Uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord.

De chef van dienst Spaarne-Oost, aanwezig op bureau Spaarne-Oost, vangt het verzoek om extra versterking op en besluit op eigen initiatief ter plaatse te gaan.²⁷⁷

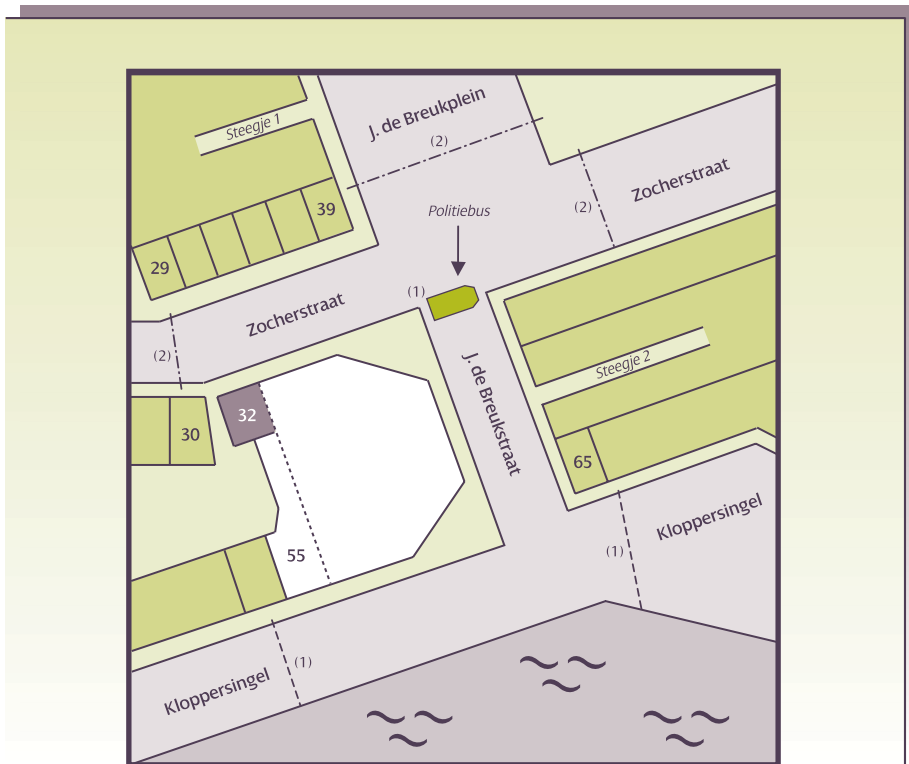
Een van de twee extra aangevraagde eenheden (met hond) wordt ingezet om het publiek aan de oostkant van de Kloppersingel terug te dringen. De andere eenheid moet de mensen die op de singel nog aan de waterkant staan naar de westkant terugdringen. Beide afzettingen worden uiteindelijk gerealiseerd. De afzetting aan de oostkant wordt verplaatst naar de kruising met de Vrouwehekstraat (zie figuur 10 in bijlage 2).

Dat de afzettingen gerealiseerd worden wil overigens niet zeggen dat er zich geen mensen (met name pers) meer op de kruising Kloppersingel/Joh. de Breukstraat bevinden. Wanneer de brandweer op de kruising bezig is met het verplaatsen van de brandweervoertuigen in verband met het potentiële instortingsgevaar (vanaf omstreeks 21.54 uur), wordt de chef van dienst Noord nogmaals verzocht de pers op afstand te houden. De pers is opdringerig en loopt soms dwars door de afzetting heen.

Volgens de chef van dienst Noord houden ook de brandweermensen zelf zich bezig met het wegsturen van de pers.

De inspecteur van bouwtoezicht, die volgens eigen zeggen na het uitslaan van de brand alleen nog aan de kant van de Kloppersingel aanwezig is, heeft verklaard dat hij zijn twijfels had over het handhaven van de politie om het publiek en pers achter de afzettingen te houden. Er stonden in zijn perceptie aan de zuidzijde van de kerk voldoende agenten om toezicht te houden, maar in zijn herinnering stonden zij vooral naar de brand te kijken. Dus of hij de afzettingen adequaat vond? Op een gegeven moment liep er een persfotograaf rond op de kruising, die hij zelf nog heeft weggestuurd.

Wanneer na het ter plaatse komen van de derde uitruk (21.32 uur) de derde tankauto-spuit (TS-743) en de eerste autoladder (AL-752) vanaf het Joh.de Breukpleintje naar de Kloppersingel moeten (zie paragraaf 4.4), wordt het politiebusje, dat als afzetting dient op de kruising Joh. de Breukstraat/Zocherstraat, weggehaald en halverwege de Joh. de Breukstraat neergezet (zie figuur 3 in paragraaf 4.5). Omdat de tweede tankautospuit (TS-741) staat opgesteld op het Joh. de Breukpleintje en haar bemanning ter hoogte van de kosterwoning (huisnummer 32) bezig is met bluswerkzaamheden, worden ter vervanging drie linten gespannen, zodat de kruising en een gedeelte van de Zocherstraat worden vrijgemaakt (zie afzettingen (2) in figuur 6).

Figuur 6: Schets van de eerste afzettingen die voor het vallen van de muur zijn geplaatst.

Om 21.35 uur geeft de centralist van de politiemeldkamer aan de IvD door dat hij de voorlichter in kennis heeft gesteld. De IvD geeft aan dat er nog weinig pers te zien is en de persvoorlichter nog niet ter plaatse hoeft te komen. Om 21.45 uur, wanneer de brand uitslaand is, verzoekt de IvD alsnog om de persvoorlichter: “Dit is zo'n spectaculaire brand geworden dat ik [de persvoorlichter] ter plaatse wil hebben”.

De chef van dienst Spaarne-Oost treft, naar schatting kort vóór de brand uitlaat²⁷⁸, de chef van dienst Noord op de Kloppersingel. Zij spreken de situatie door en spreken af dat de chef van dienst Spaarne-Oost de afzettingen in de Zocherstraat voor zijn rekening neemt.

278 Uit het interviewverslag van de chef van dienst Spaarne-Oost. Hij informeert de politiemeldkamer om 21.47 uur dat hij ter plaatse is. Uit het gesprek is op te maken dat hij al een aantal minuten aanwezig is.

Wanneer om 21.43 uur de brand uitslaand wordt, geeft de chef van dienst Noord aan de politiemeldkamer door dat de Zocherstraat vanaf het Frans Halsplein afgesloten moet worden. Nog vóór het ter plaatse komen van het dompelpompvoertuig, kort voor tien uur (zie paragraaf 5.4), is dit gerealiseerd.

Onmiddellijk na het uitslaan van de brand wordt, op aangeven van de brandweer, begonnen met het ontruimen van zes woningen aan de Kloppersingel (gelegen aan de westkant van de kerk) en zes woningen in de Zocherstraat (gelegen aan de noordkant van de kerk). De verzoeken van de brandweer voor deze ontruiming zijn gericht aan de politiemensen die zich bij de afzettingen aan de noord- en zuidkant van de kerk bevinden.²⁷⁹ Om 21.44 uur geeft de chef van dienst via de politiemeldkamer de opdracht om deze woningen te ontruimen.

Afzettingen in de Zocherstraat

In de Zocherstraat blijkt het niet eenvoudig de omstanders op een afstand te houden. De omstanders zijn opdringerig en niet iedereen blijft achter de afzettingen. Het publiek bevindt zich vóór de tweede tankautospuut (TS-741), loopt door de Zocherstraat en hindert daarbij de brandweerlieden. Wanneer bij het inzetgereedmaken van de tweede autoladder (AL-753) er slangen worden uitgerold vanaf de autoladder naar de tweede tankautospuut (zie paragraaf 5.3 en figuur 5) worden de brandweerlieden daarbij gehinderd.

De chef van dienst Spaarne-Oost besluit daarom, op verzoek van de brandweer, om een ruimere afzetting te maken.²⁸⁰ Hij staat er echter vrijwel alleen voor. Met nog drie andere collega's, waarvan één een in de buurt woonachtige niet in functie zijnde collega is, moet hij de klus klaren.

Het publiek weigert achteruit te gaan. In eerste instantie maken de politiemannen met z'n vieren een linie in de Zocherstraat. Dit haalt echter niets uit, omdat er inmiddels honderden mensen staan.²⁸¹

De chef van dienst Spaarne-Oost en Noord hebben verklaard dat hun indruk was dat het publiek opdringeriger werd, en naarmate de brand heftiger werd, ook steeds op een onaangename manier.

279 Uit het interviewverslag van de chef van dienst Noord.

280 Dit gebeurt ná 21.51 uur. Op dat tijdstip wordt via de politiemeldkamer door de chef van dienst Noord (voor de tweede maal) verzocht het politiebusje dat halverwege de Joh. de Breukstraat staat opgesteld, te verplaatsen (zie ook paragraaf 5.2 onder het kopje 'Waarschuwing om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen'). De chauffeur van het politiebusje durft het busje niet te verplaatsen, waarna de chef van dienst Spaarne-Oost het busje weghaalt. Als hij dat gedaan heeft, loopt hij naar het Joh. de Breukpleintje om te kijken hoe het er voor staat met de omstanders.

281 Uit het interviewverslag van de chef van dienst Spaarne-Oost.

De chef van dienst Spaarne-Oost verzoekt daarom (meermalen) om versterking, waarbij de politiemeldkamer in eerste instantie zijn aanvragen negeert (zie ook paragraaf 5.2). (In de optiek van de centralisten van de politiemeldkamer mochten de aanvragen alleen via de chef van dienst Noord en de inspecteur van dienst lopen. Echter in verband met het opdelen van het inzetgebied had de chef van dienst Noord doorgegeven dat de chef van dienst Spaarne-Oost óók de bevoegdheid had om (extra) mensen en materiaal aan te vragen, omdat hij de leiding over de noordkant (Zocherstraat) had gekregen.)

De chef van dienst Noord heeft daar over opgemerkt dat in zijn beleving de politiemeldkamer van mening was dat er al voldoende noodhulp was. Volgens hem schatten de centralisten de situatie niet als ernstig in. Getuige ook het feit dat de meeste van zijn collega's niet zijn opgeroepen, maar op eigen initiatief zijn gekomen, omdat ze hoorden dat hij om versterking vroeg. Op de politiemeldkamer pikte men dat niet op.

Uiteindelijk komt er versterking, met twee hondengeleiders. De situatie op het pleintje begint uit de hand te lopen: mensen negeren het lint, het wordt zelfs weggehaald. En dat terwijl de gevaren (ook) voor de omstanders steeds groter worden. De brand heeft zich al flink ontwikkeld, er is sprake van warmtestraling en vlieg vuur en er ontstaan kleine secundaire brandjes. Een omstander wordt onwel en moet gereanimeerd worden, waarbij deze nog bijna vertrappt wordt, omdat de omstanders geen ruimte willen maken. Met de versterking en de honden wordt opnieuw een linie gevormd, waarna de omstanders uiteindelijk – met behulp van een wapenstok – 50 meter terug de Zocherstraat in, richting het Spaarne, worden gedrongen. In de linie wordt nog één van de politieagenten door één van de omstanders tegen de vlakte geslagen.

Beide chefs van dienst hebben verklaard dat de omstanders in beide gebieden (dat wil zeggen ten noorden en zuiden van de kerk) zeer verschillend waren. Aan de noordkant was het zeer hectisch. Het publiek rukte steeds verder op, trok zich daarbij niets aan van de politie, had geen idee dat het vanwege de eigen veiligheid afstand moest houden en had daarom geen boodschap aan het feit dat het voor een goede inzet van de brandweer nodig was enige afstand te bewaren. Het was “relpubliek” dat grotendeels niet uit de wijk zelf afkomstig was. Aan de zuidkant was de situatie – volgens de beide chefs van dienst – relatief ‘ontspannen’. Het publiek bevond zich grotendeels aan de waterkant op het Prinsensbolwerk (zie figuur 10 in bijlage 2); daar stond het dan ook “zwart van de mensen”. Ook voeren er bootjes met nieuwsgierigen op het water van de Kloppersingel.

De inspecteur van bouwtoezicht heeft (ook) aangegeven dat er aan de Kloppersingel vrijwel geen publiek aanwezig was. Hij heeft begrepen dat aan de achterkant door de politie uiteindelijk honden zijn ingezet om het publiek op afstand te krijgen. In zijn beleving zag het publiek de brand als een uitje. Ze stonden te klappen toen de muur viel.

Verkeersregulatie

De brandweervoertuigen en de ambulances, die na het uitslaan van de brand worden gealarmeerd, kunnen door het opdringerige publiek en de blokkades die zij rondom de plaats van het incident opwerpen, niet meer, conform de opgegeven aanrijroutes, in de nabije omgeving van de kerk komen. Ze komen vast te zitten of moeten 'op de gok' omrijden (zie ook paragraaf 5.3).

Het Joh. de Breukpleintje is al helemaal onbereikbaar. De commandohaakarmbak (de 'overlegruimte') van de brandweer doet verwoede pogingen om haar verbindingscommandowagen, die daar vanaf 21:48 uur op het pleintje staat opgesteld, te bereiken. En ook de ambulance, die in verband met de reanimatie van de onwel geworden omstander noodzakelijk is, heeft moeite om op het pleintje te komen.

De inspecteur van bouwtoezicht heeft verklaard dat de verkeersregulering rond de plaats van het incident heel slecht was geregeld. Overal stonden kriskras wagens geparkeerd die de weg blokkeerden. Het was een complete chaos. Zo heeft het anderhalf uur geduurd voor de kraanwagen van de sloper ter plaatse was.

De politie besluit op eigen initiatief de gehele oostkant van de Kloppersingel af te zetten, zodat de brandweer die plek, in plaats van het Joh. de Breukpleintje, kan gebruiken om enerzijds voertuigen neer te zetten (zoals de verbindingscommandowagen en de commandohaakarmbak) en anderzijds om materieel af te zetten. De oostkant van de Kloppersingel leent zich daar – in de optiek van de politie – goed voor, omdat de straat vrij breed is en er zich een perkje in het midden van de straat bevindt (zie foto 1), zodat de voertuigen zonder veel problemen af en aan kunnen rijden. Omdat er verder geen overleg tussen de leidinggevendenden van brandweer en politie plaatsvindt, wordt de brandweer in eerste instantie niet over dit initiatief geraadpleegd en wordt zij er op de tweede plaats ook niet van op de hoogte gebracht. De brandweer maakt van deze voorziening dan ook vrijwel geen gebruik van.

De OvD heeft aangegeven dat hij niets afwist van de aan- en afrijplek die de politie aan de oostkant van de Kloppersingel had gecreëerd. Strategisch gezien vindt hij het van belang dat de voertuigen na een goede aanrijroute op een goede plek worden ingezet. Het had dan ook geen zin om bijvoorbeeld drie autoladders via de oostelijke kant van de Kloppersingel te laten aanrijden, omdat ze vanaf die kant verder niet ingezet konden worden. Vanaf de oostelijke zijde konden immers al snel geen voertuigen meer aanrijden via de hoek Kloppersingel/Joh. de Breukstraat in verband met de opstelling van de reeds ter plaatse zijnde voertuigen en de slangen die daar uitgerold lagen. Rekening houdend met de directe omgeving van de brand had op deze wijze slechts één autoladder effectief ingezet kunnen worden (zie ook figuur 4), maar die autoladder (de AL-752) was nu net al in een vroeg stadium ter plaatse, toen er nog geen sprake van blokkades was.

Samenvattende analyse en conclusies

7

7.1.

INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt per thema/gebeurtenis een samenvatting van de voorgaande hoofdstukken (2 tot en met 6) gegeven, een analyse en de (belangrijkste) conclusies. Voor de onderbouwing van de feiten wordt naar deze voorgaande hoofdstukken verwezen.

Slechts die thema's/gebeurtenissen worden geanalyseerd c.q. beoordeeld die relevant zijn om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden:

Hoe kon het gebeuren dat op 23 maart 2003 drie brandweerlieden zijn omgekomen tijdens het bestrijden van de brand in de Koningkerk te Haarlem?

Een direct daaraan verbonden vraag is hoe het ongeval kon plaatsvinden gezien het feit dat er de laatste jaren zoveel (landelijke) aandacht is geweest voor de veiligheidsrisico's van het repressief brandweeroptreden.

Dat wil zeggen dat niet alle aspecten die in de voorgaande hoofdstukken aan bod zijn gekomen hier worden geanalyseerd. In dat opzicht biedt de reconstructie van het gehele brandweeroptreden (tot aan het vallen van de muur) meer informatie dan feitelijk nodig is. Uit de reconstructie sec kunnen echter aanvullend op dit hoofdstuk, zonder nadere analyse, (andere) leermomenten uit de wijze waarop door de brandweer is opgetreden, getrokken worden.

In dit hoofdstuk wordt geoordeeld over het handelen van het brandweerpersoneel. Hierbij moet altijd scherp in het oog worden gehouden dat het met nadruk het 'handelen' betreft, niet de 'persoon'. Veelal kan suboptimaal handelen voortkomen uit tekortkomingen in het systeem of de organisatie die niet aan de handelende persoon zijn toe te schrijven. Dit hoofdstuk begint dan ook met een analyse van systeem en organisatie van de brandweezorg in de gemeente Haarlem.

7.2. HET SYSTEEM EN DE ORGANISATIE VAN DE BRANDWEERZORG

7.2.1. HET SYSTEEM VAN DE BRANDWEERZORG IN HAARLEM

Wanneer op systeemniveau naar de organisatie van de brandweezorg in Haarlem wordt gekeken dan is het meest opvallende kenmerk het gemengde karakter van het korps. Vanuit de twee gemeentelijke posten rukt beroepspersoneel als eerste uit naar brand- en ongevalsmeldingen. Vrijwillig brandweerpersoneel kan worden gealarmeerd voor aanvullende ondersteuning bij brandmeldingen. De wijze van alarmering in Haarlem ligt vast in de uitrukprocedure-2000 (zie ook subparagraaf 7.2.4).

Directe consequentie van het gekozen systeem is de zeer beperkte inzet van het vrijwillig brandweerpersoneel. Volgens opgave worden vrijwilligers gemiddeld anderhalf keer per jaar ingezet voor een gebouwenbrand.²⁸² Gezien de overwegend ondersteunende taken die vrijwilligers uitvoeren, kan gesteld worden dat het getal anderhalf een ruime bovengrens is voor het daadwerkelijk uitvoeren van eerstelijns brandbestrijdingstaken (zie ook paragraaf 3.3.5). De praktijkervaring van het vrijwillig personeel is daarom minimaal.

Deze zeer beperkte inzet heeft onvermijdelijk negatieve gevolgen voor de motivatie van het vrijwillig brandweerpersoneel. Ook is te verwachten dat zonder zeer expliciete aandacht voor de verhouding tussen beroepsbrandweerpersoneel en vrijwillig brandweerpersoneel deze verhouding onder druk komt te staan. In Haarlem waren beide effecten zeer zichtbaar. Al in een externe rapportage uit 1989 werden deze effecten benoemd. Ten opzichte van de toen beschreven situatie valt er in de huidige situatie ten minste geen verbetering te constateren.²⁸³

In 2003 wordt door de nieuwe korpsleiding aan enkele voor de hand liggende initiatieven gewerkt zoals inzet van vrijwilligers in de 24-uurs dienst. Tot implementatie is men nog niet gekomen.

Conclusie

Het gekozen systeem van organisatie van de brandweezorg in Haarlem is voorspelbaar kwetsbaar: de inzet van het vrijwillig brandweerpersoneel is essentieel bij grotere en complexe branden en zware ongevallen. Juist dan echter is ervaring en goede samenwerking met de collega's noodzakelijk. Het gekozen systeem garandeert echter onvoldoende ervaring en een minder goede samenwerking.

282 Dit getal geeft verder geen uitsluitsel over de inzet per individuele vrijwilliger.

283 Een uitzondering is misschien de invoering van het zogenaamde 'motivatiebusje' waarmee boventalig opgekomen vrijwillig brandweerpersoneel naar de locatie van de brand wordt gebracht om hand- en spandiensten te verrichten. Het op deze wijze ongestructureerd personeel zonder leiding naar de brandlocatie brengen, brengt echter grote risico's met zich mee zoals het dodelijke ongeval in Harderwijk in 1998 heeft laten zien.

7.2.2. ORGANISATIECULTUUR

In 1989 werd door een extern bureau geconstateerd dat het management van brandweer Haarlem in onvoldoende mate functioneerde.²⁸⁴ Een wisseling van commandant in 1990 heeft daar blijkens dit onderzoek geen verandering in kunnen brengen. Het managementteam van de brandweer Haarlem functioneerde geenszins als team: de communicatie tussen commandant en overige leden was suboptimaal (zie ook paragraaf 2.4). Een consequentie hiervan is dat bijvoorbeeld ook de werkelijkheid op de werkvloer onvoldoende in beeld is gebracht bij het gemeentebestuur.

Een andere consequentie was dat de verschillende afdelingshoofden zich uitsluitend richtten op hun eigen afdeling. De noodzakelijke afstemming van werkzaamheden vond nauwelijks plaats. De commandant en het managementteam namen daarmee ook geen gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het functioneren van de organisatie. Het resultaat is een verkokerde organisatie.

Door het ontstane machtsvacuüm kwam het beroepsmiddenkader van de repressieve dienst in de positie om eigenstandig invulling te geven aan de werkzaamheden. Op zich goede en zelfs noodzakelijke initiatieven als het inzetten in andere afdelingen van het repressief beroepsbrandweerpersoneel in de dagelijkse situatie voor zaken als het opstellen van aanvalsplannen kwam daarmee niet van de grond. Ook de aandacht voor het (onderhoud van het) eigen materieel is matig en het oefenen van de eigen vaardigheden is beneden de landelijke norm van de Leidraad Oefenen (zie subparagraaf 7.2.3). Een ander gevolg was dat de kloof tussen het beroepspersoneel en het vrijwillig personeel nog vergroot werd.

Een bijzonder aspect van de organisatiecultuur overstijgt de brandweer zelf: in Haarlem is de volgens de Brandweerwet 1985 verplichte ‘Organisatie en beheersverordening brandweer’ nooit opgesteld door het college van burgemeester en wethouders. Ook zijn er nooit jaarverslagen (of anderszins) opgesteld door de brandweer om verantwoording af te leggen aan het verantwoordelijke gemeentebestuur over de wijze waarop de brandweermanorganisatie functioneerde.

Conclusie

De organisatiecultuur in het Haarlemse korps kan als suboptimaal worden betiteld. De commandant en het managementteam ontbraken het ten minste tot het aantreden van de nieuwe commandant in 2002 aan een gezamenlijke visie op het aansturen van het korps en aan een gezamenlijk gevoel van verantwoordelijkheid voor het functioneren van het korps. Het korps is dan ook in de laatste 15 jaar geheel verkokerd geraakt. Het middenkader heeft de ontstane lacune in autoriteit zelf ingevuld op een wijze die de verkokering verder bevordert heeft en de kwaliteit van de geleverde brandweerszorg niet verbeterd heeft.

284 Dit is beschreven in de rapportage ‘Onderzoek Brandweer Haarlem’ door het ingenieurs/adviesbureau Save.

7.2.3. OEFENEN

Waar het het oefenen door de gemeentelijke brandweer Haarlem betreft, moet onderscheid gemaakt worden tussen het beroepsbrandweerpersoneel en het vrijwillig brandweerpersoneel.

Daar waar de praktijkervaring van het *vrijwillig brandweerpersoneel* zo minimaal is, is goede oefening noodzakelijk. Sinds enkele jaren vindt gestructureerde oefening door het vrijwillig brandweerpersoneel plaats. De (nog gedeeltelijke) invoering van de Leidraad Oefenen²⁸⁵ in 2002 heeft zowel die structuur als de professionaliteit en de aantrekkelijkheid van het oefenen bij het vrijwillige personeel versterkt.

Wanneer gekeken wordt naar het jaarlijkse aantal oefeningen van ongeveer 50 uren kan geconstateerd worden dat de oefeninspanning van het vrijwillig brandweerpersoneel zich ontwikkelt in de richting van de 70 uren die volgens de Leidraad Oefenen noodzakelijk zijn.

Voor het uitvoeren van een binnenaanval zijn aspecten van belang als gevaarsinschatting, kennis van vlamover- en vlamterugslag²⁸⁶ en voldoende oefening in realistische omstandigheden. Het vrijwillig brandweerpersoneel oefende de eerste twee aspecten niet. Eenmaal per jaar werd 'hittegewenning' geoefend op het brandweeroefencentrum in Rijsenhout. Daarover kan gesteld worden dat traditionele oefening op zaken als hittegewenning het risico in zich draagt dat brandweerpersoneel het potentiële levensgevaar dat een binnenaanval met zich meebrengt juist gaat onderschatten.

Het *beroepsbrandweerpersoneel* van de gemeentelijke brandweer Haarlem concentreert de oefeninspanning op de taken brandweerdrukker en gaspakdrager. De oefenmotivatie is overigens beperkt en wordt door het gebrek aan leiding ook niet afgedwongen. De oefeninspanning gericht op hulpverlening en brandbestrijding is mede daarom onvoldoende wanneer bijvoorbeeld de Leidraad Oefenen als referentiekader wordt beschouwd.

Hoewel het beroepspersoneel op meer ervaring kan bogen dan hun vrijwillige collega's betreft dit feitelijk vooral kleine (buiten)brandjes. Ervaring met (binnenaanval bij) middelbranden is eveneens beperkt tot een enkele keer per jaar. Hierdoor bestaat het risico dat er een onjuiste perceptie van de eigen ervaring en de gevaren bij brandbestrijding ontstaat (zie ook paragraaf 7.3).

In het bijzonder wordt door de leidinggevendenden van de gemeentelijke brandweer Haarlem (bevelvoerders en officieren) niet specifiek geoefend op die aspecten van het leidinggeven die noodzakelijk zijn voor de veiligheid van het ingezette personeel: communicatie, bevelvoeringsprocedure en situatie- en gevaarsherkenning.

²⁸⁵ De Leidraad Oefenen is de landelijke oefensystematiek zoals die in 2000 door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties verspreid is.

²⁸⁶ Vlamoverslag en vlamterugslag is de Nederlandse vertaling van respectievelijk de begrippen *flashover* en *backdraft*. Zie ook subparagraaf 7.3.2.

Voor het brandweerpersoneel dat soms al tientallen jaren geleden is opgeleid²⁸⁷, is oefening²⁸⁸ de enige wijze om 'adequaat geïnstrueerd', of in de terminologie van de Arbeidsomstandighedenwet 1998 (artikel 8) "doeltreffend ingelicht en onderricht", te worden voor de risico's van het vak (zie ook de intermezzo in subparagraaf 7.2.4). Deze instructie heeft in Haarlem niet plaatsgevonden (op geen der onderscheiden niveau's) waardoor er bijvoorbeeld geen garantie was dat bijvoorbeeld lering getrokken werd uit al dan niet recente ongevallen zoals het ongeval in Tilburg in 1993 waarbij één brandweerman om het leven kwam door het omvallen van een muur.

Een oefenbeleidsplan ontbreekt voor zowel het vrijwillig brandweerpersoneel als het beroepsbrandweerpersoneel. Een dergelijk oefenbeleidsplan is gewenst om de bestaande en nog te ontwikkelen oefenprogramma's te ondersteunen en te versterken.

Conclusie

Het vrijwillig brandweerpersoneel in Haarlem wordt in toenemende mate structureel en volgens de landelijke systematiek van de Leidraad Oefenen geoefend. Oefening specifiek gericht op de gevaren verbonden aan brandbestrijding of de binnenaanval ontbreekt echter nog.

Het beroepspersoneel van de brandweer Haarlem oefent onvoldoende voor de taken hulpverlening en brandbestrijding. Hun beperkte ervaring biedt geen garantie op het adequaat omgaan met (de gevaren van) een complexere brand.

Het personeel van de gemeentelijke brandweer Haarlem is daarmee niet adequaat geïnstrueerd voor de risico's die het brandweervak met zich meebrengt.

7.2.4. PROCEDURES

Het optreden van de brandweer ligt over het algemeen vast in een aantal procedures. Dit zijn:

- alarmerings- of uitrukprocedure waarin beschreven wordt wie of welke eenheid bij welk type melding of nader bericht uitrukt;
- de bevelvoeringsprocedure waarin beschreven wordt wie over welke eenheden het commando heeft;
- de inzetprocedure waarin beschreven wordt op welke wijze de brandweer optreedt.

Naast deze procedures liggen idealiter de nadere taken en verantwoordelijkheden vast in functiebeschrijvingen.

Brandweer Haarlem kent sinds 2000 een min of meer vastgelegde gedeeltelijke uitrukprocedure. Overigens bestaat er een zogenaamde regionale piketregeling die elementen van een uitrukprocedure en een bevelvoeringsprocedure in zich draagt. Op de vraag naar de aanwezigheid van een meer specifieke bevelvoerings- en inzetprocedure of gedetailleerde functiebeschrijvingen werd door de respondenten verwezen naar de landelijke leerstof.

287 Onder opleiden wordt in deze rapportage verstaan het traject waar iemand vanuit een nulsituatie kennis en/of vaardigheden krijgt bijgebracht.

288 Onder oefenen wordt verstaan het bijhouden van kennis en vaardigheden. Merk op dat daarmee de grens tussen opleiden en oefenen minder scherp lijkt te zijn dan hier gesuggereerd wordt.

Intermezzo: Brandweeropleidingen in Nederland

Een eerste stap in de instructie van brandweerpersoneel is het volgen van de wettelijk voorgeschreven opleiding die bij een bepaalde rang hoort, het zogenaamde modulaire opleidingssysteem. Leerdoelen worden per opleidingsmodule vastgesteld door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en examens worden op basis van die leerdoelen afgenomen door het Nederlands Bureau Brandweereexamens (NBBE). Merk op dat het Besluit brandweerpersoneel opleiding aan rang koppelt, zodat de gewenste koppeling aan functie via de omweg van de Arbeidsomstandighedenwet 1998 moet plaatsvinden: personeel dat een functie uitvoert dient daarvoor “doeltreffend ingelicht en onderricht” te zijn.

Essentieel bij opleiden is natuurlijk leerstof. In Nederland is iedereen vrij om eigen leerstof voor brandweeropleidingen te ontwikkelen en te gebruiken. In de praktijk wordt echter vrijwel altijd de leerstof (commercieel) uitgegeven door het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding (Nibra) gebruikt. Deze leerstof heeft daarmee de status van impliciete norm. De gevaren hiervan zijn duidelijk: de leerstof is niet constant en heeft geen formele status. De leerstof kan daarmee ook nooit de rol overnemen van eigen vastgelegde procedures noch de eigen verantwoordelijkheid voor adequate instructie.

Wel heeft het Nibra daarmee een bijzondere verantwoordelijkheid voor de juistheid en actualiteit van de leerstof. Een bijzonder kenmerk van het actualisatieproces is dat deze is gebaseerd op de hulp van klankbordgroepen bestaande uit deskundigen uit de brandweer zelf. Het is daarmee voorspelbaar lastig om radicale wijzigingen door te voeren.

De ontwikkeling van de uitrukprocedure-2000 is in 1999 gestart. Eerdere pogingen tot het vastleggen van een uitrukprocedure zijn gesneuveld op het fundamentele verschil in visie tussen het beroepsbrandweerpersoneel en het vrijwillig brandweerpersoneel over wie wanneer wordt opgeroepen. Alarmering bij brand en ongevallen werd tot dan toe verricht op basis van impliciete afspraken tussen met name het beroepspersoneel en de centralisten. De uitrukprocedure-2000 legt vast dat primair altijd de beroepsbezetting wordt opgeroepen met ‘slechts’ een tweedelijns ondersteunende functie voor het vrijwillig brandweerpersoneel. Dat de uitrukprocedure derhalve veel weerstand ondervond zal duidelijk zijn. Hoewel in de voettekst van de uitrukprocedure-2000 staat dat deze is vastgesteld in het MT, werd daar in de MT-stukken niets over vermeld. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat de uitrukprocedure niet is vastgesteld. Een negatief advies van de ondernemingsraad en adviezen ter verbetering hebben in 2003 niet geleid tot verandering van de uitrukprocedure-2000.

Inhoudelijk kan over de uitrukprocedure-2000 gesteld worden dat

- deze nog niet was aangepast aan de nieuwe piketfunctie HOvD uit februari 2003 (wel was er separate instructie over beschikbaar);
- vaak onduidelijk blijft wie precies de bevoegdheid/taak heeft tot verdere opschaling;
- kleine aanpassingen in de uitrukprocedure direct zijn verwerkt in het ARBAC-systeem²⁸⁹ van de meldkamer zonder dat deze ook zijn verwerkt in de uitrukprocedure-2000 zelf;
- er reeds in 2000 negentien openstaande punten waren benoemd die in 2003 nog steeds op invulling wachtten.

Concreet houdt dat in dat in de vigerende uitrukprocedure-2000 niet geborgd is op welke wijze de brandweer Haarlem wordt gealarmeerd, uitrukt en opschaaft.

Door de afwezigheid van een bevelvoerings- en inzetprocedure kwamen er tijdens de interviews, gehouden in het kader van dit onderzoek, verschillende onduidelijkheden aan het licht over soms cruciale aspecten van het brandweeroptreden. Als voorbeeld kan gelden dat er geen beeld bestond wie nu de verantwoordelijkheid droeg voor de inzet van vrijwillig brandweerpersoneel dat (in een latere fase) met het zogenaamde 'motivatie'-busje bij de brandlocatie aankwam. In het onderzoek naar het dodelijke ongeval van twee brandweermensen in Harderwijk in 1998 is het ontbreken van een duidelijke verantwoordelijkheid voor bepaalde personeelsgroepen als een van de belangrijkste oorzaken aangeduid.

Conclusie

De gemeentelijke brandweer Haarlem heeft haar primaire proces niet vastgelegd op een eenduidige wijze. Gezien de eveneens al geconstateerde afwezigheid van adequate instructie is het optreden van misverstanden daarmee voorspelbaar onvermijdelijk.

7.2.5. DE MELDKAMER BRANDWEER & AMBULANCE

De meldkamer brandweer & ambulance is in 1999 ontstaan uit een 'fusie' van de toenmalige regionale alarmcentrale van de brandweer en de centrale post ambulance- vervoer. Hoewel het woord 'fusie' anders suggereert, is er geen sprake van integratie maar van colocatie.

De toestand van de meldkamer brandweer & ambulance in maart 2003 kan worden betiteld als 'kwalitatief onder de maat':

- de aanwezige apparatuur is verouderd en onbetrouwbaar. Men wacht al jaren op het voor 2000 aangekondigde C2000 systeem zodat investeringen achterwege blijven. Wel is er na maart 2003 geïnvesteerd in het onderhoud;
- personeel is niet adequaat geïnstrueerd op het systeem, noch wordt zij geoefend;
- de uitrukprocedure is (zoals reeds hierboven beschreven) nog niet volledig.

Het feit dat er in vier jaar tijd sprake is geweest van vier verschillende leidinggevendens wordt door respondenten als illustratief voor de problematiek gezien.

De huidige commandant heeft de beschreven situatie kort na zijn aantreden kenbaar gemaakt aan zijn bestuur.

Conclusie

De meldkamer brandweer & ambulance was in maart 2003 niet voldoende uit- en toegerust om de noodzakelijke professionele alarmering en ondersteuning van brandweer en brandinzet uit te voeren.

7.3. HET BRANDWEEROPTREDEN OP 23 MAART 2003

Zoals reeds in de inleiding van dit hoofdstuk opgemerkt, wordt in deze paragraaf geoordeeld over het handelen van het brandweerpersoneel. Deze beoordelingen moeten echter gezien worden in het licht van de analyse en conclusies over het systeem en de organisatie uit de voorgaande paragraaf. In het bijzonder moet bij lezing van het hier onderstaande steeds bedacht worden dat het personeel van de gemeentelijke brandweer Haarlem in het algemeen onvoldoende geïnstrueerd was en dat zij in het bijzonder niet als adequaat voorbereid kan worden gezien op de risico's die brandbestrijding met zich meebrengen.

7.3.1. MELDING VAN EN UITRUK NAAR EEN BRAND MET SLACHTOFFER(S)

Op zondagavond 23 maart 2003 breekt brand uit in de Koningkerk aan de Kloppersingel te Haarlem. Om 21.03 uur meldt een (eerste) burger de brand bij de meldkamer brandweer & ambulance (MBA) van de Hulpverleningsdienst Kennemerland (HDK). Vrijwel tegelijkertijd meldt ook de vrouw van de koster, die in de naastgelegen 'kosterwoning' woont, de brand aan de MBA. Ze geeft aan dat haar man in de kerk is om te kijken.

Op grond van deze melding kwalificeert de centralist van de MBA de melding als 'kleine brand' met mogelijk een slachtoffer. Dat wil zeggen dat conform de uitrukprocedure de MBA (om 21.04 uur) de beroepsbezetting en de vrijwilligers van de hoofdpost in West van de gemeentelijke brandweer Haarlem alarmeert ("Kloppersingel, in de kerk een binnenbrand") en dat een ambulance ter plaatse wordt gestuurd. Tenslotte informeert de MBA de politiemeldkamer, die daarop politie-eenheden stuurt.

Als de eerste tankautospuiter (TS-742) samen met de eerste autoladder (AL-752), beiden met beroepsbezetting, om 21.06 uur uitrukken, krijgen ze van de MBA de aanvullende informatie door dat er nog één persoon binnen is (om te kijken) en dat daarom ook een ambulance onderweg is.

Nog vóórdat de brandweer arriveert, krijgt de politie (in de persoon van de chef van dienst) ter plaatse van de koster te horen dat er niemand meer in de kerk aanwezig is. Ook geeft de koster aan dat zijn vrouw en kind uit de aanliggende kosterwoning zijn.

Hoewel de chef van dienst van de politie zich in de buurt van de eerste tankautospuiter bevindt als deze arriveert (om 21.10 uur), hebben hij en de eerst aankomende bevelvoerder²⁹⁰ (kortweg aangeduid als 'eerste bevelvoerder') op dat moment geen persoonlijk contact. De essentiële informatie van de politie, namelijk dat er geen slachtoffers meer in de kerk c.q. de kosterwoning zijn, wordt dan ook niet aan de brandweer doorgegeven, ook niet via de meldkamers. Bij zowel het brandweerpersoneel van de eerste uitruk als de MBA blijft het beeld bestaan dat er een persoon in het pand aanwezig is. Bij aankomst constateert de eerste bevelvoerder al vanuit het voertuig dat er inderdaad sprake is van een 'kleine binnenbrand', die niet uitslaand is (zie foto 2 in paragraaf 4.2). Gezien de mogelijke aanwezigheid van een slachtoffer schaalte de eerste bevelvoerder meteen op naar 'middelbrand'.²⁹¹

Conclusie

Het besluit van de eerste bevelvoerder om op te schalen naar 'middelbrand' was gezien de situatie waarin sprake was een mogelijk slachtoffer een terechte beslissing.

Beide voertuigen worden aan de zuidzijde van de kerk opgesteld (zie figuur 1 in paragraaf 4.2).

Conform de uitrukprocedure alarmeert de MBA ondertussen een tweede tankautospuiter, de (regionaal) officier van dienst (OvD)²⁹² en het haakarmvoertuig met de adembeschermingshaakarmbak (ABH-771)²⁹³. Ook alarmeert de MBA de piketfunctionaris/inspecteur van de afdeling bouwtoezicht van de gemeente Haarlem. De MBA informeert vervolgens de politiemeldkamer over de opschaling naar 'middelbrand', die daarop aangeeft "de boel te zullen afzetten".

Direct na aankomst van de eerste uitruk wijst een buitengewoon opgewonden persoon uit het publiek, die pas later kenbaar maakt dat hij de koster is, de eerste bevelvoerder de deur waar de kerk kan worden binnengetroten (dit is aan de zuidzijde van de kerk aan de Kloppersingel, zie figuur 7 in subparagraaf 7.3.2). Hij meldt nu niet aan de eerste bevelvoerder, in tegenstelling tot zijn eerdere mededeling aan de chef van dienst, dat de kerk en de kosterwoning leeg zijn, maar geeft aan dat er is ingebroken. Bij de bevelvoerder wordt hiermee de suggestie gewekt dat er wellicht een inbreker in de kerk aanwezig zou zijn.

290 De bevelvoerder is degene die de leiding heeft over een basiseenheid (de manschappen), in dit geval de bemanning van de tankautospuiter. Uit de Arbeidwetgeving volgt dat de bevelvoerder (operationeel gezien) verantwoordelijk is voor de veiligheid van personeel (en materieel) waarover hij het bevel voert, vanaf het moment dat hij uitrukt tot het moment dat hij weer terugkeert in de kazerne.

291 In de uitrukprocedure-2000 van de Haarlemse brandweer (zie ook paragraaf 3.3) wordt niet expliciet beschreven dat 'de mogelijke aanwezigheid van een slachtoffer' een criterium is om op te schalen. Dit is echter wel gebruikelijk in Nederland.

292 Na de bevelvoerder van de basiseenheid is de OvD de eerste, hoger opgeleide leidinggevende bij de brandweer. Hij treedt op als leidinggevende van de brandweer bij een mono- en/of multidisciplinaire inzet. Dat houdt in dat de OvD de leiding over de inzet heeft zodra er twee of meer tankautosputters zijn ingezet.

293 Dit voertuig wordt in deze rapportage kortweg aangeduid met adempluchtoertuig.

De eerste bevelvoerder stuurt daarop de eerste aanvalsploeg, op basis van zijn inschatting 'kleine binnenbrand, niet uitslaand', naar binnen met een dubbele opdracht: ze moeten (met een hogedrukstraal) zowel naar de brandhaard als naar mogelijke slachtoffers zoeken. De eerste bevelvoerder gaat verder zelf niet op zoek naar informatie om uitsluitel te krijgen over een mogelijk slachtoffer. Wel gaat de eerste bevelvoerder invulling geven aan een andere taak: in afwachting van de officier van dienst heeft hij (immers) de coördinatie over de gehele brandweerinzet. Terwijl zijn eerste aanvalsploeg naar binnen gaat, loopt de bevelvoerder daarom naar de noordzijde van de kerk (Zocherstraat, zie figuur 8 in subparagraaf 7.3.11) om aldaar polshoogte te nemen en bepaalt hij de opstelplaats voor de tweede tankautospuut (TS-741).

Bij het naar binnengaan van een brandend object is het van essentieel belang dat men duidelijk voor ogen heeft met welk doel men naar binnen gaat: gaat het om het zoeken c.q. redden van personen, gaat het om het verkennen van de situatie ten aanzien van de brand of gaat het om het daadwerkelijk blussen? Bij het zoeken/redden van personen is het nemen van risico's gerechtvaardigd. Zodra het 'slechts' gaat om een verkenning en/of blussing van de brand zal primair de eigen veiligheid (of voor de bevelvoerder de veiligheid van het ingezette personeel) voorop moeten staan. Ten behoeve van schadebeperking mag geen redelijkerwijs voorzienbaar risico gelopen worden.

De eerste bevelvoerder heeft onvoldoende actief de mogelijkheden benut om uitsluitel te krijgen over een mogelijk slachtoffer. Eén van de mogelijkheden om uitsluitel te krijgen was geweest om bij de MBA na te vragen van wie de melding over een mogelijk slachtoffer afkomstig was. Ook had hij bij de politie ter plaatse kunnen informeren en/of de politie de opdracht kunnen geven om bij de omstanders na te vragen of iemand bekend was met de kerk. In dit geval had ten minste de laatste optie al vrij snel tot identificatie van de koster geleid.

Conclusie

De bevelvoerder stuurde zijn eerste aanvalsploeg, gezien het feit dat de mogelijkheid bestond dat er slachtoffers aanwezig waren, terecht naar binnen. Vanaf dat moment had de prioriteit van de eerste bevelvoerder echter moeten liggen bij het verkrijgen van informatie omtrent een mogelijk slachtoffer. Kennis over het al dan niet aanwezig zijn van een slachtoffer had immers directe gevolgen voor de aanvaardbaarheid van het risico dat zijn eigen personeel liep. De invulling van zijn coördinerende taak (zoals het bepalen van een opstelplaats voor de tweede tankautospuut) was daaraan ondergeschikt.

Terwijl zijn eerste aanvalsploeg in de kerk haar opdracht probeert uit te voeren, verneemt de eerste bevelvoerder op enig moment (op achteraf onbekende wijze) dat de koster en zijn zoon worden vermist. Hij laat daarop terecht zijn twee andere beschikbare ploegleden de kosterwoning (nummer 32) doorzoeken aan de noordzijde van de kerk

(zie figuur 7 en 8). De tweede tankautospuut (TS-741, met vrijwilligersbezetting)²⁹⁴ en het ademluchtvoertuig (ABH-771) zijn dan net gearriveerd (21.18 uur). De tweede tankautospuut wordt, op aangeven van de eerste bevelvoerder, op de kruising Zocherstraat/Joh. de Breukstraat opgesteld (zie figuur 8).

Conclusie

Toen het bericht van de vermissing van de koster en zijn zoon de eerste bevelvoerder bereikte, reageerde hij terecht door twee van zijn ploegleden de kosterwoning te laten doorzoeken, zodat uitsluitel verkregen kon worden over de vermissing.

Op het moment dat de beide ploegleden bij de woning aankomen, komt daar ook net de bevelvoerder van de tweede tankautospuut (kortweg aangeduid met 'tweede bevelvoerder') aanlopen. Daar ontmoeten ze de koster, die aangeeft dat niemand meer in de woning aanwezig is, behalve de eventuele inbreker. De tweede bevelvoerder geeft dit portofonisch door aan de eerste bevelvoerder.

Op dit moment is duidelijk dat de kans op slachtoffers in de kerk uiterst klein is. Een bewuste afweging om vanaf dat moment niet meer naar slachtoffers te zoeken, wordt door beide bevelvoerders niet (gezamenlijk) gemaakt. Zij blijken dan ook hun ploegen (in de daarop volgende tien minuten) met een ander beeld van de situatie aan te sturen:

De eerste bevelvoerder concludeert dat er geen slachtoffers meer in de kerk/kosterwoning aanwezig zijn en verlegt zijn aandacht naar de brandbestrijding. Hij stuurt, kort nadat hij van de tweede bevelvoerder heeft vernomen dat er niemand meer in de kosterwoning is, zijn tweede aanvalsploeg naar binnen. Deze aanvalsploeg krijgt dan niet meer de opdracht om naar slachtoffers te zoeken (zie ook subparagraaf 7.3.3). Als hij kort daarna de (regionaal) officier van dienst (OvD) treft en hem een situatierapport schetst, is de aanwezigheid van een mogelijk slachtoffer verder geen onderwerp van gesprek meer (zie ook subparagraaf 7.3.8).

De eerste bevelvoerder communiceert zijn conclusie overigens niet expliciet met zijn eerste aanvalsploeg, die dan met een verkenning bezig is in de kerk. Hoewel de aanvalsploeg het bericht tussen beide bevelvoerders wel opvangt via de portofoon, geeft dit bericht hen geen aanleiding om hun opdracht te wijzigen. Zij blijven dan ook doorgaan met het zoeken naar mogelijke slachtoffers (zie ook subparagraaf 7.3.2).

De tweede bevelvoerder stuurt, na een persoonlijk overleg met de eerste bevelvoerder (zie subparagraaf 7.3.4), zijn eerste aanvalsploeg aan de noordzijde van de kerk (Zocherstraatkant) naar binnen. Zij gaan als derde aanvalsploeg naar binnen (omstreeks 21.25 uur) en krijgen (nog) expliciet de opdracht mee om naar eventuele slachtoffers te zoeken. De eerste bevelvoerder heeft tijdens dit overleg al uitsluitend de focus op de brandbestrijding: hij ziet door de inzet van de derde aanvalsploeg (nog) mogelijkheden om de kerk te redden middels een binnenaanval vanaf twee zijden.

Conclusie

Achteraf kan de beslissing van de eerste bevelvoerder om op basis van de opgave door de koster uit te gaan van de afwezigheid van slachtoffers in het pand als terecht worden gekwalificeerd. Dat hij zich vanaf dat moment volledig richtte op de brandbestrijding was dan ook correcte beslissing. Hij had deze beslissing echter expliciet aan zowel zijn eerste aanvalsploeg als aan de tweede bevelvoerder moeten doorgeven, om te voorkomen dat brandweerpersoneel in het pand dat nog dacht slachtoffers te kunnen aantreffen, onnodig risico zou nemen.

7.3.2. BINNENAANVAL DOOR DE EERSTE AANVALSPLOEG

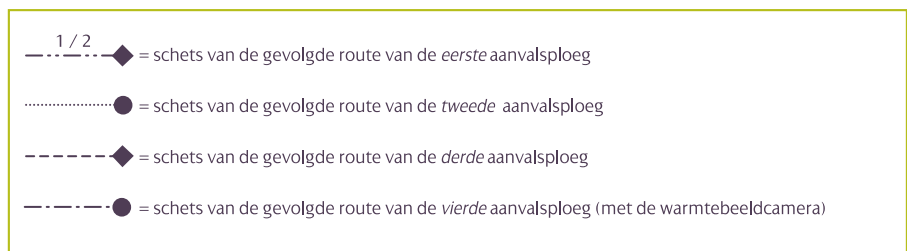
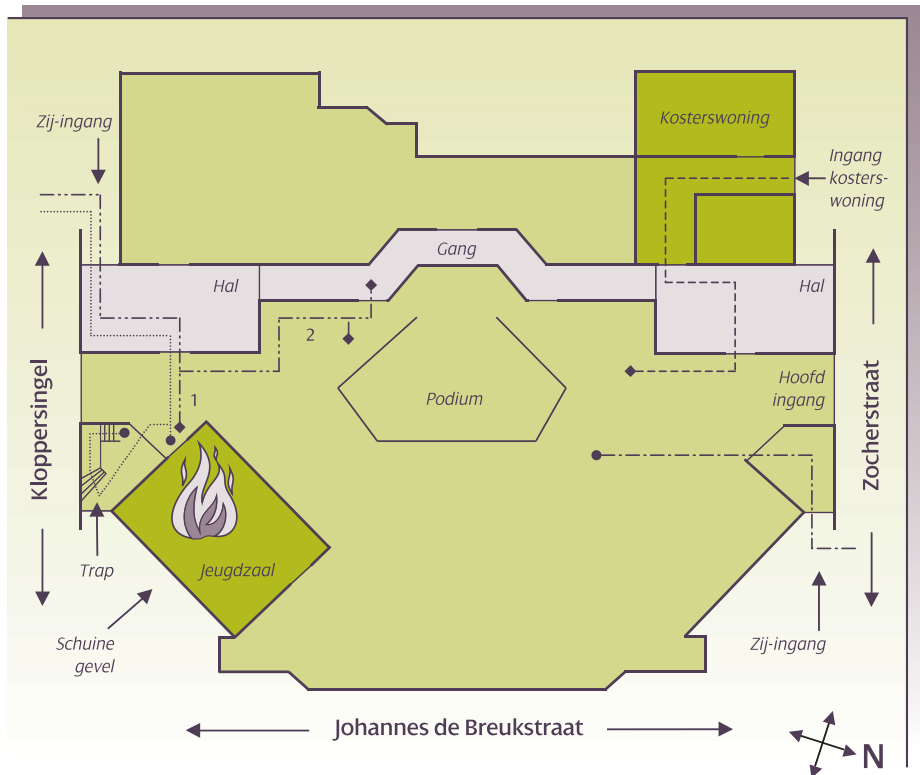
Zoals reeds beschreven wordt de eerste aanvalsploeg vrijwel onmiddellijk na aankomst (21.10 uur) door de eerste bevelvoerder naar binnen gestuurd (met de opdracht om naar de brandhaard en eventuele slachtoffers te zoeken).

De beide ploegleden gaan de kerk in met één hogedrukstraal. Ze constateren dat het er heet is en dat er rook hangt. Hoe dichters ze bij de jeugdzaal komen (zie figuur 7), des te warmer ervaren ze dat het wordt. In de jeugdzaal zien zij het ook daadwerkelijk branden. Ze gaan daar verder niet naar binnen, te meer ook omdat het er bijzonder warm is en “er van alles” naar beneden druipt. Het staat er volgens beiden stijf van de rook en ze hebben vrijwel geen zicht. Vanaf de plek waar ze staan zien ze het, linksboven in de jeugdzaal, branden. Via de portofoon vragen ze aan hun bevelvoerder om versterking van een tweede aanvalsploeg.

De situatie die de eerste aanvalsploeg aantreft in de jeugdzaal is een potentieel dodelijke: alle signalen (brand, dichte rook, grote hitte en smeltende delen van het plafond) wijzen op een situatie waarin er elk moment een vlamoverslag (of flashover)²⁹⁵ kan optreden.²⁹⁶ Betreding van de ruimte is daarmee inderdaad niet aan de orde.

295 Door ophoping van een brandbaar gas-/luchtmengsel tegen het plafond in een ruimte kan de gaslaag in één keer ontbranden waardoor het vuur zich zeer snel door de hele ruimte verspreidt. De gehele ruimte wordt vervolgens bij de brand betrokken.

296 Op het moment dat er een vlamoverslag of vlamterugslag (backdraft) plaatsvindt, is het voor brandweermensen meestal te laat om zich in veiligheid te brengen. De afgelopen jaren zijn meerdere brandweerlieden door een vlamoverslag of vlamterugslag om het leven gekomen. Een tijdige herkenning van de verschijnselen is dan ook van levensbelang.

Figuur 7: Plattegrond van de kerk met daarin aangegeven de verkenningen/binnen-aanvallen van de verschillende aanvalsploegen. De lengte van de kerk gemeten aan de kant van de Joh. de Breukstraat is 36 meter, de lengte gemeten aan de Kloppersingel is circa 30 meter.

De eerste aanvalsploeg beschikt daarmee over unieke informatie. Deze informatie wordt echter niet expliciet doorgegeven aan de eerste bevelvoerder. Anderzijds wordt door de bevelvoerder, die op dat moment (onder andere) bezig is met het zoeken naar een opstelplaats voor de tweede tankautospuit, daar ook niet actief om gevraagd. De eerste bevel-

voerder die dan op basis van zijn eigen waarnemingen (van buitenaf) nog steeds uitgaat van een kleine binnenbrand had op dit moment op basis van deze unieke informatie zijn beeld kunnen bijstellen.

Conclusie

De beslissing van de eerste aanvalsploeg om niet de jeugdzaal te betreden was, gezien het potentiële gevaar op vlamoverslag, de enig juiste.

De eerste aanvalsploeg had de (unieke) informatie die zij had over de situatie in de jeugdzaal actief aan haar bevelvoerder moeten doorgeven.²⁹⁷ Anderzijds kan gesteld worden dat de bevelvoerder, vanuit de verantwoordelijkheid voor zijn ingezette personeel, zelf ook expliciet om informatie had moeten vragen.

7.3.3. BINNENAANVAL VAN DE TWEDE AANVALSPOEG VANAF DE ZUIDZIJDE VAN DE KERK

De eerste bevelvoerder geeft gehoor aan het verzoek van de eerste aanvalsploeg en stuurt een tweede aanvalsploeg met een lagedrukstraal, eveneens aan de zuidzijde van de kerk, naar binnen. Ze krijgen de opdracht mee 'brandhaard zoeken en blussen'.

De tweede aanvalsploeg blijft in eerste instantie zoveel mogelijk in de deuropening van de hal/kerk staan (zie figuur 7), omdat zij constateren dat er in de kerk "van alles naar beneden valt". Zij zien (ook) dat het vooral erg brandt in de jeugdzaal. De eerste aanvalsploeg bevindt zich op dat moment – gezien vanuit de deuropening – aan hun linkerkant.

In de deuropening hebben beide aanvalsploegen zowel portofonisch als persoonlijk contact; de tweede aanvalsploeg meldt dat ze ter ondersteuning aanwezig is en dat zij de brandhaard bij de jeugdzaal voor hun rekening nemen. Terwijl de eerste aanvalsploeg op de tast langs de muur loopt (zie figuur 7), verder de kerk in op zoek naar mogelijke andere vuurhaarden en eventuele slachtoffers, loopt de tweede aanvalsploeg naar de jeugdzaal. Vanuit de deuropening van de jeugdzaal proberen ze de brand te blussen.

Het gegeven dat er ook buiten de jeugdzaal in de kerk al brokstukken naar beneden vielen, was een indicatie dat de brand zich toen hoogstwaarschijnlijk al buiten de jeugdzaal had ontwikkeld. De brand in de kerk was daarmee naar alle waarschijnlijkheid al niet meer te beheersen. Het aanwezige brandweerpersoneel had deze indicatie in ieder geval zo moeten interpreteren. Deze indicatie betekende immers dat nu ook buiten de jeugdzaal een potentieel levensgevaarlijke situatie bestond voor het ingezette brandweerpersoneel. De offensieve inzet had derhalve moeten worden afgebroken en de kerk had daarmee als verloren moeten worden beschouwd.

²⁹⁷ Uit de derde ongevalsbeschrijving met bijbehorende analyse in bijlage I volgt dat het niet delen van unieke informatie kan leiden tot ongevallen met een dodelijke afloop.

Conclusie

Achteraf kan worden vastgesteld dat op het moment dat de tweede aanvalsploeg constateerde dat er ook buiten de brandruimte (de jeugdzaal) brokstukken naar beneden kwamen al had moeten worden besloten dat de kerk niet meer te behouden viel: de brand had zich gezien de indicaties hoogstwaarschijnlijk al ontwikkeld tot buiten de oorspronkelijk brandruimte (de jeugdzaal) en was daarmee in redelijkheid niet meer te beheersen. In ieder geval bestond nu ook buiten de jeugdzaal een potentieel levensgevaarlijke situatie voor het ingezette brandweerpersoneel. Omdat de juiste inschatting van ten minste de eerste bevelvoerder was dat er geen slachtoffers meer aanwezig waren, had geen onnodig risico meer genomen moeten worden. Het doorzetten van een binnenaanval in dergelijke omstandigheden is nutteloos en moeilijk te verantwoorden.

Onderzoeken naar besluitvorming onder tijdsdruk (zie subparagraaf 7.3.4 en bijlage I) laten zien dat een gevoel van tijdcompressie en stress leiden tot een beperking van het menselijk vermogen om tot een hernieuwde situatiebeoordeling te komen. In het bijzonder betekent dit dat onder de extreme stress die een binnenaanval oplevert, het zeer moeilijk is voor ingezette manschappen om zelf te besluiten de binnenaanval af te breken. Helemaal als bij het ingezette personeel nog de beleving is dat er mogelijk nog slachtoffers aanwezig zijn. Het is dan ook van essentieel belang dat een bevelvoerder, die primair verantwoordelijk is voor (de veiligheid van) zijn ploegleden, de acties van zijn aanvalsploegen ('op afstand' via de portofoon) op de voet volgt. Op basis van de (relevante) informatie die hij van de verschillende aanvalsploegen ontvangt, zal hij zich een totaalbeeld moeten (kunnen) vormen van de eventueel aanwezige risico's. In het algemeen moet de bevelvoerder daarvoor zijn aanvalsploegen actief bevragen over hun bevindingen. De bevelvoerder moet er naar streven om over net zo veel informatie over de situatie in een brandend object te beschikken als de aanvalsploegen ('het delen van unieke informatie'). Op basis van de bevindingen van de aanvalsploeg kan de bevelvoerder dan indien nodig, eventueel in samenspraak met zijn aanvalsploegen, besluiten de binnenaanval af te breken.

Bovenstaande laat overigens onverlet dat aanvalsploegen geacht moeten worden (door voldoende opleiding en oefening) gevaren te (kunnen) herkennen en daarmee de risico's die ze (kunnen) lopen. De eerste aanvalsploeg besloot terecht de jeugdzaal niet te betreden, maar vervolgde haar verkenning zodanig, dat mocht er een vlamoverslag in de jeugdzaal plaatsvinden (en daarmee een snelle branduitbreiding buiten de jeugdzaal), zij daarmee hoogstwaarschijnlijk de eigen terugweg afsneed.

Conclusie

Gesteld kan worden dat de eerste bevelvoerder, vanuit zijn verantwoordelijke rol, expliciet over de situatie in de kerk had moeten communiceren met zijn ploegleden en op basis van hun bevindingen in deze situatie moeten besluiten tot het afbreken van de nutteloze maar zeer risicovol geworden binnenaanval.

**BESLUITVORMING EERSTE BEVELVOERDER OVER BINNENAANVAL
TWEDE EN DERDE AANVALSPOEG**

Nadat de eerste bevelvoerder zijn tweede aanvalsploeg naar binnen heeft gestuurd, loopt hij nogmaals naar de noordzijde van de kerk, waar hij de tweede bevelvoerder treft. Zij hebben daar een eerste overleg. (Dit is omstreeks 21.20 uur, ongeveer een kwartier na de eerste melding.)

De eerste bevelvoerder geeft daarmee (nogmaals) invulling aan zijn coördinerende taak. Hij verliest daarmee het zicht op de brandhaard (deze is te zien vanaf de zuidkant achter de ramen van de schuine gevel in de kerk) en wat belangrijker is, 'het zicht' op zijn beide aanvalsploegen. De praktische invulling van de coördinerende taak door de eerste bevelvoerder had in dit geval dan ook uit veiligheidsoverwegingen pas plaats moeten vinden als al het personeel uit het object was teruggetrokken (en er bijvoorbeeld gekozen was voor de relatief veilige buitenaanval).

Beide bevelvoerders spreken af dat de tweede bevelvoerder de noordkant (Zocherstraat) voor zijn rekening neemt en de eerste bevelvoerder zich blijft concentreren op de zuidkant (Kloppersingel). De eerste bevelvoerder geeft aan dat daar met twee lagedrukstralen van buitenaf wordt geblust en dat er twee aanvalsploegen binnen zijn. Verder geeft hij aan in hoeverre de brand zich in zijn optiek heeft ontwikkeld.

Als de tweede bevelvoerder aangeeft dat hij aan 'zijn kant' een (derde) aanvalsploeg naar binnen wil sturen om te kijken hoe de brand zich aan die kant heeft ontwikkeld, stemt de eerste bevelvoerder (als coördinator van de gehele brandweerinzet op dat moment) daar mee in.

De eerste bevelvoerder loopt na het overleg weer terug naar de zuidkant van de kerk (Kloppersingel).

Aanleiding voor de eerste bevelvoerder voor beide (vervolg)binnenaanvallen is dat hij er nog steeds van uitgaat dat de brand middels een binnenaanval bestreden kan worden. In beide gevallen wordt door de eerste bevelvoerder, op basis van de informatie van de eerste aanvalsploeg waarover hij had moeten beschikken, geen heroverweging van de situatie, met een bewuste risico-inschatting, gemaakt.

De wijze waarop de eerste bevelvoerder (na de eerste aanvalsploeg ook) de tweede en derde aanvalsploegen haast automatisch naar binnen stuurde ten behoeve van brandbestrijding is gebruikelijk in brandweer Nederland.²⁹⁸ Het is een bekend gegeven dat de bestrijding van een (kleine) binnenbrand over het algemeen zo lang mogelijk wordt

298 Een opnieuw uitvoerde analyse met behulp van nieuwe theorieën over besluitvorming onder tijdsdruk (zie bijlage I) van de inspectierapporten over de brand in het hotel Huis ter Duin te Noordwijk (1990), de brand in cadeauwinkel 'Arcade' te Zwolle (1992) en het ongeval aan de Motorkade in Amsterdam (1995) laten zien dat het automatisch inzetten van een binnenaanval zeer grote gevolgen kan hebben. Bij zowel de brand in Huis ter Duin als het ongeval aan de Motorkade kwamen mede hierdoor drie brandweerlieden om (zie bijlage I).

uitgevoerd middels een binnenaanval. De OvD in Haarlem verwoordde dat tijdens zijn interview (zie paragraaf 4.4) door op te merken dat “in dergelijke situaties er altijd voor de binnenaanval wordt gekozen.”

Onderzoek naar besluitvorming onder tijdsdruk door bijvoorbeeld G. Klein en J. Rasmussen (zie bijlage I) heeft twee belangrijke mechanismen geïdentificeerd²⁹⁹:

- Een eerste inzetbeslissing wordt altijd ‘intuïtief’ genomen, dat wil zeggen dat de beslissing gestuurd wordt door situatierkenning, gebaseerd op de beschikbare ervaring. Onder tijdsdruk zal altijd worden teruggegrepen op datgene wat standaard is.
- De stress die opereren in crisissituaties oplevert, leidt tot een perceptie van tijdscompressie en (mede daarom) tot een beperking van het menselijk vermogen om tot een hernieuwde situatiebeoordeling te komen. Een eenmaal gekozen inzetactie kan daardoor buitengewoon moeilijk worden losgelaten.

In het licht van de bevindingen uit deze onderzoeken is het dan ook niet verwonderlijk dat de eerste bevelvoerder de tweede en derde aanvalsploeg, op basis van zijn situatierkenning (kleine binnenbrand), een binnenaanval liet uitvoeren. De situatie werd door de eerste bevelvoerder immers niet als afwijkend van de standaardsituatie gezien.

Hoewel het handelen van de eerste bevelvoerder verklaarbaar was, impliceert dat niet dat, gezien de omstandigheden, de handelingen ook de juiste waren.³⁰⁰ Feitelijk heerste er op het moment dat hij de tweede aanvalsploeg naar binnen stuurde (zoals reeds opgemerkt) in de jeugdzaal al een potentieel gevaarlijke situatie. Anderzijds kan gesteld worden dat de aanvalsroute tot de jeugdzaal relatief zo kort en beschermd was (zie figuur 7) dat op het moment dat zij naar binnen werden gestuurd de aanvalsploeg (mits zij maar buiten de brandruimte bleven) geen groot risico zou lopen. Mogelijk was op dat moment de brand nog beperkt gebleven tot de jeugdzaal en had daarom op dat moment een snelle inzet met lage druk de brand nog kunnen beheersen. Daarentegen pleit dat de oudere constructie van de kerk en de al zo ontwikkelde brand ten minste een gerede kans betekende dat de brand zich al tot buiten de jeugdzaal ontwikkeld had. Toen besloten werd de derde aanvalsploeg naar binnen te sturen, constateerde de tweede aanvalsploeg inderdaad dat er buiten de jeugdzaal brokstukken naar beneden vielen, zodat inderdaad de brand zich klaarblijkelijk al buiten de jeugdzaal had ontwikkeld.

Conclusie

Hoewel het handelen van de eerste bevelvoerder begrijpelijk was gezien de huidige praktijk bij de Nederlandse brandweer (en de inzichten in de wijze waarop als een consequentie besluitvorming plaatsvindt), was het feitelijk suboptimaal: zoals reeds opgemerkt heerste er in de kerk, ten minste toen besloten werd de derde aanvalsploeg naar binnen te sturen, een potentieel gevaarlijke situatie waarover expliciet gecommuniceerd en besloten had moeten worden.

299 Bron: ‘Veiligheidsrisico’s bij repressief optreden’ door I. Helsloot en M. J. van Duin, Nibra publicatiereeks nr. 4 (1999).

300 De theorie van Klein stelt dat de beslissingen die professionals onder tijdsdruk op basis van een situatierkenning doen, niet perse de beste is.

7.3.5. OPSCHALING NAAR 'GROTE BRAND'

Wanneer de eerste bevelvoerder terugloopt van zijn overleg met de tweede bevelvoerder over de inzet van de derde aanvalsploeg (ongeveer twintig minuten ná de eerste melding) constateert hij dat de brand al zichtbaar is achter de hoge ramen (zie foto 3 in paragraaf 4.3). Hij concludeert dat de brand niet meer te houden is met alleen een binnenaanval en schaalte op naar 'grote brand' (21.25 uur).

Tevens besluit de eerste bevelvoerder het waterkanon van de (eerste) autoladder (AL-752) in te zetten voor een blussing vanaf hoogte. Mocht in een latere fase de brand uitslaand worden, zo schat hij in, dan kan de brand met het waterkanon via het dak en de hoge ramen geblust worden. Hij geeft twee brandweerlieden de opdracht om de eerste autoladder (AL-752) op de hoek van de Joh. de Breukstraat/Kloppersingel inzetgereed te maken (zie figuur 8 in subparagraaf 7.3.11).

Door de MBA wordt (om 21.25 uur) conform de uitrukprocedure de derde uitruk gealarmeerd, dat wil zeggen de derde tankautospuiter (TS-743) en de tweede autoladder (AL-753), beide met beroepsbezetting. Zij meldt zich om 21.32 uur ter plaatse.

Toen de eerste bevelvoerder (terecht) beseft dat de brand niet meer te houden was met alleen een binnenaanval, schaalde hij terecht op naar 'grote brand'. Op dat moment had hij de (ten opzichte van de tweede bevelvoerder) unieke informatie die hij had over de branduitbreiding (brand zit hoog in de kerk en wordt naar alle waarschijnlijkheid binnenkort uitslaand) moeten communiceren met de tweede bevelvoerder. Deze informatie is immers van potentieel (levens)belang voor het ingezette en nog in te zetten personeel in het pand. In samenspraak met de tweede bevelvoerder had hij onmiddellijk de binnenaanvallen moeten (laten) afbreken. Het handelen van de eerste bevelvoerder kan op dit punt niet worden verklaard door verwijzing naar de theorieën van Klein en Rasmussen: er is op dit moment sprake van een brandsituatie die door bekwaam handelend brandweerpersoneel als direct signaal voor het beëindigen van offensieve acties wordt en moet worden gezien.

Overigens is het opvallend dat de eerste bevelvoerder inschatte dat de brand uitslaand zou worden, maar daaruit niet de onvermijdelijke conclusie trok dat het pand niet meer te behouden was (zie ook subparagraaf 7.3.11).

Conclusie

Op basis van zijn waarneming, dat de brand al zo hoog in de kerk zat, was het besluit van de eerste bevelvoerder om op te schalen naar 'grote brand' een juiste.

Met zijn besef dat de brand uitslaand zou worden en alleen een binnenaanval niet meer zou volstaan, had hij in samenspraak met de tweede bevelvoerder onmiddellijk de binnenaanvallen moeten afbreken en over moeten gaan op een buitenaanval. Continuering van de binnenaanvallen was daarmee vanaf dat moment onverantwoord.

7.3.6. **BINNENAANVAL DOOR DE 'DERDE' AANVALSPLOEG VANAF DE NOORDZIJDE VAN DE KERK**

Als de tweede aanvalsploeg al enige minuten binnen is, gaat de derde aanvalsploeg (van de tweede tankautospuit, TS-741) samen met de tweede bevelvoerder via de kosterswoning aan de noordzijde van de kerk (Zocherstraat) de kerk in. (Dit vindt ongeveer tegelijkertijd plaats met het opschalen naar 'grote brand' om 21.25 uur). De tweede bevelvoerder kijkt via de deuropening die toegang verschaft tot de kerk naar binnen en geeft zijn aanvalsploeg de opdracht om rechtsom de kerk in te lopen (zie figuur 7). Als opdracht geeft hij ze mee dat ze moeten zoeken naar eventuele slachtoffers (de inbreker) en naar de brandhaard, waarna hij zelf het pand verlaat. Informatie omtrent de activiteiten van de beide andere aanwezige aanvalsploegen krijgen ze verder niet mee.

In de kerk hangt volgens de derde aanvalsploeg de rook tot ongeveer een halve meter boven de vloer. Ze vinden het in de kerkzaal erg warm en ze horen het 'knetteren'. Ze constateren dat er allemaal 'witte stukjes' op de grond liggen en vermoeden dat het losgelaten stucwerk is. Ze lopen rechtsom langs de muur (zie figuur 7). De 'nummer 1' van de aanvalsploeg loopt door tot aan het podium. De 'nummer 2', die wil volgen, merkt dat de slang klem zit in de deuropening. Omdat de 'nummer 2' het binnen ook te heet vindt worden, besluiten ze op eigen initiatief terug te trekken. Als ze naar buiten komen bevindt de OvD zich inmiddels aan de noordzijde van de kerk.

De tweede bevelvoerder had op basis van de bevindingen van de derde aanvalsploeg (het delen van unieke informatie), als verantwoordelijke voor de veiligheid van zijn ploegleden, de derde aanvalsploeg moeten laten terugtrekken.

Conclusie

Gezien de situatie die op dit moment (aan de noordzijde) in de kerk heerste, kan gesteld worden dat ook de tweede bevelvoerder op basis van de bevindingen van de derde aanvalsploeg had moeten besluiten tot het afbreken van de binnenaanval.

7.3.7. **VOORAANKONDIGING INZET WATERKANON**

Op enig moment (maar nádat de eerste bevelvoerder om 21.25 uur heeft opgeschaald naar 'grote brand') vraagt de eerste aanvalsploeg, die in de kerk nog steeds op zoek is naar eventuele slachtoffers en andere brandhaarden, via de portofoon aan de eerste bevelvoerder of ze nog door moeten zoeken. De bevelvoerder besluit de situatie zelf te bekijken en loopt, de aanvalsslansen van zijn beide aanvalsploegen volgend, de kerk binnen. In de deuropening van de hal/kerk (zie figuur 7) blijft hij staan. Hij ervaart dat het binnen in de kerk heel warm is, er een vuurgloed uit de richting van de jeugdzaal komt en dat het zicht door de rook slecht is. Hij verbaast zich erover dat in de kerk niet is te zien dat de brand feitelijk al zo hoog in het pand zit, zoals hij kort daarvoor zelf vanaf de buitenkant heeft geconstateerd.

Hij waarschuwt beide aanvalsploegen dat het vuur zich al boven hen bevindt. Hij geeft de eerste aanvalsploeg de opdracht de verkenning te staken en geeft aan dat ze zich “een eind moeten terugtrekken”. De tweede aanvalsploeg, die vanuit de deuropening van de jeugdzaal de brand in die zaal probeert te blussen³⁰¹, geeft aan dat ze nog even de trap (zie figuur 7) op willen om te kijken wat ze daar aantreffen. De eerste bevelvoerder stemt daarmee in onder de voorwaarde dat ze geen “domme dingen” doen. Als het maar een beetje gevaarlijk wordt moeten zij zich meteen laten terugzakken. De eerste bevelvoerder zegt tevens tegen beide aanvalsploegen dat hij van plan is het waterkanon in te zetten. Tot aan dat moment mogen ze nog van hem doorgaan met blussen.

Ook de tweede bevelvoerder wordt door de eerste bevelvoerder (portofonisch) op de hoogte gebracht van zijn voornemen om het waterkanon in te zetten. Hij spreekt met hem af dat hij een seintje kan verwachten als het waterkanon inzetgereed is, zodat (ook) zijn mensen zich tijdig kunnen terugtrekken uit de kerk.

Dat de aanvalsploegen op het moment dat het waterkanon wordt ingezet het pand moeten verlaten, is volgens de eerste bevelvoerder met het oog op de eigen veiligheid: gezien de grote hoeveelheid water en de kracht waarmee het water op (of in, als de brand eenmaal uitslaand zou worden) de kerk gespoten zou worden, vond hij het niet verantwoord de aanvalsploegen in de kerk te laten.

De aanleiding voor de eerste bevelvoerder om het ingezette personeel terug te laten trekken, relateerde hij daarmee aan de risico's die zich zouden gaan voordoen wanneer het waterkanon zou worden ingezet. Hij relateerde het niet aan de potentiële risico's die toen al enige tijd in de kerk heersten.

Conclusie

De aanleiding om het ingezette personeel (uiteindelijk) te laten terugtrekken, was feitelijk een oneigenlijke. Niet de inzet van het waterkanon doch de potentiële gevaren in de kerk hadden voor de eerste bevelvoerder aanleiding moeten zijn de binnenaanvallen te staken.

7.3.8. OFFICIER VAN DIENST TER PLAATSE EN DE VIERDE BINNENAANVAL

De officier van dienst (OvD) is omstreeks 21.25 uur ter plaatse (dit is 22 minuten na de eerste melding). Hij stelt dan de portfoonnummering vast. Volgens de geldende Haarlemse praktijk neemt hij op dat moment formeel de leiding op zich. Hij is daarmee (onder andere) verantwoordelijk voor de veiligheid van het brandweerpersoneel. Omdat vóór het vallen van de muur verder niet wordt opgeschaald naar het naastgelegen hogere niveau behoudt de OvD tot dat moment ook de algehele leiding over de brandweerinzet.

301 Op foto 3 in paragraaf 4.3 is te zien dat de tweede aanvalsploeg het vuur ook even tijdelijk (gedeeltelijk) onder controle heeft.

Van de eerste bevelvoerder verneemt de OvD dat drie aanvalploegen in de kerk zijn, dat het binnen erg heet is en dat het er niet goed gaat. De eerste bevelvoerder geeft verder niet aan dat hij heeft opgeschaald naar 'grote brand'. In de beleving van de OvD is dat op dat moment ook niet aan de orde. Op basis van zijn eigen waarnemingen is er in zijn optiek nog slechts sprake van een "klein binnenbrandje"; achter de hoge ramen in de schuine gevel (dat wil zeggen boven in de kerk) constateerde hij bij aankomst slechts een "kabbelend vuur".

De OvD trekt op basis van de hem verkregen informatie zelf de conclusie dat gekozen is voor de tactiek om de brand vanaf twee kanten (noord- en zuidzijde) met een binnenaanval te bestrijden. Hij kan zich hier in vinden en voelt zich dan ook niet genoodzaakt af te wijken van de ingezette (gepercipieerde) bestrijdingstactiek.

De eerste bevelvoerder geeft tevens aan dat hij opdracht heeft gegeven om het waterkanon van de eerste autoladder inzetgereed te maken. Zij bespreken verder niet expliciet de wijze waarop of met welk doel het waterkanon ingezet gaat worden.

Wanneer de OvD aan de noordzijde van de kerk komt, hoort hij van de tweede bevelvoerder ook dat het binnen vreselijk heet is. De OvD biedt aan de warmtebeeldcamera uit zijn dienstauto te halen (de auto bevindt zich aan de zuidzijde van de kerk), zodat vanaf de noordzijde van de kerk de brandhaard gelokaliseerd kan worden.

Nadat de OvD de warmtebeeldcamera heeft gehaald en afgegeven, wordt aan de noordzijde van de kerk nog met een nieuwe (vierde) binnenaanval begonnen: De tweede bevelvoerder en één van zijn manschappen lopen (met lagedruk) vanaf de noordoostkant al schuifelend de kerk binnen (zie figuur 7). Volgens de volgende brandweerman is de rook witgrijs van kleur en heel dik. Op de warmtebeeldcamera is slechts één rood vlak zichtbaar (wat duidt op uniforme verwarming van het inwendige van de kerk door warmtestraling uit een hete gaslaag). Dit alles is voor de tweede bevelvoerder echter geen reden om terug te keren.

De OvD loopt ondertussen terug naar de zuidkant van de kerk (Kloppersingel) en volgt verder op de achtergrond (dat wil zeggen via het portofoonverkeer zonder verdere inmenging) wat er in de kerk gebeurt.

Om 21.35 uur geeft de inspecteur van dienst van de politie³⁰² aan de politiemeldkamer door dat "er rook uit alle gaten van de kerk komt". De drie aanvalploegen zijn dan nog steeds in de kerk aanwezig.

Zoals reeds meerdere malen opgemerkt, waren de beide bevelvoerders en aanvalploegen niet in staat om op basis van hun waarnemingen c.q. bevindingen af te wijken van de gekozen inzetstrategie (de binnenaanval).

302 Dat is op dat moment de hoogst leidinggevende politiefunctionaris ter plaatse en verantwoordelijk voor het politie-optreden.

Van de OvD daarentegen mocht verwacht worden, te meer omdat hij als hoogst leidinggevende op officiersniveau 'fris' bij de brand aankwam, dat hij een juiste beoordeling van de situatie kon maken. Op basis van de situatie die de OvD aantrof en hem gecommuniceerd werd, had hij ogenblikkelijk moeten inzien dat de kerk niet meer te behouden was: het vuur brandde al hoog in de kerk, het was er vreselijk heet en met de ingezette aanvalsploegen ging het na bijna een kwartier brandbestrijding³⁰³ 'niet goed'. Deze drie feiten waren elk op zichzelf al een voldoende reden om de kerk als verloren te beschouwen. Het alsnog laten doorzetten van de op handen zijnde binnenaanvallen en het faciliteren van een nieuwe (de vierde) was op dat moment dan ook nutteloos en bracht slechts veiligheidsrisico's voor het ingezette personeel met zich mee.

Overigens had de OvD in elk geval zijn verantwoordelijkheid als hoogst leidinggevende moeten nemen in plaats van zich uitvoerend met de inzet bezig te gaan houden (het ophalen van de warmtebeeldcamera).³⁰⁴

Conclusie

In een steeds riskanter wordende brandsituatie in de kerk bleef de brandweer een zinloze maar levensgevaarlijke inzet doorzetten.

De OvD, die na aankomst de algehele leiding over de brandweerinzet en daarmee de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van het brandweerpersoneel had, wordt geacht om als nieuwkomer bij de brand met deskundigheid de situatie te beoordelen.

Op basis van de situatie die hij aantrof en hem gecommuniceerd werd, had de OvD ogenblikkelijk moeten inzien dat de kerk niet meer te behouden was. Er was daarmee geen enkele andere zinvolle optie dan het acuut afbreken van de verschillende binnenaanvallen.

7.3.9. HET TERUGTREKKEN VAN DE AANVALSPLOEGEN

Wanneer het waterkanon inzetgereed is (naar schatting tussen 21.35 en 21.40 uur) krijgen de eerste, tweede en vierde aanvalsploeg de opdracht om zich terug te trekken uit de kerk (de derde aanvalsploeg had zich al eerder op eigen initiatief teruggetrokken). Deze opdracht wordt zonder nadere afstemming met de OvD door de eerste bevelvoerder gegeven.

De OvD, die het bericht tot terugtrekking via de portofoon verneemt, concludeert onmiddellijk dat de kerk van binnenuit niet meer te houden is. Hij beseft op dat moment (terecht) dat daarmee de kerk definitief is opgegeven en dat de brand binnen aanzienbare tijd uitslaand kan worden, mede gezien het feit dat de rook op verschillende plekken uit de

303 In het onderzoek 'veiligheidsrisico's bij brandweeroptreden' (1999) dat gebaseerd is op de onderzoeken naar besluitvorming onder tijdsdruk wordt voorgesteld als standaardprocedure in te voeren dat een binnenaanval die niet tot succes leidt binnen vijftien minuten moet worden afgebroken (waarna een defensieve strategie overwogen moet worden). Ook in de evaluatie van de brand in De Bonte Wever (2001, Nibra publicatieroom nr.13) werd dit criterium aangehaald.

304 Overigens dient opgemerkt te worden dat de keuze om de warmtebeeldcamera op het OvD-voertuig te plaatsen in plaats van op de tankautospuit(en) haast automatisch bewerkstelligd dat OvD's in de valkuil trappen om zelf de camera te gaan halen.

kerk wordt 'geperst'. Hij communiceert dit echter niet met zijn bevelvoerders. Wel informeert de OvD bij de inmiddels ter plaatse zijnde derde bevelvoerder (de derde uitruk is vanaf 21.32 uur ter plaatse) of er is opgeschaald naar 'grote brand'. De derde bevelvoerder, die juist ter plaatse is, omdat er is opgeschaald naar 'grote brand', bevestigt dat.

Wanneer de brand daadwerkelijk uitslaand wordt (21.43 uur), vraagt de OvD extra materieel aan om daarmee branduitbreiding naar de omgeving te voorkomen (zie subparagraaf 7.3.13).

Toen de OvD de terechte conclusie trok dat het afbranden van de kerk onafwendbaar was (tussen ongeveer 21.35 en 21.40 uur) was er (voor hem) feitelijk sprake van een nieuwe situatie die om een hernieuwde inzetstrategie vroeg. De OvD had dan ook onmiddellijk een nieuwe inzetoverweging moeten maken, gericht op het beschermen van de omgeving (zie ook subparagraaf 7.3.13). Hij had dit niet alleen voor de effectiviteit van het optreden, maar ook voor de veiligheid van het personeel (in bijvoorbeeld een motorkapoverleg) expliciet met zijn bevelvoerders moeten communiceren. Omdat de kerk als verloren werd beschouwd, had het brandweerpersoneel vanaf dat moment ook niets meer in de directe omgeving van de kerk te zoeken. De OvD had dit aspect, als onderdeel van de hernieuwde inzetstrategie, moeten onderkennen en expliciet aan de bevelvoerders moeten doorgeven. De bevelvoerders hadden er vervolgens op moeten toezien dat de manschappen op veilige afstand de inzet continueerden.

Overigens dient opgemerkt te worden dat juist dit een natuurlijk moment was om een gezamenlijk overleg te beleggen, omdat de situatie relatief veilig was: al het brandweerpersoneel was uit de kerk en de brand was nog niet uitslaand.

Rekening houdend met de tijd die benodigd is om extra materieel ter plaatse te krijgen, had de OvD dit materieel onmiddellijk moeten alarmeren en niet moeten wachten tot de brand daadwerkelijk uitslaand werd. Achteraf gezien zaten tussen zijn conclusie dat de kerk met zekerheid zou afbranden (tussen 21.35 en 21.40 uur) en het daadwerkelijk uitslaand worden van de brand slechts enkele minuten, zodat de vertraging praktisch niet van invloed zal zijn geweest op de mogelijkheid tot bescherming van de omgeving. Overigens moet opgemerkt worden dat het niet evident eenvoudig is voor OvD's om in tijd en ruimte te denken. Eerdere evaluaties³⁰⁵ van branden laten dat ook zien. De OvD's in deze evaluaties hielden zich te lang bezig met het blussen van een niet meer te redden pand, terwijl zij de focus al veel eerder op de omgeving hadden moeten richten.

Conclusie

Op het moment dat de binnenaanvallen werden afgebroken en de OvD voor zichzelf terecht de conclusie trok dat de kerk niet meer te behouden viel, werd door hem onvoldoende in tijd en ruimte gedacht.

De OvD die tot dat moment slechts op de achtergrond de activiteiten van zijn mensen volgde, had ten minste toen invulling moeten geven aan zijn coördinerende taak.

305 Zoals de evaluatie van de silo-brand in Doetinchem (opgenomen in het 'Jaarboek onderzoek 1999' van het Nibra) en de evaluatie van de brand in De Bonte Wever (2002, Nibra publicatiereeks nr.13).

7.3.10.

HET ADVIES VAN DE INSPECTEUR VAN BOUWTOEZICHT

Ongeveer tegelijkertijd met het terugtrekken van de aanvalsploegen beseffen de meeste brandweerlieden (in het bijzonder de OvD en de eerste en derde bevelvoerder) dat de brand binnen afzienbare tijd uitslaand zal worden: de brand zit al hoog in de kerk en de rook wordt onder het dak en naast de hoge ramen uit de kerk 'geperst'.

Nog voor de brand uitslaand wordt, treffen de OvD en de inspecteur van de afdeling bouwtoezicht³⁰⁶ van de gemeente Haarlem elkaar op de kruising Joh. de Breukstraat/ Kloppersingel (zie figuur 8 in de volgende subparagraaf). De inspecteur geeft aan dat als de brand uitslaand wordt en de toren gaat vallen hij niet bij voorbaat kan voorspellen welke kant de toren zal opvallen. Ook weet hij niet op voorhand wat er met het pand gebeurt als door het instorten van het dak de stabiliteit van de constructie verdwijnt. Hij adviseert de OvD dan ook iedereen uit de buurt van de kerk te halen.³⁰⁷

Met dit advies wordt door de OvD in dit stadium van het incident niets gedaan.

Toen de OvD expliciet door de inspecteur van bouwtoezicht gewezen werd op de risico's had hij onmiddellijk het advies van de inspecteur moeten opvolgen. Hij had (nogmaals) expliciet zijn bevelvoerders de opdracht moeten geven er voor te zorgen dat alle manschappen op voldoende afstand van de kerk hun (blus)werkzaamheden vervolgden.

Conclusie

De inspecteur van bouwtoezicht onderkende de risico's die zich zouden voordoen wanneer de brand daadwerkelijk uitslaand zou worden. Hij gaf terecht het advies aan de OvD iedereen uit de buurt van de kerk te halen. Met het advies werd door de OvD in dit stadium van het incident (onterecht) niets gedaan.

7.3.11.

DE BUITENAANVAL (VÓÓR HET UITSLAAN VAN DE BRAND)

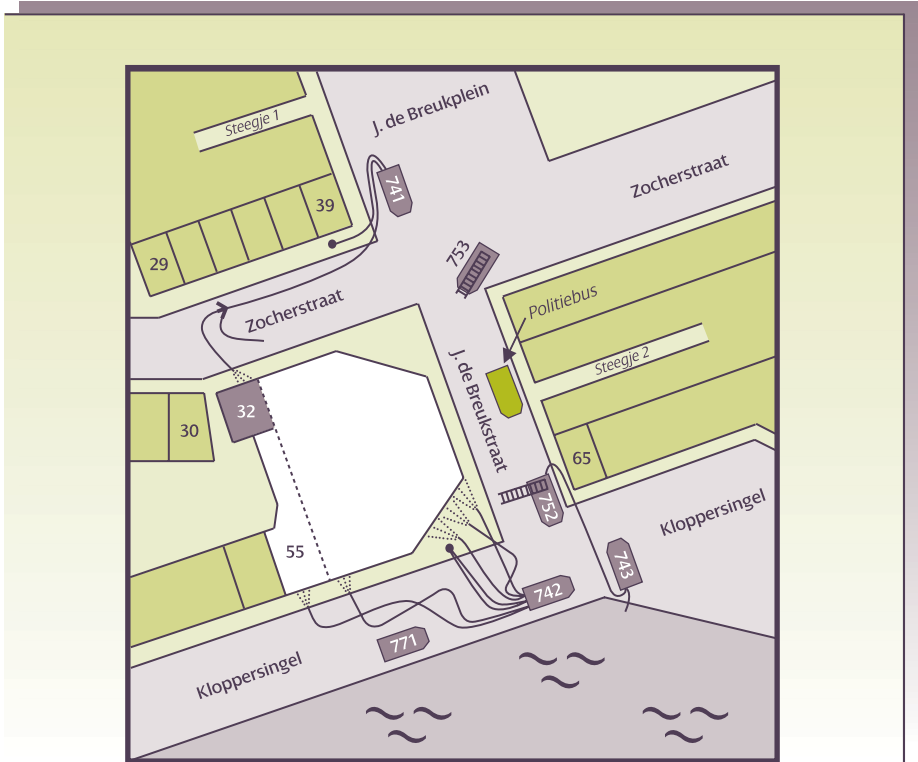
Nadat de aanvalsploegen zich hebben teruggetrokken uit de kerk vervolgt het aanwezige brandweerpersoneel de inzet zonder nadere afstemming met de OvD. Verschillende handstralen (met hoge en lage druk) en het waterkanon van de eerste autoladder (AL-752) worden – ofwel op eigen initiatief ofwel in opdracht van één van de bevelvoerders – ingezet om de brand van buitenaf te bestrijden (ook wel een buitenaanval genoemd).

De bemanning van de tweede autoladder (AL-753), die ten noordoosten van de kerk staat opgesteld (zie figuur 8), krijgt van de derde bevelvoerder de opdracht de (tweede) autoladder inzetgereed te maken.

306 Ongeveer tien jaar geleden is een aantal functionarissen van de afdeling bouwtoezicht begonnen met het adviseren van de brandweer (in de persoon van de OvD) op het gebied van onder andere de veiligheid van constructies van gebouwen. Vanaf het nader bericht 'middelbrand' worden ze standaard opgeroepen. Op 23 maart 2003 is dit ook gebeurd, zie subparagraaf 7.3.1).

307 Hoewel volgens de inspecteur van bouwtoezicht de mogelijkheid van het vallen van de muren/gevels tijdens hun gesprek verder niet expliciet aan de orde is geweest, heeft de OvD in zijn interview aangegeven dat hij op basis van het gesprek wel al met die mogelijkheid heeft rekening gehouden. Hoewel ook de gevarezone niet expliciet aan bod is geweest heeft de OvD naar eigen zeggen op dat moment al onderkend dat de gevaren – en daarmee het advies – voor alle zijden van de kerk golden (zie ook paragraaf 4.5).

In tegenstelling tot de OvD (zie subparagraaf 7.3.9) hebben de bevelvoerders nog steeds het idee dat ze de kerk en de kosterswoning kunnen behouden. Hun inzet is daar dan ook in eerste instantie op gericht. De stralen worden, hoewel de kerk nog dicht zit en de brand niet uitslaand is, op de kerk en de kosterswoning (nummer 32) gericht. In figuur 8 wordt aangegeven op welke plekken de stralen zijn ingezet op het moment dat de brand daadwerkelijk uitslaand wordt. Opgemerkt dient te worden dat twee van de drie stralen op de schuine gevel daar al in een vrij vroeg stadium zijn ingezet, met de bedoeling de gevel nat te houden (de brandhaard bevond zich achter de schuine gevel).

Figuur 8: Overzichtsschets van de aanvalsstralen die door de bevelvoerders zijn ingezet ten behoeve van de buitenaanval, nog voor het uitgaan van de brand (21.43 uur). De TS-742, TS-741 en de TS-743 zijn respectievelijk de eerste, tweede en derde tankauto-spuiten. De eerste autoladder (AL-752) is ingezet om vanaf hoogte te 'blussen', de tweede autoladder (AL-753) wordt inzetgereed gemaakt. De ABH-771 is het ademluchtvoertuig.

Het waterkanon van de eerste autoladder wordt (in opdracht van de eerste bevelvoerder en nogmaals zonder afstemming met de OvD) ingezet aan de zuidoostkant van de kerk. Omdat de kerk nog dicht zit (het dak zit er nog op en de hoge ramen zijn nog dicht) kan

het waterkanon het vuur niet bereiken. Er wordt tegen de ramen, het dak en de muur gespoten. Er zit maar weinig druk achter de straal, waardoor de worplengte beperkt is.

Hoewel het initiatief tot afstemming onbetwistbaar bij de OvD had moeten liggen, kan anderszins opgemerkt worden dat hier ook een verantwoordelijkheid lag bij de bevelvoerders. Zonder nader overleg met de OvD werd door de bevelvoerders (en de manschappen) een buitenaanval ingezet. In het bijzonder werd door de eerste bevelvoerder, die maar moeilijk zijn coördinerende rol kon loslaten (zie ook subparagraaf 7.3.15), eigenstandig besloten de binnenaanvallen te staken en het waterkanon in te zetten. De eerste bevelvoerder liet ten onrechte na de OvD hierover aan te spreken.³⁰⁸

Om overzicht te kunnen houden op de algehele inzet moeten bevelvoerders de OvD ten minste informeren over hun handelingen. Feitelijk hebben de bevelvoerders (en de manschappen waar ze verantwoordelijk voor zijn) ieder een eigen werkgebied en werken ze in principe onafhankelijk van elkaar. Om de inzet op de juiste wijze te kunnen coördineren, is de OvD afhankelijk van de informatie die de bevelvoerders moeten aanleveren.

In dit verband dient benadrukt te worden dat de elementen die cruciaal zijn voor een goede taakuitvoering door bevelvoerders, zoals de bevelvoering en communicatie, vóór 23 maart 2003 door de bevelvoerders nooit zijn beoefend. Beroepsbevelvoerders van de Haarlemse brandweer oefenen nooit samen met of onder leiding van een OvD (zie paragraaf 3.2 en subparagraaf 7.2.3).

Het besef dat de brand binnen enkele minuten uitslaand kon worden, was voor geen van de aanwezige brandweerlieden aanleiding om zich buiten de valschaduw³⁰⁹ van de muren van de kerk op te stellen. Pas na het uitslaan van de brand, toen er sprake was van een aanzienlijke warmtestraling, trokken verschillende manschappen zich, al dan

308 De eerste bevelvoerder verklaarde tijdens zijn interview dat "hij op onderdelen de inzet niet uit handen heeft gegeven. Enerzijds omdat hij vermoedde dat de OvD het zelf te druk had, maar anderzijds omdat hij vond dat hij de OvD niet voor alles lastig kon vallen. Over het algemeen stapt hij pas op een OvD af als hij ergens over twijfelt en in zijn beleving was dat niet aan de orde" (zie paragraaf 6.2).

309 De valschaduw van de muur is de afstand vanaf de muur die gelijk is aan de hoogte van de muur:

In de les- en leerstof van het Nibra is sprake van zowel een 'instortings schaduw' als een 'instortingsgevaarzone'. Voor het *instorten* van een muur moet volgens de module Onderbrandmeester repressie (p. 280) rekening gehouden worden met een instortings schaduw die gerekend vanaf de muur "ongeveer eenderde tot de helft van de hoogte van de muur" is. Voor het *instorten en/of omvallen* van een muur moet volgens de module Adjunct hoofdbrandmeester repressie (p. 137) rekening gehouden worden met "een afstand vanaf de muur die gelijk is aan de hoogte van de muur" (de instortingsgevaarzone of valschaduw).

niet op eigen initiatief, verder van de kerk af terug (zie ook subparagraaf 7.3.15). De meeste deden dit echter in verband met de 'standaardgevaren die horen bij een uitslaande brand'³¹⁰.

De acties van de brandweer om het pand bij de nog niet uitslaande brand van buitenaf te 'blussen' hadden branduitbreiding in de kerk – en daarmee het afbranden ervan – nooit kunnen voorkomen.³¹¹ Het effect was slechts dat door koeling met water de dakconstructie langer intact werd gehouden waardoor de hitte van de brand zich in het object zelf ophoopte en daar voor een snellere branduitbreiding zorgde (zie ook paragraaf 7.3.12). Een effectieve inzet van de brandweer had zich gericht op het treffen van voorbereidingen om de omgeving in een latere fase door koeling (preventief) te kunnen beschermen tegen warmtestraling en vlieg vuur³¹². Een grote uitslaande brand is over het algemeen immers niet te blussen. Het is een taak van de OvD om de te volgen strategie en tactiek van de inzet te bepalen en te communiceren.

Uiteindelijk kan gesteld worden dat in de situatie van de kerkbrand gold dat elke brandweerman die met een handstraal de kerk kon raken te dicht bij stond.

Conclusie

De inzet van buitenaf op de kerk door de brandweer was voorspelbaar ineffectief. De inzet van de brandweer had op dat moment al volledig gericht moeten zijn op het beschermen van de omgeving met inachtneming van de veiligheid van het eigen personeel.

7.3.12.

DE BRAND WORDT UITSLAAND

Om circa 21.43 uur, ruim vijf minuten nadat de aanvalsploegen zich hebben teruggetrokken uit de kerk, slaat de brand iets ten zuiden van de toren, volgens de respondenten explosief, uit het dak. Vanaf dat moment is voor alle ingezette brandweerlieden duidelijk dat de kerk niet meer te behouden is.

Op dit moment was het een ieder duidelijk dat delen van de kerk op kortere of langere termijn zouden instorten. Slechts een enkeling hield echter gaandeweg het incident rekening met de mogelijkheid van in zijn totaliteit instortende c.q. omvallende muren. Voor het merendeel van de brandweerlieden was zeker dit laatste vóór het ongeval

310 Hiermee werd door de respondenten bedoeld de onmiddellijk waarneembare gevaren, die in hun beleving over het algemeen standaard bij een uitslaande brand horen, zoals warmtestraling, het vrijkomen van brokstukken en brandend puin en het instorten van een gedeelte van een muur. Het instorten c.q. omvallen van een hele muren werd door de meeste niet als een standaardgevaar gezien.

311 Zie bijvoorbeeld ook de evaluatie van de brand in De Bonte Wever (2002).

312 Tijdens een brand kunnen vaste stoffen in de rook worden meegenomen. Dit kunnen onverbrande of verbrande deeltjes zijn. Indien er sprake is van brandende deeltjes die door opstijgende hete gassen of door de wind worden meegevoerd, spreekt men van vlieg vuur. Door vlieg vuur kan brand overslaan van een brandend pand naar een verder gelegen pand (dit heet brandoverslag).

ondenkbaar. Toch is er voldoende casuïstiek beschikbaar, waaronder het dodelijke ongeval in Tilburg, die adequaat geïnstrueerd brandweerpersoneel beter had moeten doen weten.

Op enig moment vat het torentje aan de onderkant (rondom) vlam, waarna de brand als het ware omhoog het torentje inkruipt. Als de toren vrijwel geheel in brand staat – door respondenten omschreven als “de witte toorts” en “een vlamvattende droge kerstboom” – verspreidt de brand zich over de verschillende puntaken van de kerk (zie foto 1 in paragraaf 4.2). Op enig moment stortten achtereenvolgens het torentje en het dak in.

In de beleving van vrijwel alle respondenten verloopt de branduitbreiding vanaf het moment dat de brand uit het dak slaat tot aan het instorten van dak “heftig en uitzonderlijk snel”. De inschatting van de tijdsperiode tussen ‘brand uitslaand’ en ‘instorten torentje en dak’ door de verschillende respondenten varieerde van 5 tot 15 minuten. Feit is echter dat deze periode ongeveer 25 minuten duurde: om 22.08 uur geeft de chef van dienst van de politie aan de politiemeldkamer door dat “alle muren nog staan, maar dat al het binnenwerk is ingestort”.

Vrijwel onmiddellijk na het uitslaan van de brand komt – volgens de respondenten – uitzonderlijk veel warmte vrij. Al vrij snel worden belendende percelen aangestraald en is er sprake van vliegvlam aan de noordzijde van de kerk (zie ook subparagraaf 7.3.14).

Een gevolg van de snelle en explosieve wijze waarop de brand zich uitbreidt, is dat de eerste en derde bevelvoerder en de OvD ervaren dat de hectiek van het incident in één klap toeneemt. Ze hebben vanaf dat moment dan ook het gevoel dat ze handen en voeten te kort komen om zaken te regelen c.q. uit te voeren.

Achteraf kan gesteld worden dat als men eerder in tijd en ruimte had gedacht de percipieerde hectiek gedeeltelijk ondervangen had kunnen worden. Het belang van het in tijd en ruimte denken werd daarmee praktisch aangetoond.

Conclusie

Ondanks de onderkende onvermijdelijkheid van het instorten van de kerk hebben de brandweerlieden niet het bijbehorende gevaar kunnen inschatten. Gezien het feit dat in Nederland al eerder dodelijke slachtoffers in zo'n situatie zijn gevallen, hadden zij op dit voorzienbare risico geïnstrueerd dienen te zijn.

7.3.13. HET INZETPLAN VAN DE OVD

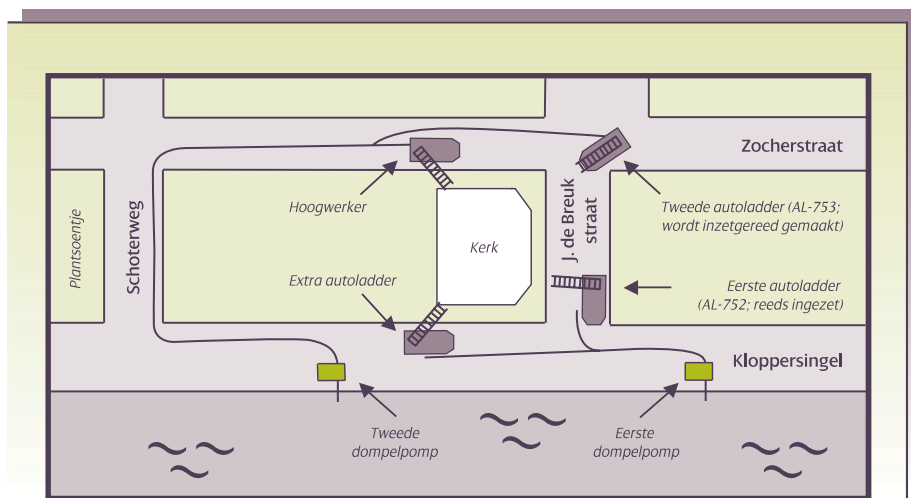
Wanneer de brand daadwerkelijk uitslaand wordt (21.43 uur), komt de OvD, die tot dan toe nog niet merkbaar leiding heeft gegeven aan de inzet³¹³, in actie.

313 Dit werd door zowel de OvD als de eerste en derde bevelvoerders ook als zodanig ervaren.

Om 21.44 uur schaal hij op door aan de MBA het grootschalig watertransport (dat wil zeggen een dompelpompunit³¹⁴) aan te vragen. In eerste instantie vraagt hij om één dompelpompunit. Verder verzoekt hij om een extra (derde) autoladder, een hoogwerker en op verzoek van de tweede bevelvoerder om extra mensen. Een kwartier later (om 21.58 uur) vraagt hij om een tweede dompelpompunit. Van een gestructureerde opschaling om snel veel extra bluscapaciteit ter plaatse te krijgen, is verder geen sprake.

De OvD wil het extra materieel inzetten om de kerk gecontroleerd te laten uitbranden om branduitbreiding naar de omgeving te voorkomen. Zijn inzetplan³¹⁵ is als volgt:

Hij wil de brand met drie autoladders en een hoogwerker op iedere hoek van de kerk (zie figuur 9) vanaf hoogte laten bestrijden. De watervoorziening voor de vier voertuigen moet geleverd worden door de twee dompelpompen (het grootschalig watertransport). Om de voertuigen aan zuidkant van de kerk te voeden, is hij voornemens de eerste dompelpomp aan de oostkant van de Kloppersingel neer te zetten. De tweede dompelpomp (die een kwartier na de eerste dompelpomp wordt aangevraagd) wil hij aan de westkant van de Kloppersingel opgesteld hebben. Deze zou de voertuigen aan de noordzijde van de kerk (in de Zocherstraat) moeten voorzien van water.

Figuur 9: Schets van het inzetplan van de OvD.

314 Een dompelpompunit (of kortweg dompelpomp genoemd) is een pomp die grote hoeveelheden water kan transporteren. Om een dompelpomp in te kunnen zetten is de aanwezigheid van 'open water' essentieel.

De dompelpompunit wordt in een bak (de zogenoemde dompelpomphaakarmbak) door een (haakarm)voertuig vervoert. Op het haakarmvoertuig bevindt zich een tweede bak, de zogenoemde 'slangenbak', waarin zich een 6-duimsslang (van totaal 1 kilometer lengte) en diverse armaturen bevinden. In deze rapportage wordt het haakarmvoertuig die de dompelpompunit vervoert kortweg aangeduid met dompelpompvoertuig.

315 Op de geluidsbanden van de MBA is te horen dat de aanwijzingen die de OvD aan de MBA geeft ten aanzien van het extra materieel inderdaad overeenkomen met zijn, tijdens het interview gegeven, inzetplan (zie ook paragraaf 5.4).

Zoals reeds opgemerkt had de inzet van de brandweer zich moeten richten op het beschermen van de omgeving. Een grote uitlaande brand is over het algemeen immers niet te blussen. De wijze waarop de OvD de drie waterkanonnen en de hoogwerker wilde inzetten, was daarmee voorspelbaar weinig zinvol.

De OvD communiceert zijn inzetplan niet met zijn bevelvoerders, ook niet in een latere fase. De eerste en derde bevelvoerder zijn dan ook, alvorens zij de extra aangevraagde voertuigen zelf ter plaatse waarnemen, niet op de hoogte van het feit dat deze zijn aangevraagd en onderweg zijn.

Zoals reeds opgemerkt moeten bevelvoerders de OvD informeren over hun handelingen, zodat de OvD overzicht kan houden over de algehele inzet (zie paragraaf 7.3.11). Andersom moet een OvD de bevelvoerders op de hoogte brengen en houden over zijn inzetplan. Enerzijds omdat de bevelvoerders en de manschappen invulling geven aan de totale inzet, maar anderzijds om te voorkomen dat de bevelvoerders zelf de grote lijn verliezen en eigenstandig acties gaan ondernemen (zie subparagraaf 7.3.14 en subparagraaf 7.3.16). De OvD kan daarmee de feitelijke regie over de inzet verliezen.

In dit verband dient nogmaals benadrukt te worden dat beroepsbevelvoerders en OvD's nooit samen of onder leiding van een OvD oefenen, zodat aspecten als communicatie nooit zijn beoefend.

Conclusie

De OvD had de bevelvoerders moeten informeren over zijn inzetplan, om te voorkomen dat bevelvoerders eigenstandig acties ondernemen. Daarbij moet bedacht worden dat de OvD en de bevelvoerders nimmer (gezamenlijk) zijn beoefend op het aspect communicatie.

Omdat een grote uitlaande brand als in de kerk niet te blussen is, was het inzetplan van de OvD weinig zinvol.

7.3.14. DE FEITELIJKE DEFENSIEVE BRANDWEERINZET

Vanaf het moment dat de brand uitlaand wordt (21.43 uur), vervolgen de OvD en de bevelvoerders (deze laatsten hebben onderling regelmatig, al dan niet via de portofoon, contact over de inzet) zonder enige vorm van overleg de inzet:

Zoals gezegd concentreert de OvD zich in eerste instantie op het ter plaatse laten komen van het extra aangevraagde materieel. Vanaf omstreeks tien uur tot aan het vallen van de muur (22.12 uur) houdt hij zich tevens uitvoerend met de inzet bezig (zie ook subparagraaf 7.3.15).

De bevelvoerders daarentegen zetten op eigen initiatief, maar onder coördinatie van de eerste bevelvoerder, de meeste handstralen, die in eerste instantie werden ingezet om de kerk van buitenaf nat te houden, geleidelijk aan in om belendende percelen nat te

houden.³¹⁶ In het bijzonder worden de huizen gelegen aan de noordkant van de kerk door de manschappen van de tweede tankautospuiter nat gehouden in verband met vlieg vuur. Zoals gezegd is hier al vrij snel na het uitslaan van de brand sprake van. Onder invloed van de wind verspreidt het vlieg vuur zich noordwaarts en komt veelal op de huizen en in de tuinen aan de noordkant van de kerk (Zocherstraat) terecht.

Omstreeks tien uur is er toch sprake van branduitbreiding door vlieg vuur naar de directe omgeving. Verschillende secundaire brandjes ontstaan in de tuinen van de huizen gelegen aan de noordzijde van de kerk. Eén van de manschappen die aldaar is ingezet om de huizen nat te houden, krijgt de opdracht deze brandjes te blussen. De tweede bevelvoerder vraagt (om 22.03 uur) in overleg met de eerste bevelvoerder, maar zonder overleg met de OvD, de vierde tankautospuiter aan.

De bevelvoerders en hun manschappen anticipeerden daarmee terecht op het uitslaan van de brand door zich geleidelijk aan te concentreren op de omgeving. Hoewel na tien uur toch enkele secundaire brandjes ontstonden ten gevolge van vlieg vuur kan achteraf gesteld worden dat door de acties van bevelvoerders en hun manschappen de huizen in de directe omgeving gespaard zijn gebleven.

De eerste en tweede autoladder (AL-752 en AL-753) worden ingezet om de brand aan respectievelijk de zuidoostzijde en de noordoostzijde van de kerk te bestrijden (zie figuur 8). De tweede autoladder, die onder bevel van de derde bevelvoerder valt, wordt (om 21.58 uur) net als de eerste autoladder (zie subparagraaf 7.3.11) zonder verdere afstemming met de OvD ingezet.

Mede door de omvang van de brand is de inzet van beide waterkanonnen weinig effectief.

De bevelvoerders die wel degelijk oog hadden voor de omgeving waren niet in staat af te wijken van de gekozen tactiek van beide waterkanonnen, ook niet toen hen duidelijk werd dat de effectiviteit vrij minimaal was. Terwijl de handstralen geleidelijk aan op de woningen in de directe omgeving werden gericht, lieten ze de waterkanonnen de kerk 'blussen'. Zoals reeds opgemerkt was dit voorspelbaar ineffectief, omdat grote uitslaande branden over het algemeen niet te blussen zijn. En al zeker niet met slechts twee waterkanonnen. De daadwerkelijke effectiviteit van de inzet van beide waterkanonnen toonde dit in dit geval ook aan.

Conclusie

Aan de feitelijke inzet werd op eigen initiatief vormgegeven door de drie bevelvoerders.

Gesteld kan worden dat het door de bevelvoerders op eigen initiatief inzetten van de defensieve inzet positief heeft uitgedaakt voor het behoud van de omliggende woningen.

Beide autoladders en hun waterkanonnen bleven ingezet worden op de kerk zonder dat zij een effectieve bijdrage leverden aan de inzet.

316 Volgens het fotomateriaal wordt tot ongeveer 22.03 uur nog met één straal de schuine gevel aan de zuidkant 'geblust' en wordt (ten minste) tot (circa) 22.08 uur (als de toren en het dak volledig in brand staan) met één straal de zuidmuur 'geblust'.

De OvD

Wanneer de brand onder aan de toren uitslaand wordt (dit is naar schatting om ongeveer 21.50 uur), bevinden verschillende brandweerlieden zich (nog) in de directe omgeving van de kerk (getuige ook het fotomateriaal).

In het bijzonder geldt dat aan de zuidkant van de kerk voor de eerste autoladder (AL-752) en de manschappen die op de kruising de schuine gevel staan nat te houden. De pompbediende van de derde tankautospuiter (TS-743) spreekt de OvD hier over aan.

De OvD die zich op dat moment bezig houdt met het ter plaatse krijgen van het extra materieel verplaatst zijn aandacht nu op het in veiligheid brengen van het brandweerpersoneel en de voertuigen in de directe omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. Hij beseft daarbij, met het gesprek van de inspecteur van bouwtoezicht nog in het achterhoofd, dat het potentiële gevaar niet alleen het vrijkomen van de warmtestraling en het rondvliegend puin (de eerder genoemde waarneembare ‘standaardgevaaren’) omvat, maar tevens het instorten/omvallen van (alle) gevels.

De OvD geeft onmiddellijk de derde bevelvoerder de opdracht om de eerste autoladder (AL-752), die in de Joh. de Breukstraat de brand aan het bestrijden is, daar weg te halen en zodanig op te stellen dat deze buiten de valschaduw van de muren van de kerk komt te staan.³¹⁸ (De muur in de 12 meter brede Joh. de Breukstraat was circa 24 meter hoog.) Ook geeft hij de eerste bevelvoerder de opdracht om de eerste tankautospuiter (TS-742), die in de Kloppersingel in de valschaduw van de gevel aldaar staat, naar voren te verplaatsen.³¹⁹

Terwijl onder aanvoering van de derde bevelvoerder de eerste autoladder wordt verplaatst, geeft de OvD brandweerlieden, die in de directe omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel te dicht op de kerk staan, de opdracht zich naar achteren, buiten de valschaduw van de muren, te verplaatsen. Hij roept tevens naar iedereen in de omgeving van de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel dat niemand meer door de Joh. de Breukstraat mag lopen. Door zijn waarschuwing ongeadresseerd rond te roepen, is hij er van overtuigd dat hij iedereen in zijn directe omgeving op een snelle manier kan bereiken. De OvD gaat er impliciet van uit dat zijn waarschuwing iedereen, inclusief de eerste en derde bevelvoerders, op de kruising bereikt en door iedereen begrepen wordt. Hij geeft zijn waarschuwing dan ook verder niet portofonisch aan zijn bevelvoerders door (zie ook hieronder).

317 Hieronder wordt niet alleen het instorten maar tevens het omvallen van muren verstaan.

318 Opgemerkt wordt dat de eerste autoladder onder bevel stond van de eerste bevelvoerder en niet onder die van de derde bevelvoerder.

319 Het daadwerkelijk verplaatsen van de eerste autoladder vindt feitelijk pas plaats tussen (circa) 22.06 en 22.08 uur.

Vanaf omstreeks tien uur vragen ook andere zaken de aandacht van de OvD. Hij houdt zich vanaf dat moment uitvoerend bezig met de verplaatsing van de eerste tankautospuut (zie subparagraaf 7.3.15) en het inzetgereed maken van de derde autoladder (uit Velsen). Vanaf dat moment verliest hij dan ook het overzicht op de totale inzet: hij weet niet exact wat er aan de noordzijde van de kerk gebeurt, hij krijgt niet mee dat er nieuw brandweerpersoneel ter plaatse arriveert en hij ziet niet dat brandweermensen ondanks zijn waarschuwing toch de Joh. de Breukstraat inlopen (zie subparagraaf 7.3.16).

Het besluit van de OvD om, rekening houdend met de valschaduw van de muren, niemand meer door de Joh. de Breukstraat te laten lopen en iedereen tot op veilige afstand van de kerk te laten terugtrekken, was zeer terecht. De wijze waarop hij daar als verantwoordelijke voor de hele brandweerinzet uitvoering aan gaf, kan echter als onvoldoende professioneel worden gekenschetst. Door zijn waarschuwingen ongeadresseerd en daarmee feitelijk vrijblijvend in slechts de directe omgeving van de kruising rond te roepen, was het onvermijdelijk dat verschillende groepen mensen de waarschuwing om uit de valschaduw van de kerk te blijven niet zouden meekrijgen. Dit gold voorspelbaar voor het personeel dat aan de noordzijde van de kerk was ingezet (bemanning van de tweede tankautospuut (TS-741) en de tweede autoladder (AL-753)), het personeel dat door de OvD was aangevraagd en mogelijk nog niet ter plaatse was en de overige hulpdiensten (politie en ambulancepersoneel). Ook het personeel dat niet op een vaste plek was ingezet, maar rond liep om op verschillende plekken hand- en spandiensten te verlenen, werd voorspelbaar niet bereikt.

In plaats van zich uitvoerend bezig te houden met de inzet had hij (nogmaals) op adequate wijze invulling moeten geven aan zijn leidinggevende rol. Van een OvD mag immers verwacht worden dat hij hoofdzaken van bijzaken kan onderscheiden. Na het 'acuut' veilig stellen van mensen en materieel had hij onmiddellijk via zijn bevelvoerders moeten verbieden dat het personeel zich in de gevarezone van de kerk mocht begeven. In het bijzonder had de OvD de bevelvoerders expliciet duidelijk moeten maken dat niemand meer in de Joh. de Breukstraat mocht komen. Deze straat verbond immers de beide inzetgebieden aan de noord- en zuidzijde van de kerk en werd dan ook regelmatig door brandweelieden (en politie, zie ook hieronder) gebruikt om van het ene naar het andere inzetgebied te lopen. Hij had ze expliciet de opdracht moeten geven de manschappen hierover te instrueren en ze er op te wijzen dat ze moesten toezien dat dit door iedereen werd nageleefd. Dit alles had hij ook aan de MBA en de verbindingscommandowagen (VC) moeten doorgeven, zodat het nog niet ter plaatse zijnde personeel vroegtijdig van het gevaar op de hoogte gebracht had kunnen worden.

Niet alleen het eigen personeel had overigens op de hoogte gebracht moeten worden. Ook de andere hulpdiensten, zoals de politie en de ambulancepersoneel, hadden geïnformeerd moeten worden over het potentiële instortingsgevaar en het daarmee samenhangende verbod om nog binnen de valschaduw van de kerkmuren te komen.

Omdat het inzetgebied hiermee feitelijk in tweeën werd gedeeld (in een noord- en zuidkant) had de OvD de hoofd officier van dienst (HOvD) ter plaatse moeten laten komen.³²⁰ Om overzicht te behouden over de noordzijde had hij in de tussentijd portofonisch nauw contact moeten houden met de tweede bevelvoerder. Gezien het beperkt aantal voertuigen dat aan de noordzijde was ingezet (een tankautospuit en een autoladder), had hij de tweede bevelvoerder tijdelijk de leiding over de inzet aan de noordzijde kunnen geven.

Conclusie

De maatregelen die door de OvD werden getroffen om het ingezette en nog in te zetten personeel van zowel de brandweer als de overige hulpdiensten in veiligheid te brengen, waren onvoldoende professioneel.

De OvD heeft eveneens niet voorzien in de coördinatie van de gehele brandweerinzet.

De bevelvoerders

Hoewel de bevelvoerders oog hebben voor de veiligheid van hun mensen, ze wijzen hun manschappen regelmatig op de waarneembare standaardgevaren, halen ze hun manschappen niet (tijdig) uit de valschaduw van de kerkmuren (zie ook hieronder). In het bijzonder brengen ze hun manschappen niet op de hoogte dat er, conform de waarschuwing van de OvD, niet meer door de Joh. de Breukstraat gelopen mag worden.

De tweede bevelvoerder kreeg de waarschuwing – en alles wat zich aan de zuidzijde van de kerk afspeelde – niet mee. Dit was niet verwonderlijk, omdat hij zich aan de andere kant van de kerk (de noordzijde) bij zijn manschappen bevond. De OvD heeft de tweede bevelvoerder verder ook niet portofonisch op de hoogte gebracht. Hij ging er (impliciet) van uit dat de tweede bevelvoerder en zijn manschappen, gezien hun werkzaamheden (het bestrijden van vlieg vuur), zich aldaar op voldoende afstand van de kerk zouden bevinden.

De eerste en derde bevelvoerder zijn door de OvD niet specifiek gewezen op de potentiële instortingsgevaren. Mogelijk dat zij de OvD wel hebben horen roepen. Gesteld kan worden dat zij de (ongeadresseerde) waarschuwing om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen op z'n minst niet hebben geïnterpreteerd als zijnde een verbod, getuige ook (onder andere) de volgende actie:

Ongeveer drie tot vier minuten voor de muur valt, het torentje en het dak zijn dan al ingestort, besluiten de eerste en derde bevelvoerder die zich beide aan de zuidkant van de kerk bevinden om aan de noordzijde (in de Zocherstraat) een kijkje te nemen. De eerste bevelvoerder, die een kleine tien minuten daarvoor (omstreeks tien uur) nog in de Zocherstraat is geweest en samen met de tweede bevelvoerder constateerde dat er secundaire brandjes waren ontstaan, wil kijken hoe het er voor staat met de brand-

uitbreiding (zie subparagraaf 7.3.14).³²¹ De derde bevelvoerder stelt voor om een sprintje te trekken door de straat, langs de heg, en na enig aarzelen stemt de eerste bevelvoerder daar mee in. Op een draffe lopen ze – de kerk voortdurend in de gaten houdend – door de Joh. de Breukstraat naar de Zocherstraat. Ze worden door niemand teruggeroepen. De OvD heeft hier verder geen weet van, omdat hij op dat moment bij de derde autoladder (uit Velsen) aan de zuidwestkant van de kerk (zie figuur 9) is.

Niet alleen de OvD hoort toe te zien op het veilig optreden van het ingezette personeel. De bevelvoerders hebben een eigen verantwoordelijkheid als het gaat om de veiligheid van de manschappen die onder hun directe bevel staan. Er bestaat immers altijd de mogelijkheid dat de manschappen, die uitvoerend bezig zijn met het bestrijden van de brand, om een of andere reden de veiligheid (tijdelijk) uit het oog verliezen. Zoals reeds eerder opgemerkt is het dan ook van belang dat de bevelvoerder de handelingen van zijn manschappen op de voet volgt.

Vanuit deze verantwoordelijkheid hadden (goed geïnstrueerde) bevelvoerders, ongeacht de waarschuwing en het handelen van de OvD, zelf moeten constateren dat verschillende manschappen (en materieel) te dicht op de brand stonden (zie ook hieronder). Het laten terugtrekken van het personeel tot buiten de valschaduw van de muren had feitelijk al door de bevelvoerders moeten plaatsvinden.

Terwijl de eerste en derde bevelvoerder zelf (terecht) aanvoelden dat het eigenlijk niet meer verantwoord was om door de Joh. de Breukstraat te lopen, liepen ze tegen beter weten in de straat door.³²² Hierover kan slechts worden opgemerkt dat dit zeer onverantwoord was. Niet alleen gezien de eigen veiligheid, maar ook omdat ze voor hun manschappen een voorbeeldfunctie hadden.

De eerste bevelvoerder probeerde nogmaals invulling te geven aan zijn coördinerende rol. Feit was dat de eerste bevelvoerder met de komst van de OvD geen coördinerende taak meer had. Door op een draffe naar de andere kant van de kerk te lopen, liep hij bij zijn manschappen vandaan en verloor hij daarmee tijdelijk het zicht op hun werkzaamheden. Hoewel het gezien de huidige inzichten in besluitvorming onder tijdsdruk begrijpelijk was dat de eerste bevelvoerder zijn coördinerende taak maar moeilijk kon loslaten, had zijn prioriteit bij zijn manschappen moeten liggen.

Conclusie

De bevelvoerders hebben de waarschuwing van de OvD niet gehoord of begrepen, noch hebben zij zelf hun verantwoordelijkheid voor de veiligheid van hun personeel en voor zichzelf genomen. Daarom hebben zij hun personeel niet consequent buiten de valschaduw van de kerkmuren laten opereren.

321 Merk op dat de eerste bevelvoerder ook om tien uur nog door de Joh. de Breukstraat liep.

322 Als argument werd door beide bevelvoerders gegeven dat ze van mening waren dat er geen andere optie was om aan de noordkant van de kerk te komen.

De manschappen

Enkele minuten voor tien uur, wanneer de toren al vrijwel geheel in brand staat, komt aan de zuidwestkant van de kerk het personeelsbusje met de (vier) extra aangevraagde manschappen en het dompelpompvoertuig (met twee inzittenden) ter plaatse.

Noch de bemanning van het dompelpompvoertuig, noch de inzittenden van het personeelsbusje (allen vrijwilligers) melden zich ter plaatse. Geen van de bevelvoerenden is dan ook op de hoogte van het feit dat de voertuigen en hun bemanningsleden ter plaatse zijn. Hoewel de nieuw aangekomen brandweerlieden door verschillende collega's worden gewaarschuwd dat ze moeten 'oppassen', krijgen ze niet expliciet te horen dat ze niet de Joh. de Breukstraat in mogen. De brandweerlieden gaan er impliciet van uit dat het waarschuwen betrekking heeft op de eerder genoemde 'standaardgevaren'.³²³

De nieuw aangekomen brandweermensen hadden zich te allen tijde ter plaatse moeten melden. Indien dit niet mogelijk was bij de MBA en/of de VC hadden zij zich direct bij de OvD en/of één van de bevelvoerders moeten melden. De nieuw aangekomen brandweerlieden werden nu niet (en ook later niet) onder bevel gezet van een bevelvoerende. Eerdere evaluaties van incidenten, waaronder het ongeval in Harderwijk, hebben laten zien dat het niet onder bevel stellen van later ter plaatse komend personeel grote gevolgen kan hebben. In Harderwijk kwamen mede daardoor twee brandweermensen om het leven. Adequaat geïnstrueerd personeel had daarom (wederom) beter moeten weten.

Aan de *zuidzijde* van de kerk stellen de reeds ingezette manschappen die met handstralen de omgeving (c.q. de kerk) staan nat te houden zich, al dan niet op eigen initiatief, uiteindelijk buiten de valschaduw van de kerk op. Uiteindelijk, want tot ongeveer 22.03 uur, als de toren vrijwel geheel in brand staat, staan nog drie manschappen met één handstraal de schuine gevel 'te blussen' in de valschaduw van de betreffende gevel.³²⁴

Wanneer de manschappen die de belendende woningen ten zuidwesten van de kerk (in de Kloppersingel) staan nat te houden van de OvD te horen krijgen dat zij niet meer in de buurt van de (zuid)muur mogen komen, wil één van hen het verdeelstuk en de slangen meer in de richting van de singel verplaatsten. Hij komt daarbij te dicht in de buurt van de kerk en wordt door de inspecteur van bouwtoezicht weggeroepen.

Aan de *noordzijde* van de kerk, in de Zocherstraat, stelt één van de manschappen (zonder handstraal) zich iets ten noordwesten van de kerk op om in verband met vallend puin, vlieg vuur en het feit dat de toren binnen afzienbare tijd kan instorten de omgeving in de gaten te houden. Twee van de brandweermannen staan daar namelijk met hun rug naar de brandende kerk toe de tegenoverliggende huizen nat te houden,

323 Dit gold voor vier van de zes brandweermensen die kort voor tien uur ter plaatse kwamen. De bestuurder van het busje en de bijrijder van het dompelpompvoertuig zijn beide omgekomen tijdens de bestrijding van het incident.

324 Dit zijn niet de drie omgekomen brandweermannen.

waarbij één van de mannen, getuige het fotomateriaal, onder de valschaduw van de muur van de kosterwoning staat. De toren staat dan al in brand.

De manschappen die niet op een vaste plek zijn ingezet, maar rond lopen om verschillende plekken hand- en spandiensten te verrichten, blijven tot aan het vallen van de muur in de valschaduw van de muren lopen. Dit geldt ook voor het nieuw aangekomen brandweerpersoneel (zie ook subparagraaf 7.3.16).

Niet alleen de OvD en de bevelvoerders zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van het ingezette personeel. Iedere brandweerman is verantwoordelijk voor zijn eigen veiligheid. Hij moet er dan ook zelf op toezien dat hij tijdens een inzet zo veilig mogelijk optreedt. Iedere brandweerman weet dit. Een bij de brandweer alom bekende uitdrukking is immers “eigen veiligheid eerst”.

Op het moment dat de brand de toren bereikte en deze volledig in vlam zette, had iedere goed geïnstrueerde brandweerman vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid zich niet meer binnen de valschaduw van de kerkmuren mogen begeven. Feitelijk zou daar geen OvD of bevelvoerder aan te pas moeten komen, zeker niet als het om een defensieve inzet gaat op een reeds opgegeven pand.

Conclusie

Hoewel ook de manschappen hadden moeten beseffen dat zij in onveilig gebied opereerden, hebben gedurende de gehele inzet brandweermensen binnen de valschaduw van de verschillende muren van de kerk gestaan of gelopen.

Politie

Enkele minuten na het uitslaan van de brand wijst een brandweerman de chef van dienst van de politie er op dat door het uitslaan van de brand er gevaar op instorting is en puin kan neerstorten, waardoor het niet meer veilig is in de Joh. de Breukstraat. De waarschuwing van de desbetreffende brandweerman is voor de politie aanleiding om niet meer door de Joh. de Breukstraat te lopen. Er wordt besloten het inzetgebied van de politie in tweeën te delen: in een noordkant (Zocherstraat) en een zuidkant (Kloppersingel). Beide kanten komen onder leiding te staan van een chef van dienst. Nog vóór tien uur wordt dit portofonisch naar de politiemensen ter plaatse gecommuniceerd.

Conclusie

De politie anticipeerde zodra hen het instortingsgevaar werd gemeld op de enig juiste wijze: het gebied werd opgedeeld in twee inzetgebieden, ieder onder leiding van een chef van dienst. Portofonisch werd dit doorgegeven aan alle politiefunctionarissen evenals het feit dat er niet meer door de Joh. de Breukstraat gelopen mocht worden.

Wanneer de toren is ingestort wordt naar schatting tussen 22.06 en 22.08 uur de eerste tankautospuit (TS-742) onder leiding van de OvD, zonder deze van de ondergrondse brandkraan los te koppelen, zo ver mogelijk naar voren gereden, richting de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel (zie figuur 8). Twee manschappen proberen het opzetstuk nog los te maken, maar worden door verschillende collega's teruggeroepen.

De derde bevelvoerder ziet dat de worplengte van het waterkanon van de tweede autoladder (AL-753) door onvoldoende druk zeer minimaal is. Omdat hij kort daarvoor van de OvD heeft vernomen dat er een dompelpomp onderweg is, geeft hij de bemanning van de tweede autoladder de opdracht de inzet tijdelijk te staken. Omdat het voertuig gedeeltelijk in de valschaduw van de schuine gevel aan de noordoostkant van de kerk staat (zie figuur 8), laat hij ze het voertuig tevens iets naar achteren verplaatsen. De derde bevelvoerder loopt daarna door de Joh. de Breukstraat terug naar de zuidkant van de kerk.

Nadat de bemanning van het dompelpompvoertuig de dompelpompunit aan de waterkant ten westen van de kerk heeft afgezet, rijdt ze de 6-duimsslang richting de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel uit. Omstreeks 22.08 uur wordt het dompelpompvoertuig op de oude plek van de eerste tankautospuit neergezet (dit is ongeveer vier minuten vóór de muur valt).

De derde bevelvoerder ziet het dompelpompvoertuig met de slangenbak staan op de plek waar in eerste instantie de eerste tankautospuit stond. De derde bevelvoerder gaat er van uit dat de dompelpomp bedoeld is om de tweede autoladder te voeden.³²⁵ Hij geeft aan een aantal manschappen door, die achter het dompelpompvoertuig staan, dat het de bedoeling is dat de tweede autoladder (AL-753) gevoed moet worden. Hij geeft de mannen de opdracht de 6-duimsslang over de stoep naar de tweede autoladder (AL-753) te rollen. Hij drukt de mannen op het hart zoveel mogelijk aan “de heggant”³²⁶ te blijven.

De eerste en derde bevelvoerder trekken zoals reeds beschreven (ongeveer drie tot vier minuten vóór de muur valt) een sprintje door de Joh. de Breukstraat. De toren en het dak zijn dan reeds ingestort.

Een aantal manschappen trekken de 6-duimsslang aan de koppeling de Joh. de Breukstraat in (zie foto 5 in paragraaf 5.4). Volgens het fotomateriaal gebeurt dit om (circa) 22.09 uur (drie minuten voor de muur valt). Wanneer de slang strak ligt, wordt de koppeling halverwege de Joh. de Breukstraat gelegd. De manschappen lopen weer terug naar de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel. De rijder van het dompel-

³²⁵ Ook de eerste bevelvoerder, die op enig moment de dompelpompunit aan de waterkant zag staan, trok deze conclusie.

³²⁶ Daarmee bedoelt hij de oostkant van de Joh. de Breukstraat, aan de kant van de tuinen (zie foto 1 in paragraaf 4.2).

pompvoertuig komt achter hen aan en vraagt om de zogeheten 6-duimskoppelings sleutel. Eén van de manschappen rent met de koppelings sleutel de Joh. de Breukstraat in (zie foto 6 in paragraaf 5.4) en overhandigt deze aan de rijder. De rijder loopt terug richting het steegje (steegje 2 in figuur 8).

De tweede bevelvoerder loopt samen met de chauffeur van het personeelsbusje vanaf de noordzijde van de kerk de Joh. de Breukstraat in. De chauffeur van het busje blijft halverwege de straat staan en loopt richting het steegje. In de uitsparing voor het steegje (zie foto 1 in paragraaf 4.2) bevindt zich de rijder van de pomp met de 6-duimskoppelings sleutel. De tweede bevelvoerder loopt door en roept de persoon die kort daarvoor de 6-duimskoppelings sleutel heeft overhandigd en zich nu weer op de kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel bevindt. Wanneer de persoon aanstalten maakt om naar hem toe te rennen, wordt deze door een collega tegengehouden.

Dan kantelt de oostmuur van de kerk naar buiten en valt in de Joh. de Breukstraat (22.12 uur). Drie brandweerlieden komen onder de muur terecht: de tweede bevelvoerder, de chauffeur van het personeelsbusje en de rijder van het pompvoertuig.

Conclusie

Op 23 maart 2003 kwamen drie brandweerlieden van de Haarlemse brandweer om tijdens de bestrijding van een brand in een stadion waar het alle betrokkenen al geruime tijd duidelijk was dat het pand niet meer te redden viel.

Het was louter toeval dat de (oost)muur gevallen is op het moment dat de omgekomen drie brandweermannen zich in de Joh. de Breukstraat bevonden. Als de muur op een ander moment was omgevallen, of als één van de andere buitenmuren van de kerk was gevallen, waren er naar alle waarschijnlijkheid andere brandweermannen omgekomen.

7.4. TERUG NAAR DE ONDERZOEKSVRAGEN

In deze paragraaf wordt de voor dit onderzoek centrale onderzoeksvraag beantwoord:

Hoe kon het gebeuren dat op 23 maart 2003 drie brandweerlieden zijn omgekomen tijdens het bestrijden van de brand in de Koningkerk te Haarlem?

Een direct daaraan verbonden vraag was hoe het ongeval kon plaatsvinden gezien het feit dat er de laatste jaren zoveel (landelijke) aandacht is geweest voor de veiligheidsrisico's van het repressief brandweeroptreden.

Brandweerpersoneel staat tijdens het repressief optreden bloot aan grotere risico's dan de gemiddelde werknemer. De werkgever heeft de verplichting:

- het brandweerpersoneel adequaat te instrueren, daarbij rekening te houden met de algemeen bekende veiligheidsrisico's en erkende veilige werkprocedures, zodat zij in staat is de veiligheidsrisico's van het brandweeroptreden te onderkennen en waar mogelijk te beperken;
- toe te zien of de werknemers zich houden aan de veilige werkprocedures en waar nodig corrigerend op te treden.

Gesteld kan worden dat de gemeentelijke brandweer Haarlem hier in onvoldoende mate in heeft voorzien: door het niet adequaat instrueren voor de risico's die het brandweervak met zich meebrengen, bestond onvoldoende vaardigheid en inzicht bij het aanwezige brandweerpersoneel om met het achteraf zo overduidelijke instortingsgevaar van de kerkmuur te kunnen omgaan. In het bijzonder ontbrak bij het ingezette brandweerpersoneel het elementaire inzicht in het effect van het brandweeroptreden waardoor het personeel niet de nutteloosheid van haar bluspogingen van de kerk inzag. Daarnaast was er geen actieve houding bij leidinggevenden om medewerkers aan te sturen en te corrigeren op de uitvoering van werkzaamheden en onveilig gedrag.

De gemeentelijke brandweer Haarlem heeft in de afgelopen jaren nagelaten om de langzamerhand breed bekende inzichten over veiligheidsrisico's bij repressief brandweeroptreden volgens de landelijke richtlijnen voor opleiden en trainen aan te bieden aan haar personeel en te garanderen dat in repressieve omstandigheden toe werd gezien op een adequate uitvoering. Het management van de brandweer heeft onvoldoende inspanning verricht om hier verandering in te brengen. Het werd daarbij onvoldoende gecontroleerd door het eindverantwoordelijke gemeentebestuur.

Nawoord

In Haarlem zijn tijdens de bestrijding van de brand in de Koningkerk op 23 maart 2003 drie brandweermensen omgekomen.

Het ongeval onderstreept het gevaarlijke karakter van het brandweervak. Brandweermensen hebben de verantwoordelijke taak om het leven van door brand bedreigde medemensen te redden. Bij uitvoering van deze taak kunnen ook met een maximale inspanning van alle betrokkenen ongevallen nooit uitgesloten worden.

Om te kunnen bepalen welke leermomenten er uit dit tragische ongeval zijn te trekken, is in dit rapport zorgvuldig gereconstrueerd en geanalyseerd hoe het ongeval heeft kunnen gebeuren. Dit rapport is daarmee niet bedoeld om de schuldvraag te beantwoorden. De Inspectie Openbare Orde en Veiligheid onthoudt zich van het formuleren van conclusies op het punt van schuld en aansprakelijkheid van betrokkenen, noch civiel rechtelijk, noch strafrechtelijk, noch politiek bestuurlijk.

Dit ongeval vond plaats in Haarlem. Daarom staat brandweer Haarlem in het brandpunt van de belangstelling. Het had, mutatis mutandis, echter ook in een andere plaats kunnen gebeuren.

In het rapport zijn geen expliciete aanbevelingen opgenomen. De bij de brandweerorganisatie betrokkenen dienen zelf te evalueren in hoeverre deze bevindingen ook een rol kunnen spelen en tot verbeteringen kunnen leiden in de eigen organisatie. Een speciale rol is hierbij weggelegd voor de bestuurlijk verantwoordelijken omdat zij daarin een sturende en controlerende rol hebben.

Voor Haarlem geldt dat, naast het proces van de verwerking van het verlies van drie brandweermensen, orde op zaken dient te worden gesteld bij de brandweerorganisatie. De volgende elementen zijn hierbij belangrijk:

- Investeren in het herstel van vertrouwen tussen de uitrukdienst en het management van de brandweer;
- Verbeteren van de preparatie (oefening en bijscholing) van de uitrukdienst;
- Integreeren van de beroeps- en de vrijwillige brandweermensen;
- Ruime aandacht voor de operationele voorbereiding van de bevelvoerenden bij de brandweer;
- Aandacht voor de betrokkenheid van de verantwoordelijke bestuurslaag (burgemeester, B&W, gemeenteraad).

Afgelopen tien jaar zijn bij acht branden 23 brandweermensen omgekomen. Al deze branden zijn onderzocht. De Inspectie OOV zal moeten bezien of uit de bevindingen van deze onderzoeken voldoende lering is getrokken. Hiertoe is inmiddels een onderzoek 'Veiligheidsbewustzijn bij de brandweer' gestart. Bij dit onderzoek worden drie aspecten onderzocht.

- 1 Wat is er gebeurd met de aanbevelingen gericht op het voorkomen van ongevallen uit de vele onderzoeksrapporten van de Inspectie (van ongevallen met brandweer slachtoffers tijdens operationele inzet) bij de betreffende organisaties zelf?
- 2 Welke (landelijke) beleidsinitiatieven zijn er geweest naar aanleiding van deze aanbevelingen en welk effect hebben deze initiatieven? Als er weinig gebeurt met onderzoeksaanbevelingen ter verbetering van veiligheidsbewustzijn van de brandweer, welke elementen zijn dan van invloed op het veiligheidsbewustzijn van de brandweer, opdat ongevallen met brandweerlieden zoveel mogelijk beperkt worden?
- 3 Is er een (psychologische) verklaring te vinden voor het gedrag van brandweerlieden, die onnodige (soms tegen beter weten in) risico's nemen?

De resultaten van dit onderzoek worden medio 2004 verwacht.

Bijlage: Besluitvorming onder tijdsdruk

In deze bijlage worden twee theorieën/modellen (van Klein en Rasmussen) beschreven over beslissen onder tijdsdruk (paragraaf BI.1).

In paragraaf BI.2 wordt met behulp van deze theorieën/modellen een drietal ongevallen geanalyseerd waarbij brandweermensen om het leven zijn gekomen. De analyses dienen slechts om aan te geven hoe, op basis van de theorieën/modellen van Klein en Rasmussen, besluitvorming plaatsvindt en in bepaalde situaties tot ongevallen leiden.

Onderstaande tekst is overgenomen uit de rapportage ‘Veiligheidsrisico’s bij repressief brandweeroptreden’(1999)³²⁷. De ongevalsbeschrijvingen uit de rapportage zijn afkomstig uit rapporten van de voormalige Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding.

BI.1 DE THEORIE

Klein: Herkenning doet beslissen

Eén van de belangrijkste nieuwe theorieën over de wijze waarop bevelvoerenden onder tijdsdruk beslissen, is ontwikkeld door G. Klein in de jaren negentig. Klein heeft vanaf 1985 onderzoek gedaan naar de wijze waarop professionals onder grote tijdsdruk en stress beslissen. Zijn onderzoek omvat onder andere observaties van bevelvoerders bij de New Yorkse brandweer. De theorie wordt aangegeven met ‘recognition-primed decision making’ of wel ‘herkenning doet beslissen’.

De theorie van Klein stelt dat beslissingen van professionals onder tijdsdruk zelden alternatieven vergelijken om tot de beste keus te komen. Het lijkt dat zij de situatie inschatten en basis van hun inschatting een passende keuze maken (dus niet perse de beste). Het beslismechanisme valt volgens Klein uiteen in drie stappen.

- 1 *Situatieherkenning*: de beslisser herkent de situatie als bekend of als nieuw. Bij een bekende situatie hoort een stel eveneens bekende, en vaak beoefende, reeks acties. Een nieuwe situatie vraagt om een nog onbekende reeks acties (hoewel de acties op zich wel bekend kunnen zijn). Herkenning gebeurt op basis van een beperkt aantal indicatoren en ‘causale’ ontwikkelingsstappen die voor de beslisser zowel de huidige situatie als de verwachte ontwikkeling van de situatie verklaren. Op basis hiervan stelt de beslisser zijn haalbare doelen en kiest hij een passende actie als volgt:

- 2 *Seriële alternatieven vergelijking*: de beslisser vormt op basis van zijn ervaring een serie alternatieve acties die tot het beoogde doel kunnen leiden. De rangorde van deze alternatieve acties wordt bepaald door 'hoe vaak ze al gebruikt zijn (met succes) in deze situatie'. Om te kijken of een alternatief voldoet, gebruikt de beslisser:
- 3 *Mentale simulatie*: in gedachten wordt de reeks acties uitgevoerd en wordt bedacht hoe zij zullen werken en de ontwikkeling van de situatie beïnvloeden. Let op: de beslisser doet dit in eerste instantie alleen voor de eerste reeks alternatieve acties in de lijst. Als die voldoet, zal hij deze beslissing uitvoeren – ook al is deze niet optimaal – anders zal hij de volgende in de lijst checken, opnieuw door middel van mentale simulatie.

Rasmussen: Cognitieve controle van beslisprocessen

Rasmussen maakt in zijn onderzoek onderscheid naar drie typen van besluitvorming: besluitvorming op basis van vaardigheid (skill-based), regels (rule-based) en kennis (knowledge-based).

- 1 Besluitvorming op basis van vaardigheid: de beslisser reageert direct en bijna onbewust op de situatie. Voorbeelden zijn simpele motorische handelingen als autorijden, maar ook het omhangen van ademlucht en de wijze waarop een brandend pand wordt binnengetrepen (let op: de beslissing om ademlucht te gebruiken is meestal gebaseerd op regels (rule-based)).
- 2 Besluitvorming op basis van (ingestamp)te regels: deze is nauw verwant aan de eerste wijze van beslissen. Het verschil is dat nu bewust de regel wordt toegepast. Een voorbeeld is het terugtrekken als de explosiemeter in alarm gaat.
- 3 Besluitvorming op basis van kennis: wanneer de situatie nieuw is, zal moeten worden nagedacht over de situatie, de doelen en de alternatieven. Dit gebeurt volgens Rasmussen door gebruik te maken van symbolen die de informatie representeren. Deze symbolen geven vervolgens een model van de situatie: de lampjes en wijzertjes op het controlebord staan voor een procesoperator voor de werkelijkheid. Rasmussen geeft daarom aan dat een zorgvuldige keuze van aangedragen symbolen de beslisser kan ondersteunen.

Automatismen en 'fiddling around'

Een belangrijk punt in het model van Rasmussen is dat het model de aandacht vestigt op het automatisme van skill-based handelen van de beslisser. Als een beslisser gevraagd wordt een besluit te nemen in een situatie die erg veel lijkt op een skill-based standaardsituatie, zal de beslisser bijna automatisch – dat wil zeggen zonder na te denken over alternatieven – beslissen. Dit automatisme kan tot ongevallen leiden. Een van de wijzen waarop dit automatisme tot ongevallen kan leiden, werd ontdekt door

Rasmussen bij procesoperatoren: het ‘fiddling around’. Tijdens een complex incident neigen procesoperatoren ertoe om ‘op de automaat’ kleine deelprobleempjes op te lossen (“om dat rode lampje uit te krijgen doe ik zus en zo”). Zij krijgen daardoor geen beeld van het totale incident. Fiddling around is dus de neiging van mensen om in een probleemsituatie deelprobleempjes bijna onbewust – op basis van hun vaardigheden (skill-based) – aan te pakken, met het gevolg dat zij het gevaar lopen de grote lijn te verliezen.

Bl.2 **DRIE ONGEVALSBESCHRIJVINGEN EN ANALYSES**

In de rapportage ‘Veiligheidsrisico’s bij repressief brandweeroptreden’ worden enkele (bekende) ongevallen bij de Nederlandse brandweer op beschouwd. Van ieder ongeval wordt in de rapportage een analyse gegeven, waarbij zoveel mogelijk is gekeken hoe de verschillende niveaus binnen de brandweer (op basis van de besluitvormingsprocessen zoals hierboven aangehaald) beslissen. De analyses dienden (en dienen) slechts om helderheid te verschaffen over de beslisprocessen die in bepaalde situaties tot ongevallen leiden. In zekere zin demonstreerden de analyses dat – gegeven de mate van parate kennis, ervaring en oefening – de gemaakte ‘fouten’ vrijwel onvermijdelijk waren. Hieronder worden drie beschrijvingen met de bijbehorende analyses gegeven.

1 **HUIS TER DUIN: VLAMTERUGSLAG**

Beschrijving

Op 25 januari 1990 brak in de late namiddag brand uit in het restaurantgedeelte van hotel Huis ter Duin in Noordwijk. Op dat moment woedde er al een zeer zware storm, die later tot orkaankracht aanwakkerde. De brand leek in eerste instantie beheersbaar. Twintig minuten na aankomst van de eerste bluseenheid vond er een plotselinge branduitbreiding plaats (waarschijnlijk ten gevolge van vlamterugslag in het verlaagde plafond), waardoor drie brandweermensen om het leven kwamen.

Analyse

Bij aankomst van de eerste eenheden wordt de situatie herkend als een beheersbare brand (Klein) en wordt er conform de praktijk besloten tot een binnenaanval. Gezien de inschatting van de situatie (als klein en snel oplosbaar) neemt de bevelvoerder in zijn mentale simulatie van de ontwikkeling van de situatie waarschijnlijk noch het gevaar op vlamterugslag noch het extra risico dat de storm geeft mee. Hoewel de situatie in de loop van de tijd niet verbetert, maar eerder verslechtert (er wordt ook brand geconstateerd op de eerste verdieping) is men zo ‘standaard’ bezig met blussen, dat men ten eerste niet uit de fase ontsnapt waarin men ‘skill-based’ bezig blijft met het ‘oplossen’ van de problemen die men bij de blussing tegenkomt (Rasmussen, ‘fiddling around’) en ten tweede niet een hernieuwde mentale simulatie uitvoert ter controle.

Hierbij kunnen nog enkele kanttekeningen gemaakt worden.

- Het ontstaan van een vlamterugslag door opeenhoping van brandbare gassen in verlaagde plafonds was indertijd nauwelijks bekend. De bevelvoerder zal dit daarom waarschijnlijk sowieso slecht in zijn mentale simulatie van de ontwikkeling van de situatie hebben kunnen meenemen. Het aanwakkeren van de brand door de storm is waarschijnlijk ook niet als mogelijkheid meegenomen, evenals de door de storm bemoeilijkte communicatie.
- Ook bij een 'juiste' mentale simulatie van de potentiële ontwikkeling van de situatie zouden de bevelvoerenden waarschijnlijk door hun eigen normen en waarden moeite hebben gehad om voor de fatale vlamterugslag het pand te verlaten. Dit zou immers hebben betekend dat het pand werd opgegeven, terwijl de indicatoren in de beleving van de brandweermensen nog weinig bedreigend waren.
- Een als 'skill-based error' te typeren fout was het niet dragen van ademlucht (of 'rule-based' als men niet vindt dat het dragen van ademlucht bij brand een automatisme zou moeten zijn).

2 ZWOLLE: INSTORTING IN HET PAND

Beschrijving

Tijdens de nablissing van een winkelpand in de binnenstad van Zwolle op 21 januari 1992 zijn ten gevolge van een instorting twee brandweermensen om het leven gekomen. Naar aanleiding van dit ongeval is een onderzoek uitgevoerd door een commissie die is ingesteld door de hoofdinspecteur van het brandweerwezen. De commissie beschrijft echter nog twee andere incidenten (bijna-ongevallen) tijdens dezelfde inzet. Deze incidenten zullen ook worden meegenomen in de analyse.

Na alarmering komen een tankautospuiter en een hulpverleningsvoertuig om 05.20 uur in de morgen aan bij het brandende winkelpand. De brand is al uitslaand over de hele breedte van de eerste verdieping. Een aanvalsploeg wordt ingezet voor een binnenaanval met hoge druk op de eerste verdieping. In de loop van de volgende twintig minuten arriveren de officier van dienst (OvD) en een tweede uitruk alsmede enkele individuele vrijwilligers. De inzet beoogt bescherming van de naastgelegen panden en behoud van de winkelruimte op de begane grond. Na twintig minuten wordt het nader bericht 'grote brand' gegeven. Omstreeks dat tijdstip verlaat de eerste aanvalsploeg het pand om perslucht te wisselen. Zij constateert dan vuurverschijnselen bij het plafond van de begane grond. In het kwartier daarna komt een derde uitruk ter plaatse evenals de commandant van dienst (CvD). Wanneer na dat kwartier (05.57 uur) het plafond van de begane grond gedeeltelijk naar beneden komt, bevindt zich nog een aanvalsploeg op de eerste verdieping. Hun terugkeerroute is geblokkeerd, maar zij kunnen zich door het forceren van een ruit aan de achterzijde van het pand in veiligheid stellen.

Twintig minuten daarna (06.20 uur) wordt het sein brandmeester gegeven. Er vindt nu een geleidelijke overgang naar de nablusfase plaats. Om 08.00 uur probeert een drietal brandweerlieden met behulp van een motorkettingzaag de kassa veilig te stellen. Een gedeelte van het verlaagde plafond komt dan naar beneden. Zij kunnen via de voor- en achterzijde van het pand ontsnappen.

Na 09.00 uur vindt aflossing plaats van de ingezette eenheden. Medewerkers van de dienst Bouw- en woningtoezicht wijzen op het gevaar van instorting van de achtergevel van het voorhuis. In de anderhalf uur daarna vinden diverse nabluswerkzaamheden in het pand plaats. Zo wordt bijvoorbeeld de schoorsteen omgetrokken en vanuit de dakgoten van naastgelegen panden nageblust. Zo'n tien personen werken in het pand zelf. Om 10.30 vindt er een plotselinge instorting plaats van gedeeltes van de eerste en tweede verdieping. Hierdoor raken vier brandweermensen bedolven. Twee hiervan overleven dit niet.

Analyse

In alle drie de deelincidenten kunnen gelijksoortige aspecten van onjuiste herkenning van (het gevaar van) de situatie en van 'fiddling around' worden herkend. Men draait op routine en zelfs de bijna-ongevallen hebben geen routinedoorbrekend effect. Nergens blijkt dat er tijdens de brandbestrijdende inzet een afweging heeft plaatsgevonden tussen het doel van de binnenaanval (het beperken van de schade op de begane grond) en het risico dat het ingezette personeel loopt. Het (eerste) bijna-ongeval tijdens de brandbestrijding dat onder andere hier het gevolg van is, heeft blijkbaar niet als resultaat dat in de nablusfase wel zo'n afweging wordt gemaakt. Ook een (tweede) bijna-ongeval bij het nablussen heeft niet zo'n resultaat. Wellicht is daarom de totale inzet te typeren als 'fiddling around'; zelfs bijna-ongevallen kunnen een eenmaal ingezette routinekoers niet doorbreken. In zekere zin onderstreept dit ook Klein's waarneming dat onder tijdsdruk altijd gekozen wordt voor de meest gebruikte optie: als er altijd voor een binnenaanval en binnennablussing gekozen wordt, leiden bijna-ongevallen (zonder evaluatie) niet tot een andere optie.

Eerste bijna-ongeval

Wanneer vuurverschijnselen onder het (verlaagde) plafond worden waargenomen door een aanvalsploeg wordt dit niet herkend als levensbedreigend voor de boven dat plafond ingezette aanvalsploegen (Klein); deze unieke informatie wordt dan ook niet gedeeld. Laat staan dat er sprake is van 'distributed decision making'. Dat er nog een kwartier lang geprobeerd wordt om de binnenaanval voort te zetten, duidt op het optreden van 'fiddling around'. Geen der leidinggevendenden heeft de afstand kunnen nemen om tot een afweging tussen doel en risico van de inzet te komen.

Tweede bijna-ongeval

In termen van Klein moet men stellen dat de leidinggevenden de situatie niet herkennen als een situatie waarbij een potentieel instortingsgevaar (van delen van het pand) aanwezig was. Anders is niet te verklaren waarom voor het veiligstellen van een kassa risico gelopen wordt.

Het fatale ongeval

Nogmaals kan men enkel stellen dat de leidinggevenden (enerzijds waarschijnlijk al gevallen in de valkuil van het 'fiddling around', anderzijds door een gebrek aan kennis en ervaring omtrent het instortingsgevaar van door brand aangetaste gebouwen) niet in staat zijn geweest de situatie als potentieel levensbedreigend in te schatten. De overweging tussen doel en risico kan dan niet gemaakt worden.

Nota bene: De serie van (bijna-)ongevallen in Zwolle illustreert dat echte expertise niet alleen ontstaat door ervaring. Zonder evaluatie van de ervaringen zullen deze niet in het hoofd van de beslisser verwerkt worden en dus niet tot aanpassing van het interne individuele besluitvormingsproces leiden.

3 TILBURG: OMVALLEN VAN GEVEL

Beschrijving

Op 30 juni 1993 breekt brand uit bij een garagebedrijf in Tilburg. Bij aankomst van de eerste twee eenheden blijkt de brand al uitslaand. Eén eenheid zet frontaal in, de andere zet aan de zijkant van het bedrijf in. Wanneer de voorgevel begint te wijken is dit wel zichtbaar voor de eenheden aan de zijkant, maar niet voor de eenheid die voor het gebouw is ingezet. De voorgevel valt elf minuten na aankomst van de brandweer om, waarbij een brandweerman om het leven komt.

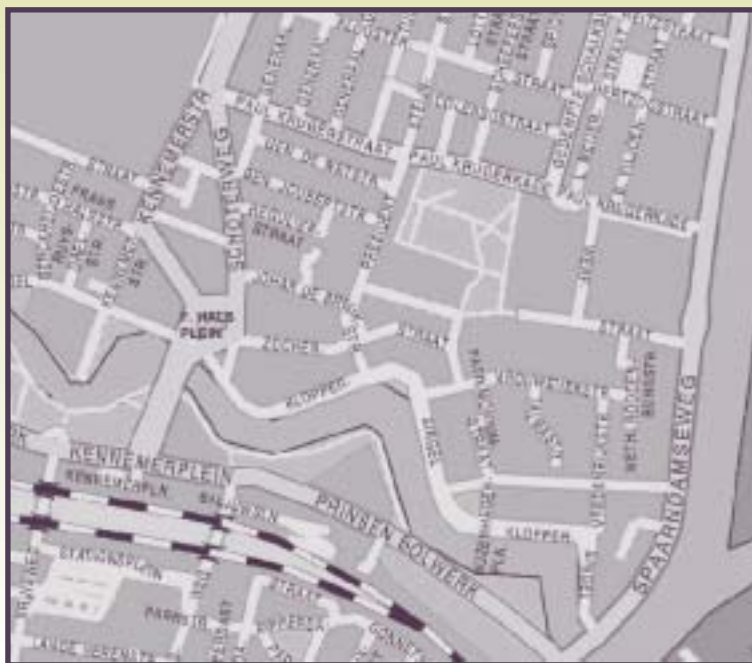
Analyse

Hoewel het rapport van de (toenmalige) Inspectie Brandweezorg en Rampenbestrijding constateerde dat er juist en niet onverantwoord is gehandeld, kunnen er toch twee kanttekeningen gemaakt worden:

De brandweer heeft geen rekening gehouden met het omvallen van de gevel. Aangezien het gebouw zelf al was opgegeven, had een inzet van grotere afstand kunnen plaatsvinden. Behalve het gevaar voor instorten bestaat er bij een garagebedrijf ook het gevaar op explosie (bleve) van aanwezige brandbare tot vloeistof verdichte of in vloeistof opgeloste gassen. De gevaarsafstand daarvan bedraagt ook tientallen meters. De bevelvoerders van de eerste eenheden hebben deze gevaren van de situatie onvoldoende herkend.

De ploeg die aan de zijkant het wijken van de voorgevel waarnam heeft zich niet gerealiseerd dat zij over unieke informatie beschikte die voor de (veiligheid van de) totale inzet van belang was. Van groter belang dan het opbouwen van slagkracht (voor een toch al verloren pand waarin geen personen meer te redden zijn) is het absoluut zeker stellen van de veiligheid van de totale inzet.

Bijlage: Plattegrond van de omgeving van de Koningkerk

Figuur 10: Plattegrond van de omgeving van de Koningkerk

Bijlage: Overzicht van de relevante brandweervoertuigen ter plaatse vóór het vallen van de muur

Eerste uitruk

- TS-742** Eerste tankautospuit ter plaatse (beroeps Haarlem West); opstelplaats hoek Kloppersingel/Joh. de Breukstraat
- AL-752** Autoladder, uitgerukt met de TS-742 (beroeps Haarlem West); opstelplaats hoek Kloppersingel/Joh. de Breukstraat

Tweede uitruk

- TS-741** Tweede tankautospuit ter plaatse (vrijwilligers Haarlem West; bevelvoerder is één van de omgekomen brandweermannen); opstelplaats hoek Joh. de Breukstraat/Zocherstraat
- ABH-771** Ademluchtvoertuig, uitgerukt met de TS-741
- AD-595** Dienstauto van de officier van dienst van het rayon Midden

Derde uitruk

- TS-743** Derde tankautospuit ter plaatse (beroeps Haarlem Oost); opstelplaats aan open water kruising Joh. de Breukstraat/Kloppersingel
- AL-753** Autoladder, uitgerukt met de TS-743; opstelplaats op de hoek Zoherstraat/Joh. de Breukstraat

Verdere opschaling

- VC** Verbindingscommandowagen, opstelplaats Joh. de Breukpleintje
- DPH-502** Dompelpompvoertuig (vrijwilligers Haarlem West; bijrijder is één van de omgekomen brandweermannen)
- Busje 783** Personeelsbusje met vrijwilligers uit Haarlem West; de chauffeur is één van de omgekomen brandweermannen
- AL-654** Autoladder van het korps Velsen

Bijlage: Lijst van respondenten

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de respondenten die in het kader van dit onderzoek zijn bevestigd.

Tabel 2
Ingezette functionarissen
Officier van dienst
Bevelvoerder en de nummers 1, 2 en 4 van de eerste tankautospuiter (TS-742)
Nummers 1, 2, 3 en 4 en de chauffeur van de tweede tankautospuiter (TS-741)
Bevelvoerder, nummers 1, 2, 3 en 4 en de chauffeur van de derde tankautospuiter (TS-743)
Chauffeur van het ademluchtvoertuig (ABH-771)
'Bevelvoerder' van de eerste autoladder (AL-753)
Drie inzittenden van het personeelsbusje
Chauffeur van het dompelpompvoertuig (DPH-502)
Brandweercentralist van de meldkamer brandweer & ambulance
Bevelvoerder binnendienst
Inspecteur van dienst van de (regio)politie
Chef van dienst Noord van de (regio)politie
Chef van dienst Spaarne-Oost van de (regio)politie
Twee inspecteurs van de afdeling bouwtoezicht van de gemeente Haarlem
Overige functionarissen³²⁸
Voormalig commandant brandweer Haarlem (1990 - 2002)
Huidig commandant brandweer Haarlem (2002 - heden)
Hoofd repressieve dienst
Stafmedewerker repressieve dienst/hoofd vrijwilligers
Hoofd preventie & preparatie
Hoofd opleiding & oefening
Medewerker van de afdeling opleiding & oefening
Hoofd meldkamer brandweer & ambulance ³²⁹

328 Tenzij anders vermeld, waren zij ten tijde van het ongeval in dienst bij de gemeentelijke brandweer Haarlem of de Hulpverleningsdienst Kennemerland.

329 Het hoofd MBA was ten tijde van het ongeval in dienst als interim-hoofd. Hij is per 1 juni 2003 in vaste dienst gekomen.

Bijlage: Lijst van geselecteerde brondocumenten

V

- Quick-scan brandweer Haarlem van de huidige brandweercommandant (8 januari 2003).
- Rapportage 'Onderzoek Brandweer Haarlem' (mei 1989) van ingenieurs/adviesbureau Save.
- Achtergrondinformatie bij de rapportage 'Onderzoek Brandweer Haarlem' van ingenieurs/adviesbureau Save.
- Verschillende briefwisselingen (onder andere tussen medezeggenschapscommissie, OR, commandant) in de periode 1989/1990 met betrekking tot het 'Onderzoek Brandweer Haarlem' van het ingenieurs/adviesbureau Save.

Hulpverleningsdienst Kennemerland/Sector Brandweer en Ambulance

- Gemeenschappelijke Regeling Hulpverleningsdienst Kennemerland (april 2001).
- Advies organisatorische integratie Hulpverleningsdienst Kennemerland (17 april 2001) van extern adviesbureau Rijnconsult.
- Personeelsplan Hulpverleningsdienst Kennemerland (concept 7 september 2001).
- Productbegroting 2004 Hulpverleningsdienst Kennemerland (versie 1.3.i). Definitief vastgesteld door het Algemeen Bestuur van de Hulpverleningsdienst Kennemerland d.d. 26 juni 2003 (definitieve vaststelling op basis van de voorlopig vastgestelde begroting dagelijks bestuur d.d. 13 mei 2003).
- Directiestatuten Hulpverleningsdienst Kennemerland (vastgesteld) en Sector Brandweer en Ambulance (concept).
- Beleidsevaluatie 2000 sector Brandweer (4 mei 2001).
- Beleidsevaluatie 2001 brandweer Haarlem (20 februari 2002).
- Beleidsevaluatie 2002 sector Brandweer & Ambulance (niet gedateerd).
- Diverse MT-stukken in de periode 1990 – 2000.

Opleiden en oefenen (repressief personeel)

- Document 'Veiligheids-, Gezondheids- en Welzijnsplan Oefeningen Brandweer Haarlem' (8 oktober 2002).
- Scriptie 'Wat zijn de gevolgen van de implementatie van de "Leidraad Oefenen" voor de dagindeling (besteding) van de repressieve dienst van het korps Haarlem' (juni 2002) van K. Bos.
- Oefenkalender-2002 voor de vrijwilligers van brandweer Haarlem.
- Oefenroosters 2001, 2002, 2003 voor het beroeps- en het vrijwillig personeel van de brandweer Haarlem.
- Oefenrooster regionaal officier van dienst (ROvD) september t/m december 2002.

- Oefenrooster officieren en multidisciplinair 2003 van de Hulpverleningsdienst Kennemerland.
- Handgeschreven oefenregistratie van de C-ploeg (beroeps) door Jan Ter Heegde over (een deel) van het jaar 2002.
- Drieluik voor regionale piketfunctionarissen (februari 2003).
- Het draaiboek oefening Molensteen op 18 januari 2003.
- Het draaiboek oefening Donderslag op 3 en 10 december 2002.
- Het draaiboek oefening Spoorboekje op 15 oktober 2002.
- Document over de stand van zaken van de invoering Leidraad Oefenen in de regio Kennemerland, opgesteld door de Hulpverleningsdienst Kennemerland (september 2003).
- Rapportage bestaand zorgniveau Zuid- en Midden Kennemerland (4 november 1996) van het projectbureau Project Versterking Brandweer.

Uitrukprocedure

- Concept 'Alarmerings- en uitrukprocedure Brandweer Haarlem' (december 1987).
- Verschillende verslagen van de vergaderingen van de werkgroep Uitrukprocedure in de periode 1990/1991.
- Eindrapport werkgroep uitrukprocedure (maart 1991) van medewerkers van Brandweer Haarlem.
- Nota voor het managementteam van Haarlem van het hoofd repressieve dienst aangaande het vaststellen van uitrukprocedure-2000.
- Advies van de Ondernemingsraad aan de commandant, aangaande de uitrukprocedure-2000 (5 april 2000).
- Advies van het hoofd repressieve dienst aan de commandant aangaande de uitrukprocedure-2000 (26 april 2000).
- Concept van de Uitrukprocedure-2000 Brandweer Haarlem (20 januari 2000).
- Uitrukprocedure-2000 brandweer Haarlem (25 januari 2000).
- Notitie 'Inventarisatie branden in Haarlem van 2000 tot 2003 waarbij vrijwilligers zijn ingezet' (28 mei 2003) van R. Schröder.

Piketregeling

- Besluit van het Algemeen Bestuur van de Hulpverleningsdienst Kennemerland in de vergadering van 17 december 2001 inzake de 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding voor de brandweerregio Kennemerland'.

Het besluit betrof onder andere de definitieve vaststelling van de regeling en de invoering van de regeling per 1 januari 2002.

- Aanbiedingsnota van de voorgestelde piketregeling ter besluitvorming door het Algemeen Bestuur van de Hulpverleningsdienst Kennemerland.
- Onderliggende nota voor besluitvorming in Algemeen Bestuur van de Hulpverleningsdienst Kennemerland waarin de 'Piketregeling commandovoering en operationele leiding voor de brandweerregio Kennemerland' is beschreven.
- Nota 'Uitbreiding piket regionaal commandant van dienst regio Kennemerland' (10 december 2002).

Het betreft een voorstel van het hoofd van de afdeling repressie voor het instellen van de piketfunctie hoofdofficier van dienst.

- Notitie aan meldkamer brandweer & ambulance over aanpassing alarmering officieren in piketrooster i.v.m nieuwe piketfunctie hoofdofficier van dienst (24 februari 2003).
- Nota 'Opschaling en functiebeschrijving Hulpverleningsdienst Kennemerland Brandweer' met kenmerk opschaling/functiebeschrijving/HDK/TvR/mei2003.

Meldkamer brandweer & ambulance

- Verkenning meldkamer brandweer & ambulance (januari 2003) van hoofd van de meldkamer brandweer & ambulance.
- Knelpuntennotitie meldkamer brandweer & ambulance (juni 2003) van het hoofd van de meldkamer brandweer & ambulance.